

Egimen sanitatis Magnini mediola-
nensis medici famosissimi attrebatensi
episcopo directum. Insuper opusculum
de fleubothomia editū a perspicacis in-
genii viro magistro Reginaldo de vil-
la noua. Additur quoq; astronomia Hippocratis fa-
cile omnium medicorum p̄cipis de variis egritudi-
nibus et morbis. Item secreta Hippocratis. Item
Auerrois de venenis. Item quid pro quo appoteca-
riorum nuperrime castigatum accuratissimeq; per-
peritissimum artis medicine cultorem magistrum Pi-
cholaum Rabby recognitum. Cum nonnullis insu-
per Auicenne ac plerumq; aliorum auctoꝝ in mar-
gine cartharum insertis.

8306

A primis deum testor: cuius nomen sit
benedictum. Ab hoc enim principaliter dependet celus
et tota natura. Hic enim est qui omnibus influit esse his
quidem clarius: his vero obscurius. In cunctis igitur
deus sublimis est preponendus et honorandus. In cun-
ctis enim propone deum ⁊ proponet te: honora deum ⁊
honorabit te: time deum et cuncta experieris securius.
Ad honorē enim dei altissimi cuius nutu sermo recipit
gratiam et doctrinam: necnon beatissime virginis marie eius matris et
totius celestis curie. Amplius vt domino meo reuerendo dño andree
de florentia attrebatensi episcopo cuius vitam deus in prosperitate con-
seruet et prolonget: cui nedum quod possem denegare non debeo/ sed eis-
dem in omnibus obedire: secundum modicum meum posse valeam com-
placere. Necnon ad omnem vtilitatem iuuenum et specialiter rudium pau-
perum copiam librorum habere nequeuntium nihilominus in hac scien-
tia studere volentium pertractare regulas regiminis sanitatis a diuer-
sis auctoribus medicine prioribus et posterioribus collectas: quos ante
initium huius operis laboravi diligenter inspicere et clare scdm modum
mei ingenij confidens de auxilio iesu christi: qui est omnibus verus
dator compilare propono hoc opusculum quod pater et domine tanto
post deum vobis cōsentitius offero: quanto vt spero vestra benignitas
defectum mei ingenij me in hoc opere mitius supportabit.

Munc autem in hoc opere quinq; ponam

partes principales. Quarum prima est de quibusdā que antecedunt regulas regiminis sanitatis.

Secūda est de regulis regiminis sanitatis ex rebus naturalibus sumptis.

Tertia est de regulis regiminis sanitatis sumptis a rebus non naturalibus in generali et speciali.

Quarta est de regulis regiminis sanitatis sumptis a rebus contra naturam.

Quinta est de quibusdā instrumentis quibus vtimur in regimine sanitatis.

Prima pars continet duo capitula.

Primum de necessitate huius operis scilicet regiminis sanitatis.

Secundum ad sciendum quid sit sanitas.

Secunda pars continet septem capitula.

Primum de regulis sumptis a complexione naturali totali.

Secundum de sumptis a sexu.

Tertium de sumptis ab etate.

Quartum de sumptis a lapsu naturali.

Quintum de sumptis ab habitudine.

Sextum de sumptis a diuersitate membrorum.

Septimum de regulis appropriatis sexui femineo.

Tertia pars continet viginti sex capitula.

Primum est de regulis sumptis ex parte quattuor elemētorum nostro corpori occurrentium ab extra.

Secundum est de exercitio.

Tertium de fricatione.

Quartum de balneo.

Quintum de coitu.

Sextum de comestis et bibitis in generali.

Septimum de somno et vigilia.

Octauum de accidentibus anime.

Nonum de temporibus anni.

Decimum de granis pannificum.

Undecimum de leguminibus.

Duodecimum de fructibus.

Decimumtertium de oleribus.

Decimumquartum de radicibus.

Decimumquintum de fungis.

Decimumsextum de trusulis seu hydrys.

Decimumseptimum de carnibus.

Decimumoctauum de piscibus.

Decimumnonum de animalium superfluitatibus.

Vicesimum de saporibus.

Vicesimumprimum de potibus naturalibus et artificialibus.

Vicesimumsecundum de indumentis.

Vicesimum tertium de volentibus continere.

Vicesimum quartum de iter agentibus.

Vicesimum quintum de transfretantibus.

Vicesimum sextum de confectionibus et earum usu.

Quarta pars continet quinque capitula.

Primum est de his qui parati sunt cadere in egritudinem.

Secundum est de preseruando a pestilentia.

Tertium est de preseruando a veneno.

Quartum est de conualescentibus.

Quintum est de consuetudine.

Quinta pars continet nouem capitula.

Primum est de pleurothomia.

Secundum est de ventosis.

Tertium est de sanguisugis.

Quartum est de cauterijs.

Quintum est de farmaria.

Sextum de vomitu.

Septimum est de clisteribus.

Octauum de suppositorijs.

Nonum de pessarijs.

**Capitulum primum de necessitate
regiminis sanitatis.**

Quod regimē sanitatis sit neces-

ariū duplici via iuestigare cōuenit. **Q**ui-
na quidem via sumitur ex variabilitate cor-
poris humani. Corpus enim humanū est va-
riabile et transmutabile: non seruans cōstē-
tiam quam habuit a generationis p̄ncipio.
Materia enim nostrorum corporū sunt duo
spermata que sunt humida et liquida et mul-
tum passibilia: humidum enim est multū passi-
bile. Ex his autem duobus spermatis cū
sanguine menstruo mulieris generātur mē-
bra spūs et calores innati: sic quidē q̄ ex grossiori et corpulentiori parte
generātur membra et ex subtiliori calor et spiritus: et hec est opinio aristo-
telis. et auicenne. et propter hoc opinantur aliqui q̄ sperma masculī qd
est subtilius et spirituosius semine mulieris vel sanguine menstruo: cōuer-
titur in spiritū qui cordi appropriatur et alijs membris sicut radix ramo.
Ramus enim sicut oritur a radice sic cor et alia membra a tali spiritu suam
traxerūt originē. Cum ergo materie nostrorū corporū sint valde possibili-
les propter earum limositatē et humiditatē. Sumus enim generati in fi-
ne limositatis et humiditatis: non est mirum si corpora nostra sint multū
passibilia. **N**ō enim sumus sicut lapides aut metalla a quib⁹ parum aut
nihil resolui potest nisi in tēporibus valde longis. Et q̄ corpora nostra
vt ostensum est sunt multū variabilia ex quo faciliter labi possunt extra-
terminos proprię sanitatis: indiguerunt regimine cōseruātē quod vo-
catur regimē sanitatis. **N**on autem est hoc sanitatis regimē necessa-
rium vt nos tueatur a morte: sed vtile est propter duo incōmoda specia-
liter euitanda: quorū primū est nimis cita humidi radicalis consumptio.
Secūm est humorū putrefactio. Si enim erretur in regimine anticipari
poterit humidi radicalis consumptio: sicut contingit in ieiunantibus et
laetorantibus excessiue. Poterit etiam suffocari calidū innatum: sicut cō-
tingit in dormientibus et comedentibus excessiue et quiescentibus. **P**o-
terit etiam contingere in humoribus putrefactio et ebullitio: sicut patet
in vtentibus rebus participantib⁹ caliditate extranea et humiditate ac-
cidentalī vaporosa: talia enim sunt corpora nata putrefieri et ebullitionē
suscipere: de quibus in processu plenius apparebit. Sic ergo patet pri-
ma via ad inuestigandum regimen sanitatis esse necessarium et vtile.

Secunda via ad inuestigandum idem sumitur ex diuersitate rerū non
naturalium quibus necessario indiget corpus humanū sicut sunt cibus et
potus: aer: inanimatio: et repletio: somnus et vigilia: motus et quies et ani-
me accidentia. **H**ec enim res dicuntur non naturales: quia eis contingit
bene et male vti. **U**nde circa eas contingit errare et bene agere. **E**t ideo
circa vsum talium indigemus arte quia habetur ab Aristote. viij. ethico.
q̄ ars est de his circa que contingit errare et recte agere. **P**otest enim
aliquis errare in vso cibi et potus: et sic de omnibus alijs et eisdem bene

Prima
via sumit
ex varia-
bilitate
corporis hu-
mani.

Regimē
est corpo-
ri hūano
necessariū
um ppe
duo.

Secunda

vi. Bene igitur est vtile habere artem euitandi malum vsum et profes-
quendi bonum sicut in virtutibus et in alijs artibus est videre.

Capitulum secundum Ad scien- dum quid sit sanitas.

Quot
modis sa-
nitas of.

Non est possibile sanitatē custodire sem-

per. Nam semper custodire omni fama ignoramus. In hoc ergo capi. dicem⁹ primo quid est sanitas. Se-
cundo quot modis dicitur sanitas. Nec intendimus lo-
qui nisi de hominis sanitate vel aliorū ab homine vt
veniant forsitā ad vsum hominis. Unusquisq; autem
hominum dicit se forte sanum cum potest in operatio-

nes solitas sine sensibili leſione. Verbigratia. Si oculus potest in actuz
videndi consuetum sine omni leſione sensibili: dicitur sanus: et similiter
in cunctis alijs membris. Dicamus ergo q; sanitas est vna bona dispo-
ſitio corporis humani per quam agit vel patitur actionem vel passionē
ei debitam scdm naturam absq; notabili leſione. Nec autem dispositio ē
originaliter et primo in membris homogenijs seu similibus puta in osse
et carne et consimilibus: et vocatur commensuratio in quattuor primis
qualitatibus: puta in calido: frigido: humido et sicco. Talis igitur com-
mensuratio est sanitas consimilium et est complexio vel proprietas con-
sequens complexionem vel concomitans. Amplius dispositio bona que
est sanitas: secūdo est in membris etherogeneis seu officialibus: puta in
manu: pede: cerebro: et corde. Nec autem sanitas non solum est commē-
suratio calidorum: frigidorum: humidorum et siccorum: sed etiam quan-
titas membrorum numerorum figurarum et situum. Unde ad hoc q; ma-
nus et pes possint insolitas operationes sine leſione insensibili non suffi-
cit temperamentum complexionis quod consistit in cōmensuratione ca-
lidorum frigidorum humidorum et siccorum: immo oportet manum esse
debite quantitatis et debite figure debiti situs et habere digitos deter-
minati numeri. Et quia membra organica componuntur ex similibus et
ab eis dependēt: sanitas organicozum dependet a sanitate consimilium.
Et quia totum corpus est compositum ex diuersis membris consimilib⁹
et organicis: sanitas vltimo reperitur in toto. Unde ex omnium mēbro-
rum coalternatione tam principalium q; nō principalium tam simpliciu
q; organicozum sanitas resultat totius corporis. Sic igitur ad sanitatē
totius corporis requiritur commensurabilitas membrorum consimiliū
et coequalitas organicozum: et requiritur etiam vnitas in vtriusq;. Un-
de solutio continuitatis quo ad similia vel cōtigitatis quo ad officialia
impedit corporis sanitatem. Sic ergo patet quid est sanitas de cui⁹ re-
gimine nos intendimus. Nunc restat ostendere quot modis dicatur sa-
nitas quantum spectat ad propositum nostrum. Propter quod sciendū
est q; sanitas non est indiuisibili consistit quod apparet primo inducenti
bus in diuersa membra quorum nō est eadem sanitas cum appareat ma-
nifeste ea habere diuersas complexionem et diuersas compositiones et
per consequens diuersas sanitates quod est bene rationabile cū habeāt
diuersas operationes. Et talis diuersitas arguit diuersam sanitatem.

Mēbra
organica
depēdēt
ex simili-
b⁹ ab eis
vt dicit
Auerroes

Salie. iij. de morbo. Siquidem sanitas dispositio est factiva actus. Hoc etiam apparet diuersitatem considerantibus etatum. Unde puer nō est eiusdem sanitatis punctualis sibiipssi seni. Unde scdm aliam et aliam etatem est alia et alia complexio et per consequens alia et alia sanitas et per consequens indiget alio et alio regimine: et similiter diuersa membra indigent diuerso regimine sicut posterius apparebit Aristotel. v. phisicorum: immo non est eadem sanitas mane et vespere: sunt enim corpora nostra incontinua alteratione: et sic continue aliter se habent q̄ prius: et sic sanitas non in indiuisibili consistit. Hoc idem patet ex diuersitate sexuum. Alia est enim sanitas masculi et femelle. Hoc etiam patet ex diuersitate regionum. Nam homines diuersarum regionum sunt diuersarum complexionum et per consequens sanitatum. Hoc etiam patet ex diuersitate complexionum naturalium. Nam homines diuersarum complexionum sunt diuersarum sanitatum. Unde sanitas colerici alia est a sanitate fleumatici et sanitas temperati alia a sanitate lapsi. Unde sanitatis latitudo est valde magna: est tamen dare vnam sanitatem alijs perfectior em. Et est sanitas corporis temperati in specie humana que etiam sanitas in indiuisibili non consistit propter aliqua superius tacta.

Secunda pars de regulis sumptis a complexione naturali.

Quantam diuersorum hominum sunt diuerse complexionones totales: immo nō est possibile duos homines simul esse eiusdem complexionis totalis scdm gradum consequens est q̄ diuersi homines indigent diuerso regimine sanitatis. Sal. iij. regni. Cū enī regimen sanitatis sit per similia si complexionones diuersorum hominū sunt differentes oportet q̄ per differentiam conseruentur. Et omnino idem cōuenit siticatur q̄ regimen sanitatis non est p̄ similia vt multi dicunt de corporibus multum lapsis. Nam sicut lapsi qui debent regi non per similia: vt multi dicunt sed p̄ contraria sunt diuersi sic etiam eorum regimē erit diuersum. Quod enim diuersa vt diuersa p̄ idem conseruetur non bene rationabile. Quod igitur sunt diuersitates in cōplexione naturali totali hominis tot sunt diuersitates regiminis sanitatis. Sunt enim nouē diuersitates in complexione naturali totali ipsius. Quarum prima nobilissima et est complexio temperata ad iusticiam et ab hac cōplexione temperata labi contingit octo modis quattuor simplicibus et quattuor cōpositis. Simplicibus quidē in calido frigido humido et sicco. Compositis quidē calido et sicco calido et humido: frigido et sicco: frigido et humido. Vbi dato q̄ lapsus q̄ est respectu tēperamēti pōderis sit de necessitate in duabus qualitatib⁹ scdm sententiam sapientū: tñ lapsus a tēperamēto iusticiæ si potest esse in vna qualitate. Locatur autē temperamentum ponderis in quo elemēta quattuor sunt simpliciter adequata sic q̄ vnū alterū non excedit nec ecōuerso: tale autē tēperamētū est impossibile scōz naturā. Unde ex hoc tollitur actio et passio elementoz a diuinicē et per consequens mixtio et mixtū. Et per consequens cōplexio que est p̄prietas mixti. Et respectu hui⁹ tēperamēti oīa quecūq̄ sunt illa sunt lapsa in vna q̄litate

Rationabile non est vt diuersa per idem conseruetur.

Complexio naturalis hominis.

Natura humana secundum speciem habet unam complexionem. Corpus humanum indiget multis modis.

actiua et in vna alia passiua. Unde omnis res attributa complexionem habet in se dominium vnius qualitatis actiue que est in ea loco forme et alterius passiuę que est in ea loco materie. Unde homo qui habet naturaliter complexionem magis equalem labitur a temperamento ponderis in duabus qualitatibus: puta in calido et humido: vnde complexionata omnia labitur ab hoc temperamento in duabus qualitatibus. Temperamentum autem ad iusticiam est temperamentum debitum alicui secundum indigentiam speciei vel indiuidui vel partis indiuidui. Verbigratis: natura humana secundum speciem habet unam complexionem sine qua forma humana non potest esse. Similiter homines scilicet vel indici habent unam complexionem propriam sine qua stare non possunt. Similiter quilibet homo particularis habet unam propriam complexionem sine qua esse non potest. Et similiter intelligatur in complexione partium istius hominis cum illo temperamento ponderis que ex necessitate est in duabus qualitatibus: vt ad presens supponimus. Ab hoc enim temperamento iusticiali potest esse lapsus in simplici qualitate et similiter in duabus qualitatibus. Et secundum quod aliter et aliter lapsi sunt indigent alio et alio regimine vel conseruatione vel reductio. Unde corpus in specie humana temperatum indiget regimine pure conseruato et indiget pure consimilibus quod ex parte complexionis naturalis. Quod autem sit illud corpus temperatum et que sint illa pure consimilia corpori humano temperato intelligitur ex libris antiquorum medicorum. Et hoc ad presens est supponendum. Holimus enim omnia in omnibus conculcare et specialiter quia hoc negocium est non vt sciamus sed vt sani in sua sanitate conseruentur et ab egritudine preseruentur. Sufficit ergo scire quod corpus temperatum in specie humana debet vti his que sunt pure similia virtualiter corpori tali eo modo quo possibile est: quia scimus quod nichil adeo est simile corpori temperato quin ipsum aliquantulum alteret et transmutet. Modus autem specialis regiminis huius corporis inferius apparebit vbi nos ponemus regulas regiminis sanitatis sumptas a rebus naturalibus et sumptas a diuersitate membrorum. Ex dictis autem satis patet quod corpora que labuntur notabiliter notabili lapsu naturali ab hoc temperamento non indigent eodem regimine et ex eisdem. Nam si loquamur de regimine conseruatiuo et sint calidiora temperamento natura in specie humana indigent calidioribus et frigidiora frigidioribus. Calidiora enim calidioribus indigent adiutorijs et cetera. Sal. iij. regni. Unde videtur rationabile quod corpora colerica conseruentur in sua caliditate per colerica virtualiter que sunt calidiora virtualiter his quibus conseruatur complexio corporis temperati. Nec imaginari debemus quod illa que dicimus corpus colericum conseruare in sua colericitate sint calida simpliciter: nec colerica respectu corporis temperati. Si enim que sunt colerica respectu corporis temperati: administrarentur colerico non conseruarent ipsum in sua colericitate: sed distraherent in sua complexione naturali: et facerent ipsum labi in egritudinem. Verbigratis: si colericus vtatur vinis fortibus alleis et pipere non conseruaretur. Sed talia quibus corpus colericum conseruat sunt respectu corporis temperati frigida sed respectu corporis colerici sunt calida conseruantia. Non quod enim passa sunt a colerico calore conuertuntur ad eundem gradum vel prope. Unde dicimus quod corpora colerica que ponunt

Corpora colerica in duobus gradibus non conseruantur.

lapsa a temperamento iusticiali in duobus gradibus non conseruabunt per calida in secundo temperamento iusticiali: sed conseruabuntur: per aliqua que postq̃ passa fuerunt a tali calore non augebunt nec diminuet suam caliditatem et huiusmodi sunt frigida in primo respectu temperamenti ad iusticiam. Et sic patet q̃ regimen conseruatiuum talium nō est idem nec eisdem cum regimine conseruatiuo corporis temperati. et simi liter itelligatur in alijs. Si autem loquamur de regimine preseruatiuo vel reductiui talium corporum predictoy adhuc magis ad propositum quoniam corpus habens temperamentū non indiget reductiui nec preseruatiui: sed corpora multum lapsa puta colerica vel flemmatica indigent. Si enim conseruare vellemus talia corpora in suis lapsibus plures caderent in egritudinem: quia ex propria natura apta nata sunt labi in egritudinem quapropter dicuntur simpliciter egra et a generatione: melius est ergo q̃ reducantur. Et quia corpora colerica lapsa in secundo gradu caliditatis conseruabuntur per frigida in primo reductur per frigida magis puta per frigida in secundo. Talis autem reductio non erit extra terminos complexionis colerici: sed erit infra terminos latitudinis eiusdem. Et sicut dictum est de colericis idē itelligatur in alijs lapsibus tam simplicibus q̃ compositis. Quid etiam sit gradus et graduum distinctio quomodo accipiat apud medicum ad presens supponatur et de hoc faciam vnum tractatum.

Capitulum secundum De regulis sumptis a sexu.

Sicut diuerse complexionēs naturales indigēt diuerso regimine: sic etiam sexus diuersus diuersum arguit complexionem. Masculi enim sunt calidiores et sicciores et in q̃titate maiores et longiores et fortiores et cōmuniter prudētiores femellis in specie humana quicqd sit in alijs speciebus in quibus potest ptingere femellas esse ma-

iores et calidiores videlicet in alibus viuētibus de rapina et in quibusdam entonior et piscū de quib⁹ ad presens non est sermo. Supponam⁹ ergo ex his que apparēt ex dictis sapientum masculos calidiores et sicciores esse in specie humana femellis et femellas frigidiores et humidiores et corpe misericordiores masculis. Vir ergo tēperatior est calidior et siccior muliere tēperata: et p consequens indiget alio regimine conseruante. Et puto saluo meliori iudicio q̃ mulier tēperatissima in genere mulieris nō indigeat regimine reductiui sed cōseruatiui sicut masculus tēperatissim⁹. Masculus enī tēperatissimus tēperatior est in specie humana q̃ mulier tēperatissima. Ambo tamē sunt infra temperamentū corporis sani simpliciter et habēt illud temperamentū q̃ se extēdit ad masculum et ad femellā. Quod autē masculi ceteris paribus sunt femellis calidiores supponamus ad presens ex dictis sapientum: et ex signis manifestis sic patet: quo habito patet q̃ ad diuersitatem complexionum diuersorum sexuum diuersi sexus indigent diuerso regimine conseruatiui

Alia ē cōpositio in sexu temineo et a masculino.

vel preseruatiuo. Hoc idem patet ex diuersitate compositionis et operationis. Nam alia est compositio in sexu femineo et masculino vt multa membra sunt in femellis que non sunt in masculis et econtra et aliter disposita. Unde in mulieribus est matrix et collū matricis que non sunt in viris: et in viris est virga virilis que non est in mulieribus. Similiter mamille in mulieribus sunt propter lactis generationem: sed in viris non sunt ad hunc finē: sed propter decorē et caliditatis cordis conseruationē. Unde māmille mulierū sunt maiores māmillis viroꝝum. Ampli⁹ in mulieribus est impregnatio ⁊ menstruoz euacuatio que nō est viris. Ampli⁹ in mulierib⁹ est infantiū lactatio sine nutritio. Et sic in regimine sex⁹ feminei egemus regulis specialib⁹ diuersis quibus non egemus in regimine masculoz. Nā indigemus regimine pseruante nutriticē ⁊ collū eiusdē matricis ⁊ pseruante a fluxu et retēione menstruoz inordinatis. Amplius indigemus regimine cōseruante ⁊ pseruante māmillas ad moderatā ⁊ bonā lactis generationē. Indigemus etiā regimine psgnantis et parturientis et lactantis quoz nullo modo indigemus in regimine viroz. Et de his omnib⁹ propter artis perfectionē bonū est facere capitulū singulare: ⁊ de illo forsan inferi⁹ apparebit. Et erit capitulū de regulis appropriatis sexui femineo vt differt a masculino. Et sic pty diuersitas regiminis sanitatis ex diuersitate sexus. Et sicut oportet cōsiderare diuersitatē sexū in regimine sanitatis. Et sic etiā ⁊ diuersitatē regionū. Nā homines diuersarū regionū: sunt diuersarū cōplexionū naturalīū ⁊ formarū diuersarū ⁊ figurarū et colorū sicut in regionibus extremis est videre puta de sclauis ⁊ indis. Isti distant in cōplexione. Et abussio esset dicere q ex eisdē ⁊ eodē modo conseruarent in sanitatibus suis. Et puto saluo meliori iudicio q lapsus diuersi scdm diuersitatē regionū non indigēt regimine reductiuo sed cōseruatiuo. Nam scdm illos lapsus qui sunt ex parte regionis corpora non dicūt egra nec egrotatiua simpliciter nec vt multū nec vt nunc. Unde indiuidua diuersarū regionū solū indigēt reductiuo regimine scdz lapsus appropriatos singulis indiuiduis vt labuntur a medio latitudinis proprie regionis. Unde sclauus tēperatissimus nō indiget regimine reductiuo ad complexionē climatis tēperati. Unde sclauus tēperatissim⁹ melius viuit et sanius in suo proprio climate q in climate tēperato: sz sclauī qui sunt multū lapsi a tēperamento propriū climatis indigent regimine reductiuo ad ppiū tēperamentū eiusdē sic tñ q illa reductio sit infra terminos latitudinis cōplexionis proprie et nature indiuidui que reducitur. Unde puto q in quolibet climate sunt corpora sana simpliciter ⁊ egra simpliciter et semp et multū. Corpus tamen sanū vnius regionis est sanius ⁊ pfectius alio alterius regionis. Vñ corpus humanū tēperatissimū climatis tēperati dicitur mediū vnū equale ad iusticiā in cōparatione ad corpora tēperata aliarū regionū et respectu huius alia corpora dicūt lapsa sed ille lapsus non erit faciens talia corpora egra aliquo modo.

Capitulū tertiū de regulis sumptis ab etate.

Consequens est dicere regulas generales sanitatis sumptas ex diuersitate etatum. Supponamus hanc diuersitatem etatum esse in homine temperato libero ab occupationibus qui sit potens obedire sine subisci regimini sanitatis. Quid autem sit de corporibus lapsis et occupatis ex dictis poterit apparere. Et

quia prima etas est infantum primo dicemus regulas regiminis sanita-
tis ipsius infantis que in fine equalitatis existit. Dicamus ergo q talis
infans post parturitionē ipsius statim ponendus est in aqua temperate
caliditatis ne corpus suū alteretur ab aeris frigiditate vel excessiua ca-
liditate. Ut etiā sordes si que a matre fuerint derelictę per aquā calidā
deleantur. Sed ante etiā vmbilicus est ligandus nō nimis longus ne sit
maior q̄ debeat: nec nimis brevis ne sit minor q̄ debeat: nec debet etiam
ligatura esse nimis fortis: nec nimis debilis ne prius cadat ⁊ citi⁹ q̄ opor-
tet nec tardius. Ligatura debet esse de filo lane non nimis duro. Post
abscissionē vmbilici aspergatur sanguis draconis vel aliqd simile vtpu-
ta cinis: sarcocolla vne citrine. Quantitas incisisonis est quattuor di-
gitorum et ligationis vnus digiti. Post casum vmbilici mulieres gal-
licane saluā solū ponere cōsueuerūt. Alij autē docent apponere cineres
coclearū vel plumbi adusti vel calcanei vitulini. Consueuerunt mulieres
gallicane infantē natū nouissime ante omnia ponere supra nudas paleas:
et eundē fricare paleis tēperate fricatiōe. Et ego laudare paleas nō eē
frigidās nec calidas excessiue: sed calidas tēperate. Sed mos alia⁹ est
infantē recipere in gremio in pāno lineo vel laneo tēperate caliditatis.
Et vt sit ad vnū dicere recti⁹ est infans in loco sicciori loco matricis
q̄ possibili⁹ ē: qz mutatio subita nocet nocumēto magno. Et id nullo mō
balneādi sunt post pturitidē in aq̄ frigida: sicut qdā barbari cōsueuerūt
sz in aq̄ pura tēperate caliditate: sili caliditati matricis in q̄ p̄ experiētiā
nos videm⁹ eos q̄ plurimū delectari. Dicūt etiā qdā q̄ eorū corpa post
partū debēt synapizari sale minutissime trituro ⁊ deinde fasciari recentē.
Hec em̄ synapizatio vtilis ē ad mēbra eorū roborāda a frigore calore et
siccitib⁹. Ex hoc em̄ eorū cutis efficitur dēssior ⁊ impossibilior: humiditas
tes ⁊ impuritates cutis supflue cōsumunt in quib⁹ cōstat infantes abun-
dare. Sed qz sal habet ex sui natura mēbra infantis mordicare loco sal
ad p̄dictas intentiones vtuntur aliq̄ sapientū oleo fruct⁹ gladiū ex quo
mēbra roborant ⁊ humiditates aliq̄liter deficiant. Rōnabile est istud in
infantib⁹ valde calidis ⁊ multū raris puta colericis ⁊ sanguineis quorū
mēbra sunt valde rara. Sz in infantibus q̄ sunt in fine equalitatis sec⁹ est
In his em̄ sal magis vtile. Et si essent fleumatici infantes eorū sal debet
esse calidi⁹ ⁊ nō siccus. Simpli⁹ eorū vesice sunt cōprimēde vt facili⁹ vris
nam emittāt. Eorū etiā nares purgētur cū digito minimo cuius vnguis
nullā habeat eminētā ⁊ ani ouiscū minimo digito infuso oleo est apien-
dū. Mulieres gallicana hnt regulā spālē in regimie infantū quā volum⁹
p̄mittere. Dicūt em̄ infantes nouiter natos debere synapizari farina et
spālter ptes eorū inferiores musculosas: deinde fricari cute porcina tēpe-
rate asperitati. Dicūt em̄ supfluitates malas ab eorū corpib⁹ resolui. Est
et infans balneādi singul⁹ dieb⁹ bis nō qdē pleno stomacho lacte nec ita-
tim post lactatōē sz aī. Sicut em̄ exercitiū dz anticipare cibū in potēri-
bus exercitari: sic balneū dz anticipare lactationē in nouit natis q̄ nō pnt
exercitari. Vñ si stomach⁹ sit plen⁹ lacte eorū digestio corrūpit p̄ bal-
neū ⁊ opilatōes in laterib⁹ generant: sicut eorū vasa fragma cōprimūt ⁊
in eisde tussis generat ⁊ iterdū vomit⁹ q̄ oīa in nouit nat⁹ nocua sūt sim-
pliciter ⁊ cutāda. Itō dz autē balneari in aq̄ sapiente naturā sine x̄tutē
farmacoz cuiusmōdi sūt aq̄ sulphuree ⁊ alūnise: sed dz eē aq̄ pura tēpura
cui⁹ mot⁹ sit x̄sus orientē p̄ terrā arenosā nō lapideā nec lutosā: et a mō-

Qualit mulieres
se debēt
ga regi-
men infā
tium.

tibus discoopertam: aeri et soli expositā nullius saporis: substantie subtilis: cuius resisteria nulla vel pauca pondere leuis: qui cito calefit et cito infrigidatur. Moxentur in balneo quousq; carnes eorum rubere incipiunt. Et post balneū decenter sunt fasciandi sicut nouerūt matrone circa hoc insistentes. Fasciatio autē non debet esse nimis stricta ne eorum augmentū impediatur nec nimis mollis ne eorū membra indebite figerentur. Nec debent esse panni ex quibus fasciantur frigidi. Et si forsan ne eorum membris aliquo peccatū appareat ex parte figure vel situs vel quātitatis post balneū fasciando temptari debet eorū correctio sicut nutrices infantibus suis facere consueverunt. Et similiter in his quorū vna tibi est breuior alia. scilicet magis extendendo eam q̄ aliam. Post hoc autem infans lactandus est quousq; dormiat. Quod si forsan dormire non velit consolandus est cū dulcibus cantilenis. Et si omnia ista non iuuerint portandus est tot⁹ fasciatus hinc inde. Et sup omnia studeat nutrix q̄ eius vestes nō sint sordide. Sed quia matronas in his expertas videmus magis p̄ficere: in hac materia me amplius tenere nō intēdo. Totiens enim sunt fasciandi in die quotiens eorū vestes sordide reperiuntur. Semper autem post balneum lactandi sunt: et similiter post eorū vestium sordidarum mundificationē. Si quidem eos lac sugere delectabiler videamus quod eorundē infantium lactandi cōsuetudine facile est videre tunc secundum q̄ plus vel minus recipiant vnica lactatione delectationem lactis secundum hoc sepius vel minus sunt lactandi. Maior pars temporis nouiter natorum occupanda est in lactatione: balneatione: dormitione: et huiusmodi vestiū sordidarū mutatione. Nec omnino nouiter nati indigent alio cibo nisi lacte: et hoc eis sit loco cibi et potus. Lac autem infantibus conuenientius est lac matris proprię. Nam natura sagax sagacitate cui⁹ nō est finis ex vna portione sanguinis menstrui fetum generat et nutrit in vtero matris: et ex alia portione lac in mammillis generat quod quidem lac cum sit generat⁹ ex sanguine maxime simili sanguini qui fuit materia generationis et nutritionis infantis: est eidem optimum nutrimentum quod est verum supposito q̄ mater sit sana et debiti regiminis secundum q̄ requirit actus nutritionis nutricis. Et hoc est quia ex eislem sumus et nutrimur. Quod si forsan mater proprium genitum nutrire non posset vel non vellet: tunc eligenda est nutrix sana bone conditionis et boni moris: etatis perfecte: cuius color ad nigrum declinet: et vene sint late: et colum grossum et pectus amplum et mamille non carnose magne: non laxę: venarum multarū: cuius lac nō sit nimis subtilis et seorsum nec nimis grossum et caesatum: coloris albi: boni odoris et boni saporis. Cuius etiam lac nō sit nimis partui propinquum: nec nimis remotum cuius partus fuit naturalis etiam masculus et sit vnus mensis cum dimidio vel duorum. Et si possit inueniri nutrix similis complexionis et regiminis matris infantis cuius partus fuerit naturalis etiam masculus non esset malum immo puto q̄ talis esset pre omnibus eligenda supposita lactis conuenientia in quātitate et in conditionibus ante dictis. Quod si mater proprium filium nutrire velit non eligatur alia sanitate et bono regimine habitis cū lactis sufficiētia. Quod autē sit bonū regimen nutricis ex quo lac eiusdē cōseruetur corrigat et augetur infans: apparebit post vbi regule regiminis sanitatis approp-

Lac cōue-
niēti⁹ pu-
eris la-
ctantib⁹.

prate sexui femineo vt differt a masculino ponentur. Et non laudare q̃ in primis diebus part⁹ mater lactaret propriū filium suum. Cum q̃ mater multū alterata est a partu. Cum q̃ lac diu remansit in māmillis ex quo forte potest esse corruptū: sicut etiā ex proprio colore ⁊ substantia est videre. Unde mulieres gallicane faciunt fugi lac ab earū māmillis per aliquā mulierē vilem ad hoc deputatā. Non est cunabulum eius mouendū ad somni prouocationē motu violento ne eius lac in stomacho concutiat⁹ et digestio corrūpatur: sed motu suauī et si sine motu cum māmilla somnus possit prouocari melius est. Moderatus fletus ante lactationem conuenit: et specialiter ad partium spiritualium dilatationem ⁊ ad humiditātū capitis aliquālē euacuationē ⁊ ad caloris tēperati reuocationē et confortationē. Lactentur bis vel ter in die naturali vel ad plus quater. Quod si forsan in eorū stomachis corrūpatur lac ex multa ⁊ immoderata suctione: ex qua cōtingit inflatio ⁊ extensio ⁊ ventositatū multitudo et vīne albedo longo tempore famelici sunt permittendi: et studium impendatur vt somnum dormiant longum. Securius est vt parū sugant lactis et sepe. Assimilantur enim corporibus conualescentiū qui sic sunt cibandi vt inferius apparebit. Bonum est etiam ante lactationē ⁊ parum mellis despumati cum aliquantulo vini lymphati albi eisdem propinetur propter stomachi abluionem ⁊ lauationē. Et specialiter in principio aliquid lactis in infantiū oribus mulgeatur vt minus eorū meri in actio laboret et ex conamine suctionis eorum gule cum mery et reliquis instrumentis lesionem incurrant. Hoc igitur sit regimen infantium quousq̃ dentes emittant anteriores. Postq̃ dentes apparuerint anteriores alius cibus a lacte nutriticis infantibus interdum est tribuendus si cut cibi lacti similes in substantia ⁊ virtute lacte tamen parū grossiores. Et sunt cibi qui pauca vel nulla indigent masticatione cuiusmodi sunt cibarīa laudabilia a matribus vel nutriticibus eorum primitus diligenter masticata vt panis in aqua mellis dissolutus vel in aqua carniū laudabilium vel cibus factus ex farina tritici et lacte animalis sicut mulieres gallicane facere consueuerūt. Aut panis dissolutus in vino bene aquatī co interdum potest eis bene tribui. Aqua bona ⁊ pura cuius conditiōes superius dicte sunt: potest etiam permisceri cum aliquantulo vini. Nec laudo q̃ predicti cibi tradantur infantibus simul cū lacte. In hora enim in qua aliquis predictorū ciborum exhibetur infantibus abstineat a lacte quousq̃ predictorū ciborum digestio fuerit pfecta. Hoc facto possunt indui ⁊ portari ⁊ balneari minus quam ante. Cum autem inceperit per seipso ambulare: nutritrix debet esse sollicita ne infans diuersis et inordinatis moueatur motibus ne forte eius membra torqueantur: nec est cogendus sedere vel ambulare anteq̃ scdm naturā desiderium veniat. Locus in quo sedet non debet esse durus: nec asperitatem habens: nec coram ipso debent esse aliquę ex eis que pungunt ⁊ incidunt. Custodiendus est ne ab alto loco labatur. Cum autē dēres canini inceperint apparere ab omni re que ad masticandum dura est debet abstinere: ne forte materia predictorū dentium propter duorum masticationem totaliter resoluatur. Et tunc plurimum bonum erit fricare gingiuas ex arungia galline vel ex butyro recenti et cerebro leporis ex hoc enim facili⁹ eorum sit transitus ⁊ origo. Et quia in tempore originis dentium predictorū

Gallica-
ne mulie-
res lac su-
gi faciūt.
Modera-
tus flet⁹
āte lacta-
tionē con-
uenit.

Quot
modis po-
test aqua
pmisceri
cuz vino.

Secunda

Radix li
quericie.
Tempus
sequestra
tionis.

Malicia
cōplexio
nis ex mo
rum mali
cia.

confueuerunt infantium colla rubere q̄ plurimum laudo q̄ hoc tempo
re vngatur caput et collum cum oleo rosato conuassato cum aqua cali
da. Cum autem possibile est vt cum predictis dentibus mordere deside
rante proprium digitum masticare quapropter hoc tēpore frustū par
uum radices yreos in eorū manibus est ponendum que non sit sicca: sed
inter siccum ⁊ viride mediocris. Nam ex eorum masticatione prohiben
tur eorum gingiue ab vlceribus et dolore. Laudo q̄ gingiue earum fre
quenter cum melle despumato cum aliquantulo salis fricētur: hoc enim
prohibet a dolore ⁊ vlcere. Quando autem predicti dentes canini pfe
cte creuerint radix liquericie continue masticetur. Et q̄to infantes ma
gis appropinquant ad tempus in quo sunt a matre totaliter sequestrā
di tanto oportet assueseri cibarijs magis grossis. Tempus sequestrati
onis est cum possunt alios cibos masticare pfecte: cum scilicet omnes dē
tes emiserint. Et hoc tempus est duorum annorum cōmuniter. Dicunt
quidam q̄ masculus tardius sequestrāndus est q̄ femela ceteris parib⁹.
Quod si infans perfide ⁊ inordinate post tempus sequestrationis mam
millam quesierit ⁊ ex illo inordinate fleuerit: epithimande sunt māmille
cum aliquibus que infanti abominationem inducant in gustu cuiusmodi
sunt succus absynthij et mentastri et myrthe et similia. Hoc ergo sit
regimen infantis quousq̄ a nutrice sit sequestrāndus. Postea tota solli
citusudo parentum debet esse in meliorando mores ipsius. Et in hoc consi
stit duplex vtilitas vna vt crescat bonus ⁊ fiat ei in bono habitus fixus
qui generatur in anima ex actibus frequētatis. Et hec vtilitas est in ani
ma cuius artem non habet medicus sed moralis philosophus. Alia est
attinens corpori. Nam ex malicia morū ⁊ passionū potest in corpore ge
nerari cōplexionis malicia. Unde sicut mali mores sequuntur maliciam
complexionis: sic possibile est maliciam complexionis ex morū malicia
generari. Unde timor in multo tempore perficit melancolicus. Et ergo
nō sunt permittēdi nimis tristari nec irasci nec flere nec gaudere: s; me
dium in his elegibile est. Et si nobis appareat eorum natura vel constel
latio indinari inordinate ad aliquam passionem auertēdi sunt ad cōtra
rium. Aduertentes enim ad contrarium ad medium veniemus sicut vi
rigentes lingua tortuosa facere cōsueuerūt. Et sic patet q̄ in custodia mo
rum summa corporis et anime custodia consistit. Post somnum balneā
ndus est quousq̄ eius carnes rubere incipiāt: deinde ludere permittatur
per vnā horam: deinde cibandus est cibis laudabilibus. deinde pmit
tendus est ludere prolixius: deinde balneandus est. Post sequestratio
nem eorū aliqui sunt contenti exercitio: parum aut nihil curantes de bal
neis: sed quia eorum membra ante septimum annum sunt multū debilia
et ad motum inepta rationabile est q̄ interdum balneantur ad membro
rum confortationem ⁊ ad superfluoꝝum tertie digestionis expulsionē ⁊
vt membra ad augmentum preparentur. Non debent esse balnea sapiē
tia naturam aliquorum pharmacorum cuiusmodi sunt sulphurea aluminosa
et similia: quia redderentur ex illis corpora eorum inaugmentabilia.
Et propter eandem causam exercitium eorum non debet esse forte mul
tum et magnū: quia membra eorū adeo sunt debilia q̄ exercitium forte
pati nō possunt. In hoc tempore etatis vinum est nociuum et eo nō indi
gent. Nocium quidem q̄ est ignem addere igni. Habent etiam neruos

debiles et cerebrum quorum vinum est maxime lesium: et precipue qz eorum nerui sunt valde passibiles et penetrabiles a vino quod est optimus penetrator propter subtilitatem eius debitam ex parte actionis et substantie. Vinum enim est subtile in substantia et actione. Nec indiget vino propter vrine mundificationem: et colere rubee cum vrina mundificationem. Nec propter corporis humectationem: nec propter melancolie repletionem: nec ppter digestiue et caloris innati confortationem: vt consideranti manifestum est. Vinum album limphatum valde potest eis ppinari loco potus. Et quanto sunt calidioris complexionis minus vtantur vino: et quato frigidioris plus vtantur eo. Aqua que est potus eorum sit pura cuius conditiones superius tacte sunt. Hoc sit regimē pueri quousq; magistro tradatur quod est tempus annorum sex. In hoc tempore tradatur magistro qui eum doceat in moribus et sic gradatim est ordinandus: nec solito balneandus et eius labor ante comestionem augmentandus: quia eius membra sunt solito fortiora. Non sunt tamen apta fortibus exercitijs ante decimum quartum annum: immo forsan eis non competit exercitium forte et magnum ante finem adulescentie. Usq; ad duo septennia annorum non competit vinum nisi aquaticum sed minus q; ante. Sed interdum non est malum eis in hoc tempore ministrare parum boni vini: propter preseruatiōē a generatione opilationum. Hoc sit regimen pueri vsq; ad decimum quartū annum. Unde parū deinceps differt regimen corpori debitum scilicet temperato libero vacare potenti regimini sanitatis a regimine transeuntū decimum quartum annū ppter preseruatiōē a generatione opilationū. Et qz possunt fortioribus exercitijs vt: et cibis grossiorib; et vinis minus aquaticis et paucioribus balneis et indigent breuioribus somnis. Non indigent exercitijs fortissimis nec talia exercitia sustinere possunt sine notabili leſione cuiusmodi sunt exercitia luctatium tornantium et similia: nam eorum membra non sunt sufficienter apta ad tales motus ppter eorum imperfectionē: sunt enim adhuc in via augmenti: et talia exercitia impediunt eorum augmentum. Et sicut dictū est de exercitijs ita intelligatur de cibis: non enim possunt digerere cibaria fortissima ad digerendum dura: quemadmodum possunt illi qui sunt in termino adulescentie. Similiter actus venereorum non sunt eis ita conuenientes sicut his qui terminum adulescentie sunt consecuti: immo ex coitu inordinato magnam cōsequuntur leſionem. Ex hoc enim corpus impeditur ab augmento: nec semen est vtile generationi: anteq; membra ad perfectū augmentum peruenerint: vt patet in terrenascentibus quorum semen est imperfectum anteq; planta augmentum perfectum deuenerit. Cum autē aliquis ad perfectum deuenerit augmentum quod communiter supponitur circa medium quarti septennij annorum: et est annus viceſimus quintus tunc est sanitas perfectissima: et durat vsq; ad quadragessimū quintum annum. Et vocatur hec etas: etas pulchritudinis et fortitudinis. Nam hoc tempore corpora sunt pulcherrima et fortissima et in eis omnes operationes sunt fortiores: quod specialiter verum est de vitalib; et animalibus quicquid sit de naturalibus. In hac etate indigent fortioribus exercitijs et est sufficientior ad exercitia fortissima: et multo magis quam aliqua precedentium. Et minus indiget balneis aque calide quam etas precedens: sed balneum frigide aque huic soli etati est

Bonū et vtile est dare vinū aquaticū pueris ppter preseruatiōē a gñatione opilationū.

Calor in-
natus ex
balneo
debilitat

conueniens ut membra reddantur robustiora: et ad motum fortē aptio-
ra. Nec calor innatus ex predicto balnea debilitatur: sed magis confor-
tabitur nec augmentū membrorum impeditur. Et nō debet hoc balneum
esse aque intēse frigiditatis: nec in tempore ⁊ hora frigidis: sed calidis.
Libus in hac etate debet esse grossior ⁊ maioris quantitatis et minoris
numeri. Ham debent ⁊ possunt respectu prioris ⁊ posterioris etatis gros-
sum ⁊ multū cibum accipere ⁊ raro. Que sunt cibaria cōuenientia eis in-
ferius apparebit. Potus debet esse vinū subtile albū min⁹ aquaticū ⁊
in minori etate propter vine prouocationē: colere mundificationē ⁊ su-
doris prouocationē: ⁊ membrorum humectationem. Nec debent eorum ci-
baria esse calida nec acuta ne forte ex eis in febrē vel capitis supercale-
factionem vel humorū adusionē incidant. Et propter eandem rationem
vitare debent omnia excessiue calida ⁊ sicca: vt piper: synapis allea ⁊ si-
milis. Nec etas indiget breuissimo somno respectu aliarū propter diges-
tionis fortitudinem: ⁊ robur membrorum que sunt instrumenta virtutum
animalium sensitiuarū ⁊ mortuarum. Somnus enī ordinatur ad confor-
tationem virtutum naturalium et quietē animalū. Quo ad anime acci-
dentia summe est vitanda ira et tristitia que sanguinem supercalefaciūt
et adurunt. Nec etas actibus veneris est conuenientior propter membro-
rum perfectionem et caloris ⁊ spirituum fortificationē ⁊ seminis multi-
tudinē ⁊ digestionem. Regule autem speciales regiminis sanitat⁹ que
sumuntur ex rerum naturalium diuersitate inferius apparebunt. Hanc
etatem sequitur cōsistentia cuius regimen parum differt a regimine im-
mediate dicto. Hanc consistentiam sequitur senectus cuius volumus
ponere regimen speciale sicut infantium. Notandum q̄ tota intentio in
regimine senum est administrare q̄ calefaciat ⁊ humectet ex nutritib⁹
balneis et potibus: longo somno et quiete. Et quia in stomachis senum
fleuma multiplicatur per viam intestinozū evacuare procurabimus: ip-
sum primitus digerendo cum decoctione hysopi et oximelle diuretico.
Euacuatio fieri pōt cum pigra vel cum decoctione volubilis ⁊ polipodis
in qua infundantur carthamus turbit⁹ ⁊ zinziber. Pillule etiā compo-
site ex semine carthami ⁊ ficibus ⁊ terebētina sunt senibus cōuenientes
et sit de illis quantitas duarum auellandarum vel circa. De nutrientibus
senum dicamus q̄ nutrientia senum debent esse facili digestionis et bo-
ni nutrimenti et minoris quantitatis ⁊ numeri minoris q̄ in etatib⁹ pre-
cedentibus. ⁊ corporibus enim senum non fit multa resolutio propter
caloris subtilitatem et membrorum duriciem: et sic non indigent multo
cibo: nec sepe: sed paucus eis sufficit respectu etatis prioris: et raro pro-
pter digestiue debilitatem. Et ergo debent eis administrari nutrientia
que in parua quantitate possunt corpus senis nutrire sufficiēter: et quia
senes non indigent sepius refectione: immo forte eis sufficit comedere
semel in die naturali. ideo facillime ferunt ieiunium quod verum est
de senibus a senectute et non a senio. Senes enim a senio qui sunt sicut
lucerna extinctioni parata indigent sepius ⁊ paucissima refectione.
⁊ cibo enim multo simul sumpto suffocaretur eorum calor: sicut paruus
ignis a multis lignis. Et si non eis sepe nutrimentum administratur ca-
lor naturalis humido radicali consumpto sicut lucerna ad extinguendū
parata propter olei consumptionem ⁊ lichini illuminati paucitatem ex

tinguetur. Bonum ergo puto tales dictari ter in die naturali sic q̄ inter primam et scđam cōmestione interueniat spacium octo horarum et inter vltimā cōmestione primi diei et primā sequentis interueniat spacium decem vel vndecim horarum: et sic tertia cōmestio maior erit secunda: et secunda aliquantulum maior prima. Prima cōmestio erit circa scđam horam equalem diei naturalis: et scđa cōmestio erit circa horā septimam: et tertia circa decimā septimam horam diei sequentis et est circa nonam vel decimā equales. Debent senes preterea euitare omnia cibaria fleu-
matis vel melancolie generatiua et venarum opilatiua cuiusmodi sunt grossa viscosa solida et digestioni inobedientia: verbigratia genera leguminum et genera piscium salitorum et non salitorum et specialiter animalium marinarum et vniuersaliter carentium squamis et spinis et carniū salitarū et specialiter animalium siluestrium porcorum bouum anti-
quorum salitorum et non salitorum: et auium in aquis degentium et vniuersaliter cibarioꝝ pomorum coctanoꝝ et mespiloz et similium frigidorum. Olerum frigidorum puta lactucarum portulacarum et similium. Senibus quoq̄ cōuenientior est elixatura q̄ fritura vel assatura: et assatura q̄ fritura: et pastillatura q̄ assatura. Salse ex vino sunt conuenientiores senibus q̄ ex acero vel veriueto. Acetum enim est senibus inconuenientissimum ratione eius frigiditatis et siccitatis. Et meo iudicio senectutē accelerat et confirmat. Item specierum genera sicut zinziber et cinamomū sunt senibus cōuenientiora. Et omnia genera specierū participantū caliditate et humiditate vel parua siccitate. Mel senibus multum est cōueniens. Debet autē esse album: grandinosum: durū: incisibile: boni saporis cuiusmodi est mel de monte pessulano. Carnes castratoꝝ iuuenum caponum: gallinarum: galloꝝ testiculi oua recentia sunt cibaria senibus cōuenientia. Et similiter perdicum alaudarum et fasianorum. Nec enim sunt facili digestioni boni nutrimenti et multi. Pisces senibus conuenientes sunt pisces marini et inter ipsos est rogetus gozmat⁹ et plagitia. Et melius est q̄ decoquētur in vino cum feniculo aneto et petrosilino vt eorum frigiditas temperetur et remoueatur eorum viscositas. Lac senibus conuenit eo q̄ nutrit cito et corpus humectat. Quibusdam autē nō conuenit eo q̄ opilationē generat: vnde quibusdam ex lacte sub dextro hypochondrio dolor et extensio contingere cōsuevit: propter venarū stric-
cturam et talibus non cōuenit. Lac cōuenientius est eis asininū vel capri-
num cū aliquali quantitatē zuccari vel mellis despumati: hec enim phibent ipsius corruptionem et iuuant eius penetrationē. Laseus senibus est inutilis nisi sit bene vinctuosus non falsus nec nimis recens. Butirū senibus cōuenit: quia eos humectat et calefacit et membra pectoralia lenit. Olera conuenientia: sunt sicla: bleta: feniculū: petrosilinum: borago do-
mestica et siluestris: saluia: menta: et cōsimilia que ad caliditatē et humiditatem declināt. Polipodium cū aniso est eis cōueniens ad leniendum ipsoꝝ naturas si decoquantur cum carnibus laudabilibus. Idem intelligatur de volubili herba cuius est flos albus ad modum campanę: et mercurialis eis conuenit: et eis conueniens est oleum oliuarū maturarū et amygdaloz dulcium et zizaminū. Fructus senibus cōueniētes sunt ficus et specialiter sicce et passule et pruna et dactili. Et ficibus quidem in principio cōmestioni et alijs in fine est vtendum. Pyacalamentū etiam

De cibarijs.

Laseus senibus nō multū pdest vt dicit Auerrois. vi. col.

Secūda

est eis cōpetens et specialiter ad aperiēdum opilationes laterum quas senes sepius incurrere cōsueuerunt. Clistere ex oleo simplici dulci ē eis conueniēs interdū ad leniendū eorum naturas ⁊ ad humectandū eorum viscera. Et omnino canere debēt ab acuto clisteri ne eorum intestina siccentur sed humidum clistere et vinctuosum est eis vtilissimum. Debem⁹ sollicitari in regimine senum de lenitate ventris eorū: ⁊ nihil penitus de fleubothomia est curandū. Et loquor de senibus a senio cuius initiiū. pōnitur in septuagesimo anno vel circa: quibusdā citius quibusdā tardius. sunt enim quidā ita male constructi corpore q̄ nō possunt ad annū sexagesimum peruenire. Vinum nouum album gallicū aquaticum senib⁹ nō est conueniens: nisi forsan post balneūz si eos inordinate cōtingeret sitire. Vinum senū debet esse rubeum. subtile odoriferum et antiquū. Tale enim vinum senes calafacit ⁊ nutrit: melancoliā compescit: vīnam puocat. iuncturas humectat. calorē innatum reparat. quibus omnibus indigent senes. Alcruminum generibus vti possunt si eisdē vti consueuerunt: puta alleis cepis ⁊ specialiter propter opilationē venarum aperiendam quam sepe incurrere cōsueuerunt ad quod tunc valeret vīacalamentū. Tyriaca senibus multū cōuenit ad aperiendū opilationes ipsorum similiter cōpetit medicina vocata athanassia cuius descriptionē inuenies in antidotario. Pōtagia senib⁹ conuenientia sunt gruelli de auena ⁊ hordeo cum aqua carniū laudabilium. Similiter rape cū aqua carniū laudabilium ⁊ feniculo senibus sunt conuenientes. Similiter pureta ex boraginibus bletis feniculo petrossilino senibus sunt conueniētes. Potus hydronellis senibus est conueniens ad aperiendum eorū opilationes: ⁊ si sint in vīs vīne decoquatur cū hydromelle petrossilinum ⁊ specialiter macedonicum apium feniculum ⁊ similia. Et si opilatio fuerit in vīs spiritalib⁹ addat hydromelli capillus veneris: sōpus ⁊ silia. Fricatio tēperata in q̄titate ⁊ q̄litate: senibus conuenit. Debilia mēbra ⁊ dolentia senum fricatione nō indigent. Debet esse fricatio cum manibus asperis et grossis pannis vicibus interpositis: nō tñ debet esse fricatio tanta et talis q̄ membrorū ipsorum inducat siccitatem et p̄ consequens frigiditatem p̄ viam resolutionis humidī ⁊ naturalis calidi sicut in exercitijs imoderatis cōtingere solet. Nec debz esse nimis parua ita q̄ in mēbris senū nulla fiat resolutio cū fricatio naturaliter ordinetur ad expulsorē sup̄fluitatum membrorū tertie digestionis: ⁊ ad cōfortationē earundē. Debz igitur esse talis ⁊ tanta q̄ sit sufficiēs poros membrorū aliquantulum aperire ⁊ eorundem calorē innatum aliquantulum confortare ⁊ superfluitates eorū cōsumere: vt ex his mēbra senū calidiora reddātur ⁊ naturaliter humidiora. Et sic patet q̄ fricatio senū nō dz esse fortis q̄ mēbra desiccet: nec debilis q̄ calorē in mēbris nō confortat. Nec etiam parua q̄ nō sufficit poros aperire ⁊ sup̄fluitates consumere. Nec nimis magna: ne mēbra debilia senū vltra naturalē debilitatē debilitet. Debet ergo esse mediocris in quātitate ⁊ qualitate. Tēpus autē cessandī a fricatione est cū mēbra senū rubere incipiunt ⁊ aliquantulum dolere. Nec est malū circa finem fricationis inungi manus oleo oliuārū dulci vel amigdalinarum: dulcium: vt membrorum senū siccitas aliquantulum temperetur ⁊ calidum naturale in eisdem cōseruetur. Laudo hāc fricationem fieri stomacho ieiuno ante cibum ⁊ exercitium ⁊ eligatur locus tēperatus ⁊ hora naturalis

Fricatio.

ter temperata vel artificialiter. Et qui nō possunt exerceri ppter mem-
brorum debilitatem vel propter aliquam causam in rebus mūdānis sup-
pleatur fricationibus ⁊ balneis fricētur qualibet die non solū fricādoe.
⁊ reparantur ad exercitiū sed supplente vicem exercitiū. Et balneātur De bal-
neō.
quater in mēse balneo humectante ⁊ calorē naturalē confortante ⁊ siccitatem membroꝝ obtēperāte. Talia nō sunt balnea sulphurea vel alumi-
no sa: nec vniuersaliter sapiētia naturā similitū farmacōꝝ sed sunt aque
dulces in quibus apponi laudo camomillā ⁊ vetrūq; sticados ⁊ bisinaluā
quidem ad membroꝝ siccitatē sticados ⁊ camomillā q; mēbra confortāt
et lassitudinem remouēt. Et bene laudo q; circa finē balnei fricentur eo-
rū mēbra vt sordes eoꝝ remoueantur si que sint. Et inde fricētur inūctis
manibus oleo oliuarū ⁊ amigdalārū dulciū vt post balneū mēbra rema-
neant humidiora. Terminus balneationis et exitus initium est cū digito
rū pulpe incipiūt aliquid exasperari. Et in hoc multū dicitur cōside-
rari hominis delectatio. nam quidā citius balneatione attediuntur qui-
dam tardius. De alijs cōsiderationib⁹ circa fricationē ⁊ balneū trāseor:
q; de hoc inferius in quarta parte huius operis patebit. Senes qui ad-
huc habent mēbra fortia ⁊ ad exercitiū bene apta nō balneo a deo sepe/
nec fricatione assuescere debēt. Nam balneum ⁊ fricatio p magna par-
te vtilitatis ad expulsionē ordinantur supfluitatum tertie digestionis et
caloris naturalis confortationē ⁊ membroꝝ interiorum euacuationē ad
que omia exercitiū ordinatū modo debito plus valet. Membra senum Senes
debilia exercitari nō debent: ne ampliorē incurrant debilitatē: secus est debiles
in adolescentibus in quibus membra debilia naturaliter exercitātur am exercita-
plius vt maiora ⁊ fortia fiant: ⁊ hoc quia adolescentiū virtutes conuale- ri nō de-
sunt: et senum corpora sunt decidentia vnde nulla spes est de membroꝝ bent,
rum debiliū naturaliter fortificatione per exercitiū apta debent plus
exercitari nō ad virtutis membroꝝ augmentū: sed ad residui vite cōser-
uationē. Vnde si membra superiora sint debilia: ⁊ inferiora fortia: exerci-
tentur magis inferiora. Sed vniuersaliter ceteris paribus senes mino-
ri exercitiō ⁊ debilitatiōe indigent q; adolescentes vel iuuenes: vñ forti-
oribus exercitijs nō sunt apti cuiusmodi sunt hastiludia: torneamēta: et
itinera longa: cursus ⁊ luctamina ⁊ similia his. Non enī sunt vires in se-
nectute. Vnde hec etas vacara debet his que sine viribus sustineri pos-
sunt: puta cōsilijs auctoritatib⁹ ⁊ sententijs que in senibus augeri cōsue-
uerūt: ⁊ nō his qui viribus corporis sunt q; ad etatē spectāt priorē. Nam
enim viribus corporalib⁹ quibus prior indiget etas res magne gerunt.

Capitulum quartum de regu- lis sumptis a lapsu naturali.

Quoniam in precedenti capitulo posui re-
gulas regiminis tēperati siue sani a generatione a quo
non parum differunt egra corpora a generatione que
respectu tēperati sunt malarū cōplexionū. Volū⁹ in
hoc capitulo ponere regulas regiminis sanitarū malarū
complexionū: nō accidentalī sed naturalī. Sūt enī q;
dā qui a pncipio generatiōis calidiores sunt ultra tēpe
b. ij.

De regi-
mine ma-
larū com-
plexionū

ramentum humane complexionis: alij frigidiores: et in alijs qualitatib⁹ tam simplicibus ꝓ compositis excedētes quarum complexionū necesse est vt sit aliud regimen conseruatiuum vel curatiuum. Nec est nostra intentio loqui de parum lapsis: qz talium regimen sufficienter haberi pōt ex his que dicta sunt de regimine temperate cōplexionis: et ex his que postea dicentur de multū lapsis. Sed in isto capitulo intēdimus de cor⁹ poribus multū lapsis cuiusmodi sunt sanguinei: colerici: fleumatici: et melancolici. De complexionē sanguinea. Primo loquamur de regimine sanguinee cōplexionis. Est enī complexio minus mala et minus distans a temperata cōplexione: immo quidā dixerunt hanc cōplexionē est temperatam. s. calidam et humidā cuiusmodi est sanguinea: quod vtiq; verū est respectu temperamenti ponderis. Unde homo tēperatissimus labit in calido et humido a ponderis temperamēto: et sic intellexerūt antiquorum quidā complexionē humanā etiam in tota natura esse calidam et humidam. Sed cōplexio calida et humida respectu temperamenti ad iusticiam: puta respectu hominis tēperatissimi non est temperata sed lapsa: et huiusmodi est complexio naturalis: immo habens hanc complexionē patitur a cachochimicis egritudinibus et vniuersaliter ab omnib⁹ egritudinibus quarū causa est putrefactio et humorū plenitudo et opilatio et specialiter multitudo sanguinis. In tali enī cōplexione p̄uenit multiplicari sanguis ppter quod indiget fleubothomia vel ventosa ppter sanguinis euacuationem et specialiter cū regimen habentiū hanc complexionē in reliquis nō est equale. Nec fleubothomia siēda est in dūte: etate: et ceteris particularibus permittētibus: in tempore veris in principio vel in fine. In principio vbi dubitamus de egritudinib⁹ ex sanguinis multitudine vt plurimū contingentibus. nam hoc tēpus morbo assimilatur ex repletionē. In fine cum dubitamus de egritudinib⁹ ex sanguinis acuitate vt plurimum contingentibus. Et ex hoc concluditur fleubothomiā in veris principio siendam esse maiorem et in fine minorē. De venis fleubothomādis et de qualitatibus et quātitatibus sanguinis cognitione et de cōsiderationibus circa fleubothomiā obseruādis transeo: qz per dei gratiā de hoc fiet vnū capitulum speciale. Non solum hec cōplexio indiget fleubothomia: sed etiam farmacia: nō ad sanguinis euacuationē: s; mundificationem et euentationē. Medicine ad hoc conuenientes sunt lenes et benedictę puta agaricus qui est medicina familiaris turbit: certamus vt testatur Auerrois. Posuerūt medici experti multas bonas medicinas sanguinis mundificatiuas puta cassiastulam pruna mannam tamarindum violas serum caprinum: boraginē mirabolanos: et multa similia qui in tabulis salernitanis est videre. Omnes enim medicine sanguinem mundificantes vel sunt euacuātes fleuma quod est sanguis coctus imperfecte vel indigestus: vel melancoliā ex sanguinis grossiori per viā ebullitionis generatam vel coleram ex subtiliori sanguinis per viā ebullitiōis generatam. Nam cum sanguis ebullit quod subtile est ipsius cōuertitur ad coleram innaturalem que omnino a corpore euacuanda est et qđ grossus est in melancoliā cōuertitur innaturalē. Et similiter cū sanguis digerī nō possit cōuertitur in quoddam fleuma quod nō est natum nutrire corpus. Unde medicine euacuantes hos humores predictos: sanguinis mundificatiue ab autoribus nominātur. Non enī debemus vtī medicina

euacuante sanguinem in sua puritate. Unde si nō peccet sanguis in qua-
 litate ⁊ substantia sed solum in quāritate nō est adhibenda farmacia. Un
 haly refert q galienus ordinauit hoīem interfici qui inuenit medicinam
 sanguinis euacuatua oculis coopertis ne eandē medicinā alium docere
 posset. Unde oīno inartificiale est medicinā sanguinis purgatiuam exhi-
 bere nisi modo predicto. Itō sic est de humorib⁹ alijs a sanguine: q stā-
 tes in sua puritate quo ad substantiam ⁊ qualitatem: peccantes tamē in
 quāritate debent p medicinā farmacā euacuāri eisdē appropriatam.
 Ex his patet in quo differūt medicine sanguinis mundificatiue a medici-
 nis euacuatuis ceterorū humorū. Itā medicine euacuatue aliorū humo-
 rū a sanguine respiciūt humores illos vt distinctos a sanguine peccātes
 in qualitate qritate vel substantia: sed medicine mūdificatiue sanguinis
 respiciunt eosdem ⁊ sanguinē vt deficiētes a sanguinis pfectione vel p-
 pter diminutionē caloris: vt in fleumate: vel ppter excessum non vltima-
 tum caloris: vt in colera: vel propter excessum vltimatum caloris: vt in
 melancolia. Non etiam multum a veritate remotum est q aliqua melā-
 colie species ex sanguine generetur a frigido cuius melancolie medici-
 ne euacuatua etiam vocabitur sanguinis mūdificatiua. Differūt pre-
 terea medicine mūdificātes sanguinē a medicinis euacuatuis aliorū hu-
 morum a sanguine in hoc q medicine sanguinē mūdificātes sunt bent-
 gniores ⁊ minus periculose: vnde sunt quasi quedā medicine benedictę:
 sed sic nō est de medicinis euacuatuis aliorū humorū a sanguine vt a san-
 guine distinguuntur. Un in talib⁹ illoz de salerno vbi ponūtur medicine
 sanguinis mūdificatiue solū ponuntur leues ⁊ benedictę cuiusmodi sunt
 medicine superius notate quarum quedā mūdificant sanguinē fleuma-
 ticum quedā colericum quedā melancolicum. Medicine aut euacuantes
 alios humores distinctos a sanguine sunt fortiores ⁊ magis periculose:
 quod eo contingit: q tales humores sunt minus nature obediētes: quā-
 to est aliquis humor magis distat a sanguine tāto magis est nature ini-
 micus si quidē sanguis nature est familiaris amicus. Dicam⁹ igitur q
 talis cōplexio calida ⁊ humida indiget medicina sanguinis mūdificati-
 ua: sed de modo exhibitionis talium medicinarū ⁊ similium trāseo: quia
 de istis fiet vnum capitulū. Nec cōplexio cōsuevit multiplicare supflui-
 tates et specialiter tertie digestionis quapropter eam habētes indigēt
 exercitio veloci ⁊ forti ad predictarū supfluitatem expulsiōē ex quib⁹
 posset copilatio generari et per cōsequens putrefactio in corporib⁹ pro-
 uenire. Regulas in exercitio obseruādas īferius ponam in vno capitulo
 speciali. Eadē ratiōe indigēt fricatione multa ⁊ forti ⁊ q balneātur sto-
 macho ieiuno bis ter in ebdomada vel ad minus semel. Et oportet sto-
 machum habentiū talem cōplexionē intueri. Nam si ipsius cōplexio ad
 maluz verteretur: humores toti⁹ corporis ad malū declinarēt. Nam er-
 ror notabilis in prima digestionē nō corrigitur in scda. Amplius q: hec
 cōplexio est parata putrefactioni humorū bonū est vt his vtatur que pu-
 trefactioni resistūt: cuiusmodi sunt frigida: siccā: nō viscosa: nō pinguiā:
 nō dulcia: nō passibilia in substantia: nō participantia caliditate extraneā:
 nō vaporosa cuiusmodi sunt fructus vaporosi ⁊ specialiter virides ⁊ res-
 centes puta ficus: vuc: amigdala: ⁊ similia. Sitr lacticia ⁊ specialiter
 recētia ⁊ vina dulcia ⁊ carnes humide ⁊ calide: et vinctuose puta carnes
 b. iij.

Medici-
 na euacu-
 atua san-
 guis non
 est tribus
 enda.

Differē-
 tia inter
 medicinā
 mūdifica-
 tiuam et
 euacua-
 tiuam.

Sāguis
 est amic⁹
 nature.

Secunda

mutonine: et idē intelligatur in alijs. Talis complexio minus leditur a ieiunio vnde forsan sufficit habentibus hanc complexionē comedere in tribus diebus quater. Hec cōplexio in actib⁹ coitus sufficiētior est alijs et minus leditur a coitu. Regule in vsu coitus inferius dicētur. Hec cōplexio min⁹ leditur a vigilia inter oēs cōplexiones et plus a somno grauiatur et ergo plus alijs dñt vigilare et minus dormire. Plus aut conuenit ei irasci et minus gaudere: sñt tristi et alijs cōplexionib⁹. Itā conuenit ei vti cibis plurimi nutrimenti sed pauci et boni. Et de hoc inferi⁹ apparebit in speciali capitulo. Hec cōplexio cōsuevit in reumate abundare: vnde bonum est materiā reumatis interdum per sternutationē et interdum per gargarismata conuenientia euacuare precedentib⁹ purgationibus vniuersalibus. Mastix et saxifraga sunt appropriata multū in reumatis mundificatione gargarizādo vel masticādo vel sternutando. Hec etiā complexio satis parata est opilationib⁹ venarū. Abstineāt ergo habentes hanc cōplexionē a cibarijs et potibus opilationē inducentibus: et vniuersaliter ab omnib⁹ a quibus opilatio potest prouenire. Vnde vitare debēt cibaria dulcia vinctuosa grossa et etiam potus turbidos grossos et dulces: debent etiam vitare balnea post cibum et exercitiū forte et coire et multum bibere: sunt etiā causatiua descensus cibi a stomacho ante pfectam eius digestionem: et ideo talis cibus veniens ad venas causabit opilationes in eisdem. Hec sufficiant de illa complexione.

De complexione colerica.

Consequenter dicemus de complexione calida et siccā. Habentes etiā hanc complexionē parati sunt cadere in febres inflammatorias et specialiter in temporibus calidis vnde laudo q^{uod} temporibus calidis vtantur orizacara simplici cum syrupo violarum vel nenufaris. Et rationabile est vt p̄dicti syrupi aromatizentur cū aliquāto spice vel cinamomine p̄dicti syrupi aliquāliter stomachum debilitēt. Amplius aqua hordei in temporibus calidis est conueniēs eis. Laudo q^{uod} p̄dicti syrupi recipiātur cum decoctione quorundā seminū depilantium cuiusmodi est semen melonum cucurbitę citruli scarole apij. Et quia hec complexio solet in colera abundare: et specialiter tēporibus calidis indiget euacuātibus coleram cuiusmodi est reubarbarū scamonea correctā mirabolani citrini: cassia fistula: thamarindi et similia. Huiusmodi cōplexionis regimen dicitur esse declinās ad frigida et humida: q^{uia} parata est cadere in egritudines colericas calidas et siccās. Est autē cōplexio hec ad senectutē parata ratione siccitatis: quāpropt̄ indiget humectantibus et senectuti resistētibus: cuiusmodi sunt cibi laudabiles gallinarū: pullos: et gallozum iuuenū: et extremitates porcorū: et carnes vitulorū: et omnia laudabilia odorifera nō fumosa nec acuta sufficienter subtilia. Et omnium velocis et subiti nutrimenti est vinū. Balneum aque dulcis est ei conueniens similiter somnus: debet fugere vigilias et labores inordinatos mētis et corporis. Vnde hec complexio minus indiget exercitijs fortib⁹ et plus leditur a ieiunijs. Vñ habentes hanc complexionē cibandi sunt bis in die naturali: nec debent cibi eorū esse valde subtiles et passibiles nec dulces. Itā tales cibi cum percutiuntur a calore

De coitu

De vigilia.

De accidentibus anime.

Opilatio.

Libatio.

Balnea.

Complexio colerica calida de natura ignis.

Regimen in senectute.

De vino. De balneo.

forti in coleram conuertuntur: sed debent esse cibi eorum fortioris digestionis. Hec complexio leditur a coitu inordinato: et est minus indiges De coitu
quis propter caliditatem magis ad ipsum sit inclinata. Hec etiam complexio minus indiget fleubothomii et specialiter propter euacuationem: tamen bene indiget propter sanguinis euacuationem.

De complexione fleumatica.

Consequenter dicamus regimen complexio-
nis frigide et humide. Regimen habentium hanc complexio-
nem debet esse declinans ad calidum et siccum: cuiusmodi est pa-
nis triticeus bene fermentatus cum aliqua salis quantitate. Et
si addatur semine anisi: feniculi: et cimini erit panis magis appropriatus. car-
nes volatiliu paruorum: perdicum: turturum et columbarum iuueniu
et paruorum vitulorum sunt conuenientes eis. Carnes autem porcine et
vituline non conueniunt eis. Carnes galloru iuuenum eis sunt conueni-
tes: et omnes carnes facili digestionis ad calidum et siccum declinantes:
et specialiter tempore frigido. Pisces et specialiter aquarum dulcium ma-
xime inuiscantur eis. Unde pisces marini sunt minus nocui eis: et laudo
quod decoquantur in uino cum seminibus calidis diureticis. Et inter alios
pisces approbo ostreas et molas in dicta complexione. Hec maxime in-
diget exercitio et minus leditur a ieiunio: unde sufficit in die semel come-
dere. Hec debent eius cibi esse fortis digestionis: nec sit potus ei aqua
vel ceruisia sed uinum forte: odoriferum in substantia et actione subtile. Hec
complexio parum fleubothomia indiget: sed magis indiget farmacia
fleumatica euacuatiua: cõsueuit enim hec complexio fleuma multiplicare et
specialiter in hyeme. Unde circa principiu ueris bonu est purgare fleu-
ma. Primo ergo digeratur cum oximelle simplici vel diuretico vel squil-
litico vel cum decoctione yfopi: deinde purgetur cum dyaturbith vel cum
decoctione pollipodii et mirabolanoz keboloz et semis cartami in qua
temperentur turbith: agaricus et zinziber. Hec complexio minus ledit a
coitu: quia in eo satis est potens quis parum appetat propter defectu
calidi: unde totalis dimissio coitus in ea multum nocua est. Stupha est
conuenientior huic complexioni quam balneum aque dulcis: balnea tamen
aque sulphuree artificia et uel naturalia sunt ei conuenientia. Sic etiam
in hac complexione conuenit uigilia: et somnus superfluous et precipue diu-
nus maxime nocet.

De melancolica complexione.

Complexio frigida et sicca ceteris est deterio-
et ad senectutem paratior: indiget ergo regimen calefaciente et
humectante in cibis et potibus et alijs. Panis igitur habentiu
hanc complexione sit triticeus sine sale cum parua quantitate fermenti: et
sit panis satis mollis. Carnes eorum sint calide et humide: cuiusmo-
di sunt carnes castrati et caponum antiquozum et iuuenum. Uinum
etiam odoriferum et subtile est de his que maxime conueniunt huic
complexioni. Indiget etiam fricatione temperata et exercitio tem-
perato et balneo aque dulcis. Hec complexio indiget longo somno
Coitus est maxime huic complexioni nocuus: quia coitus infrigidat

Fleuma-
tica com-
plexio fri-
gida et hu-
mida.

De carni-
bus.

De pisci-
bus.

Purga-
tio.

Stupha.

Comple-
xio melā
co. frigi.
et sicca.

et desiccet et similiter tristitia et ira. Hec complexio q: sicca indiget in-
ter refectiones tempore breui: vnde ieiuniū nocet ei. Non indiget cibi
fortis digestionis: quia calidū innatum est debile: quare etiā non potest
sustinere multam cibi quantitatem: vnde minus de cibo sufficit et quam
alijs complexionibus: sed debet ad minus cibari bis in die. Fleubotho-
mia in hac cōplexione nocet sed cōuertit farmacia melancolie euacuati-
ua. Medicine autē ad hoc valētes sunt mirabolani indi: polipodij: lapis
lazuli: folliculi sene: flores vtriusq: bugglosse: et multa similia. Debet au-
tem precedere digestiū humoris melancolici: vt borago: bugglossa:
thymus: epithymus: scolopendria maior et minor: cappares: thamariscus:
psidia: vinum odoriferū: lupulus cuskuta: et similia. Fiat hec purgatio in
principio veris vel in fine estatis. Hec sufficiant de regimine totalis la-
psus a vero temperamento iusticiali. Quid autē sit de regimine lapsus
in singulis membris apparebit inferius.

Euacuan-
tia melā-
colia,

Capitulum quintum de regulis sumptis ab habitudine.

MOn eodem regimine indigēt pingues

naturaliter plus q̄ requirat humane cōplexionis tē-
peramentū et naturaliter macilentī. Sunt em̄ quidam
qui ex totali cōplexione et cōpositione sunt macilentī
magis q̄ requirat habitudinis t̄pamentū in humana
specie quod tam ex siccitate cōplexionis q̄ ex calidi-
tate membrorum tertie digestionis: et similiter aliorū
membrorum contingere conuenit. Potest preterea talis macies proue-
nire ex debilitate membrorum tertie digestionis: siue ex parte cōpositi-
onis siue ex parte complexionis: ratione cuius debilitatis: vel membra
non attrahunt alimentū: vel alimentū tractum nō possunt digerere. et sic
membra extenuantur. Quibusdā hominibus cōtingit qd eorum mēbra
fortia sunt in attrahendo: et tamen nō impugnātur sed manent naturali-
ter macilenta quod est ex caloris fortitudine resoluētis: et ex virtutis cō-
uersiue membrorū debilitate restaurationis membrorū. Sunt em̄ forte
mēbra inabilia vt a cibo restaurent propter eorū duriciem: et siccitatē vt
in mēbris melancolicis est videre. vel ppter fortem cōsumptionē: vt in
colericis in quibus calidū est acutum et cōsumptiū: vnde qd deberet
vel posset in mēbra conuerti a forti calore ante conuersionē consumitur.
Ex dictis haberi pōt que sunt cause supflue pinguedinis. Nam qz oppo-
sitorum naturaliter opposite sunt cause: humiditas membrorū cū calidi-
tate obtusa: et conuersiue fortitudo et digestiue mēbrorū et abilitas restau-
rationis ex parte molliciei et raritatis sunt cause pinguedinis naturalis
siue multe carnositatis. Differunt autē carnositas et pinguedo: eo qz pin-
guedo est a frigido et humido: nec arguit fortitudinē cōuersiue sed solū
digestiue prime et secunde. Carnositas autem arguit caliditatē et humi-
ditatē et sanguinis multitudinē et digestiue membrorū interiorum et ex-
teriorum bonitatem et cōuersiue similiter et restaurationē earundem: vñ
carnositas minus vituperabilis est q̄ pinguedo.

De impinguando macrum.

Demac-
cie.
Sali.ij.
cōplexio
nū et. iij.
de accidē
ti et mor-
bo.

Ergo aliquis homo naturaliter sic extenua

Regimē.

tus per carnis et pinguedinis priuatione: debet vti calefacientibus et humectantibus et cibis multi nutrimenti facili digestionis et conuersionis: et debet confortare membra tertie digestionis et ea preparare vt alimentum melius attrahant et digerant: retineant et conuertant: et debet vti his que siccitati resistunt et resolutioni cum magna causa extenuationis sit resolutio fortis. Conueniens est ei qui vult pinguedinem sui corporis seruare: abstinere a salis: acutis: acetosis et pungitiuis: nisi forte vtatur his loco saporis vt melioraretur appetitus. Unde triticum coctum oua sorbilia: et pulres sorbiles de farina frumenti: similiter triticum nutritum cum lacte. Lac: caseus recens amigdala fistici pinee auellane vne galline pulli columbarum pinguium assatarum vel pastillatarum: similiter bonum vinum: leticis vti et gaudijs: parum vti minutione et purgatione: balneare post cibum completa prima digestionis: parum famescere: multum comedere: parum bibere/ et specialiter vina fortia: parum irasci: sollicitari aut tristici aut coire: exercitium temperatum: fricatio temperata: et omnia dulcia et vinctuosa corpori impinguant. Si quis cupit membrorum tertie digestionis virtutem attrahentiam et digestiuam confortare: oportunum est ante introitum balnei membra primo moderate fricare: deinde fortius: postea pice amplastrari: deinde moderate exercitari: et vltimo absque tarditate balneari: deinde siccis manibus exicari: postea inungi pauco oleo oliuarii camomillino vel anetino: deinde cibari cibo conuenienti. Et si etas consuetudo et complexio permittant fundat super membra sua frigidam aquam in exitu balnei. Finis autem fricationis que ante emplastrum premititur est vt inflatio non incipiat consumi. Amplius bene scias quod verberare corpora cum virgulis quousque rubeant eorum carnes calorem ipsorum confortat ad attrahendum et digerendum et ad perfectius conuertendum nutrimentum attractum. Et laudamus vt virgule inungantur oleo oliuarii. Huc ponatur vnum antidotum bonum ad illos qui volunt impinguari. Sumantur amigdale excoctate et auellane: semen papaueris albi granum viride ex quo fit terebentina: et exoluantur omnia in butyro vaccino et zuccaro: de quo mane et sero parum comedatur et superbibatur vinum bonum. Hec sufficiant de impinguando macrum.

Digesti
ne confort.

Sali. de
regimine
sanita.
Verbes
ratio de
virgis p
dest.
Antido
tum ipin
gua.

De macrefaciendo pinguem.

Tex predictis satis haberi potest quale debet

esse regimen pinguium excessiue. Comedant namque cibaria paucum nutrimenti et magne quantitatis et citi descensus: et frequenter balneantur antequam comedant et frequenter et festinum sit eis exercitium: et inungatur oleis resoluentibus: et vtantur trifera minori et electuario et de lacca interdum tyriaca. Dimittant carnes et vinum et lac et omnia dulcia. Plurimum vtantur oleribus salis acutis acetosis: et larga ventris solutione vtantur vinam et sudorem prouocent: et labore multo et veloci vtantur antequam comedant et fame tolerent. Amplius disponant se ad comedendum semel in die et diu vigilent et vinum bibant ve-

Secūda

tus et subtile et ad vltimum vtantur regimine contrario ei quod dixim⁹
in hoc capitulo . De his autem que macrescere faciunt sunt diaciminum
diatreon pipereon. Comedant autē predicta electuaria ieiuno stomacho
fame instante: et post eorum acceptionem tādū fameāt q̄ eorum appeti-
tus deprimatur et aliquantulū extingatur. Et vt possit ad vnum diē fa-
mem pati et sitim in balneo ereo sudare et medicinas maciem facientes
assumere: parum dormire ⁊ in lecto duro et multum coire et morari sub
sole et in mansionibus calidis corpus pingue macrescere faciunt. Medi-
camen corpus macrescere faciens et desiccans . Recipe trifere minoris
drag. iij. pulueris yei apigre: turbith electiana drag. iij. misceantur et su-
matur quaq; die pro dosi eius medietas vel de tertio in tertium. Simpli-
us euacuationes et vomitus non equales macrescere faciunt sed equa-
les impinguant. Et illud quod plurimū extenuat est alteratio complexi-
onis ad contrarium complexionis faciētis pinguedinem. Verbigratia:
si est caliditas frige factio: et si frigus calefactio. ¶ Et est notandū q̄ ma-
ciem facientia sunt diuretica secessiua sudorem prouocantia resoluentia
et desiccantia ⁊ vniuersaliter impediētia motum alimenti ad membra ⁊
moram eiusdem in membris extenuant corpus. Unde olera et alia stu-
pefaciētia et in frigidētia sunt corpus extenuantia eo q̄ attractiua mē-
brorum debilitatur: quia attractio fit a calido . Ex dictis sufficienter ha-
beri potest quomodo membrum particulare extenuatum sit impinguan-
dum et pingue extenuandum. Impingundum est ex parte attractionis
nutrimenti conuenientis ad ipsum et retentionis eius supra ipsum ⁊ con-
uersionis eius ad naturam ipsius. Et hec operationes complentur p̄ fri-
cationem et rubificationē cum medicinis rubificantibus: et cum fricatio-
ne que est fortior: et cū effusione aqua calide ⁊ vltimo cū linitione piscis
sicut superius dictum est: vel cum appositione alicuius habentis virtutē
piscis cuiusmodi sunt vermes rubei vocati sanguisuge terrestres. Inter-
dum autem indigemus opere cyurgico: et specialiter in naso: labio ⁊ au-
re ad incisionem carnis indurate a calore impediēte membrum augeri
et impinguari. Si autem velimus aliquod membrū pinguius q̄ oportet
extenuare iuuat ad hoc ipsum facere quiescere cum frigore suo et ligare
vias cibi ad ipsum ⁊ stringere cum ligamento ⁊ attrahere cibum ad op-
positum eius. Et de epithimatis que prohibent testiculum aut māmī-
lam impinguari siue augmentari est vt sumatur chimolea ⁊ cerusa plu-
bi et misceantur cum expresse iusquiami albi ⁊ oleo myrtino admini-
stretur inunctio: et assidue tur epithimatio eius cum fricatione lapidis
in quo fleubothomatores acuunt sua ferraamenta cum vnus super alium
fricatur cum aceto: vel cum succo iusquiami albi . Amplius epithimatio
fiat cum aqua aluminosa aceto et farina fabarum et coriandro et simili-
bus tribus diebus continuis: deinde amplestretur mammilla cum semi-
ne lilij tribus alijs diebus et fiat hoc in mense tribus vicibus. Et hec suf-
ficient.

De cirur-
gia.

Extenua-
tio.

Epithi-
matio.

¶ Capitulum sextum de regulis sum-
ptis a diuersitate membrorum.

Mota regio corporis humani i quattuor partes est diuisa quarū prima est regio virtutū animāliū: puta cerebrū & membra adiacentia. Secunda est regio virtutis vitalis: vt puta cor & pulmo. Tertia est virtutis naturalis puta stomachus splen: epar & intestina. Quarta est virtutis generatiue: puta testiculi & mēbrum virile in viris & matrix & collum matricis in mulieribus. Et quia hec mēbra sunt diuersarum cōplexionū: compositionū et operationum vtq; indigent diuerso regimine. Et incipimus primo a capite et dicemus de cōseruatione cutis capitis & capilloꝝ in ea situatoꝝ: deinde dicemus de cerebro & alijs mēbris sibi adiacentibus: deinde de nutritiis & vltimo de generatiis. Et vltterius nos addemꝰ regi-
 men membrorū exteriorū totius corporis & cutis omniū musculorū siue totius corporis preterq; capitis de qua primitus faciemus mentionem.

Quattuor ptes principales corporis.

De cōseruatione cutis capitis et capilloꝝ.

Quod cutem capitis ab vlcere et scabie preseruat est si cum balneari volueris primum cū melle inunxeris: et idem facit sapo precipue in hyeme si eam predicto modo vnxe-
 ris. Nec aliquo modo lotio capitis est negligenda quin sit ad minus bis in mense vel in duobus mēlibus ter: deinde effunde aquā me-
 diocriter calidam super caput: et pluries anteq; a vapore calido balnei calefiat. Et hoc est q; quidam sapiens cuidā regi precepit. Cū balneari volueris primo infunde septies aquā calidā super tuū caput & sic dolorē capitis nō timebis. Pectines qualibet die caput cum pectine eburneo: et sepe: quoniā poros aperit & vapores ad superiora enapozare facit. Et si capilli debiles fuerint & exiles lauentur cū lixiuio ex cineribus oliuay facto & sit lixiuū ex aqua decoctionis capilloꝝ veneris: & edere arboree et terrestres. Amplius fricare radices capilloꝝ cū oleo anetino mastice-
 no & oliuay eos multiplicat et cōseruat & caniciē retardat. Ampliꝰ puluis lazuli mirabilē habet proprietatē in cōseruando palpebrarū pilos. Amplius decoctio bletay in vino cōseruat pilos barbe: & specialiter si lo-
 tio fiat post rasuram immo lotio ex vino simplici aliquid valet. Ampliꝰ frequens barbe ablutio cum aqua frigida eius caniciem retardat & pro-
 hibet depilationem. Et in hoc omnes antiqui concordati sunt: q; mirabo-
 lani kebuli conditi caniciem retardant & capilloꝝ colorem & specialia-
 ter nigrum cōseruant: & hoc plurimum expertum est.

Lotio capitis.

Balnei.

De cerebro.

Sanitas cerebri cōseruatur cum fumigatio-
 nibus et odoramentis specierum aromaticarū: cuiusmodi sunt lignum aloes & ambra & herbe odorifere: puta maiorana: balsa-
 mita: balsamum: viola sarracēica & similia. Nec enim cerebrū cōfortant & reuma phibent & dolorē emigranēū curāt: & hec specialiter competunt in hyeme: sed in estate fiant suffumigationes ex odorifera rebus frigidis: puta ex rosis sandalis et similibus: et in via cibi compe-
 tunt pulli et agni iuuenes decocti modica aqua. Cōseruant enim

cerebri sanitatem et augment ipsius virtutem. Et sicut dicit aristoteles comedere paruos pullos augmentat et confortat cerebrū et eius sensus conseruat: sed comedere grossos pullos siue gallos confortat cerebrum et acuit visum et precipue cerebrum gallozum veterū siue turturum mirabiliter acuit intellectū. Preterea suffumigetur caput super fumū aque decoctionis camomille: sticados et mentastri. Amplius sternutationes in ieiuno facite cerebrum purgant: et hebetudinem sensuum remouent. Nam vt dicit magnus auen zoar sternutationes deopilant cerebrum et ingrossant collum: mundificant faciem: confortant sensus caniciē retardant: et dissolunt fumositates inclusas in cerebro: Non est ergo sternutatio negligēda. In hyeme puocetur a calidis: et in estate frigidis vel tēperatis. Potest etiā sternutatio puocari aspectu radioꝝ solis. De rebus maxime conferentibus cerebro sunt: thus: achorus: spica: sticados: maiorana: mirabolani et specialiter kebuli et similia multa que in areolis medicinarū facile est inuenire. Quod autem maxime nocet cerebro ē indigestio et digestiōis corruptio. Nec enim radix est omnium egritudinū. Que autē plus intellectū purificant: sunt gaudium cordis: leticia et trāquillitas. Dicit em̄ quidā sapiens q̄ gaudiū et leticia deseruiūt intellectui.

De oculis.

Sanitas oculorum conseruatur si quis abstineat a cena nocturna et ne statim dormiat stomacho pleno. Et sequenter vti puluere cuius recepta sequitur. Recipe seminis feniculi partem vnam eufrasie minoris partem semis maiorane: sileris montani añ. partem vnam zucari albi partem vnam et semis fiat puluis. Usus istius pulueris omnibus modis visum conseruat et confortat. Amplius suffumigare oculos supra fumū aque calide decoctiōis feniculi oculos mundificat a viscositate grossa. Et pōt illa decoctio fieri ex vino albo et aqua: et potest addi in illa decoctione eufrasia: ruta: verbenā: et calidonia: et hoc multū sepe per me expertū est. Aspectus viridiū visum confortat: et inter albū et nigrum coloratū: ita q̄ sit color ad membrum declinans: quanto enim color magis a medio distat tanto magis debilitat siue minus confortat visum. Amplius si intueatur aqua frigida in pelui coloris viridis: et in eadē oculi submergantur continue paruo tempore interuallo organum oculorū fortificat: et cōseruat ipsis existentib⁹ sub latitudine sanitatis. Non loquimur enim in hoc opere de regimine egroꝝ sed sanorū. Usus turturum et aulm paruarum visum confortat et similiter feniculus quocūq; modo sumatur. Utamur ergo crudo et cocto. Nichil adeo visui nocet sicut somnus cum stomachi replectiōe: et specialiter diurnus. Et idē intelligatur de coitu. Ampli⁹ omnia genera acuminū: sicut allea: cepe: et similia visum debilitant. Et similiter nasturciū: lactuca: acetū: caules: et omnia vaporosa: et specialiter sero visum debilitant et offuscant. Et verū similiter suspecti de oculorū firmitate seu debilitate abstineāt a falsis vaporosis: acetosis: acutis pungitiuis. Cauēat etiā a frigore: puluere et fumo: et specialiter carbonū precipue marmorū et metallorū et argenti viui. Et similiter a vento. Et oportet vt minores aspectus in litteris minutis nisi interdū ad exercitiū oculorū. Amplius fletus vomit⁹: balneū nocent oculis. Napi siue rape mirabilē habet p̄

Sternutatio.

De confortantibus cerebro.
Indigestio radix omnium egritudinum.

Son⁹ nocet.

prietatem in confortando visum. Amplius vsus mirabolanozum condi-
torum summe visum conseruat ⁊ fortificat. Super omnia procuretur le-
nitio ventris. Hec enim maxime visum confortat et conseruat. De leniti-
one ventris inferius apparebit in capitulo de farmacia siue ventris le-
nitione. Quod purissime visum conseruat et oculos corroborat ⁊ a gros-
sa viscositate mundificat est linire palpebras oculorum in licio distempe-
rato cum aqua feniculi.

Conforta-
tia visum

De auribus.

Icunt quidam q acetū forte tepidum gutta
tim in ieiunio auribus instillatum plus ceteris medicaminibus
auditi confert: qz auditus instrumentū confortat et prohibet
fluxum reumatis ne ad ipsum de cerebro descendat. Et si sit in ipso ace-
to succus menthe ⁊ demū auribus instilletur tunc erit in opatione sua:
tunc enim optime mearum mundificat aurium a supfluitatib⁹ grossis ip-
sum opilantibus que interdū auditum grauunt: ⁊ in aurib⁹ diuersas egri-
tudines generant. Amplius oleum amigdalārū amararū et nucleozum
persicorū auribus instillatū tepidum meatus aperit ⁊ cōfortat. Sum-
mo opere canendum est ab omni tumultu omniqz strepitu molendini vel
aquarū ab alto cadentium: quoniā adeo auditum ledunt vt vix vox socij
possit audiri. Et dicūt medici q illud quod pre ceteris auditū conseruat
et preferat est suffumigare aurē supra fumū aque calide: ⁊ si in ipa bu-
lierit absinthij vel pulegij vtile erit. Cauendū est preterea ne quis bal-
neatur in aqua lutosa ⁊ immūda ne aures ingrediēs immūdet et opilet.

Auditi
conforta-
tia.

De odoratu.

Mod sanitatem odoratus conseruat est mūdi-
ficare nares studiose a grossa viscositate vt in ipsis nihil de ip-
sa maneat. Nam hec manens in naribus fetorem generat ⁊ ol-
fatum corrūpit. Caueat quis ab omni fetore ⁊ maxime in angu-
stis ⁊ profundis habitaculis opacum ⁊ corruptū aerē habentib⁹ in quib⁹
sol intrare nō potest vt ipos vapores corruptos consumere possit ⁊
aerem ab ipsis mūdicare. Nam ex corruptione aeris corrūpuntur spi-
ritus animales. Et assuetus fetore adeo leditur q in fetoris absentia ol-
factus alliueto fetore corrūptus fetorem sentire nō cessat. Ideoqz odorē
rerum redolentiū ex assuefactione mala nō pōt sentire. Nam necesse est
q assuefaciat odorare redolentia: ⁊ specialiter per suffumigationē rerū
redolentiū ex aromaticarum: puta ligni aloes ambre et boni cinamomi
et odor specialiter musti ad conseruandū spiritum animale.

Corrup-
tio aeris
multū no-
cet.

Aromati-
ca plunt.

De ore.

Sanum cōseruabitur si ante comestionem
et post cum aqua calida abluatur: hoc enī mūdicat ⁊ humidi-
tates gingivarū a capite descendētes aufert ⁊ desiccāt. Et dixe-
runt quidā sapientiū q dentifricij factū cum puluere garisiloy
nucis muscate ⁊ spicenardi qualibet die in ieiunio fetorem oris remouet.
Si dissoluat aliquantulū mastice in oleo rosato: ⁊ inungatur pallatum
confortat conseruat ipsum. Caput leporis combustum puluerilatuniva-
c. iij.

Dentifri-
cium.

Secūda

let contra cancrum gingiuarum et palati.

De lingua.

Lingue sanitas conseruatur cū ablutione facta in ieiuno et cum mellis fricatione ⁊ zinziberis puluere. Hec enim linguam attenuant et eius grauitatem remouent. Amplius aues parne in assatura vel pastillatura vel frixatura valent in grauedine lingue. Ruces lingue inimicantur vnde ab eis est abstinentia in sanitatis lingue conseruatione. Caules competunt in lingue grauedine comesti et masticati: vnde infantum accelerant locutionem et ambulationem. Confortant enim musculos ⁊ articulos. Amplius tenere in ore species aromaticas ⁊ specialiter in ieiuno: puta gariofolos: cubebas linguam a grauedine liberat et ad loquendum facilitatem dat ⁊ eius sanitatem conseruat. Hec sufficiant de regimine sanitatis totius capitis.

Ruces
nō p̄sunt.

De mery et canna pulmonis.

Consequēter dicamus de regimine sanitatis mery et canne pulmonis. Dicamus ergo q̄ mery et canna pulmonis conseruantur cum potu brodij pinguium gallinarum et carniū semiannualis agni cum dulcibus rebus coctarū et specialiter cum liquiriā. Et si cum predictis carnibus cauliz summitates decoquantur erit laudabilis potus. Potus vini dulcis valet ad idē. Si mollia castratorū iuuenum multum competunt in conseruatione mery et canne pulmonis leniendo: confortando: mollificādo: et meatus pectoris elargando. Non comedat quis ossa paruarum auium: pullozum perdicum: piscium spinosorum et similia. Non comedat carues grossas q̄ vix digeri possunt. Abstineat a salis acetosis et oleo aquatico. Hāc hec omnia ledunt cannam et mery. Amplius oua mollia competunt in cōseruatione dictarum parcium. Amplius liquiriā comesta ⁊ eius decoctio gargarisata et potata valent ad idem. Qui patitur casum vultu seu elōgationem precauere debet a vomitu et specialiter in ieiuno. Amplius q̄ desiderat conseruationem dictorum membrorum caueat a potibus frigidis actuali frigiditate: et specialiter aque frigide. Ex hoc enim potu habentes talia membra debilia incurrere possent spasnum mery ⁊ per cōsequens mortem ex defectu alimenti attracti. Nam mery mortificatum a frigido potu nequit esse medium attrahendi siue transgluciendi. Hoc enim modo galie. vnum ex infirmis sinochum vel causonem patientē ex potu aque frigide morti tradidit: quia ipse non preuidit eius mery debilitatem et complexionis eius frigiditatem.

De vino.

Quamolia.

Pot⁹ frigidus.

De pulmone.

Conseruantibus et confortantibus pulmōnem sciendum q̄ cicera in alba zuccariā fracta mundata a cortice exteriori decocta cum lacte caprino vel cum butyro recentī pulmōnem nutriunt et confortant. Ad idem valent penidie et amigdale specialiter amare a cortice exteriori mūdare. Amplius lac caprinum stomacho ieiuno ad idem valet. Et similiter canna mellis ⁊ pāsule enucleate stomacho ieiuno. Salsa acetosa pūngitiua acuta cōtrariā

Zuccaria

Lac caprinum.

tur pulmōni. Mirra sub lingua retenta pulmōnem confortat si illud qđ
ex ea liquefit paulatine traiciatur. Amplius succus caulium clarificat
cum melle transglutitus pulmōnem confortat & pseruat: et vocem clarifi-
cat. Amplius pinee: amigdale: liquiricia multū mundata iuuant pulmo-
nem et eius cannales et pectus. Amplius vinum nouum dulce coctum: &
per decoctionem a subiecta fece grossā depuratum plus ceteris prodest
pulmoni & eius cannalibus: et superiori canne ante cibum sumptū & post
cibum. Pulmo vulpis mirabilē habet proprietatem in pulmōnis homi-
nis conseruatione et confortatione. Ad idem valent cancri fluuiales et
ostree terrestres et limatie sunt optime scđm qđ declarauī in quodā tra-
ctatu quem composui de emoptoica passione et pti: si quis videre vo-
luerit videat: quia volo me breuiter expedire.

De corde.

Consequenter dicamus de cordis pseruatio

ne et confortatione. Et est sciendū qđ summopere fugienda sunt
ad iram prouocātia & angustiam: qđ sicut testatur sapiēs quidā
cor duos habet nociuos hostes. s. desperationem et tristitiam.
Ex desperatione prouenit torpor & pigricia. Ex tristitia vero senectutis
festinatio. hec ergo duo genera multum cordi nocent: sed tristitie no-
cimentum maius est: qđ naturalē calozē extinguit et spiritum profundat &
cōpositiōē cordis dissoluit & tandē interficit. Habēs ergo iram et tristi-
ciā eas a corde suo expellat & leticie: gaudio: paci: exercitio delectabili &
venationi cū auib⁹ venatorū intendat. Nam hec gaudiū leticiā & audaciā
generāt & animū pfortant. Vbi cibis subtilib⁹ puta carnib⁹ pulloz: colū
barū: gallinaz: perdicū: turturum: agnoz: capteoloz: et ceteris cibis sub-
tilem sanguinē generantib⁹ cōuenit in cordis cōseruatione. Ampli⁹ eu-
tādu est aer fetidus nebulosus impurus. Nō eñ pōt spūs vitalis con-
seruari nisi cū attractione boni aeris & boni odoris: & ex hoc etiā cor con-
seruat. Vinū bonū subtile odoriferū ē de maxime cōfortātib⁹ cor. Nihil
reperi qđ adeo cōfortet cor & spm calozem naturalē euigilet sicut bonū
vinū odoriferū vetus moderate sumptū in estate mediocriter lymphatū
vinū eñ sanguinē mū dificat: & ei⁹ tenebrositatē remouet pcpue si cū
sonis & melodijs sumat. Multum etiā iuuat sedere in locis amenis vt vi-
ridarijs & pratis. s. vbi sunt herbe odorē delectabilē pducētes. Et in or-
to vbi sunt cursus aquaz ab alto cadentiū ad ima suauiter & sine magno
strepitu. Strepit⁹ em ledit aim & auditū. Et nūc sapiēs qđ audire in-
strumēta musicalia expellit ab aio strepitū & a corde tristitiā & stuporē.
S3 nota qđ dilect⁹ soci⁹ & amicus bon⁹ & solatiofus narrationib⁹ & instru-
mētoz delectatiōib⁹ supplet melodiā. Et vt sit vnū dicere virtus cordis
cōseruat subtilib⁹ cibis & cōueniētib⁹ odorē laudabili tranquillitate: gau-
dio & dimissione eoz qđ tristari faciunt: & renouatiōe rerū delectabiliū pu-
ta vestiū & similiū & habitatione cū dilectis. Et nota qđ syrupus cōposse⁹
ex succo buglossēvtriusq; & seta cruda sūme pfortat. Nā hec sumpta sim-
plicia vlt cōposita pfortant cor. Et est notandū diligētē qđ eoz qđ pfortāt
cor: quedam sunt temperata vt iacinctus: aurū: argenterū: buglossa. Alia
sunt calida sicut duronicū: zedoar: musc⁹: ambra & seta cruda: & ambobē:
crocus. Et gariofoli sunt mirabiles & lignū aloes crudū: & melissa ēt se-
mē eius & cardomomū: cubebe: smaragd⁹ & enula & mirabolani. Alia sūt

Cōfortāt
pulmonē

Pulmo
vulpis.

Ira & tri-
sticia mul-
tū nocent
cordi.

Cōfortā-
tia cor-
dis.

Vinū bo-
num.

Amicus
bonus.

frigida puta margarita: carabe: camphora: corallus: sandali: et rosa et spondium et lutum sigillatū. Et ex eis est coriandrum siccum et humidū: sed vsum coriandri inhibeo nisi ante prepararetur modo cōsueto: q̄ aliter habet naturam veneni. Amplius scias q̄ oua gallinarū mirabiliter confortat cor: generant em̄ sanguinē cordi proportionabilē: vñ mirabiliter competunt in cordis seruatione et habentibus cor debile naturaliter.

De Stomacho.

De sanitate Stomachi toti⁹ corporis sanitas no

scitur dispensari. Nam stomachus se habet in animalibus sicut radix in arborib⁹. Sicut em̄ a radice venit alimentū ad totam plantā: vnde si radix non nutriatur tota planta arefcit: et si nutrimentū non sit planta nō diu durat: sic etiam si stomachus non nutriet et cibus in stomacho nō digeratur totū corp⁹ arefcit: et similiter si digestio corrūpatur in stomacho mēbra cetera nō nutriūtur. Error em̄ notabilis factus in prima digestionē nō corrigitur in secunda nec in tertia: et sic alimentū est ineptum ad hoc vt conuertatur in nutritum: et per consequens deficit vita. Et cum vita per alimentū cōsistat multum sollicitari debemus in custodienda stomachi sanitate. Ad custodiendam igitur stomachi sanitatē iubent quidem sapientum semel in mense vomitū prouocare cum aqua calida et aliquāto aceti. Hoc enim mundificat stomachū a supfluitatibus cibi et potus et humorib⁹ malis. Ampli⁹ comedere vvas passas in ieiuno cuz granis suis stomachum confortat et rectificat ei⁹ malam complexionē. Absinthium. et spica nardi in potu etiam cōfortant et sanum em̄ conseruant. Emplastrum ex mastice ex ligno aloes confortat stomachū et eius malam complexionē rectificat. Amplius potus absinthij soluit stomachi duriciem et expellit ab ipso grossos fumos: Et volēs cōseruare stomachum vtatur cibo facto ex auibus sicut perdici⁹: turturibus iuuenibus in aqua coctis. Caueat ne comedendo aquā frigidā bibat nisi forte in fine comestionis si fuerit ea assuetus et aliter nō et parū bibat ex ea. Ampli⁹ syrup⁹ rosatus aromatizatus cū ligno aloes stomacho prodest et sanitatē eius conseruat. Dicit aristoteles q̄ sumere in ieiuno drag. iij. electuarij de ligno aloes et reubarbaro confortat calozē stomachi et adiuvat digestionē: et eius orificiū a fleumate mūdificat: perurat appetitum ventositatem remouet. Et similiter aqua rosarum cū mastice et carnibus citoniorum rectificat stomachum. Amplius inunctio stomachi ex oleo de mastice digestionē eius et complexionē rectificat. Amplius multū approbo vsum coriandri conditi in cuius condimēto addat ligni aloes drag. i. gariofiloz spice nardi sandali muscatelli an. drag. semis cinamomi electi: melani piperis an. drag. i. et sciat puluis. Fiant ergo. iij. libze coriandri cōditi et addatur predictus puluis. Amplius enitetur genera fructuū: scz poma: pira: mespila: auellane: grana pini: et enitetur omnia lacticinia et medulle et cerebella et maxime quadrupedum. Et vniuersaliter omnia interiora animalū quadrupedū: vti tamen possunt cerebella galloz et gallinarum et ceterarum auium preterq̄ auis degentiū in ripis aquaz. Pelliculla interior stomachi gallinaz mirabilem proprietatē habet in stomachi hols conseruatione. Et scias q̄ omnes medicine et omnia facientia abominationē stomacho inimicantur. Ampli⁹.

Emplas-
trum.

Aqua fri-
gida.
Sirupus

Ista no-
cent sto-
macho.

retentio fecum et ventositatum est de his que debilitant stomachum. Et coitus immoderatus maxime debilitat stomachum. Suspecti igitur de stomachi debilitate et passionibus eius contineant. Amplius vigilie immoderate summe debilitant stomachum et etiam dimissio exercitii. Et vomitus laboriosus debilitat stomachum immo ipsius continuatio mortem inducit. Et hoc vidi per experientiam attamen vomitus non laboriosus est inuatiuus et laudabilis ex parte purgationis. Amplius ex debilitantibus stomachum sunt ceruissa et vinum nouum non defecatum. Et similiter potus inter duas comestiones digestionem stomachi adhuc non completa stomachum debilitat. Amplius scias quod mentis curiositas et ingenii sollicitudo sunt de his que maxime stomachum debilitant. Summe vitanda est repletio nauseatiua et multiplicatio ferculorum et eorum interruptio et similiter eorum diffinitas et mense prolongatio et mala masticatio et potus multiplicatio. Nec enim omnia digestionem corrumpunt et stomachum debilitant. Nec sufficiant de conseruatione sanitatis stomachi.

De epate.

Consequenter dicamus de sanitatis epatis conseruatione. Dicamus ergo quod decoctio reubarbari reupontici absinthii eupathorii rose et lacce administrata in ieiuno confortat epat debilitatum. Et similiter electuarii de lacca rossis. Et similiter comestio carniū subtilium laudabilium puta perdicū iuuenū et similiū cum ciceribus decoctarum vel assatarū non ad carbones sed cum aqua calida hec enim melior est assatura. Nam illa que fit ad carbones non euadit ab adustione vel siccitate nimia nisi custodiatur diligenter. Sed assatura que super aquā fit calidā equaliter et vniiformiter fit: et ab adustione securat. Que passe et ficus albe epat magnificat. Nam quoniam epat in dulcibus delectatur ideo facilius ea apperit et auidius. Et huius probatio est consequenter si anser vel gallina ficibus sit inpinguata carnes eorum pingues erunt et humide et delectabiles et eius eorum delectabilissimū. Ficus vero et vne passe si comeduntur in ieiuno epat deopilat et confortat et ei complexio ne rectificat. Et similiter pulli parui modica aqua decocti in cibo sumpti epat conseruat et confortat. Amplius notandum quod vltus malorum granatorum dulcium et vuarū passarū magnificat epat et instantū eius malā complexionem rectificat quod comedentes ridere facit. Vltius etiā subtile in substantia moderate sumptū epat calefacit et deopilat et confortat et conseruat: et eius sanitas totū corpus in sanitate conseruat. Amplius scire debes quod itromitte re. cibū super cibū scilicet indigestū et error ordinis eius est ex rebus magis nociuis non solum epati sed etiā stomacho. Et similiter potare subito aquā frigidā in ieiunio et post balneū coitū et exercitiū quādoque pducit ad infrigidationē vehemētē epatis et ydropisim. Et si aqua frigida quis indiguerit propter epatis inflammationē non recipiat eā solā sed cum aliquantulo vini ut non infrigidetur vehementer. Nec traiciatur impetuosē transgrediēdo sed paulatim fugēdo. Amplius scias quod omnia viscosa epati nocent ex parte qua faciunt accidere opilationes. Et ex eorum summa est frumentū non omne sed glutinosū. Et supposito quod bene digeratur in epate causabit in membris sequentibus opilationē. Et similiter vinū dulce opilat epat et deopilat pulmonē. Huius autē causa est quia vinū dulce non gradat

Ceruissa
nocet.

Confortat
epat.

Utrum gra
natorum
ridere fa
cit.

Ita cetera
epati.

Frumen
tū gluti
nosus opi
lat.

Secunda

tim venit ad epar: ex eo q̄ epar multū diligit ipsum/ quia dulce ⁊ ppter
facile eius penetrationē q̄ potus et quia calidum quare nō moratur ea
quātitate q̄ separet sex ab eo inio puenit ad epar cum grossitudine sua.
Inuenit enim vias scilicet meseraicas paratas: sunt enim ample ⁊ vene
in epatis substātia sunt valde stricte. Cū ergo ad epar puenit nō morat
quātitate qua digeratur immo expellitur subtile in venas stricatas veloci
tate sue penetrationis ⁊ remanet sedimen ppter viarū cōstrictionem.
Sed in pulmone contrariū cūenit. Rā ad pulmōē venit vinū dulce cum
iam colatū est a via meatuū mery per viam resolutionis ex meatib⁹ strī
ctis ad amplos. Aut ex via concava cū iam dimisit fecē. Et vadit adhuc
illuc cū sit colatū ⁊ transit ex meatibus stricteis ad amplos quare colatur
vice alia. Et bene scias q̄ medicine in quibus est amaritudo qua fiat ap
tio: est stipticitas quedā qua fiat confortatio: ⁊ odor cōueniens substātie
spiritus phibens a putrefactione: sunt in quantum huiusmodi medicine
epati cōuenientes: ⁊ huiusmodi sunt cinamomū sticados: absinthiū: mira
ra: spica: crocus ⁊ similia. Scias q̄ auellane cōuenientes sunt epati om
ni: quoniā nō sunt vehementis caliditatis ⁊ sunt aperitiue ⁊ earū chym⁹
est bonus. Et epar lupi ⁊ carnes limatiarū cōuenientes sunt epati cū p
prietate q̄ est in eis. Et similiter species endiuie et specialiter illa in qua
est maior amaritudo. Epatis enim calido competūt ratione pprietatis et
deopilationis ⁊ amaritudinis alicuius stipticitatis. Si igitur epar sit ca
lidum species endiuie adūministrantur cum melle vt earum frigiditas tē
peretur. Et hec de epatis cōseruatione.

De splene.

Splen ri
dere fa
cit.

Consequenter de splene dicendum est. Nam
splen est instrumentū ridendi. Habentes enī splenem bene dis
positū et fortē ad mundificandū sanguinē grossū ⁊ turbidū
ex quo corpus nō potest bene nutriri naturaliter sunt leti ⁊ sine
tristitia. Et per oppositū splene existente debili sanguis grossus ⁊ tur
bidus manet in venis ⁊ mouetur ad cor ⁊ ad cetera membra corporis et
ideo reddit hominē tristem ⁊ melencolicū. Bene ergo sollicitari debe
mus de sanitatis ipsius cōseruatione. Confortetur enim corpus splenis
cum cibis bene nutrientibus et deopilantibus cuiusmodi sunt gallina co
cta cum modico brodio: ⁊ carnes pulline et eduline cū modico aceto con
dite et lac nouiter mulsū cum modica zuccara ⁊ eligatur lac caprarū ⁊
camellinū. Hec enim splenis opilationē aperiant et eius sanitatem custo
diunt. Et vinum rubē in cōmestione sumatur. Et generaliter omne q̄
impinguat prodest spleni: omne enim tale restringit splenē ⁊ ipsam tem
perate diminuit. Paruitas splenis significat bonā cōplexionē corporis
et eius grossicies cōtrariū. Absinthiū etiā in potu cū melle sumptū pro
dest spleni eius cōplexionē rectificat. Et dicūt medici q̄ bibere aquā vel
vinū que diu steterint in vase tamarisci confortat ⁊ cōseruat splenē. Ca
ueat quis a grossis ⁊ stipticis fructib⁹. cuiusmodi sunt pira: mespila: sor
ba: coctana ⁊ similia: quoniā orificia splenis constringūt et articulos de
bilitāt. Caueat similiter a grossis carnibus puta bouinis capris cerui
nis et porcellinis. Et ab omni legumine ⁊ ab omni q̄ fit de lacte: puta
caseo ⁊ lacte acetofo. Hec enim omnia epar ⁊ splenem ledunt et coleram

Splenis
paruitas
bona.

nigrā generat. Et utatur vino albo vel citrino quod splenem attenuat et opilationē aperit et eius grossiciē subtiliat. Et dicit quidā empiricorū q̄ sanitatem splenis conseruat: vt quādo ire velis sinistrum pedē ante dextrum moueas et hoc in ascendendo et descendendo seruetur. Nec sufficiant de splene.

De intestinis.

Iscamus quomodo intestina in sanitate conseruantur quod sit cū a fecibus in eis cōtētis mūdantur et sicut ab humore viscoso qui in eis multiplicari cōsueuit: vel ex regiminis malicia vel ex debilitate mundantur. nā hic humor interdū impedit exitū fecū naturalē. Mundantur ergo intestina a fecib⁹ et humore viscoso cum potu aque mellis in ieiuno et cum comestione siccū siccariū pinguiū in ieiuno et cum potu aque decoctionis earū. Et ad idem valet brodum pingue agni annualis decoctū cum bleris. Et ad idem valet brodum galli antiqui decocti cū polipodio et aniso. Amplius scias q̄ vne passe non enucleate in ieiuno comeste pre ceteris intestina confortant. Amplius dicunt quidā q̄ risum decoctū in recenti lacte comestum intestina confortat et nutrit. Volens autē sanitatē suorū intestinorum cōseruare caueat ab omni cibo acetoso acuto grosso et viscoso. Abstineat a pane azimo et a carnibus animalium magnorū domesticorū et siluestrium: bouū: vaccarū: leporū: et porcorū domesticorū: anserū: anatum domesticorū et siluestriū et ab interioribus animalium. Et a piscibus paruis recentibus et salinis. Caueat et ab assatis ex piscibus et carnib⁹. Abstineat a caulibus: rapis: pomis: piris: mespilis: sorbis et similibus. Amplius abstineat ab omnibus generib⁹ olerū preterea ruta: bleta: feniculi: petrosilino et similibus calidis sicut mētra et eruca nā in alijs ab istis est inflatio. Amplius abstineat a generibus lactis et eorū que sunt de lacte. Cucurbita cucumeres et citonia in inimicantur intestinis. Amplius nuces amigdale humide et fabe specialiter humide et vniuersaliter legumina specialiter humida nocēt habētib⁹ intestina debilia. Amplius mora celsi multū nocēt intestinis et similiter granata acetosa suspecti ergo de egritudinib⁹ intestinorū abstineāt a p̄dictis et sciāt q̄ ventositatū retentio multū debilitat intestina et quādoq̄s producit ad idropisim et generat tenebrositatē visus et epilentiam et vertiginē exercitiū post cibū immediate et similiter pot⁹ aque frigide et vinum plurimum post cibum immediate nocēt vlceribus nocumento mirabili: et similiter coitus immoderatus specialiter super cibum multū debilitat intestina. Dixerunt sapientes q̄ alleū coctū cū carnibus pinguib⁹ edī mitigat intestina et impetuosam eorū remouet ventositatē et inflationē cōsumit. Comedere etiā allia cruda sicut faciūt gallici dolorem intestinorum curat et grossam repellit ventositatē et ideo alleum dicitur tyriaca rusticorum.

Mundificatio.

Alleū mitigat dolores.

De renibus.

Quod pre ceteris conseruat renes et confortat qn̄ debiles sunt in propria opatione puta ad attrahēdū propriā aquositatē vinalē sanguis de spinachia cū carnib⁹ arietis decocta et comesta. Ad idē valēt vne passe bñ enucleate. Renes effi nutriūt et feculentiaz vīne mūdificāt Semina melonū post potū cōesta cū zuccara idē opant.

Semina melonū puocant vīnam.

Et similiter pulpa melonum cum zuccara comesta ad idem valet. Amplius farina ordei cum lacte preparata renes impinguat et eorum sanitatem conseruat. Amplius ad idem valent pinee et amigdale cum penisdiss comeste. Omnes fructus frigide nocent et similiter acetum et carnes grosse sicut caprine bouine et lac acetosum. Et omnes herbe frigide multum nocent renibus: sed rapa prodest aliquantulum. Et scias quod lacti omnino inest proprietates mirabilis in confortatione renum et comedere renes cum aliquibus alijs impinguat renes et confortat lac camelinum comestum renes confortat aggregat et consolidat. Amplius vinum passulatum aliquantulum ponticum renes confortat. Et coitus immoderatus et balneum immoderatum et odire tranquillitatem et quietem et multum uti cibis diurectis et potibus renes debilitant et rarificant et calorem eorum innatum exalant.

De vesica.

Scias quod electuaria calida puta dyagalanga dyatriompiperis et similia confortant vesicam. Potus aque frigide in ieiuno vesicam debilitat. Etiam sepe comedere vix preseruatur vesicam ab egritudine. Amplius panis tritici preparatus cum butiro vel cum melle magnam habet proprietatem in conseruando vesicam. Amplius drag. semis de ligno aloes quolibet die in potu sumpta valet contra frigiditatem vesice et eam confortat. Nichil adeo ledit vesicam sicut longa vine retentio ultra voluntatem mingendi. Amplius comedere carnes bouinas et herbas frigidas: et cibaria frigida et aquam frigidam bibere in ieiuno multas egritudines generat in vesica. Et super omnia versus aceti ledit vesicam sicut dicit galienus.

De ano.

Anus est membrum de facili lesione susceptum et cum suscepit difficulter curatur quare indiget bono regimine cum cibis et alijs rebus conuenientibus. Sanitatem igitur ani custodire cupiens non sedeat diu super terram vel super frigidum actu. Amplius abstinere debet a carnibus bouinis et vniuersaliter a carnibus grossis sive stribus et generantibus coleram. Colera enim suo acumine ledit anum. Caveat ab omnibus generibus acuminis. Sedere enim aliquando aliquandiu supra lapidem calidum in stupha anum confortat. Nam sua propria caliditate actuali consumit humiditatem super suam ani. Est enim anus velut totius corporis emunctorium: unde ad ipsum flum multae humiditates. Amplius cibi stiptici non competunt habentibus anum debilem nec fructus frigidi. Utantur carnibus arietis castrati iuuenis pinguis cum modico brodio. Utantur cepe super omnia quoniam ouiscia venarum aperit. Etiam sedere in sede facta de corio leonis anum confortat. Et similiter sedere in sede facta de corio thauri et forte cerui et quorundam aliorum quorum eorum habent proprietatem in calefaciendo et confortando anum cum quis sederit super eis.

De emorroidibus.

Sed quia quidam solent pati emorroydas in processu etatis eorum quasi naturaliter sicut mulieres patiuntur fluxum menstruorum. Nos volumus hic ponere vnum paruum capitulum regiminis sanitatis eorum qui emorroidibus vexari solent ne forsan ex errore regiminis plus grauentur. Tales autem tempore quietis scilicet tempore quo non vexantur ab emorroydibus si forsan dubitarent nimium fluxum futurum euitare debent omnia acuta falsa et similia dulcia inflammabilia frixa assata et maxime si sint arida. Et vitent omnia inflammantia sanguinem puta iram: coitum: exercitium forte stupham et balneum. Nec enim sanguinem acciunt et inflammant. Amplius talibus non cōpetunt vina acuta fortia nec species valde calide. Et vniuer saliter vitare debent omnia ledentia anum et intestina. Amplius vitare debent omnia generatāia sanguinē grossum et melancolicum quia talis sanguis est materia emorroydarum et huiusmodi sunt carnes grosse animalium sive strum: vt puta carnes ceruorum: leporum: boum et similitum et animum degentium in ripis aquarum. Et vinum eorum nō debet esse nimis grossum ne sanguinem melancolicū generet: nec nimis subtile ne apperiat orificia venarū: nec nimis forte et acutum ne sanguinē reddat nimis mobilem et subtilē sit ergo vinum mediocre et calore et fortitudine et debilitate odoriferū et boni saporis. Amplius cauere debet a medicinis laxatiuis et attractiuis habentibus maximam caliditatem et acuitatem vel nimiam subtilitatem que specialiter ab aloë scamonea in quibus virtus est fortis in apperiendo orificia venarum. Etiam cauere debent a clisteribus et specialiter a cutis et pungitiuis ne ex eis emorroydes prouocentur ante tempus debitum a natura. Tamen laudo quod procurent habere ventrem laxum cum aliquibus lenibus remolliitiuis cuiusmodi sunt cassia fistula brodia pinguis et pureta boraginum et bletatarū cum oleo oliuarum et brodium caulium. Ad idem valet comestio ficuum siccorum in principio mensis et etiam valent fructus humidi puta prima bene matura et vva et similia. Ventrīs constipatio consuevit ledere multum patientes emorroydas tempore fluxus eorum: et ergo bonum est ante illud tempus procurare ne feces in intestinis remaneant. Scias quod extremitates porcorum conueniunt patientibus emorroydas: et similiter extremitates vituli. Non enim permittunt emorroydas nimis fluere. Ad eandem intentionem potest valere risum et amidum et alia stiptica delectabilia: puta pira et coctana: nō quidem ante cibum: ne ventrem constipent: sed post: et maxime tempore quo fluunt si timeamus de eorum fluxu immoderato. Ad idem valet sirupus rosarum mixtus cum aqua ferrata et maxime in estate. Et etiam applicatio aliquorum stipticorum ab extra puta rosarum mirtillozū buli torum in aqua ferrata et deinde expressorum: et in estate. Sed in hyeme frigatur saluia in multo oleo rosarū et applicet in saculo: et hec sufficiant.

Vitare
debent.

De iuncturis.

Pponamus hic de regimine illorum qui dolores iuncturarum pati solent: nō quidem curatio sed magis prescriptio. Euitanda sunt que iuncturas debilitant et que mate-

Secunda

riam doloris iuncturarū multiplicant ⁊ que materias ad iuncturas fluere faciunt et vtendum est his que iuncturas confortant ⁊ materias diuiniunt et eas ad iuncturas fluere non permittunt. Suspecti igitur de iuncturarū dolore caueant a fumo argenti viui ⁊ etiam a fumo omnium metallorum ⁊ a fumo eorum quibus alchimiste in eorum sublimationibus vti consueverunt. Hoc enim nervos summe debilitat et iuncturas. Amplius caueant ab aceto quia nervos ledit ⁊ idē facit acetositas citri ⁊ vniuersaliter omnia aceto sa. Amplius lac ⁊ omnia lacticinia nocent nervis et iuncturis: et etiā pisces recentes iuncturas mollescant. Et assiduatio comestionis pomorum generat dolorem iuncturarum ⁊ nervorum: ⁊ idē potest intelligi de alijs fructibus acetosis frigidis. Amplius allia ⁊ omnia alia acrumina nocent nervis ⁊ iuncturis. Amplius scias quod nausetiua facietas maxime vitanda est ab his quod suspecti sunt de doloribus iuncturarum. Etiam vitandum est exercitium forte post cibum immedie: ⁊ coitus immoderatus post cibum. Et idē intelligatur de balneo. Hanc hec sunt cause quare materia indigesta fluit ad iuncturas ⁊ nervos. Similiter potus immoderatus ⁊ maxime vini post cibum ⁊ sine cibo est euitandus. Est enim causa indigestionis vel maxime corruptionis que est magna causa doloris iuncturarum. Etiam euitandus est somnus diurnus immedie post saturitatem. Est enim causa reumatis: vnde materiam reumatizantē ad iuncturas multiplicat. Cibaria autē talium hominum debent ad aliqualem grossiciē declinare ne humor generatus ex eis sit aptus fluere ad iuncturas propter subtilitatem. Debent ergo eorum cibaria esse melancolica grossa non quidē in tantum quod causetur indigestio: sic enim lederetur ab eis. Et propter eandē rationē cibaria eorum non debent esse nimis calida ne vias aperiant et humores ex eis generati fluxibiles fiant. Nec nimis frigida ne causent indigestionē. Euitent carnes salsas ⁊ pisces salios: vniuersaliter omnia digestionī repugnantia cuiusmodi sunt carnes bouine antique ⁊ dure valde ⁊ carnes porcine multum antique ⁊ carnes animalium suestriū magnorum antiquorum et specialiter saliorum. Et propter eandē rationem euitare debent cibaria facta de pasca azima ⁊ panē azimum. Nec enim omnia digestionī repugnant. Vnde si cōtinuentur causant indigestionē et maxime si recipiatur in magna quantitate. Vterū est tamen si carnes bouine perfecte digerantur satis est conueniens eis. Quoniā sanguis generatus erit laudabilis qualitatis ⁊ grosse substantie. Carnes conuenientes eis sunt carnes vitulivnus anni et carnes cuniculorum ⁊ leporum iuuenum. Pisces non multum conueniunt suspectis de dolore iuncturarum. Et si vti contingat piscibus vitatur bonis piscibus: sicut sunt pisces marini laudabiles non bestiales: non sine squamis: vnde garnati: rogeti sole plaicis sunt eis conuenientes ⁊ si militer ostree marine ⁊ etiam mole. Et laudo quod decoquantur in vino et addatur in decoctione cynamomū frustratim incisum. Carnes volatilibus paruorum non multum eis competunt propter earum subtilitatem. Et similiter leguminum genera suspectis de doloribus iuncturarum non competunt. Habent enim duriciem ⁊ ingrossitatem ⁊ substantie grossiciē ⁊ digestionis difficultatem ex quibus concluditur vsus leguminum iuncturas ledere. Et omnes suspecti de doloribus iuncturarum debent vti fleubothomia vel farmatia vel vtracque in principio veris ⁊ ante tempus in quo iuncturarum dolores eius cōtingere solent. Sed quia hoc magis pertinet ad regimē

Dieta.

De eua-
cuatione.

curatiū trāſeo. Sufficit ergo ad preſens ſcire q̄ ſleubothomia vel ſar
matiavel vtraq̄ ſecundum q̄ melius videbitur expedire in temporibus
determinatis in regimine ſanitatis talium hominum ⁊ ſecundū diuerſi-
tatem complexionum eorū ſcōm quam ab influentijs et etiam corporib⁹
celeſtibus quibus ſubiecti ſunt eſt expediens ad eorum conſeruatiōem
et preſeruatiōē. Quibus autem conuenit ſleubothomia et quibus ſar-
macia hic dicendum eſt. Si enim corpora ſunt ſanguinea tūc iuncturarū
dolor ex ſanguine contingere ſolet vel ex omnium humorum plenitudi-
ne et tunc non eſt dubium ſleubothomiam competere. Et ſi vnus aliorū
humorum a ſanguine dominetur conuenit ſarmacia. Amplius nō obliui-
ſcaris q̄ vomitus eſt conueniens valde ad preſeruandum a dolorib⁹ iun-
cturarum et ſpecialiter inferiorum diuertendo materiam ⁊ eradican-
do. Amplius vitari debet ira ⁊ triſticia. hec enim digeſtionem corrūpunt.
Et vniuerſaliter omnia digeſtioni repugnantia puta voracitas comeſtio-
nis prolongatio menſe: diuerſitas ciborum ⁊ vinorū in eadem menſa de-
curioſitas nimia circa agibilia et comedere cibaria digeſtioni repugnan-
tia vel ratione qualitatis vel ordinis vel modi preparadi euitanda ſunt
ab his qui ſuſpecti ſunt de iuncturarum dolore. Et eſt notandum q̄ aſſi-
duatio lotionis extremorum in aqua ſalſa naturaliter vel artificialiter ē
de conſeruantibus ſanitatē iuncturarum corpore non exiſtente plecto-
rico. Poſteſt etiam fieri lotio ex decoctione camomille ſticados ⁊ roſarū
Et ſi forſan iuncture ſunt frigide addatur ebulis in dicta decoctiōe. Su-
per omnia ſuſpecti de dolore iuncturarum ſolicitari debent ne eorum vē-
ter ſit conſtipatus ſed laxus quod ſi ſic benequidem ſinautem procuret
cum cliſter reſolutiuo comuni et cum caſſiaſtitula. Et caueant a frigo-
re extremorum immoderato.

Uomit⁹.

Conſtipa-
tio nocet

De membris generationis.

Icamus conſequenter de illis que confortāt
membra generationis. Et quia generationis membra ordinata
ſunt a natura ad actum generationis qui conſiſtit in ſpermatis
generatione et fermentatione ⁊ eiꝰdem per actus coitus con-
uenienti emissionē et in proliſ finali generatione: illa que ad hec iuuant
membra generationis confortant. Et quia defectus coeundi et generan-
di interdum prouenit a principalibus membris non intendimus in iſto
capitulo loqui de iſto: quia de confortatione membrorum principalium
ſuperius dictum eſt. ¶ Notandum q̄ actus coitus vſitatus modo et ho-
ra conuenientibus eſt de his qui maxime confortant membra generatio-
nis. Sic enim mulierum mamille melius lactant et lac generant ex vſu
lactationis: modo qualitate: quantitate et hora conuenientibus et ex
deſuſeſtatione lactationis totaliter perit actus lactationis et generatio-
nis conuenientis lactis et interdum lacte corrupto malā acquirēte qua-
litatem mamilla deſtruitur: ſic ſuo modo intelligo de membris genera-
tionis que ordinantur ad actum coeundi. ¶ Perit enim actus ſi actus nō
aſueſcatur. Et interdum ex ſpermatis defectu corruptione non ſolum
ſeminaria vaſa ſed etiam totum corpus corrumpitur. Sperma enim cor-
ruptum in toto corpore ſe habet ad modum veneni. Unde ſi ut parum

Impedi-
entia coi-
tum.

veneni sufficit corrumpere totū corpus ita et spermatis corrupti aliquā-
tulum sufficit corrumpere totum corpus. Usus ergo moderatus coitus
est vnum ex his que confortant membra generationis. Habet etiā coitus
moderatus & plurima alia iuuamenta et immoderatus & plurima nocu-
menta que inferius apparebunt vbi de coitu specialem faciemus mentio-
nem. Sufficit enim ad presens scire qd coitus moderatus et debite assue-
factus membra generationis corroborat et confortat et immoderatus de-
bilitat et etiam totalis dimissio. Ille ergo qui sanitatem membrorum ge-
nerationis desiderat fugiat illa que coitum debilitant et impediunt: vt ga-
tur his que coitum confortant. Debilitantia autem coitum et virtutē eius
sunt res meditative: sicut horribilitas coeundi. Tanta enim videtur esse
horribilitas in actu coeundi qd nisi esset delectatio admixta: ne dum homi-
nes sed etiam alia animalia fugerent actum coeundi. Unde quidam ho-
mines eleuati spiritu contemplationis hunc actum totaliter abhorrent:
et ideo debiles sunt in actu et membra generationis debilitant. Et non so-
lum horribilitas sed etiam verecundia et antecessio intellectus ad cor fa-
cit deficere ab actu coeundi ex quo membra generationis debilitantur.
Amplius scias qd balnei multiplicatio est ex his que debilitant membra
generationis in actu coeundi: et etiam frequentatio flethothomie et pre-
cipue arteriatum et venarum que sunt retro aures. Ab his ergo cauere
debet qui sanitatem membrorum generationis desiderat. Abstineat etiā
a quibusdam quorum vsus nocet actui coitus. Quedam enim nocēt desic-
cando: et quedam nocent in frigidando et stupefaciendo: et quedā vtroq;
modo. Unde agnus castus vaporatus et bibitus nocet. Et etiam herba
basiliconis. Camphora abscindit coitum in frigidando et exsiccando: et si-
militer semen caulium. Unde tale semen sumptum post cibum corrumpit
sperma. Et similiter vsus coriandri debilitat coitum in frigidando et de-
siccando. Aetum etiam et omne acetosum abscindit coitum in frigidan-
do. Qui ergo desiderat sanitatem membrorum generationis debet vti
multiplicantibus sperma et calorem innatum et spiritum ventosum. Nec
enim sunt necessaria in coitu. scilicet materia exuberans: calor incitans et
ventositas erigens. Quedam iuuant ad actū coitus multiplicando sper-
ma: et alia confortando calorem: et alia ventositatem generādo. Et que-
dam sunt que ab omnibus his modis coitum iuuant et membra generati-
onis confortant et conseruant. Et de numero horum sunt medicine que-
dam et quidā cibi. Dicamus ergo de cibis. Meliores enim cibi sunt car-
nes edī pinguis masculi et carnes ouine et cicer et cepe absq; frictiōe car-
nis: frixiō namq; prohibet confortationem carnis et multitudinem nutri-
menti eius: quia frixiō desiccāt. Ad idem valent galline et pulli columbi
ni impinguati et proprie allaude et oua sorbilia proprie puluerisata cum
cynamomo et pipere et galanga et sale scinci: et oua piscium: et caro pis-
cium calida. Et si fuerit illic frigus resistit cum zinzibere et pipere et ma-
cropipere et cynamomo et similibus. Et cibus de rapis et napis: et cibus
de caulibus: et cibus de baucijs: et proprie de baucijs: postq; bene deco-
cta est caro earum valent ad idem. Et de illis quibus fit iuuamentū sunt
cerebella paruorum auium et butyrum et lac. Et similiter cibus qui fit de
tritico cocto cum multa aqua vsiq; quo fiat sicut puls et rizi cum lacte et ca-
ro lacte ouino. Et conferunt in secundis mensis speragi eruca et capita et

porri cardorum et menta proprie ipsa enim confortat membra: spermat-
tis valde et eius vsus fortitudinem facit super sperma quare forte sit de
siderium. Et sciendum q̄ ille qui assiduam comestionem passerum ⁊ bibit Come-
stio passe-
rum.
super eā lac loco aque sine cessatione est: erectus ⁊ multi spermatis. Am-
plius cepa frigatur cū butyro donec rubea fiat ⁊ dissoluatur in decoctio-
ne et frangantur sup eam oua: et erit cibus conueniens in conseruatione
membrorum generationis. Sunt autem quidam quozum complexionēs
sunt calide: desiderantes tamen conseruationē ⁊ confortationē membro-
rum generationis. Et his competunt lac acetosum et lac dulce: et pisces
assati calidi ⁊ melones ⁊ citruli cucumeres ⁊ cucurbite ⁊ fructus ⁊ olera
humida omnia ita q̄ lactuca et semen portulace addunt eis in spermate
quis cōmuniter noceant. Et albumen oui est plurimi iuuamēti multipli-
cans sperma. Et cerebella animalium et medulle eorum ⁊ cancri fluui-
les conferunt eis. Quicēna quarto. Inascentibus enim omnibus vite di-
scrimen interitusq̄ imminet. Infantia vero que in septimum vsq̄ annum
protenditur tota in alendoveratur id quod p̄ septem ceruos illos quos
rabby venatus fingitur non obscure licet intelligi. Post infantiam pue-
ritia sequitur que fabularum auditione admodum delectari consuevit.
Hinc illi captiuitas vastatioq̄ ab episcopatibus narratur. Amplius gra-
num pini bene confortat. Et etiam carnis anatum sperma multiplicat.

De conseruatione cutis ⁊ similium.

Consequenter dicamus de conseruatione cu-
tis ⁊ musculorū ⁊ membrorum exteriorum totius corporis. Nec
enim conseruant balneationibus in aqua calida suauit aut in bal-
neo aereo mediocri cum mundificatione conueniēti. Corporis autem mū-
dificatio fit cum suauit cutis fricatione et leui inunctione cū oleo oliuarū
antiquo odoris suauis in tempore hyemis vel cum oleo rosarū ⁊ violarū
in tempore estatis. Etiam sciendū est q̄ inunctio facta in balneo cū melle
despumato mirabiliter mundificat a sordicie et extrahit quod est sub cu-
te de supfluis humoribus ⁊ p̄ poros exire fecit. Hoc idem facit farina fa-
barum et cicerum cum fricatione panni asperi. Nec enim calorem viuifi-
cant et cutem attenuant. Amplius scias q̄ multus motus iuncturarū cō-
fortat corpora sicutatica. Extremitates autē lauentur cum aqua calida
in hyeme: et cū frigida in estate. Et dixerunt sapientes q̄ fricare vngues
manuum et pedum cū aqua ⁊ aceto cōseruant eos a cōfractone denigra-
tione et etiam ne abscondantur: inunctio cum sale et oleo mixtis eos con-
fortat et specialiter plus prodest eis aqua calida q̄ frigida. Calciamen-
tum strictum ledit digitos pedum: est enim causa suppositionis digitorū
pedum vnius supra alium: ⁊ distortionis eorum. Item ire per lutum tem-
poribus frigidis et nudis pedibus p̄ ceteris ledit cerebrum et infrigi-
dat ⁊ debilitat oculos et est causa distillationis vrine. Et scias q̄ ludus
palme ambabus manibus simul in alto proiciendo brachūs multum cō-
fert quoniā eorum conseruat sanitatē. Amplius scias q̄ fricatio pedum
quando fit ieiuno stomacho eorū grauedinem et itineradi lassitudinē ⁊ du-
ficiē remouet. Et similiter fomētatio pedū et crurū in aqua cōfractio-
nem: siue concussionem et tremorem ex lassitudine et longa itineratione
remouet omnino.

Mundifi-
catio cor-
poris.

Calcea-
mēta stri-
cta.

Capitulum. vii. de regulis regiminis
sanitatis appropriatis sexui femineo.

Consequenter dicamus de regimine san-
nitatis mulieribus appropriato. Sunt enim quattuor
appropriata mulieribus: puta impregnatio: parturitio:
lactatio: et per consequens manillarum conseruatio ⁊
menstruorum euacuatio: de quibus breuiter dicam⁹:
et primo de impregnatione. Sunt enim quedā mulie-
res simpliciter steriles ⁊ maleficiate quibus hoc capitu-
lum non deseruit. Et alie que nō sunt steriles sed nō de facili impregnan-
tur et tamē sunt sublimitudine sanitatis. Primo ergo nos ponemus re-
gimen talium mulierū anteq̃ impregnentur ad hunc finē q̃ facilius im-
pregnentur. Secūdo carūdem ponemus regimē postq̃ sunt impregnate vt
fetus possit ad debitum finē venire. Tercio eorūdem ponemus regimen
cum actu parturierint ⁊ parturierunt. Quarto ponem⁹ regimē lactātiū.
Quinto ad hoc ponemus regulas quibus sciatur matricis cōseruatio et
de menstruorū debita euacuatione ⁊ alijs. Quantum ad primū notandū
q̃ quedā mulieres nō sunt bene fecunde de peracides ratione alicuius
maleficiū a quo bonū est precauere quātū est possibile. Et interdū ppter
maliciā figure aut cōpositionis matricis ⁊ colli eius. Et etiā propter ma-
lum motū commixtionis viri cum muliere. Et etiā propter vsū quarū-
dam rerū conceptionē impediētiū. Primo ergo nos ponem⁹ aliqua ex
quib⁹ maleficia potuerint precaueri ⁊ evitari. Si enī serapinum in came-
ra posueris siue hypericon omnia demonia fugabunt. Vnde hypericon
dicitur a multis fuga demonis. Item lapis magnetis portatus ad idez
mas ⁊ concordiam facit inter virum ⁊ mulierem. Ad idem valet ada-
mas quē quidam false dicunt esse maguetem. Amplius cor turturis por-
tatum fugat demonia ⁊ portantem reddit hominibus gratiosum. Item
pitius auis comesta incantatione ligatos soluit et prosperitatem tribuit.
Tyriaca exhibita cum decoctione hypericon maleficium tollit. Et hype-
ricon emplastratū renibus maleficium tollit. Amplius corallus si tenea-
tur in domo soluit maleficia. Amplius squilla integra suspensa in limine
hostij maleficiū tollit. Et idem est de arthemisia. Ad idem etiam valent
radix peonie portata. Item si vir portet secum cor coturnicis masculi ⁊
vixor cor femelle semp conuenient. Item si quis portauerit semp secum
yringum insidias demonum nō patietur. Si autē mulier nō sit bene fecū-
da ppter maliciā cōplexionis naturalis vel accidentalis cū materia vel
sine materia vtatur contrarijs in complexione ⁊ purgantibus materiam
peccantē. Sed quia difficultas impregnationis vt plurimum fit ex mala
cōplexione frigida ⁊ humida cū materia vel sine materia ideo ad hāc in-
clinandū est: et de ea tractandū. Ista enī indiget calefaciētib⁹ ⁊ desiccā-
tibus matricem ⁊ euacuātib⁹ humiditatē eius supfluam. Vnde terapi-
gra est eis conueniens farinacum. Et ex eis que exhibentur sunt calide
confectiones puta tyriaca ⁊ metridarum ⁊ theodoricon et dyacalamen-
tum cum decoctione arthemisie vel abrotani vel calendula. Urina ele-
phantis potata est mirabilis in impregnatiōe: et similiter limatura ebo-

Fuga de
monum.

ris et siseleos. Simplicia quibus ego consuevi uti in hoc casu et in quib⁹ inueni iuuamentū sunt hec: matricaria: arthemisia: abrotanum: calendula millefolium: camedros: camepitheos: squilla: rubea tinctozum: spica: blactebizantie: ameos: et costus. Ex his igitur potest fieri syrupus et vinū tempore vindemiarum et balneum. Et quia hoc habet locum in regimine curatiuo de huiusmodi transco. Amplius debes scire q^d coagulum leporis suppositum post menstruorum mundificationē iuuat ad impregnationem. Medicine autem simplices pessariozum sunt hec: oleum de balsamo: oleum de ben: oleum de lilio: costus niger et adeps anseris blactebizantie: muscus et spica: cyperus: anetum: ameos: yfopus: bdellium: nux cypressi et garosili et cordumēti. Et vt sit ad vnum dicere calida stiptica sunt materia pessariozum mulierum habentium matricem frigidā et humidam. Amplius debes scire q^d fleubothomia saphenarum iuuat multū ad impregnandum. Primo quidem quia matricem mundificat. Secūdo quia facit matricem ad inferius descendere: ex quo semen viri perfecti⁹ ad eam descendit et attingit. Verum est tamen q^d fleubothomia est conueniens magis in causa calida q^m frigida: immo in causa frigida forte nō competit nisi propter causas predictas. Amplius exercitiū et stupha sicca et cibi subriles et clisteria calida et exsiccatoria competunt mulieribus habentibus matricem humidam et pinguem. Similiter vinum forte et rubeum et tyriaca talibus conueniūt. Et inunctio matricis ex oleo de lilio est eis conueniēs: et similiter ex melle albo. Interdum etiam mulieribus non bene secundis competunt dissoluentia ventositatem impediētem conceptionem. Que autem sunt illa satis est manifestum: puta diacyminum: anisum: ameos: feniculus: semen rute: agnus castus: castoreus et similia et in potionibus et in pessariis et vnguentis. Amplius scias q^d Matricis testiculi ferris mirabilem habent proprietatem in faciendo mulierem fecundam. Et similiter matrix leporis et coagulū eius. Et his igitur cū li- matura eboris et siseleos fiat puluis quo mulier vtatur mane et sero cum brodio cicerū. Vel cū decoctioe arthemisse. Hora q^d prima materia recepta in matrice h⁹ naturā lactis sex primis diebus: ad hūc calozē lactis opat caloz naturalis in spmate leporis remissus caloz matricis itaq^d ista materia dealbat sicut lac. Interdū autē et raro frigida cōpetunt vt mulier efficiatur fecunda in electuariis syrupis et balneis: et q^d illa satis nota sunt etiā ingrediētiū regimē curatiuū trāseo. Regimen autē mulieris nō bene fecūde ppter maliciā figure seu cōpositionis matricis et colli ipsius nō vniuersaliter haberi pōt. Solum enim malicia situs recipit curā: puta quādo est matrix nimis alta: nam per fleubothomiā saphenarū et p ventosas crurū descendit et conceptio fit falcilior. Debēt autē vir et mulier cōmisceri adinuicē hora modo et figura cōuenientibus ad hoc vt sequatur fecūdatio. Hora autē naturalis et conueniens est postq^d facta est administratio illoz que menstrua mundificant: et est pfecte mulier mūda ta ab eis. Et quādo mulier nō est famelica nec crapulata nec ebria: et qñ nō est calefacta nec in frigidata in excessu: et prima digestio est completa et tempus aduenerit suscipiēdi alium cibū. Et eligatur hora qua mulier coitum appetit non ppter aspectum vel confricationem sed naturaliter. Debēt autem vir et mulier tanto tempore prolongare coitum q^d sperma sit digestū. Nec debēt tantū differre q^d ambo spermata corrumpantur.

Secunda

Si enim accidat illud vtantur coitu secundum modum qui non est ad impregnandum. Deinde dimittant ipsum tandiu q̄ sciatur q̄ sperma bonū iam aggregatum sit. Amplius prolonget vir ludum cū muliere cuius cōplexio est bona cum māmillarum tactu suauī et verbis amicalibus et tactu pectinis eius et obuiet ei non permiscendo se ei permixtione vera. Quis mulier desiderat et affectat permisceatur ei fricando de ea quod est inter anum eius desup et vuluam. Ille enim est locus delectationis eius. Consideret ergo horā in qua sit ipsius mulieris fortis adherentia et eius oculi incipiunt mutari in rubedinē: et eius anhelitus eleuari: et verba ei⁹ balbutire: et tunc mittat illuc sperma oppositum ori matricis dilatando locū eius illic parumper sc̄z tanta dilatatione ne ingreditur aer exterior: et non est bonū vt vir expleat suum desiderium ante mulierem immo simul parum vel mulier ante. Et in seminis emissionē vir adhereat mulieri fortissime sc̄m figuram q̄ mulieris crura sint eleuata parumper. Nec vir statim descendat sed adhereat donec videat anhelitum mulieris qui etatū et q̄ nodi oris matricis quiescunt muliere iacente parū eleuatis coxis et euerſo dorſo. Et tunc descendat et mulier remaneat horula vna supina constrictis pedibus et retēto anhelitu. Et si dormierit post illud erit melius ad conceptionē et si contingat ipsam conuerti sit ad dextrum latus. Amplius scias q̄ suffumigatio cū aromatibus calidis stipricis ē de his que preparant matricē ad concipiendū. Et non debent talia aromatica calida boni odoris ante conceptionē odorari desuper per nares: quia impedirēt impregnationē cum essent causa motus matricis ad superiora: sed post impregnationē competit odor eorum desup per nares et non per inferius: q̄ ex hoc impeditur abortus. Nam matrix et fetus mouentur ad partem superiorē aromaticis applicaticis naribus. Amplius dico q̄ mulier desiderans impregnari et esse fecunda canere debet a sterilizantibus et conceptionē impedientibus. Mulier enim volens cōcipere nō comedat os de corde cerui nec secum portet matricem caprinā nec lapidē vocatum gagates: impediunt enim conceptionem. Item caueat a comestione granorum edere nigre. Amplius non portet secum os de corde cerui: nec smaragdū: nec zaphirum. Nec enim impediunt actum coeundi. Amplius nō portet secum radicem pimpenelle nec bibat coagulum leporis post partum nec teneat scolopendriam suspensam supra lectum. Item apis comesta reddit mulierem sterilem sed partum faciliat. Ampli⁹ nō portet secum auriculam mule vel corium nec comedat limaturam ferri: nec succum mente nec matricem mule: reddunt enim mulierem sterilem. Et vniuerſaliter vitanda sunt omnia actum coitus impediencia que superius dicta sunt a muliere volente concipere. Nos autem hic volum⁹ addere quedam que multum valent ad cōcipiendum. Xolium enim et thus suffumigata disponunt mulierem ad concipiendum: et similiter nepita. Item theodozicon anacardinum perspellarium immixtum cū modico scamonee sine dubio concipere facit si post immediate mulier coierit cum viro potenti. Amplius ad idem valet melissa suffumigata et vulua lenoria assata et comesta. Et spuma quam habet lepus circa os quādā rodit herbam si bibatur a viro vel muliere. Quidam dicunt q̄ suppositorium vel pessariū vel sacculus de nigella matricem mundificat et ad concipiendum disponit sed teneatur parum: quia nigella est aliquantulum violēta.

Suffumigatio.

Xolium.

Amplius aqua cicute exhibita mulieri in fecūde manet: eadē die ad vsum concipiendi eam conuertit. Item fiat vnguentum ex cerebriō gruis ⁊ an-
xungia anseris vel leonis et ex eo inungatur virga virilis cum vir debet
coire cum muliere et concipiet. Item lapis qui inuenitur in cerebriō aqū
le portatus ad idem valet et similiter lapis inuentus in vulua cerue. Itē
post menstrua lauet mulier pudenda cum vino puro rubeo et post suffu-
migetur cum vino decoctionis nepite ⁊ supponat sibi basiliconem ⁊ men-
tam maiorem et concipiet si deus voluerit. Item fomentatio ex decocti-
one rois marini multum disponit ad conceptionem. Item alleum humi-
dum tritum decoctum cum oleo rosarum quousq; eius aquositas consi-
matur: suppositum est mirabile ad impregnandum. Amplius fenugrecū
tritum cum adipe anseris suppositum multum iuuat. Amplius muscus
cum oleo rosarum dissolutus suppositus multum confortat matricē ad
concupiendum. Item inungantur vtriusq; sexus membra cum succo sati-
rionis et superaspergatur puluis vulue leporis: facit enim vt sterilis cō-
cipiat. Et sic patet regimen mulieris ante impregnationem.

De regimine pregnantis.

Nunc restat ponere regimen mulieris pregnā-
tis. Sunt enim quedam appropriata mulieri pregnantī que hic
breuiter sunt apponenda. Debet enim mulier pregnantis omnia
euitare que abortum possunt inducere et specialiter in principio
impregnationis: tunc enim fetus in matrice est sicut flos in arboze qui ex
leui causa cadit ab arboze. Et similiter in fine impregnatiōis ante tēpus
partus puta in septimo vel octauo mense. Tunc enim fetus est in matri-
ce sicut fructus quasi maturus in arboze qui ab arboze ex leui motu de-
scendit et sic fetus tempore illo ex causa leui efficitur abortiuus. Spor-
tet igitur q; mulier pregnantis euitet motum superfluum: saltum: percussi-
onem: casum: ⁊ coitum proprie: et repletionem cibi: et iram: et tristitiam:
et timorem proprie. Amplius euitare debet balneum: nisi apud propin-
quitatem partus. Et etiam omnia inducentia tussim: nam tussis fortis ē
causa abortus. Et similiter intelligatur de sternutatione imoderata. Bo-
num est igitur vt sollicitetur ne eius caput fiat reumaticum. Ampli⁹ eui-
tare medicinas laxatiuas et per partes inferiores et superiores. Et ⁊ si
necessitas cogat ad earum vsum fiat hoc cum cautela et sint medicine le-
ues ⁊ benedictę. Amplius procuret habere vētris lenitionem cum cibis
lenientibus cuiusmodi sunt brodia pingua: et pureta de boraginibus et
bletis cum folijs violarum: et oua sorbilia et cassia fistula cum aliquan-
tulo spice ⁊ aqua quorūdam fructuū laxatiuorū. Nam lenitio ventris est
pregnantibus multum vtilis. Amplius euitare debet balneum. Balneū
enim facit abortire dupliciter. Primo quidem lubricando. Secundo fa-
ciendo fetum moueri ad aerem frigidū. Amplius euitare debet fleubo-
thomiam et specialiter de saphenis nisi in casu magne necessitatis ⁊ hoc
ingreditur curam egritudinis. Et scias q; quanto fetus maior est tanto
fleubothomia est deterior. Amplius euitare debet diuretica mēstrua p-
uocantia et partum facilitantia. Amplius euitare debet: sitim famem: re-
pletionem nauseatiam: frigus supfluum et calorem immoderatū ⁊ ven-
tum australem: et similiter borealem post australem. Amplius bonū est
d. iij.

Vitare
debent.

Secunda

Ista con-
fortant.

q̄ pregnans vtatur quibusdam electuarijs confortatibus embriōne quo-
rum vnum est diamargariton. Amplius oportet q̄ vehemens studiū sit
in stomachis ipsarum pregnantium quare oportet vt cōfortentur stoma-
chi earum cum confectionibus ex zuccaro rosarum cum xiloe et ma-
stice: et electuarijs factis cum zuccaro plurime et speciebus aromaticis in
quibus non est multa caliditas: et emplastris stipticis calefacientibus et
aromaticis. Amplius debet pregnas euitare vehementer pingua et vehe-
menter dulcia et potum aque: et sit cōtenta potu vini odoriferi: puri: sub-
tilis: pauci. Interdum autem oportet mundificare stomachum pregnan-
tis cum appetit⁹ eius est valde corruptus. Ex quo ad hoc decoctio anisi
et polipodij clarificata cum zuccaro rosarum est conueniens mundifica-
tium. Nam humorem euacuat et appetitum rectificat et excitat. Absti-
neat pregnas a caseo sicco et acuto: et si forsan appetat asserur humidus
super carbonēs. Amplius exercitium temperatum est ei conueniens. Et
baria eius debent esse facilis digestionis: boni nutrimenti et multi: indi-
gent propter se et propter fetū. Amplius post cibum competit pregnan-
tibus comedere citonia assata et proprie frigida: et similiter frustra ligni
aloes indi et assiduatur comestio et frictio manuum et pedum earū. Et
similiter poma granata post cibum eis competunt. Et similiter corian-
drum conditum. Et scias q̄ mina citoniorum et bolus armenus ē de his
que sedant nauseam earum. Amplius scias q̄ puluis cinini torrefacti in
aceto infusi et origani scdm partes equales et castorei partis vnus ter-
tia interdum competit eis et specialiter propter consumptionem ventos-
itatum. Et scias q̄ quando mulier pregnans indiget mundificatione p-
pter immundiciam matricis et partium adiacentium melius est q̄ munda-
ficatio illa fiat a quarto mense vsq; ad septimum. Et q̄ fiat per suppo-
sita a parte inferiori q̄ per administrata per partes superiores.

Contra
nauseā.

De regimine appropinquantium partui.

Muliere autem appropinquante partui compe-
tit exercitium et balneum et coitus et menstrua prouocantia et
cetera partum facilitantia que scripta a sapientibus quasi sunt
infinita. Sunt autem quedam partum facilitantia a propria
te que est in eis sicut magnes detentus in manu sinistra. Et suffumigatio
cum vngula asini velequi vel cum oleo piscis saliti: et similiter corallus
suspensus in corā dextra. Et scias q̄ mulieres menstruose huius tempo-
ris vtuntur pliris cum musco in facilitando partum. Amplius suffumi-
gatio mirre multum competit: suffumigatio cum galbano et castoreo cō-
mixtis cum mirra et felle vaccino. Amplius ad idem valet sulfar citri-
num et spoliū serpentis et fumus columbinus. Nec enim si: suffumigata
partum facilitant et similiter asa fetida et castoreum in potu sumpta fa-
cilitant partum. Amplius sumere in potu cinamomū est bonum valde.
Et similiter decoctio foliorum altee cum aqua et melle si sumatur in po-
tu ad idem valet. Simplicia autem partum facilitantia sunt hec: cinamo-
mum: cassialigneum: cortex cassie: stule: mirra: aristologia rotunda: custos:
lauina: armoniacus: thus: rubea tinctorum: asa fetida: storax et castorei.
Ex his autem possunt fieri suffumigationes: pillule: electuaria et similia.

De sim-
plicibus.

Amplius bonum vinum et odoriferum competit mulieribus partui appropinquantibus et subtilis dicta. Amplius scias q̄ lana submersa in succo rute et supposita partum faciliat. Etiam scias q̄ ciclamen aristologia: stasiphragia et cucumer asininus supposita partum facilitant. Et similiter fel thaurinum. Amplius arthemisia cocta cum aqua calida: emplastretur super vmbiculu[m] et crura et statim fetum educit. Etiam menta bibita cum aqua mellis partu[m] faciliat. Etiam pimpinella trita et supposita statim fetum educit. Amplius caueatur q̄ pira non sint in domo mulieris parturientis. Ad idem valet suffumigatio facta de cornibus et vnguibus caprarum. Amplius vngula muli portata sub camisia partu[m] faciliat. Multa alia sunt partum facilitantia que ad presens obmittuntur propter breuitatem: et quia habent locum in regimine curatio.

Pira non cent.

De regimine enixe.

Munc restat ponere regimē mulieris enixe vsq̄ ad triginta vel ad quadraginta dies. Sciendū igitur q̄ post partum immediate competunt cibi subtiles boni nutrimenti et multi et velocis digestionis sicut aqua carniū laudabilis: et oua forbilia et vinum subtile et odoriferum: non nimis forte: non turbidum. Vitare debet autem mulier enixa omnia genera fructuū et olerum et frigidorum leguminum et acruminum. Et summo opere caueat a frigiditate continentis: et specialiter vsq̄ ad tres dies. Jaceat igitur continue in lecto cooperta: cruribus tamē parum coopertis et eleuatis: comedat sepe et parū in vice. Non balnee vsq̄ ad quattuor vel quinque dies. Transactis autem quattuor aut quinque diebus balneetur bis vel ter in septimana. Et quanto magis appropinquat ad triginta vel quadraginta dies tanto potest vti grossiori dicta et in sanitate consueta. Interdum autem fuit sanguinis multitudo immediate post partum ex quo contingit mulierem periclitari. Huic autem accidenti obuiandū est eum ligatione brachiorum dolorosa et cum appositione ventosarum magnarum ad mamillas sine sacificatione et cum appositione pannorum infusorum in aceto supra ventrem colliriorum stipticorum puta rosarum balaustrarum et karabe et similium. Et de illis quibus inest proprietas in hoc secundū q̄ dicitur est suspensio stercoreis porcini in lana et suspendatur in cora eius. Amplius enixe contingere consuevit mamillarum dolor et apostemata propter magnam lactis exuberentiam. Horum autem cura est lactatio per mulierem vilem. Tale enim lac inconueniens est lactationi infantis. Et ad idem valet epithimatio mamillarum cum aqua decoctionis fabarum et orobi et coriandri. Et quia hoc ingreditur regimen curatium transeo. Amplius scias q̄ linire mamillam cum cancro marino vel fluuiali contrito habet proprietatem in lactis minoratione. Amplius scias q̄ epithimatio mamillarum cum aqua decoctionis rute est de his que lac minorant. Interdū etiam post partu[m] nō mundificat mulier: sed retinet sanguis corruptus q̄ deberet euacuari et ex hoc p̄nt egritudines gigni valde male: puta febres et postignata et dolor matricis: et sternutatio ē tali mulieri iuuatua. Et vniuēsal'r oīa humida q̄nī naturali

Minoratio lactis

ter in substantiam aliam mutari non possunt nisi sit virtute excessus caloris naturalis qui vix in muliere reperitur et maxime in muliere enixa quod ex emissionem sanguinis in partu dealbata est quod est signum frigiditatis maxime albedo namque secundum Aristotelem est mater frigiditatis. Quanto enim mulier albius tanto fecundum eum. Et similiter secundum Averroys plus de frigiditate habere dicitur. Amplius suffumigatio cum capribus allecui salutorum aut cum ungula equi aut asini valet ad idem. Et ad ultimum fiat fleubothomia saphene: valet enim ad menstrua prouocanda et prohibet apostematis aduentum et repletionis nocumentum. Et fleubothomia vene curuature poplitis est fortior in hoc. Et si contingat enixam hoc tempore febricitare aqua ordei confert et si non retinet menstrua et grana ta dulcia: quia febres enixarum ut plurimum sunt ex menstruorum retentione cum sit curatio cum fleubothomia saphene sit iuuamentum cum ea. Amplius scias quod talibus mulieribus interdum inflantur ventres earum et tunc eis competit in potu dyamarte et reliqua dissoluentia ventostates. Amplius eis competunt origanum serapinum et mastix cum equalitate. Amplius interdum talibus mulieribus contingit dolor matricis. Et cura eius est sedere in aqua calida decoctionis aneti et camomille et inungere locum matricis cum oleo violato dulci tepido. Et si forsan in loco matricis contingant vlcera curentur cum vnguento albo rassis et similibus vnguentis convenientibus vlceribus supra membra nervosa. Nec sufficiant de regimine enixe.

De febre

De regimine lactantis.

Nunc restat dicere aliqua breuia de lactantis

Conditio
nes lactan-
tis.

regimine sed ante dicemus lactantis conditiones quarum prima sumitur ex parte etatis. Debet enim eius etas esse sanitatis et complementi et est etas iuuentutis a vicesimo quinto anno vsque ad tricesimum quintum. Hoc enim tempore lac debet esse perfectius sicut et totius corporis membra a quibus lac habet exordium. Secunda conditio sumitur ex parte habitudinis et figure: debet enim esse boni corporis et collum habere forte et pectus magnum et amplum: et debet esse bonorum musculorum et dure carnis: et magnarum venarum et medie habitudinis inter maciem et pinguedinem. Tertia conditio sumitur ex parte mamillarum. Oportet enim eius mamillas esse magnas deceter et solidas nec debet esse extranee magnitudinis nec laxae et moles: sed debent esse medie iter molliciem et duriciem. Et extremitates papillarum mamillarum non debent esse nimis parue ne infans in earum compressione laboret. Quarta conditio sumitur ex parte morum ipsius. Debet enim esse bonorum morum et laudabilium que tarde patiatur ab anime accidentibus puta: ira: tristitia: timore et similibus. Omnia enim corrumpunt lactis complexio nem. Unde prohibendum est ne stolidi lactet: malicia enim morum ipsius ad hoc perducit eam ut infantis paruam habeat solitudinem et ei parum blandiatur. Amplius non debet esse luxuriosa et ebriosa nec crapulata. Nec enim lactis corrumpunt complexionem. Quinta conditio sumitur a substantia qualitate et quantitate lactis. Debet enim esse substantie mediocris: non nimis fluidum: nec nimis grossum et caseatum: nec diuersarum partium nec spumosum. Eius quidem substantia experitur: mulgen

De mori-
bus.

do ex eo guttā super vnguem. Nam si suat est subtilis: et si non est grossum et spissum. Et scias q̄ lac temperate substantie habet partes caseas: et aqueas equales. Experieris igitur cum in ampula ponitur: et pars mirrhe sup̄ ipsum proficitur et digito permiscetur. Per hoc enim scitur aquositate ipsius et caseitatis quantitas que debent esse equales in lacte. Amplius quantitas lactis debet esse sufficiens ad infantis nutritio: nē. Amplius color lactis debet attinere albedini et sapor: dulcedini. Non enim in lacte debet esse amaritudo: sed sedo: nec acredo: nec color viridis. Amplius nutritrix non debet esse somnifera: nec grauis somni. Nam propter hoc multe nutrices dimiserunt infantes fame deficere: et eosdem lactando suffocauerunt obdormientes super eos. Amplius multum considerandum est q̄ lac nutricis non sit antiquum nec nimis partui propinquum. Sit igitur duorum mensū: vel mensis cum dimidio ab hora partus. Et sit partus naturalis et masculus et sit mulier que abortire non consuevit. Amplius considerandum q̄ nutritrix sit complexionis proportionalis infanti quam debet nutrire: et specialiter sit infra latitudinem temperate complexionis vel prope. Quod si infans forte colericus sit non est malum q̄ nutritrix sit fleumatica vel q̄ eius regimen sit declinans ad fleumaticum. Scimus enim ex supradictis q̄ regimen melius complexionis lapsum debet esse per contraria et non per similia. Et si forsan lac nutricis fuerit grossum et mali odoris: melius est vt non detur nisi postq̄ multum fuerit et in aere moram fecerit. Et si fuerit vehementis caloris non detur aliquo modo ieiuno. Amplius si lac fuerit grossum: conueniens est vti subtiliātibus: puta oximelle diuretico cum decoctione origani montani: ysope: epithimi et similibus. Amplius in cibis eius vtatur croco: et vtatur exercitio moderato. Et si forsan mulier fuerit calide complexionis: dabimus ei in potu oximel simplex cum vino subtili sinuā siue separatim. Et si forsan lac nutricis fuerit subtilius q̄ oportet: desinat ab exercitio: et cibis vtatur in grossantibus sanguinem et precipietur ei vt diu dormiat et vtatur vino dulci grosso et robusto: nisi fuerit quod phibeatur. Interdum contingit quod in mamillis nutricis est nimia lactis exuberantia: ex qua contingit lac in mamillis corrumpi. Huic autem accidenti remediatur ex vsu eorum que pauci sunt nutriti et ieiunio: exercitio: balneo et vigilia: et similibus: et emplastro mamillis et pectori appposito ex ciminio et aceto: aut lentibus coctis in aceto: aut fabis aut luto abluo cum aceto: et per potum rei salse et comestione mente. Et ad idem valet mucillago psylli epithimata cum aceto. Amplius scias q̄ ruta et ozimum gario filatum epithimata: et interius sumpta lac minuant. Et similiter ex armoniaco et aceto: vel ex armoniaco et vino. Et ad idem etiā valet epithima ex radice caulium. Amplius fiat linimentū ex mucillagine fenu greci: lacca: litargiro et oleo rosato. Amplius scias q̄ cancer marinus et fluuiialis contritus et epithimatus habet proprietatem in isto: et forte interius sumptus. Et similiter si timeamus caseationē lactis in mamillis: liniantur cum oleo de menta et de viola sarracenicā: et hoc cum mamillarum complexio declinat ad frigidum. Et si ad calidum: quod satis potest tactu discerni: epithimentur mamille cum mucillaginibus frigidis: et oleis frigidis: et succis frigidis notis. Et scias q̄ acetum vini cum oleo rosato: conuassatum et calefactum linitum super mamillas est de resoluētib⁹.

caseationem calidam. Et ex prohibētibus caseationem frigidam est epithimatio cum aqua decoctionis feniculi et balsamite et aneti: et fenugreci et similium. Et similiter epithima ex oleo de lilio et nasturcio camomilla et costo: valet ad idem. Et quia hoc ingreditur regimen curatiui traseo. Interdum autem nutritrix non habet lac sufficientis quantitatis pro nutrimento infantis: cuius causa potest esse penuria nutrimenti: vel malicia complexionis in toto corpore: vel mamillarum caliditas vel frigiditas: vel debilitas attractiue et mamillarū. Quod si penuria nutrimenti sit causa nutriatur iure facto ex ordeo: et frumento: et leguminibus. In iuribus quoque ipsius et cibis ponende sunt radices feniculi et semē eius anetum et nigella. Quidam autē dixerunt quod comedere vbera ouium et caprarū cum lacte quod continent valde est iuuatiui propter hoc quod in eis existit de similitudine aut propter proprietatem que in eis est. Amplius scias quod drag. i. vermium terrenorum siccorum in aqua ordei continue sumpta multis diebus valet ad lactis multiplicationem. Et similiter elixatura capitum piscium saluatorum valet ad idem sepe potata: et fiat elixatura in aqua aneti. Hic improbat opinionem auicēne et notat rationem cōmentatoris probando quod generatum ex semine et sine semine differunt specie sic quod agens est diuersum et recipiens diuersum et sic receptum erit diuersum. Sed dices stante eadez causa materie effectus erit idem numero verum est stante eadē mensura et materia eque disposita. Sed sic nō est quia tempus raptim transit et nō reuertitur idem numero. Amplius ad idem valet butirum et sisamum: et valet decoctio raphani in vino. Amplius mamille liniantur ex stercore sturdozum cum lacte asine et oleo more emplastri: et lac prouocabitur. Etiam fricare mamillas blandis manibus lac multiplicat. Et si in mamillis videatur abundare calor: nutriatur ordeo et spinachis: et similibus declinātibz ad frigiditatē. et si eis videatē dominari frigus sit eius nutriendus subtile ad caliditatē declinans. Et ad hoc conferunt semē bauciarum: et ipsamet baucie. Etiam scias quod approximatio vento sarum sub mamillis absqz sacificatione multa cōpressionē augmentat mamillarū caliditatem: et attrahit materiā lactis ad mamillas. Quod si forsā velimus rectificare odorē lactis ex eo quod sit odoris mali dabimus in potu vinum boni odoris et similiter nutriemus cū cibis boni saporis et delectabilis odoris. Euitare debet nutritrix ea que sanguinem permiscunt menstruū: et lactis odorem corrumpunt: et ipsius minuit quantitatem. Debet igitur euitare coitum quantum potest: et ebrietatē: et satietatem nauseatiuam: et exercitium et balneum immoderatum: et similiter iram: tristitiā vigiliam et genera acruminū. Et vniuersaliter omnia que sanguinem cōturbant et consumunt: et malum humorem generāt. Quomodo autem mamillarum magnitudo valeat impediri: et earū magnitudo debita procurari. sufficienter haberi potest ex supradictis capitulis: de regulis regiminiū sanitatis ex parte habitudinis.

De conseruatione matricis.

Menstruorum pro-
uocatio,

Et matricis autē conseruatione et debita mēstruorum prouocatione: quia satis patet ex dictis superius in isto capitulo: propterea volo breuius pertransire. Sciendū igitur quod menstrua temperata in qualitate et quantitate et in tempore

suo currentia secundum consuetudinē naturalem in omni spacio: sunt cause sanitatis mulierum: et mundificationis corporis earum ab omni nocu-
mento in quantitate et qualitate: et faciunt ipsas acquirere castitatem et
paucitatem desiderij. Et mensura equalis menstruorum est ut menstrue-
tur mulier in omni mense vsq; ad triginta dies. Et est diligenter notan-
dum qd menstrua naturaliter fluunt in qualibet lunatione semel: et si flu-
unt plus vel minus: non est ex toto secundum naturam. In quibusdā au-
tem fluunt in prima quadra: puta in puellis: et in quibusdā in secunda:
puta in iuuenibus: et in quibusdā in tertia: puta profectionib; et in qua-
busdā in quarta: puta senioribus. Et incipiunt mēstrua fluere in multie-
ribus communiter post decimum quartum annum: quibusdā citius: qui-
busdā tardius: secundum diuersitatem complexionum et habitudinū
et similiter regionum et similium. Et cōmuniter durant vsq; ad quinquā-
gesimum annum. Et in quibusdā non durat vltra tricesimum quintum:
et in quibusdā solum vsq; ad quadagesimum quintum annū. Quedam
enim mulieres sunt ita male complexionate qd non possunt vsq; ad quin-
quagesimum annum peruenire: et in talibus menstrua citius naturaliter
deficere consueverunt. Quando autē menstrua alterātur a dispositione
propria naturali sunt causa debilitatis mulierum et alteratiōis forme: et
paucitatis conceptionis abortus et debilitas fetus. Multū igitur sollici-
tari debet medicus qd menstrua nō alterentur a dispositione propria na-
turali. Que autem sit dispositio menstruorum naturalis et propria: scitur
ex colore et substantia eorum. Et diuersificantur secundum diuersitatem
cōplexionis: habitudinis regionis etatis et regiminis. Et hoc potest ex-
perientia disci: puta videndo colorem et substantiam menstruorum diuers-
arum mulierū in complexionibus etatis: habitudinibus: et sic de alijs. Sed qz
hoc non pertinet ad presens opus: transeo. Sufficit autē ad presens sci-
re qd si menstrua alterentur a dispositione propria naturali: siue talis al-
teratio sit ex mala dispositione totius vel matricis sunt causa nocumen-
torum supradictorum. Studendum igitur est qd sint in propria naturali
dispositione conseruando vel reducendo si non fuerint. Quod quō fieri
potest: sufficienter haberi potest ex supradictis capitulis sumptis ex di-
uersitate cōplexionis: etatis et habitudinis: et ex his que superius in hoc
capitulo dicta sunt de his que matricem cōfortant. In hoc igitur termi-
netur regimen sanitatis appropriatum sexui femineo: et per consequēs
secunda pars huius tractatus.

Alteratio mens-
truorum.

Tertia pars. Capitulum primū de re- gulis sumptis ex pte elementorū nostro corpori occurrētum ab extra.

Non debet eē terra cuius habitatio eligi-
luta: nec fenosa: nec fetēs: nec limosa: nec sup quā vir-
tus metalli sit superās: nec sulphurea: nec aluminosa:
nec in qua sint vel fuerit mortuorū cadauera: nec malis
herbis aut arborib; fecundata sed bonis: puta vineis sa-
licibus arboze pini et similibus amicalib; nostris cor-
poribus. Sunt enim quedam plante que multum ini-
c. ij.

Herbeve
nenose.

micantur nobis: sicut experientia docet de arbore nūcum ⁊ de alijs mul-
tis arboribus: vt persic et populo arbore sambuco ⁊ ficum. Terre igitur
fecundate his arboribus non sunt bone habitationis. Et similiter intelli-
gatur de herbis. Sunt enim quedam venenose herbe quibus terra fecunda
data non est conueniens habitationi vt est elleborus: eula solatru mor-
tale ⁊ similia. Et per oppositum fecundata bonis herbis et odoriferis ē
conueniens habitationi nostre. Amplius non debet esse terra cauernosa
inter montes inclusa: nec nimis montosa. Et terra melioris habitationis
debet esse discooperta et ab oriēte ⁊ a septentrione. Nam illi duo venti
sunt magis purificantes aerem illius habitationis. Unde ⁊ in mansioni-
bus bonum est fenestras esse septentrionales ⁊ orientales: non meridio-
nales nec occidentales. Et hoc verum est regulariter: sed interdum con-
tingit per accidens ventum septentrionalem esse deteriozem meridia-
li. Possibile enim est q̄ ventus transeat per aliquam partem septentri-
onis niuib⁹ occupatā vel adustam: vel minerosam: vel lutosam: vel cor-
ruptam aliquo modorum corruptionis supradictorum: et sic ventus se-
ptentrionalis erit impuri⁹ et minus eligibilis. Et similiter intelligitur
de parte orientis. Bonum est igitur interdum per accidēs fenestras ha-
bitabilis terre seu spiracula esse a parte meridiei vel occidentis quāuis
regulariter cōtrarium sit eligibile. Vicinitas quoq; aquarum dulcium
currentium multarum et mundarum: que in hyeme cito in frigidantur: ⁊
in estate cito calefiunt. Et similiter pratorum viridum non vmbrazum
multis arboribus: est res conueniens habitationi ⁊ adiutorium prebens.
Propinquitas autem marium facit terram habitabilem esse multe hu-
miditatis: vnde talis terra est multū reumatica. Sed in partibus septē-
trionalibus talis propinquitas est habitationi cōuenientior. Nam ex hoc
terra fit temperata in actiuis qualitatib⁹. Nisi enim esset maris propin-
quitas nimis declinaret ad frigus propter solis distantiam a capitibus
eorū nec esset magnus lapsus in humido: eo q̄ illa terra declinat ad sic-
cum plus alijs terris habitabilibus. Unde ex marium propinquitate nō
est tantus excessus in humido: sicut in partibus meridiei. Unde maris p-
pinquitas in partibus meridiei est minus habitationi conueniens. Nam
ex hoc terra calidior efficitur ⁊ humidior q̄ oportet: et disponens corpo-
ra ad egritudines putridas. Similiter propinquitas maris ex parte ori-
entis terram habitabilem humidiozem facit q̄ ex parte occidentis: et iō
magis est vituperabilis in sanitatis regimine q̄ in partibus occidentis.
In partibus enim occidentis est tanta humiditas in aere continente ex
maris vicinitate: sicut bene scitur ex principijs naturalis philosophie. Et
similiter in partibus orientalibus et occidentalibus eorum qui non sunt
nimis septentrionales: vituperabilis est marium propinquitas. Et pro-
pinquitas ad aquas dulces claras currentes: que in estate cito calefiunt
et in hyeme cito in frigidantur est eligibilior.

De aqua.

Et non solum cadit electio in terra habitabili
sed in aqua potabili: qua plurib⁹ modis vrimur in regimine sa-
nitatis: puta bibendo: balneando: et in eadem cibaria decoquē-
do. Debemus igitur primo considerare q̄ aque origo sit in ter-

ra laudabili: non fetida: nec minerali. Amplius considerandum est qd nō
sint aque stantes: cuiusmodi sunt lacunales: puteales: stagnales: sed fon-
tales et currentes per terram arenosam: vel lutosam luto libero: non fe-
tido: non corrupto. Et sint occurrentes ad orientem vel septentrionē: et
proprie ad orientem estiuū. Aque autem currentes ad meridiem et occiden-
tem male sunt. Etiam aque eligibiliores sunt: cum multum distant a pri-
ncipio originis. Et debent esse soli et ventis discooperte. Et debēt esse sa-
pore quasi dulces: ex quibus vinum parum tolerat que cito calefiunt et
infrigidatur: leues: clare: et subtiles: i quibus post moram parum vel ni-
hil residet. Notandum etiam qd pondus est ex iuuantibus experimētis
ad cognoscendum aque bonitatē. Aqua enim que est leuior: vt in pluri-
bus est melior. Et scitur vt si in aquis duo panni eiusdem pōderis made-
facti et post siccati fuerint: et deinde ponderetur: quia aqua cuius pānus
leuior erit melior. Quod si forsan non possumus inuenire aquas leues:
subtiles et claras: sed sint turbide et grosse: decoctio et sublimatio eas
subtiliat et rectificat. Nam grossicies aque propter frigus inspissant: vt
propter admixtionem partium terrestrium sub aqua propter earum sub-
tilitatem et aque spissitudinem descendere non valentium ex decoctione
corrigitur: ex eo qd per decoctionem et sublimationē aqua subtiliatur: et
rarefit per frigoris ammissionem: et partes terre que p̄mixtus ab aqua
descendere non poterant propter aque spissitudinem et earum paruita-
tem propter quam erant impotentes siue potentia eorum nō erat tantus
extensa aquam scindere seu superare propter eius nimiam spissitudinem
seu grossiciem et earum paruitatem que ab eis auferri non poterat cum
virtus talium illam excedere non possit: in aliquo gradu potentie et ad
fundum descendere: per aque decoctionem ad defensionem habilitatur ex
eo qd aqua sit rario: et ad scindendum aptior. In aqua igitur pura nō ha-
bet locum decoctio seu sublimatio siquidem sit pura in substantia per pri-
uationem admixtionis partium terrestrium: et in qualitate per priuatio-
nē frigoris inspissantis. Sunt autem stolidi medicorum qui dicunt aqua
per decoctionem ingrossari: ex eo qd subtile resoluitur et euaporat: et re-
siduū ingrossatur. Unde apparet qd aque pluuiiales subtiliores sunt: nō
pluuialibus. Et sic qd remanet post decoctionem erit grossius. Hos igitur
dicimus qd vel ipsi supponunt aque puritatem in substantia et qualita-
te: et sic oportet qd homogeneū sit illud quod resoluitur et quod rema-
net: cum tota aqua fuerit homogenea ante decoctionem. Quod autem
vna pars euaporat et alia remaneat: contingit ex hoc quod vna pars aq
est ab igne vel sole magis passa quā alia. Et causa quare vna pars ma-
gis passa est ab igne vel sole est propinquitas ad agens. Et sic patet qd
eorum argumentatio non habet locum in aqua pura et homogenea. Vñ
puto qd aqua pluuialis si eleuaret ab aqua pura et homogenea: non esset
subtilior qd aqua a qua eleuatur quantū est de per se. Unde bene verum
est quando dicitur qd tēpore euaporationis est subtilior seu acutior eo qd
subtiliata est a calido: sed postq̄ infrigidata et inspissata est: est eque sub-
tilis et forte minus subtilis: eo qd magis patitur a frigido ppter subtili-
tatē accidentalē quā acquisiuit a calido eleuāte. Sed nota qd aq pluuias
les regulariter sunt subtiliores ex eo qd non eleuantur ab aquis puris: s̄
propter earum subtilitatē sunt putrefactibiles magis. Vñ si dubitam⁹

**Experi-
mentum
aque.**

**De aqua
pluuiali.**

Terttia

de earū putrefactione: laudo q̄ decoquamus eas. Nam decoctio obuiat putrefactioni. Si autem ipsi arguant de aqua non pura siue maculata in substantia per admixtionē partiū terrestriū: sic q̄ nō valet eorū argumētatio: eo q̄ partes terrestres post decoctionē nō remanēt cū aqua: sed descendunt. Et si remanerent vtique esset substantia eius grossior: quā antea: ex eo q̄ minus esset de aqua q̄ antea: et partes terrestres non essent diminute. Unde si ex partibus terrestribus et aqueis fieret vnū mixtū indissolubile per decoctionē: sicut patet in vino et in multis alijs liquoribus qui liquores per decoctionē inspissantur vtique aqua per decoctionē. Sed non ita accidit aque quia talis partiū terrestriū admixtio per decoctionē descendit per modū superius dictū. Plus igitur facit decoctio ad aque subtilitatē per descensum partiū terrestriū q̄ possit facere ad grossitiem per subtilis euaporationē. Et si eorū argumentatio sit in aqua inspissata a frigore in qua non sit admixtio partiū terrestriū patet q̄ argumentatio non procedit. Nam quod resoluitur homogenū est ei quod remanet post euaporationē: nisi quod subtiliatū est p̄ frigoris amotionē. Amplius sciendū q̄ admixtio aceti cū aqua rectificat ipsius grossitiem. Amplius scias q̄ fortis aque cōmotio de vase in vas: et deinde p̄iectio lapillorū paruorum in eandē aquā ab alto cadentiū: aquam grossam rectificant et subtiliant. Amplius scias q̄ aqua vehementer frigida: cuiusmodi est aq̄ glaciē: et niuium cōplexionis temperatis non est: cōueniens: sed debet esse aqua infrigiditatis fortitudine temperata. Aquas enim vehemēter frigidās aut vehemēter infrigiditas: non tollerat nisi vehemēter sanguineus. Et si forsan non illico nocumētū fecerit cum quis magis processerit nocumētū facit. Scias q̄ bibere aquā ieiuno stomacho et post exercitium et balneum et in ebrijs crapulatis: et in siti mendosa et cū natura circa nutriendū laborat in digerendo vehemēter nocumētū est. Et si multa necessitas fuerit bibere eam: oportebit vt prius temperetur: et cū eadem sepe os abluatur. Et si hoc non sufficit cum vase bibat stricti orificij et hoc quidem ebrio confert et stomacho ieiuno. Et si forsan aliquis ieiunus post exercitium a potu abstinere non potest bibat vinum cum aqua calida temperatum. Amplius sitim habens mendosam aquam gurgitando non bibat sed paulatim suggendo. Et siti quidē mendosa impeditus: scire debet q̄ super dormire et sitim tolerare ipsam sedat: ex eo q̄ humor eam faciens digeritur et corrigitur: sed cum digestio impeditur propter potum: redibit sitis mendosa. Nam humor sitim faciens non corrigitur nec digeritur. Amplius scias q̄ bibere multā aquam frigidam non competit in regimie sanitatis: quod si forsan sit necessarium: sit post sufficientem comestionem. Aqua tepida nauseam facit: sed calida stomachum debilitat: sed raro sumpta stomachum lauat et ventrē laxat. Amplius scias q̄ aqua frigida confortat omnes virtutes in suis operationibus: quando sumitur cum equalitate scilicet digestiuam: attractiuam: reuentiuam: et expulsiuā. Et confert habentibus raritatem et cursum: quicunque cursus sit: et ex quocunque membro: sed nocet nervis et habentibus opilationes et apostemata. Amplius scias q̄ aque ferree confortant oīs viscera et addunt in coitum. Unde conferunt spleneticis epaticis: et stomachicis et vniuersaliter habentibus viscera debilia.

Aqua mixta cum aceto.

Aqua bibita stomacho ieiuno non nocet.

Sitis mendosa. Aqua frigida multa non puenit in re. sanitatis

Amplius cadit electio in aere nos circūdante
 sicut et in aqua et in habitabili terra. Aer enim est necessarius
 in regimine sanitatis dupliciter. Primo quidem propter refri-
 gerationem spirituum et caloris innati. Secundo propter expul-
 sionem fumorum superfluitatum obnubilantium spiritum et calorem in-
 natum. Sicut enim in exterioribus nos videmus quod ignis sine euentatio-
 ne aeris suffocatur et extinguitur: sic etiam imaginari debemus quod spiritus
 et calor innatus indiget aere ipsum nutriente: conseruante: et obtemperare.
 Obtemperatio igitur caloris innati fit per aeris attractionem: et eius de-
 putatio fit per aeris expulsionem. Primum quidem fit per motum attra-
 ctionis: qui dyastoles nominantur: et secundum per motum expulsionis:
 qui sistoles dicitur a sapientibus. Si igitur aer attractus sit fetidus et
 impurus: corrumpitur calor et spiritus innatus. Multum igitur debet
 medicus sollicitari circa aerem in sanitatis regimine. Aer igitur debet
 esse bone substantie: cui non admiscetur aliquid ex vaporibus nec fumosis
 extraneis. Non enim debet esse aer turbidus nec nebulosus: nec malis
 vaporibus admixtus. Hic enim aer humores conturbat: et animam contri-
 stat. Et debet esse discoopertus celo: et non inter parietes et tecta cōstri-
 ctus. Et ut si ad vnum dicere omnino euitari debet aer qui sit inclusus non
 euentatio. Unde verū est quod tempore epidimie in quo accidit aeris pu-
 trefactio: communis est eligendus aer inclusus. Unde tempore illo bonū
 est inhabitare solaria: sed alter aer discoopertus melior existit. Consi-
 derandum est quod cum aere non misceantur vapores lacuum et profunditatis
 aquam putridam continentis et terrarum que non sunt libere sed laxae:
 de quibus supra dictum est. Et vniuersaliter locorum vbi nascuntur olera
 qualia sunt caules: et eruca et similia et arbores viscosae male: cuiusmodi
 sunt ficus et nuces. Aer enim cui tales permiscantur vapores est euitandus
 in regimine sanitatis. Amplius eligendus est aer in quo sufflent boni ven-
 ti: et ex terra alta vel equali. Amplius multum debemus sollicitari quod aer
 non excedat in aliqua primarum qualitatum: quod si forsitan contigerit obtempe-
 retur per artem quantum possibile est. Amplius aer ex parte sue cōplexio-
 nis diuersificatur: quoniam si calidus fuerit dissoluit virtutem et corpus
 laxat. Sed si caliditas fuerit temperata trahit sanguinem ad exteriora:
 unde colorem rubificat: et si multum calidus fuerit aer citrinat colorem
 multum: sudare facit: diminuit vrinam: digestionem debilitat. Aer frigi-
 dus est contrarius: ventrem constringit: digestionem fortificat: vrinam
 efficit multam: sudorem diminuit et egestionem. Aer humidus cutem lenit:
 et corpus humectat. Siccus cutem desiccet et corpus denigrat. Nota quod
 saturnus est prima stella erratica et gratia sue influentie dat anime vir-
 tutem discernendi et ratiocinandi: et dicitur saturnus quasi satur in aruis
 per contrarium. Unde cum sit frigidissimus et siccus influit caristia ipso
 regnante. Sed iupiter influit magnanimitatem. Unde iupiter fuit quidem
 vir qui expulsi patrem suum a regno suo: et dicitur quasi iuuans patrem
 per contrarium et illud attributum est vni planete qui magnanimus est
 per influentiam ita quod puer natus eo regnante sit magnanimus propter
 constellationes elementorum..

Tempore
epidimie

Tertia De igne.

Electio li-
gnorum.

Mplus cadit electio i igne quo plurimis uti-
mur modis in sanitatis regimine nos: puta calefaciendo et ciba-
ria decoquendo. Multum igitur cōsiderare debemus in sanita-
tis regimine ex qua materia sit ignis quo utimur. Non enim debet sa-
pere naturam aliquorum venenosorum aut metallorum nec debet esse ma-
teria ex terra fetida corrupta: nec limosa: nec scenosa. Nec materia de-
bet esse putrida vel corrupta: nec debet esse materia male qualitatis vt
complexionis. Unde debent evitari ligna ex arboribus male cōplexio-
nis: vt ficus: nuces: et sambucus: et similes. Et similiter omnia ligna cre-
scentia in terra corrupta: et ligna ex antiquitate corrupta. Et evitari de-
bent carbones marini. Nam ignis taliū carbonū facit cadere i pessimas
egritudines: sapit enim naturam veneni. Et similiter evitandus est ignis
ex carbonibus lignorum quibus homines communiter utitur: ex eo q
mala qualitas lignorum ex quibus sunt predicti carbones que cū fumo
exalare debuisset per violentiam remansit in eisdem inclusa que postea
cum incenduntur sine flamma ad actum reducitur: et corporibus no-
stris infert notabile nocumentū. Unde multū cauere debent magni offi-
cium est cura de sanitatis custodia q eorum cibaria talibus carboni-
bus non decoquantur: et vniuersaliter q eorum calor non appropinquet
suis corporibus. Ignē autem arborum siccarum et terre libere satis ap-
probo et ignem lignorum laudabiliū non viridium et vniuersaliter ignē
lignorum perhibentium flammam claram et sine fumo. Ignem autē in-
clusum non euentatum vitupero. Item laudo q ignis appropinquet no-
stris corporibus per medium et non immediate: quia nimis corpora nra
desiccaret. Item magis laudo ignem a parte posteriori q anteriori. Itē
laudo q aliquis et immediate post cibum multum non calefaciat se. Nā
ex hoc debilitatur digestio. Item vitupero ignem stupharum quia color
est inclusus non euentatus.

De car-
bonibus.

Capitulum secundum de exercitio.

Exerciti-
um mo-
deratum
laudat

Estificati sunt sapientes q exercitium
temperatum et equale ante cibum sanitatem causat et
conseruat licet immediate post cibum sanitatē impediat
Exercitiū enim ante cibum calorem naturalem fortifi-
cat: et ex hoc appetitus in stomacho vigoratur: et mē-
bra copiosius recipiunt alimentum ⁊ alimentū per mē-
bra pfectius diffundit: et pori aperiūtur: ⁊ ex hoc sup-
fluitates tertie digestionis liberius expellūtur. Item per exercitiū in eo
qui exercitari cōsuevit prouenit durities quedā organoꝝ: ex qua difficil-
ius patiuntur et redduntur fortiora ad ceteras actiones. Item per ex-
ercitiū motus spirituum vigoratur: ex quo supfluitates euacuari et per
poros humores liberi⁹ expurgari est necessariū. Exercitiū igitur mode-
ratum non permittit humores nec eorum supfluitates in corpore adu-
nari: quibus in corporibus multiplicatis idigemus farmatia vel fleubo-
thomia que quis purgēt corpus: tamē corp⁹ lueterār. Et specialiter me-
dicina laxatiua: que vt plurimū in se habet naturā veneni. Et non solum

Euacua-
tio pur-
gat et in-
ueterat.

euacuat nociuū: sed magnam partem caloris et spiritus qui sunt fundamenta vite nostre. Bene igitur potest dici q̄ exercitiū est motus volūtarius in quo requirit̄ anhelitus magnus et frequens et velox. Et ad ip̄m quidem conuersus peragendū secundū modū sue equalitatis et in hora sua non indigebit aliquo medicamentoꝝ que necessaria sunt in egritudinibus materialibus: et in egritudinibus que eas sequūt̄. Et hoc quidē est verū: supposito q̄ reliquū regimen cōueniens sit et rectum. Nō igit̄ meretur dici exercitiū nisi ex eo proueniat in anhelitu magnitudo et frequentia. Hoc enī est signū fortitudinis caloris inati: ex quo cōtingūt plura iunamentozum supradictozū. Non est igit̄ negligendū exercitiū volētibus sanitatē conseruare. Bonū est igitur tempus vltus ipsius exercitiū adinuenire. Non enī oportet tēpore exercitiū multitudinē crudoz̄ et idīgesterozum humorū seu cibozum secundū ventrem seu in vasis contineri. Periculum est enim eos attrahi ad omnes alias particulas anteq̄ benigni fiant: siquidē digestio sit in quiete: et motus specialiter fortis ipedit digestionem. Et vniuersaliter dico q̄ corporibus valde repletis: siue sit repletio ex humoribus laudabilibus vel nociuis: nō cōpetit exercitiū. Nam exercitiū non est sufficiens ad euacuandū talium corporū plenitudinem. Unde solum humores cōmouet eos: et ebullire facit ex quo periculum est febres et apostemata et opilationes que ad hoc sequūt̄ in corporibus generari. Talia igitur corpora ateq̄ exercitent: specialiter forti exercitio: cōpetit fleubothomari et farmacari secundū exigentiā humorū peccantiū. Amplius quia per exercitiū expellūt̄ur supfluitates tertie digestionis que celebratur in membris: et sic poros expurgat: et supfluitates existentes in eis euacuat: melius est ante cibaria suscipiēda exercitiū inchoare: sic quidē q̄ prior cib⁹ iā sit i stomacho: epathe et venis pfecte digestus: et iā appropinquat tēpus suscipiendi aliū cibū. Unde diligēter notandū q̄ non puto q̄ exercitiū sit necessariū propter expulsionē supfluitatum imediate suscepti cibi in stomacho et venis iam elaborati. Nā talis cibus adhuc non est digestus in membris: et per consequēs adhuc nō instat tēpus expulsionū supfluitatū tertie digestionis: sed puto q̄ necessariū est propter expulsionē supfluitatū cibi suscepti ante hūc. Unde dico q̄ exercitiū serotinū quod sit ante cenam nō est propter expulsionē supfluitatū cibi suscepti in prandio eiusdē diei: sed cibi suscepti in cena diei pcedētis. Vel oportet dicere q̄ omēs digestionēs essent cōpletē: et perfecte cibi imediate sumpti anteq̄ inchoaretur exercitiū. Quod videtur mirabile in eo q̄ corpus remaneret sine cibo plus q̄ oportet: et in corpore colera multiplicaret: et corpus cōsumeretur. Sed in isto est materia cōsiderandi. Hoc est igitur verū tēpus inchoandi exercitiū. Quod si exercites ante humoribus digestis: replebis corporis particulas: et si post coleram in corpore generabis ampliozem. Huius autem temporis cognitio est vrinarū color. Nam aquosus quidē in digestionē significat: seu denotat: et q̄ adhuc non instat tempus: exercitiū inchoandi. Rubescens vero et colorat⁹ silit̄ et sanguineus ex multo tēpore digestionē fuisse factā significat et tēpus exercitiādi seu actualiter agendi pcessisse. Sed color temperans: p̄puta rubescens tēperate non igneus: significat secundā digestionem fore factā de propinquo: et non de remoto et tunc est tēpus inchoandi exercitiū seu actualē operationē circa illud. Purgande sunt

Motus corpora turbat.

Tertia

tamen prius superfluitates que sunt in intestinis et in vesica: alias esse ali-
quid ex his ad venas corporis trahent propter fortitudinem caliditatis
resoluentis in exercitijs. Sciendum propter ea quod illi qui custodiosius et
subtilius locuti sunt de exercitio docuerunt corpora per fricationem con-
uenientem ad exercitia preparari: et specialiter cum quis intendit ad exer-
citiu fortius. Si enim quis ad fortiores venerit motus antequam molliat
totum corpus: et superfluitates subtiliet: et poros dilatet qui sunt: frica-
tionibus moderatis et venium super infusione olei dulcis: periculum est
errumpere vasa. Periculum quoque est ne superfluitates: impetu spiritus
mote poros opilent. Si vero paulatim per fricationem precalefaciens:
premolliat quidem solida: et presubtiliet humida: et poros dilatauerit: pe-
riculum nullum est: nec rumpi aliquam viam: nec poros obstrui eis qui
exercitantur. Fricet igitur sindone totum corpus: quousque moderate ca-
lescat. Sufficiant autem plures manuum circunductiones ad hoc ut cor-
pus calefiat: absque oppressione enormi. Etenim his sentibus apparebit
rubor bene floridus: bene supercurrens super totum corpus: et tunc est: et
pus superinfundere liquorem olei: et fricare nudis manibus: fricatione
media inter duriciem et molliciem: sic quod corpus non collidatur: stringa-
tur: vel exoluatur plus debito: sed in sui natura custodiatur. Hec autem
fricatio que preparat ad exercitium in primis debet esse in immisioni-
bus manuum leuiter: deinde paulatim augeri et ad fortius ducere: ut con-
primatur quidem caro manifeste autem non constringatur. Hec autem
fortis fricatio est quidem non multo tempore: sed semel vel bis in uno
quoque membro fienda. Si enim amplius fieret corpus induraretur: et in
his qui augentur augmentum impediretur. Est autem hec fricatio fien-
da secundum omnem differentiam positionis: longum: latum et transuer-
sum quantum est possibile ut vniuersi musculorum nervi ex omni parte
fricentur: et ad exercitium preparantur: poros scilicet dilatando: et soli-
da: et spissa rarefaciendo et rara inspissando: et mollia indurando. Quan-
titas autem et qualitas et modus circa exercitium in sanitatis regimine
offerendus certis litteris denotari non possumus: sicut nec quantitas ci-
borum offerendorum. Nam secundum diuersitatem complexionum: et ha-
bitudinum: et etatum: regionum: regiminum: et consuetudinum: aliter et
aliter exercitium est mensurandum. Sunt enim quidam indigentes exer-
citio fortiori: maiori: vehementiori: et velociori: et isti sunt qui vtuntur ci-
bo ampliori: et sunt fortium virtutum seu complexionum animalium mo-
tiuarum: habentes lacertos et nervos fortes: et iuncturas aptas: siue con-
uenientes ad motum: et cum hoc non habent calorem naturale consum-
ptum nimis fortem. Talibus inquit competit exercitium maius fortius et
velocius et similiter vehementius. Illis autem in quibus deficit alique
istarum conditionum non competit exercitium adeo for-
te. Verbigratia. Ponamus quod deficiat vltima conditio et quod sit homo ha-
bens calorem fortem acutum multum consumptuum et cum hoc habeat
omnes conditiones priores talis vir non indiget exercitio adeo magno
nec ita forti et similiter intelligatur in alijs conditionibus. Et si sit repe-
rire aliquem in quo omnes conditiones deficiant et opposite reperantur
scilicet qui parum comedat et eius animales virtutes motiue sint debi-
les et similiter organa ad motum deputata et cum hoc habeat calidita-

Fricatio

**Alio ex-
ercitium
mensura-
ri debet.**

**Secundum di-
uersitate
complexio-
nis diuer-
sificat re-
gimen.**

tem satis consumptiuam talis vtiq; indiget minimo exercitio. Et per extrema potes de medio iudicare quid sit faciendum. Quantitatem igitur exercitij offerendi similiter et qualitate sola ratione cognoscere experientia pretermissa multum difficile est. In experientia igitur consideremus quomodo se habeat exercitatio in prima die et secunda et sic deinceps. Optima enim natura mensuras omnium offerendorum manifeste adepta est. Latum enim appetit exercitium et taliter quantum et qualiter eidem est oportunum. Et similiter intelligatur circa cibos et somnum et sic de alijs que nostris corporibus offeruntur propter regimen sanitatis. Quod vtiq; verum est supposita bonitate morum. Nam propter maliciam consuetudinis et morum natura temperata potest appetere quid quale et quantum quod eidem non est conueniens. Sed lapsi multum mensuras exercitiorum et ciborum minime naturaliter sunt adepti. Quidam enim appetunt plus exercitari quam oporteat et quidam minus. Sunt enim quidam naturaliter fleumatici et in quorum corporibus frigidi continentur humores et qui frigore recenti sunt congelati et ociosi effecti sunt. Hi enim appetunt minime moueri et exercitari sed sunt somnolenti et ad ocium naturaliter inclinati et tales exercitando non debent insequi naturalem appetitum. Sunt etiam quedam calidiores et humidiores vel naturaliter vel accidentaliter et cum hoc sunt apti ad motum ex membrorum leuitate et organorum abilitate. Hi vtiq; plus appetunt exercitium et in eodem plus delectantur quam oporteat earum complexionibus. Isti ergo ut immediate dictum debet proprium appetitum imitari in mensura exercitij. Nota diuersitatis est hec causa: quia secundum quam virtus celestis inuenit materiam dispositam sic operatur in illam. Quantitas autem exercitij quam litteris possumus describere est quousque homo sudare incipiat et anhelat augeri et color corporis rubescere et membra lassari incipiunt et tumor membrorum diminui. His enim appetitibus debet cessare ab exercitio: et elegi debet exercitij temperaturam secundum exigentiam illius qui exercitatur: et vniuersalem et equalem in quo omnia membra exercitantur: et huiusmodi est exercitij parue pile. Exercitium enim fortius corpus nimis euacuat et debilitatem inducit: et hoc bene manifestatur in exercitantibus se forti exercitio. Exercitium autem debile euacuat: dum non euacuat nec potest per ipsum sumi quod dissolutum est: sed exercitium proportionatum proportionabiliter consumit et dissoluit: et substantiam membrorum augmentat et corpus impinguat: et vniuersaliter temperatum et proportionatum exercitium conservande sanitatis est mirabilis causa. Et malicia que propter priuationem accidit exercitij manifestatur in incarcerationis: quia eorum facies cacochimice fiunt: et eorum color est impurus et omnes operationes eorum sunt lese. Et hoc non solum accidit hominibus: sed auiibus cantantibus sicut volucribus in cauernis detentis. Exercitium autem quod vni est forte et improportionatum: alteri est debile: et alteri proportionatum. Huius autem cognitio ab experientia dependet et ratione. Si autem aliquis exercitetur alio modo quam exercitio parue pile puta peditando: equitando vel nauigando: semper est laborandum quod omnia membra corporis exercitentur: siquidem in quolibet membro est superfluitas tertie digestionis: que per exercitium solet euacuari. Quod si quod exercitatur peditando: bonum est interdum inclinari: et lapides manibus levare: et interdum proicere: et interdum caput eleuare versus posteriora: et retro

De incarcerationis.

Retentio
anhelit?

respicere. Et interdum membra extendere et anhelitum continere: et musculos ventris aliquantulum extendere. Nam anhelitum retinendo confortatur naturalis calor: et pori aperiuntur: et per eosdem superfluitates expelluntur. Debet autem anhelitus retentio esse cum extensione musculorum pectoris: sed extensio musculorum ventris debet esse parua. Nam per hanc extensionem superfluitates pectoris et pulmonis ad membra nutritia expelluntur: et per extensionem musculorum ventris superfluitates ulterius inferius expelluntur. Sed habentes debile diaphragma caueant a constrictione anhelitus: ne superfluitates ad cerebrum mittantur: ut bene apparet in his qui multum laborant in sufflando instrumenta tubarum: in quibus vene inflantur in facie: et eorum facies rubedinem adipiscuntur. Modi exercitiorum sunt valde multi: quos hic omnes enumerare non oportet. Solum autem hic dicemus generales modos exercitiorum: et eorum exempla ponemus ex quibus poterunt speciales modi sufficienter intelligi. Dicamus igitur ex primo quod de numero exercitiorum quoddam est exercitium solum: quoddam autem exercitium et opus. Exemplum primi: ut ludus parue pile. Exemplum secundi: ut fodere: arare et domificare. Amplius exercitiorum quoddam est vniuersale totum corpus occupans: et aliud est particulare. Exemplum primi: ut ludus parue pile: et peditare. Exemplum secundi: sicut vox est exercitium pulmonis: et stare super pedes est exercitium dorso: et scribere est exercitium manus et texere pedum pro parte et tibiis et sic de singulis. Amplius quoddam exercitium est magnum quoddam paruum: quoddam mediocre. Exemplum primi: ut ambulare longam viam: vel luctari longo tempore. Exemplum secundi: ut luctari breui tempore: vel ambulare paruum viam et breuem. Exemplum tertii: ut ambulare mediocre viam: vel luctare tempore mediocri. Exercitium magnum est causa maciei. Mediocre causa est augmentationis temperate in carne et calore naturali: sed exercitium paruum aliquantulum calefacit. Amplius exercitiorum aliud est velox aliud tardum: aliud mediocre. Exemplum primi: quando aliquis currit velociter. Exemplum secundi: quando aliquis mouetur lente. Exemplum tertii: quando aliquis mouetur mediocriter. Exercitium velox primo calefacit et postea corpora inspissat et indurat: sed tardum corpora remollit et poros aperit: mediocre vero corpora in sua natura conseruat. Amplius quoddam est exercitium forte aliud debile aliud mediocre. Forte dicit dupliciter. Vno modo ex eo quod motus velox coniungitur magnitudini. Verbigratia. Si quis currit longam viam velocissimo cursu tale vixit dicit exercitium forte. Et ex hoc patet quid est debile et mediocre. Et etiam patet ex his que sit operatio exercitii fortis isto modo sumpti et debilis: et mediocris. Alio modo dicit exercitium forte ex resistentia passiu: et in tali exercitio non cadit velox et tardum. Verbigratia. Elenatio magni oneris et similiter luctari cum forti bene resistenti: et vniuersaliter operari circa materiam quam plurimum resistentem et non bene obedientem est exercitium forte. Non quia in eo coniungatur velocitas magnitudini: sed ex resistentia materie. Et ex hoc patet quid est exercitium debile et mediocre. nam quando materia non resistit est debile: et quando mediocriter resistit est mediocre. Et operationes istorum exercitiorum patent ex dictis sufficienter. Et postquam aliquis per modum supradictum sufficienter fuerit exercitatus frica-

sio fieri debet. et hec fricatio debet esse multa ad asperitatem declinans propter duas causas: Una est vt superfluitates subcutaneae emundentur que ab exercitio sunt transmissae. Et alia est vt corpus solidetur et vapores boni retineantur: vt ab his que ab extrinseco accidunt non alterentur. Et debet hec fricatio simul ac velociter fieri: immo si totum corpus simul et semel exalarent. Et bonum est vt hec fricatio fiat cum oleo dulci. Et sic patet qd fricatio fienda est ante exercitium et post: ad diuersas intentiones. Unde fricatio ante exercitium debet esse mollis et lenta vt duriciem non operetur. Sed illa que fit post debet esse multa et ad asperitatem declinans. Hec breuia sufficiant.

Fricatio post et ante exercitium.

Capitulum tertium de fricatione.

Fricatio intentionem habet in superfluitatibus

tertie digestionis euacuatione sicut est exercitium. Et similiter in caloris membrorum confortatione et ad multa alia. Vbi sermo de fricatione in precedenti capitulo inchoatum completere volumus in isto breui capitulo. Primo igitur dicemus fricationis utilitates propter quas competere potest in sanitatis regimine. Secundo dicemus fricationis tempus et mensuram et modum. Tertio dicemus fricationis modos et species generales. Sciendum igitur propter primo qd preter utilitates fricationis dictas in capitulo precedenti preparatis ad exercitium sunt ipsius fricationis plurime alie utilitates. Est igitur ipsius exercitii vna utilitas communis: puta expulsio superfluitatum tertie digestionis. Unde in his qui exercitari non possunt propter corporis debilitatem vel propter infirmitatem alicuius membri specialis vel propter incarnationem non est fricatio negligenda. Nam per frictionem materia subtiliatur: pori aperiuntur et calor in membris confortatur: et sic superfluitates liberius expelluntur. Et per consequens membra perfectius nutriuntur: et appetitus vigoratur: siquidem naturalis appetitus incipit a membris tertie digestionis. Amplius sciendum est qd per frictionem membra rara inspissantur et spissa rarefiunt et dura mollescantur: et mollia indurantur et temperata in sua naturalitate conseruantur. Corporibus igitur raris competit exercitium non solum propter expulsionem superfluitatum et reliqua que dicta sunt: sed vt aliquantulum inspissentur: et minus passibilia efficiantur. Et similiter suo modo intelligatur de corporibus spissis et duris et mollibus. Amplius est alia utilitas fricationis. Nam per eam lassitudo a membris remouetur. Vbi hec fricatio est bona post exercitium immoderatum ex qua aliquis incurrit lassitudinem. Amplius fricatio iuuat cum tempus est dormiendi: quoniam corpus allentat et humiditates adiuncturas fluere prohibet. Multum autem sollicitari debemus ne puerorum corpora fricentur cum duricia et asperitate ne forsan ab augmento impediuntur. Tempus fricationis que fit propter expulsionem superfluitatum idem est cum tempore exercitii. Et non loquor de fricatione preparata ad exercitium: sed de fricatione supplente vices exercitii. Et est diligenter notandum qd secundum diuersitatem complexionum et habitudinum et ceterorum naturalium et non naturalium diuersus est usus fricationis et mensura et modus: vt superius dictum est de exercitio. Vbi considerandum est non solum in ratione sed etiam in experientia: vt de exerci-

Utilitates fricationis.

Capitulum de moribus.

Species
fricationis

citio est declaratu. De speciebus autem fricationis in generali dicendum est q sunt sex simplices: nouem compositae. Sunt enim tres simplices secundum quantitatem: puta multa pauca et mediocris: et tres secundum qualitatem: puta aspera: lenis et mediocris. Vel possunt nominari si placet fortis debilis et mediocris. Fricatio multa est causa maciei corporis et temperata carnes augmentat temperate: sed pauca in augmento operationem non habet: sed aliquantulum calefacit. Operatio fortis et aspera fricationis est obturatio pororum et duricies corporum. Sed debilis et lenis operatio est apertio pororum et asperitatum corporum remollior: et media medium tenet inter has. Ex his simplicibus autem proueniunt nouem compositae. Nam fricatio multa potest componi cum forti debili et mediocri et sunt tres. Et similiter pauca potest componi cum forti debili et mediocri et sunt sex cum primis. Et similiter temperata inter paucam et multam potest componi cum debili forti et mediocri inter fortem et debilem et sunt nouem cum primis. Et quid iste fricationes compositae in corporibus operetur: satis haberi potest ex simplicibus. Quae etiam species fricationis quibus corporibus competant satis haberi potest ex his quae dicta sunt de exercitio in capitulo precedenti.

Capitulum quartum de balneo.

Dist considerationem exercitii et fricationis

sequitur consideratio balnei: ex hoc q balneum membra exteriora lauat a sordicie quae in superficie membrorum per exercitium forsitan est derelicta. Amplius si aliquid sit derelictum sub cute quod per exercitium et fricationem non sit sufficienter resolutum de superfluitatibus tertie digestionis: per balneum resoluatur. Nam balneum resoluit ea quae sunt propinqua cuti. Amplius in his qui exercitari non possunt vel propter membrorum debilitatem vel propter incarcerationem vel aliam impotentiam balneum aliquantulum supplet vices exercitii. Amplius balneum membra exteriora calefacit et humectat tepere quae forte per exercitium et fricationem fuerunt aliquantulum desiccata et in frigida. Unde satis est rationabile post exercitium et fricationem de balneo determinare. Sunt autem ipsius balnei aliqua iuuamenta puta somnum prouocare: opilationes aperire: et ventrem resolvere et digestionem confortare: et nutrimentum ad cutis superficiem attrahere et ventrem interdum costringere: et fatigationem remouere. Amplius balneum interdum calefacit interdum infrigidat: desiccatur et humectatur. Calefacit quidem obuiatione prima sua actuali calitate aeris et aquae digestionem humoris frigidi confortando sed infrigidat resoluendo plus debito calorem et spiritum essentiali frigidity aequae. Unde et si aqua est actualiter siue accidentaliter calida: naturaliter tamen est frigida. Unde ex longa sui applicatione ad corpus: corpus infrigidatur et effeminatum facit. Amplius sua humiditate calorem suffocat naturalem et hebetat. Et sic corpus infrigidatur. Amplius balneum sua humiditate corpus humectat: similiter attrahendo alimentum ad membra: sed resoluendo desiccatur et poros aperiendo ex qua apertione calor simul cum humido exhalat. Amplius scias q balneum indebite administratum et quibus non oportet habet plurima nocumeta inferre homini: puta cor debilitare si multum

Nocumeta
balnei.

quis moram in eo fecerit et nauseam et syncopim inducere et humores de
 tos mouere: et ad putrefactionem preparare: et cum hoc eos ad membra debi-
 lia declinare. Vnde accidit apostemata in occulto membrorum: et in superficie eo-
 rum. Et comedendi desiderium desinit: et coeundi debet virtute. Vnde possumus
 concludere quod corpora humana multum repleta humoribus et habentia stomachum
 et cor debilia et nervos debiles et iuncturas non debent longam mo-
 ram in balneo trahere. Amplius scias quod interdum balneovtimur in regimi-
 ne sanitatis ad carnem in pinguedine minuendam et interdum augmentandam.
 Balneum enim in ieiuno administratum corpore existente famelico corpora
 macrescere facit. Et balneum cito post cibum completa prima digestionem
 et inchoata secunda multum iuuat ad impinguandum. Debemus autem eli-
 gere balneum cuius fabrica est antiqua: et cuius aer est amplius et aqua
 dulcis. Et debet balneator mensurare ignem secundum naturam illius quod bal-
 neum vult ingredi. Et diligenter notandum est quod balneum suo aere calefa-
 cit et dissoluit: et sua aqua humectat: et interdum in frigidat. Vnde quis
 aer sit humidior aqua tamen aqua plus humectat. Et hoc contingit ex
 hoc quod corpori perfectius adheret et applicatur. Et hoc etiam contingit: quia
 aer naturaliter est calidus: et etiam virtute stellarum semper aliquid res-
 soluit a nostris corporibus coadiuuante eius subtilitate. Debent autem
 in balneo bene ordinate esse tres case. Quarum prima est infrigidans et
 humectans: secunda calefaciens et humectans: et tertia calefaciens et desiccans.
 Corpora igitur temperata in quibus non queritur resolutio sed solum tem-
 perata calefactio et humectatio non indigent tertia casa: sed prima et se-
 cunda: sed corpora in quibus queritur resolutio et corporis maceratio vel de-
 siccatio indiget tertia casa. Tempus autem balneandi in sanitatis regimi-
 ne est post exercitium et ante cibum. Nec statim post exercitium aliquis est
 balneandus donec membra perfecte quiescant. Si autem queramus resolu-
 tionem supfluitatum morandum est plus in balneo: et quousque appareat
 aliqualis contractio in pulpis digitorum. Quod si solum queratur mem-
 brorum calefactio et humectatio: minor mora erit in balneo: et statim cum
 membra incipiunt rubere et notabiliter calefieri: cessabitur a balneo. Et non
 erit multum irrationabile corpori bene carnositate media: et sufficienter
 calida super infundere aquam non calidam: sed tepidam. Ex hoc enim cali-
 ditas et humiditas roborantur in membris. Multum autem caueri de-
 bet quod in exitu balnei non bibatur aliquid vehementer calidum: nec vehe-
 menter frigidum. Nam primum perducit ad ethicam et paralyssim. Secun-
 dum autem corrumpt virtutem membrorum principalium: et forsan per-
 ducit ad hydropsim. Amplius in exitu balnei sollicitus esse debet de ca-
 pitis coopertura et totius corporis: et specialiter in hyeme: ne corpus ex-
 ponatur ad recipiendum frigiditatem: ad quam paratum est propter po-
 rorum aperitionem inductam a balneo. Sunt autem quidem qui ingre-
 di balneum in ieiuno dubitant ex eo quod colera in eorum corporibus augea-
 tur: et his competit ante ingressum balnei recipere bucellam panis in tun-
 ctam in succo granatorum vel in vino multum lymphato. Et sunt alij qui
 ex ingressu in balneum: et specialiter post cibum opilationem incurrunt: et
 his competit bibere oximel vel syrupum acetosum cum radicibus si sint
 calide complexionis: vel dyatriomperon: vel dyametastrum si sint frigi-
 de complexionis. Balneum autem ex aquis sapientibus naturam sara-

Electio
balnei.

Tempus bal-
neandi.

Balnei
coitus.

Colerici.

macorum vel metallorum nullo modo competunt in sanitatis regimine: sed bene competunt in cura multorum morborum. Sed quia non intendimus de egritudinum cura: de his balneis nullam faciemus mentionem. Amplius est diligenter notandum quod in sanitatis regimine interdum sit stupha: et interdum balneum. Balneum non potest fieri sine aqua sed stupha bene fit in aere sine aqua. Et huius proprietates est magis resolvere quam humectare: immo talium stupharum proprietates est multum resolvere: et maxime supfluitates exterius existentes. Et quia in talibus stuphis interdum ponuntur herbe secundum diuersitatem herbarum in eis positarum diuersi sunt earum effectus: quandoque enim multum calefaciunt: et similiter exsiccant: et competunt in multum frigidis et humidis. Quandoque multum calefaciunt et non multum desiccant. Quandoque non multum calefaciunt: sed multum desiccant secundum quod sit medicus ordinare cognoscens virtutes simplicium ingredientium stuphas et modum mensurandi ignem secundum exigentiam eius qui stuphari debet. Sed bene scias quod nullomodo debet fieri stupha corpore existente pectorico: nec immediate post cibum. nam corpore existente pectorico per stuphas humores discutiuntur et ebulliunt et preparantur ad putrefactionem: et possunt apostemata causari in membris occultis et manifestis. Et si aliquis stuphetur post cibum immediate impeditur cibi digestio ex eo quod calor mouetur a centro ad circumferentiam. Et sic calor mouetur a loco digestionis: et per consequens digestio debilitatur et alimentum trahitur indigestum ad membra et possunt causari opilationes: apostemata: febres et curis defecationes et hydropes. Alterius diligenter notandum quod balneum quo indiget corpus temperatum supposito convenienti exercitio sufficiens et similiter frictione non est nisi ad abstergendum sudoris vestigia per exercitium delectata et ad calefaciendum et humectandum membra temperate. Unde tale balneum debet esse ex aqua tepida vel quam solis feruoribus effusa calefacit. Non enim debet esse notabiliter calida. Et bonum est quod in balneo prouocantur rose vnicuique feruore bullite. Notandum quod columne pedum ad conseruationem visus et auditus et memorie sepe lauari debent atque fricari cum aqua moderate caliditatis et talis lotio fieri debet in sero circa introitum lecti longe a cibo et specialiter diebus illis quibus non cenare contingit. Amplius capitis lotio non tardetur ultra viginti dies: nec fiat in hebdomada plus quam semel et nunquam stomacho repleto sed ante prandium vel longe post ipsum et ante cenam si proponatur cenare.

Indigestio cibi.

Lotio pedum multum prodest.

Capitulum quintum. De coitu.

Coitus secundum veritatem iuuamentum habet in expulsiōe supersuitatū tertie digestiue quare competit in sanitatis regimine. Unde non approbo opinionem dicentium coitum non conuenire in sanitatis regimine sed bene verum est quod coitus non habet necessitatem sicut exercitium cibum et potum et similia. Nec enim communia sunt cuilibet etati: sed coitus soli adolescentie. Immo etiam adolescentes possunt viuere sani sine usu coitus sicut apparet in multis viris venerabilibus qui toto eorum tempore viuunt continenter et sanis: sed saniores essent si vterentur coitu moderato. Nam supflui alimentum in quanto et non in quali quod post eius fermentationem in vasis semi-

Coitus expellit supfluitates corporis.

naris sperma nominatur coitu conuenientius expellitur: nec est alia via
 cōuenientior. Unde periculū est si per coitum nō expellatur q̄ putrefiat
 et ad aliquod simile veneno puerteretur et causabit pessimas egritudines
 et tandem mortē. Per exercitium enim et balneū et fricationem expellū
 tur supfluitates membrorum tertie digestiue: superfluitates quidē mēbro-
 rum et impuritates que sunt supfluitates in quali. Sed est quedā mem-
 brorum tertie digestiōis superfluitas quedā puritatis et purissima ad
 cōseruationem speciei ordinata hec autem cōseruata per coitum expel-
 litur in animalibus perfectis. Nec est alia via magis cōueniens ad hanc
 superfluitatem expellendā: quia non sufficit exercitium: fricatio vel bal-
 neum: et specialiter cum talis materia est fermētata in vasis seminaris.
 Et sic patet q̄ coitus est iuuatius in sanitatis regimine. Sunt autē ipsi
 us coitus alia iuuamenta specialia q̄ plurima. Corpus enim repleti alle-
 uat et animam hylarem et quietam facit: iram quoq̄ sedat et sollicitudi-
 nem remouet. Immo quādoq̄ eius occasione quis a melācolia sanatur:
 et appetitum cibi confortat et somnū inducit. Amplius si quis amore mu-
 lieris tū tristetur vt quasi ad mortem deueniat vtatur multo coitu licet
 ea nō potiarur quā diligat sedat eius furiosus amor. Amplius coit⁹ mo-
 deratus caput alleuiat omnesq̄ sensus. Et nō solum cōfert in sanitatē re-
 gimine: sed etiam in cura multarū egritudinum. Sed q̄ non intendimus
 in hoc ope de egritudinū cura: de huiusmodi vtilitatib⁹ nullam penitus
 faciemus mentionē. Ex dimissione autem coitus specialiter cōsuetis ac-
 cidit corporis grauitas et frigiditas et difficultas motuum et finaliter ex
 coitus dimissione et spermatis abūdantia et frigore ipsius et eius puerflo-
 ne ad venenositatē accidit: vt sp̄ma mittat ad cor et cerebrū vaporē ma-
 lum et venenosum sicut accidit mulierib⁹ ex coartatiōe matricis. Et ē no-
 tandū q̄ sicut coitus moderatus habet plurima iuuamēta: sic et imode-
 ratus ut quib⁹ non cōuenit inferre plurima nocumēta. Inducit enī plus de-
 bilitatē omni alia euacuatiōe et appetitiue destructionē et oculos cōcauita-
 tem et cerebrū et sensū in eo situatoꝝ debilitatē. Corpora autē habētes sic
 ca: a coitu cauere debēt vt ab inimico mortali quo si q̄s multū vsus fue-
 rit ethicā incurreret. Etiam cōualescentes et debiles et macri et quoz ven-
 tres et illa subtilia sunt: et quoz nerui sunt debiles et vene stricte coitū om-
 nino cuitare debēt. Coitus enī multus et frequens neruis nocet et oculos
 ledit et vires corporis destruit et ad senū cito adducit: vñ parum competit
 senib⁹. Corpora autē fortia et grossa sanguine plena: et venas amplas: et co-
 lorem rubē habēria et pilos multos sunt sufficiētia ad actū coeundi: et
 specialiter in fine adoleſcētie et maxime si vtātur nutritiōib⁹ et augmen-
 tantib⁹ sp̄ma et bibūt vinū dulce et grossum et multū dormiāt. Et est dili-
 genter notandū: q̄ coitus q̄ cōuenit in sanitatis regimine debet esse a sa-
 no desiderio et naturali q̄s quidē desiderū nō excitat appetit⁹ aut intui-
 tus/aut prurit⁹/aut ardoꝝ/aut fortis imaginatio: sed cōmouet ipm mul-
 titudo sp̄matis ex repletionē cū spū ventoso et ad hoc iuuat sanitas virtu-
 tis. Debet autem q̄s intantū vt coitu q̄ eius appetit⁹ cōfortetur et sen-
 tiat se leuiorē et magis gaudentē. Nō debet aliq̄s vt coitu corpore re-
 pleto cibo vel post cibū immediate sicut nec tūc est exercitandū: nec cor-
 pore existēte multū famelico. Hoc enī magis est p̄necans calorē natura-
 lem et magis trahens ad liquefactionē et ethicā et arefactionē. Et si con-

Amor he
 reos.

Coit⁹ de-
 bet fieri a
 naturali
 appetitu.

Tertia

tingat aliquem immediate coire post cibum oportet prius ipsum moueri paulatim vt cibus descendat et nō natet: deinde dormiat. Hora autem coeundi est post cōplementū prime et scde digestiue: et tertia iam incoata: et debet expleri coitus ante exercitiū et fricationē. Et si aliquis in principio noctis esset in tali dispositione tunc esset hora ad coitum cōuenientissima. Nam somnus succedit ei longus et accrescit cum eo virtus et semen figitur in matrice: et sic cōceptio fit faciliōr et ex coitu minor inducit debilitas. Amplius q̄ vult coire nō debet esse vehemēter calefactus: nec infrigidatus licet post calefactionē minus noceat q̄ post infrigidationē. Amplius coitus euitari debet post oēs euacuatiōes fortes: sicut post vomitum et fluxū ventris et fleubothomiā et post fortes motus corporeos. Et similiter cū instat post fortē irā: vel tristitiā: vel post forte gaudiū: et si tēpus emissionis stercozis et vrine. Ampli⁹ mulieres pregnātes dubitantes aborū: euitēt coitū: sicut prius dixi. Amplius in actu coeundi nullo modo retineatur sp̄ma. nam hoc pducit ad destructionē vnius vel duorū testiculorū. Amplius diligēter est notandū: q̄ in coitu sunt figure incōuenientes et cōtra legem et mores ex quibus corpora possunt icidere in maximum nocumētū sicut si ascendat mulier supra virum mala est figura: ex ea enī timetur inflatio et vlceratio virge et vesice propter laborē eiectionis spermatis et dubitatur cursus alicuius in virgam ex parte mulieris. Nec igitur coitus figura penitus est fugienda. Conuenientē autem figuram coeundi et vtilem ad cōcipiendū dixi in capitulo de regulis appropriatis sexui femineo. Amplius scias q̄ coitus cū infantib⁹ et masculis est fedus et abominabilis in lege phibitus et ex vna parte est nocibilior et ex alia minus nociuus. Nocibilior quidem quia natura indiget in tali coitu motu plurimo vt sperma educatur: et minus nociuus est q̄ minus expellitur de spermate q̄ cum muliere et cum minori delectatiōe. Et enī delectatio magna in coitu vna est de causis inducentibus debilitatem: et ideo qui plus in coitu delectantur plus debilitantur.

Modus
coitus.

Capitulum sextum. De comestis et bibitis.

Ordō naturalis expostulat vt post predicta determinetur de comestis et bibitis si quidē post exercitiū et balneū et coitum cibus est necessari⁹: similiter et potus. Primo igitur determinabitur de cibo et potu in generali. Scdo autē de singulis manerib⁹ ciborum et potuū in speciali vt nostra doctrina sit sufficitior et vtilior. Post enī exercitiū coitum et balneū corpus remanet inanitū cui debetur reffectio. Unde videmus q̄ post talem inanitionē sequitur cibi appetitus et desiderium. Naturalis enim appetitus incipit inanitione membrorū et terminat ad inanitionem factam versus officium stomachi ad quā sequitur sensus talis inanitionis que fames appellatur et desiderium. Et hūc fames inducitur ad ostendendū necessitatem cibationis. Post hoc ergo desiderium nō est tardanda cibatio eo q̄ famē tolerare: stomachus replet malis humoribus. Attrahit enī stomachus ex vicinis partibus qua retinent quod melius et vtilius est: et dimittunt abire quod peius est et inutile. Unde videmus manifeste q̄ famē tolerantes multas aquositates emittunt ab ore et s̄

Cibatio
nō est tar
tanda: p
desideriū

his cito desinit eorum appetitus propter repletionem malam et innaturalem in stomacho causatam. Unde appetitu deficiente non est comedendum sed accipiendum iulep: vel syrupum acetosum vel aquam calidam et tantum est ieiunandum donec appetitus venerit vel excitetur. Et redeat quod recte peractis comestio subsequi debet. Et est valde cauendum ne stomachus adeo repleatur quod tendatur siue torqueatur et multum grauetur et anhelitus angustietur et pulsus velocitetur. Et similiter repletio nauseatiua et fastidium inducens multum est euitanda et specialiter ex malis nutritiuis. Nam si fastidium sit ex grossis nutritiuis pueniunt iuncturarum dolores et renum et podagra et asma et grossities splenis et epatis et vniuersaliter egritudines slematice et melancolice. Et si fastidium sit ex humoribus subtilibus proueniunt febres acute et maligne: et apostemata multum acuta. Multum igitur euitanda est repletio nauseatiua. Non igitur est comedendum quin locus remaneat vacuus in stomacho: nec ex toto debet desiderium sopiri: sed retineri debent aliquae reliquiae appetitus et hoc specialiter est obseruandum in habentibus appetitum fortem. Sunt enim quidam quorum appetitus naturaliter inclinans eos multum sopitus est. Et isti forte plus debent comedere quam appetunt. Et in hoc multum consideranda est experientia que omnium rerum secundum dictum communem magistra est considerando hoc est aduertendo circa subtilitatem et quantitatem cibi quam quantitatem aliquis perfecte et etiam meliori modo sine corruptione potest digerere secundum plures dies. Nam quantitas offerendorum non potest certis litteris denotari. Et si aliquis forsitan hac repletionem nauseatiuam incurrat statim euomat. Et si forsitan euomere non possit somni et exercitii incrementum recipere debet. Et sumenda sunt quae ventrem soluant: et sequenti die parum sumendum est de cibo. Amplius multum considerari debet quod appetitus non sit ebriosus vel fastidiosus. Talis enim appetitus non est prece suscipiendi cibum: unde recurrendum est alia signa. scilicet quod sentiat stomachum vacuum et quod expulse sint egestionibus cibi prioris et quod vrine sint digeste. His enim apparentibus tempus est recipiendi cibum dato quod non vigeat appetitus et specialiter si aduenerit hora in qua consuevit cibari et non acciderit error: in priori cibo vel in aliqua quod digestionem impediuerit prioris cibi. Et est diligenter notandum quod quidam sunt indigentes plurimo cibo et quidam pauciori et quidam mediocri. Nam habentes calorem fortem et corpus magnum et multum exercitantes et vniuersaliter habentes virtutes naturales cibatiuas fortes indigent multo cibo. Et per oppositum quorum calor est debilis et corpus paruum et virtutes cibatiue sunt debiles et parum laborantes indigent paucio cibo. Et mediocres inter istos indigent mediocri cibo. Hoc igitur est quod potest declarari de cibi quantitate per rationem. Non tamen debet pretermitti experientia sicut prius de fricatione et exercitio dictum est: et sicut dictum est de multo et paucio sic suo modo intelligatur de subtili et grosso. Nam habentes calorem fortem et membra dura et virtutes cibatiuas fortes et multum laborantes indigent cibis grossioribus quorum membra sunt debilia: mollia: humida: et rara: et calor debilis: indigent cibo subtili cuiusmodi sunt oua forbilia et aqua carnis. Et mediocres indigent mediocri cibo. Etiam dico quod quidam sunt indigentes cibo multi nutri-

De vacu-
tate sto-
machi.

Dieta.

Tertia

menti quidā pauci: quidam mediocri. Homines macilienti quorū calor est multū resoluens et laborantes multū indigent cibo multū nutriente cuiusmodi sunt oua forbilia et oua dura et aqua carnis. Et per oppositū homines pingues pleni sileumate habētes carnes humidās non multum laborantes et habentes calorem obtusum et lentum: indigent cibis pauci nutrimenti cuiusmodi sunt olerum genera et fructuū et caseus et medio cres indigent: mediocri: sicut enī se habet extremū ad extremū ita mediū ad mediū. Amplius sciendū est q̄ oēs hoīes indigent cibo boni nutrimentī. Unde si aliquis vtatur cibis mali nutrimentī quīs ei forsan in presenti non noceant vel propter cōsuetudinē vel virtutū fortitudinē et digestiue bonitatem imposterū tamen ad malas veniet egritudines. Quidā tamē sunt qui propter cōsuetudinē et quandā nature p̄portionabilitatē preeli gere debent cibum parū deteriorē. Unde si quis consuetus sit vti malo cibo non subito debet mutare cōsuetudinē sed paulatim. Quod si forsan consuetudinem mutare non possit p̄pter aliquam causam speciale bonum est q̄ sollicitus sit in purgando humores qui generātur a tali cibo et sic preseruabitur ab infirmitate. Si autē cibus consuetus et desideratus nō sit malicie notabilis nō mutetur. Nam maliciā paruam corrigit naturā bonitatis digestiōis et longitudine cōsuetudinis. Sed si fuerit malicia notabilis et magna non est corrigibilis a natura. Unde falsum opinantur credētes malū cibū notabiliter longitudine tēporis et bonitate appetitiue posse corpus in sanitate debita conseruare sine operationum sensibili leſione. Dicamus igitur recapitulātes de cōpositis quod in simplicibus dictū est q̄ quidā sunt indigētes cibo multi nutrimentī facili digestiōis et boni chyimi cuiusmodi sunt oua forbilia et aqua carnis et vinum odoriferū et subtile. Et talia cibaria p̄petunt habētibus digestiōē debile et a quorū corporibus: facta est plurima resolutio cuiusmodi sunt cōualescentes et indigētes augmento et vniuersaliter debile digestiua habentes: et quorū corpora sunt multū resoluibilia et calore extrinseco et intrinseco. Alij sunt quibus cōpetunt cibi multi nutrimentī et difficilis digestiōis: boni chyimi cuiusmodi sunt caro animalis agni et oua dura et similia. Hec enī cōpetunt hoībus quorū calor est fortis valde et multū exercitantibus et habentibus fortē digestiua et mēbra dura et spissa. Est autem tertiu mēbruū his p̄tinuū quod nullis cōuenit iudicio meo puta cibus multi nutrimentī facili digestiōis et mali chyimi puta caro eq̄na et anatū et vaccina. Sūt etiā alia cibaria q̄ sunt difficilis digestiōis et mali chyimi et pauci nutrimentī q̄ etiā in sanitatis regimīe nō cōueniūt et huiusmodi est caro salita et sal si pisces. Ampli⁹ sunt quidā indigētes cibo facili digestiōis et pauci nutrimentī et boni chyimi cuiusmodi sunt lactuca et malagranata et similia. Et hec cibaria cōpetūt corporibus repletis et humidis debile digestiua habētibus a quorū corporibus nō multa sit resolutio habētibus tamē appetitū bonū. Sunt etiā alia cibaria q̄ sunt subtilis nutrimentī et nō multi et mali chyimi q̄ nō cōpetūt in regimine sanitatis cuiusmodi sunt pulmo et caro alaliū butiroū et sic de sūbus de vtero nouiter egredientiū. Amplius est cōsideranda cibarioꝝ qualitas actualis et virtualis. Actualis quidē q̄ in hyeme recipiūt cibaria actu calida et in estate frigida et in mediocribus tēporibus mediocria. Et similiter intelligatur de virtuali qualitate. Itā calida virtualiter cōpetūt in hye-

Mutatio
consuetu
dinis.

Recapi-
tulatio.

Cibaria
mali chy
mi.

me:et frigida in estate:et in tpiibus mediocribus mediocria. Amplius q̄ multū lapsi sunt in calidos:indigēt cibis frigidibus et ecōtra. Et similiter intelligat in alijs q̄litatib⁹. Amplius dico q̄ illa q̄ possunt esse causa cor ruptionis digestionis sunt euitanda:puta voracitas cōmestionis et mala masticatio:ferculorū multa iterruptio diuersorū ciborū et potuū in eadē mensa sumptio:et multa potatio: et mala ciborū ordinatio puta si grossa cibaria recipiatur ante subtilia:nā ex hoc corrūpitur digestio: nā subtile digerit ante grossum et nō habens exitū in stomacho pmanet plus debi to et sic in stomacho corrūpit et aliū cibū nondū digestū corrūpit. Unde rationabilius est primo recipere subtilia cibaria et post grossa. Si enim digerant ante grossa descendēt a stomacho et grossa remanebūt in sto macho vsq̄ ad pfectā digestionē. Itā via q̄ patet subtiliori nō patet gros siori. Sed hic est diligenter notandū:q̄ si aliq̄s parū comedere velit de grossioribus et multū repleti de subtilioribus tūc puto rationabili⁹ esse pretermittere cibaria grossa. Itā in pauca q̄titate eque cito digeri pos sunt sicut subtilia in magna q̄titate. Unde in tali casu nō est incōueniens premittere grossa. Si quis autē sciret pportionare passū ad agēs vniformi ter ita q̄ tanta esset diuersitas inter grossum et subtile sicut est inter calorem fundi stomachi et eius oris tunc melius esset ponere grossum in fundo et subtile in orificio: sed q̄ hoc quasi est impossibile et error qui po test contingere pmittēdo subtile est minor et magis corrigibilis: ideo sub tilis pmittendus est grosso. Amplius cōsiderandū q̄ cibus primus non sit lubricatius:nā postq̄ erit digestus vel ante digestionē trahet secū aliū cibū indigestū. Amplius est aduertendū q̄ in principio nō sumatur fructus stiptici puta coctana mespila:nam ex hoc possit ipediri descēsus cibi a stomacho. Unde verū est q̄ habētibus ventrē fluxibilē interdū ta lia cōpetūt in principio comestionis. Et vniuersaliter cōsiderandū est q̄ sanitatis cōseruator:nec fructib⁹ nec oleribus vti debet nisi i pauca q̄ti tate. Benerant enī sanguinē aquosum vaporosum et putrefactioni aptū. Si tamē fructibus vti cōtingit i sanitatis regimine fructus stiptici sunt postponēdi alijs cibus sicut coctana pira:amigdala:castanee:mespila: a uelane. Et fructus laxatiui sunt pmittendi: puta vua:sicus:pruna: p̄sca: mora et similia:nec post tales fructus est imēdiate comedēdus ali⁹ cib⁹ sed parū imorandū et supbiēdū aliqd subductiuū v̄tris puta mellicra tū vel vinū dulce vel aliq̄s brodiū subductiuū. Tales autē fructus maxie cōpetūt his qui aliquale estuationē sentiūt in stomachis eorū vel ppter naturalē cōplexionē v̄ p̄p laborē et balneū vel aliq̄lē infirmitatē. Hōlū mus autē plus loqui de fructibus: q̄ de his inferius specialiter loq̄mur. Amplius scias q̄ in regimie sanitatis nō multū cōpetūt saporū diuer forū delectamēta ex quibus homo plus de cibo recipit q̄ deberet: vnde talia saporū delectamenta plus cōueniūt egris q̄ sanis. Amplius scias q̄ i re gimine sanitatis nō cōpetit aliq̄s medicinale nisi forsan ad p̄seruādū sed non ad cōseruandū. Itā sicut de pprietate cibi est cōseruare sic de pprie tate medicine est alterare. Caueat igitur sanitatis cōseruator ne vtatur aliquo sapiente naturam medicinalem ad cōseruandū licet bene ad p̄seruandū. Amplius hora comestionis eligatur frigida:et si non sit possibile eligatur locus frigidus et sint hore comestionis tales q̄ post eas homo possit quiescere et tandem dormire. Non etiam imēdiate

Dietavi
tanda.

Cib⁹ pri
mus non
sit lubri
ficius
cariuus
dieta de
fructib⁹.

Electio
fructuū.

Medicia
lis cibus
phibet.

Hora co
mestiois.

Tertia

post cibum est exercitandum sed primum quiescendum et dormiendum: non tamen vituperatur sed laudatur lenta post cibum deambulatio ante somnum ut cibus descendat ad fundum stomachi in quo fit cibi melior digestio. Quod autem iuuat de cibi digestionem est primum parum dormire super dextrum latus ut cibus descendat ad fundum stomachi: deinde longiori tempore super sinistrum ut digestio perficiatur. Nam decubitus super sinistrum latus plus confert digestionem omni alio decubito. In hoc enim decubitu epas amplexatur cibum in stomacho sicut gallina ouum in pulli generatione et sic cibus in stomacho perfectius digeritur. Sed in fine somni iterum iacendum est supra dextrum ut facilius cibus transeat ex stomacho ad epas et superfluitates digestionis prime facilius descendat. Et est diligenter notandum: quod si contingat aliquem a propostio vel casu recipere cibum alicuius male qualitatis: puta acetosum vel salsum vel ponticum satis est rationabile post eundem recipere cibum qualitatis contrarie ad corrigendum maliciam primi: verbigratia: si quis recipiat cibaria acuta vel salsa et post talia recipiat ante eorum digestionem res humectantes et dulces vel saporem non habentes erit conueniens regimen: similiter intelligatur in alijs. Amplius summopere est cauendum quod post cibum digestionem inchoata non bibatur aqua vel vinum in quantitate notabili. Hoc enim est de his que digestionis ebullitionem interruptunt: sicut patet in potu bulliente si super infundatur aqua frigida: nam ab ebullitione desistit. Non est igitur bibendum donec cibus de stomacho descendat. Quod si sitis necessitatem inferat modicum aque suggendo paulatim bibat. Et quanto plus fuerit frigida tanto minus de ea sufficiet. Amplius scias quod bibere vinum post cibum digestionem iam inchoata facit cibum descendere de stomacho indigestum et facit accidere opilationes et earum egritudines et similiter putrefactionem. Amplius scias quod vehementer famelicus non debet primo recipere cibum subtilē quod si contingat stomachus terrebitur a grosso nec postea grossum recipere aut digerere potest: et sic cibus grossus corrumperetur. In tali igitur casu premittendus est cibus grossus paulatim ante subtilem: non enim postea terrebitur stomachus a subtile. Causa autem huius accidentis est ex eo quod in stomacho vehementer vacuo et inanito est calor: intensus cuius subtilis non est proportionatus. Unde recepto cibo subtili propter stomachi forte desiderium et cibi subtilis paucam resistenciam dispergitur cibus ad omnes partes stomachi: et sic quedam repletio fantastica causabitur: et sic os stomachi claudetur: et terrebitur natura a cibo superueniente grosso nisi tantum interueniat spacium quod predicta repletio fantastica sedetur que non causabitur si cibus grossus recipiatur primum in stomacho vehementer vacuo et famelico. Nam cibus grossus non dispergitur propter eius inobedientiam ad singulas partes parietum stomachi sicut dispergebatur subtilis. Amplius sollicitandum est in numero comestionum: et in hoc est multum considerata consuetudo: et obseruanda vel paulatim si sit mala omittenda. Qui igitur in die semel comedere consuevit non subito se transferre debet ad duas comestiones nec contra: subita enim mutatio nocet. Et in hoc multis considerare debet medicus: verum experimentum illud quod potest ratione sciri: hic breuiter est dicendum. Quidam enim sunt quibus vnica con-

Fameli-
cus ex gros-
sis cibus
rursus est re-
ficiendus.

Regula
nūmeri com-
estionū

messio in die naturali videtur sufficere: verbigratia: quorum virtutes sunt satis fortes et membra non multum resolubilia. Et parum exercitantes se et qui sufficientem cibum vnica cōmestione sumere possunt: et in humoribus fleumaticis habent habundantiam. Et vniuersaliter quorum corpora humida sunt et cum hoc cibaria quibus vtūtur sunt aliquantulum grossa et viscosa et multum nutrientia et non facilius resolubilia. Talibus enim sufficit cibis semel in die naturali: nisi consuetudo sit ad contrarium. Sunt autem alij quibus non sufficit vnica cōmestio in die naturali: sicut illi quorum virtutes sunt debiliores et calor est fortis ad digerendum et resoluendum: et quorum corpora sunt resolubilia et macillenta et ad siticitatem naturaliter vel accidentaliter declinantia et vtentia cibo subtili facile resolubili et digestibili et in q̄ritate minori et cum hoc multum exercitantia. His igitur competit bina cōmestio in die naturali. Mediocribus vero et temperatis sufficit comedere ter in duobus diebus sic q̄ inter vnā cōmestionem et aliam interueniat spaciū sexdecim horarum. Sunt autem quidam quibus non sufficit bina cōmestio in die naturali. Sed debent cibari ter vel quater in die: sicut senes conualescentes et pueri et vniuersaliter debiles. Senes enim sunt sicut lucerna extinctio: ni parata. Vnde si eis cibis non sepe administretur calor consumitur vnde isti indigent sepe comedere et parum. Conualescentes sunt huiusmodi: indigent enim cibo vt deueniant ad proprium statum: sed quia eorum calor est debilitatus non possunt multum cibum simul digerere. Bonū est igitur q̄ parciatur eorum cibis vt corpus confortetur et calor naturalis non laboret indigerendo et eadē ratio est in pueris. Complexionibus igitur hominum consideratis dicemus q̄ fleumatici melius possunt ieiunare et colerici minime: sanguinei autem et melancolici mediocriter nisi q̄ melancolici magis se tenent ex parte fleumaticorum: et sanguinei ex parte colericorum. Et inter hos omnes temperati mediocres existunt. De etatibus etiam patet q̄ infantes et specialiter animo: si minus possunt ieiunare et senes a senectute maxime et mediocres se habent medio modo. Nec igitur sunt que secundum rationem dicere possumus de numero cōmestionum. Est autem diligenter notandum: q̄ sunt quedam cibaria que non sunt simul edenda puta lac et acetum et vniuersaliter acetosum nec lac et pisces: nec lac acetosum cum raphano: nec carnes volatiliū post risum conditum cum lacte: nec vti debemus oleo vel pinguedine in condimento ciborum que in creto existerunt vase. Amplius multum est considerandum quando competit cibaria grossiora in mane vel in vespere. Et saluo iudicio meliori puto q̄ nisi reuma impediāt q̄ vespere grossior cibis et maior in q̄ritate competit et specialiter supposita noctium longitudine sufficienti: et quod homo dormiat de nocte. Nam digestio fit in quiete: et in somno quiescunt virtutes animales et fortificantur naturales. In somno enim melior fit digestio in stomacho in epate et in toto corpore: sed suspecti de reumate abstineant a cena aut parum cenent et longe a somno. Amplius diligenter est notandum: q̄ aliquis volens sanitatem conseruare non multum bibere debet: nec in principio mense nec in medio sed differre debet potum vsq̄ prope finem cōmestionis et tunc tantum bibendum est q̄

Senes et pueri et qualescūq̄ tes sepi⁹ et parco comedere debent.

Et atq̄ cōsideratio

Grossa cibaria.

Tertia

vera sitis sedetur. Est autē vera sitis quedā estuatio in stomacho causata ex cibo recepto qui habet quodāmodo stomachum calefacere et exsiccare. Est enī fames appetitus calidi et siccī: et sitis frigidi et humidi: et quā talis estuatio maxime contingit circa finem comestionis. ideo tunc est bibendum et nō ante nisi parum. Sciendū autem quod triplex est potus: quidam enim est permixtius alius sedatiuus: et alius est sitis delatiuus.

**Triplex
potus.**

**Pot⁹ p-
mixtus.**

Potus igitur permixtius potest recipi simul cū permixtuo cibo. Unde de saluo meliori iudicio puto quod talis potus non debet differri vsq; ad finem comestionis sed debet recipi in principio medio vel fine. Et iste potus maxime competit quando sumūtur cibaria grossa actualiter sicca et virtualiter sicut patet in laborantibus comedentibus panē siccum. Sed

**Pot⁹ se-
datiuus.**

potus sitis sedatiuus regulariter et in hominibus bene dispositis debet differri vsq; ad finem comestionis. tunc enim est vera sitis propter estuationem cibi calidi et siccī. Non enī multus rationabile est quod simul vigeat

**Pot⁹ de
latiuus.**

sitis et fames: quia sunt appetitus ad contraria. Potus autē delatiuus maxime cōpetit cōpleta prima digestionē: et tunc regulariter non est malum bibere ut cibus facilius trāseat a stomacho ad epar et preparēt stomachus ad recipiendū alium cibū: et si forsan contingat aliquē sitire nō precedēte comestione et sine fame pōt prenoscari a medico sitis illa esse innaturalis: et in tali casu interdū pōt cōpetere ante cibum: sed quia hoc exi: limites regiminis sanitatis nō plus loquimur de isto. Pot⁹ autē quod regulariter cōpetit in regimine sanitatis nō est aqua sed vinū vel aliquid porportionabile vino: puta ceruesia vel cerusarium vel pomeriū vel mel licratū vel aliquid simile: quibus omnibus vinum est melius. Et quia de

De vino.

his omnibus inferius tractabitur in speciali volo transire. Vinum autē quo vti debemus in regimine sanitatis non sit acutum nec igneum: nec grossum: nec dulce: et in estate sit album vel roseum: et in hyeme rubrum vel subrubrum et sit clarum et subtile et saporis amicabile et odoris suavis.

**Opinio
aliquorū.**

Et est hic diligenter notandum quod quorundam magistrorum opinio est quod magis eligendum est vinum debile sine aque admixtione: quod vinum forte cum aqua fractum et specialiter corporibus temperatis colericis et sanguineis: sed istorum opinioni nullatenus acquiesco. Nam vina debilia cuiusmodi sunt gallicana multum sunt corruptibilia. Unde facillime corrumpuntur. Et huius rei signū est quod si vini debile gallicanū dimittatur in aere per noctem in mane inuenitur corruptum. Unde puta quod vinū forte fractum cum aqua multū est cōuenientius in sanitatis regimine nisi casu in quo vinū debilius nō sit adeo debile quod sit nimis corruptibile in natura sua sicut vina gallicana. Ex his igitur patet quod nectar non competit in regimine sanitatis in via potus. Et vniuersaliter vina sapientia naturam alicuius pharmacorum vel ratione vasis vel ratione permixtionis.

**Nectar
non cōpe-
tit.**

Etiam patet quod vinum nouū defecatum seu clarificatum magis competit in regimine sanitatis quod vinum antiquū. Et est notandū diligenter quod interdum aliquis patitur sitim mendosam in qua non estuat officiū stomachi: sed guttur et pulmo arefcit et os et palatū vel propter puluerem aut motum aeris et calorem et siccitatem. Et in tali casu nō expedit bibere sed sufficit gargarizare vinū bene lymphatū aut aquaticū. propter partes peditas humectandas: vel si magis placet succosos fructus masticare et abijcere vel modicum succi deglutire propter gutturis asperitatem et aridi-

**De siti
mēdosa.**

tatem erit expediens. Amplius scias quod in tali siti interdum iuuat attractio aeris frigidi per os et nares. Et est diligenter notandū: q̄ scōm diuersitates complexionis etatis et sic de singulis attēditur diuersitas in administratione vini vel potuū alioz. Quibusdā em̄ complexionibus cōpetunt vina fortiora et quibusdā debiliora: et quibusdā plus quibusdā vero minus: et quibusdā grossiora et quibusdā subtiliora. Et similiter intelligitur de etatibus et alijs. Homines igitur calidioris cōplexionis indigent vinis debilioribus et subtilioribus et indigent maiori quantitate. Et homines frigidioris cōplexionis indigent vinis fortioribus et minoris quantitatis. Amplius habentes nervos debiles indigent vinis debilibus: et habētes cerebrū forte et nervos fortes securius possunt vti fortioribus. Amplius debiles indigent vinis et potibus magis nutritiuis et fortes minus. Amplius melancolici indigent bonis vinis. Tum quia frigidi et vini calefacit. Tū quia tristes et vini letificat. Tū q̄ habet paucos spūs et eos vini multiplicat. Quantitas autē medicocris potus quē homo habet recipere in mensa ad sitim sedandam et ad cibi permixtionē est quattuor librarū minutarū: sicut quidam sapiens testatur et experientia docet. Sed q̄ritas potus offerendi sicut nec alioz potest litteris certis scribi: sed coniectura veritati propinqua. Quidā em̄ sunt quib⁹ sufficit minor quāritas et quibusdā maior: et in hoc multū debet attēdi q̄ritas cibi et qualitas. Nam scōm aliā et aliā cibi q̄ritatē et qualitatem diuersifi cabitur potus q̄ritatis: sicut etiā diuersificat sitis naturalis. Quā q̄ plus comedūt et cibaria maiore estuationē in stomacho inducentia plus sitiūt et indigent ampliori potu. Et q̄to sitis est maior et intēssor ceteris paribus potus debet esse debilior et in q̄ritate maior et ecuerso. Amplius in exhibitione potus debet multū considerari q̄ritas et q̄ritas stomachi capientis. Habētes em̄ stomachū siccū multū sitiūt et magnā q̄ritatē potus sustinere nō possunt. Et triūm est de habētib⁹ stomachū humidum. Nam isti pauc sitiūt et magnā q̄ritatē potus sustinere possunt. Nec igit generalia sufficiūt de cibo et potu: q̄ inferius de his tractabit in speciali.

Cōsidera
tio circa
etatē et cō
suetudinē.

Capitulum septimum de somno et vigilia.

Consequens est determinare de somno et vigilia ei cōtraria. Nam regule ex his sunt in regimine sanitatis plurimū necessarie. Est igitur diligenter notandū q̄ somni vtilitas in sanitatis regimine si debite administretur est valde magnū bonū. Est igit p̄pendere q̄to somno natura iuuetur. Nam per somnum calor naturalis qui operat̄ circa materiā nutrimenti in interioribus cōfortatur in quibus viget alimēti digestio: et sic melior sit digestio. Amplius per somnū quiescūt omnia mēbra exteriora a suis operationib⁹. Et q̄ digestio sit in q̄te magis tūc viget digestio. Ampli⁹ p̄ somnū virtutes animales que fatigate sunt refocillantur et cōfortātur siquidem erāt fatigate p̄ motū p̄ quietē somni fortificantur. Unde in omni motione corporis cū ceperit quis dolere statim q̄descere remediū est. Non est autē vera requies nisi in somno. Nam in vigilia organa sensuū sunt in actu scōo et sic non potest corpus vere q̄descere. Vñ etiam membra motiua non vere quiescere possunt in vigilia propter col

Utilitas
somni.

Somn⁹
calefacit
et hume-
ctat.

De vigi-
lia.
Hocumē-
tum som-
ni.

Loc⁹ dor-
miendi.

ligantiam et propinquitatem ad organa sensus qui sunt in actu scdo: propter hoc igit non potest homo esse diu sine somno. Si enī somnus fuerit moderat⁹ cibis digeritur et corpus impinguat: dolor dissoluit: animus confortat: calor naturalis augmentat: humores temperantur: et mēs clarificatur. Amplius somn⁹ est calefaciens et humectans: digestio autē videtur per calidū et humidū. Et sic apparet qd somnus bene adiuvat digestionem. Et qz senes sunt frigidi et siccī et male digerūt indigent maxime somno: quapropter Salien⁹ in etate senectutis prouocabat somnū cū cōmessione lactuicarij: sed qd lactuce sunt frigide ipsas cū aromatis comedebat. Et sicut somn⁹ debito modo exhibet multas habet vtilitates: sic et vigilia moderata et debito modo exhibita. Nam desiderij augeat et famē excitat: partes exteriores confortat: et spiritus ad exteriora mouet sine quibus nō possunt mēbra exercitari qd tamen exercitiū est multū necessarium. Et sicut somn⁹ et vigilia moderata sanitatem conseruat: sic etiam si in debito modo exhibeantur sanitatē corrumpit. Unde immoderat⁹ somnus preparat corpus ad apoplexiam epilepsiam et paralysim et stuporē. Et vt sit ad vnū dicere generat egritudines humectantes et reumata et splenes et nervos laxat et pigritiā efficit et desiderij deicit apostemata et febres frequenter generat. Vigilia autē immoderata corpus desiccāt et virtutes animales debilitat et digestionem diminuit et preparat corpus ad egritudines sumptiuas. De vigilia autem in naturali que est res contra naturam et de somno innaturali et ex quibus causis possunt prouenire non est hic dicendum quia hoc exigit regimen sanitatis et ingreditur curam egritudinis. Sufficit autem ad presens scire qd somno et vigilia in corporibus sanis possumus vti bene et male. Dicamus igitur modū vtēdi somno. Scierdum igitur qd post comestionem competat somnus: nō qdēdē immediate: sed tantum immorandum vt cibis descendat ab orificio stomachi. Nec est post immediate laborandū nec mente studendo disputando vel legendo vel corpore exercitando. Nec enim impediūt cibi digestionem: sed quiescendū est: et audienda sunt aliqua muscicalia qd homo nō sit multū intentus vel alique hystorie. Quod si forsan tardetur cibi descensus ab orificio stomachi parū et lente est deambulandū quousqz sentiat cibum descendisse ab orificio stomachi. Si enim quis ante descensum cibi a stomachi orificio dormire psumat: generantur rugitus et inflationes et dolores in ventre: et etiā somnus laboriosior et digestio corrumpitur. Et postq cibis descendit et sumi mulcebrez et suaves fuerint eleuati ad cerebrū inducentes somnū tunc nature est satisfaciendū et dormiendum. In etate quidem in loco frigidiori non reumatico cū pedibus non calcatis. Nam dormire pedibus calcatis inducit visus debilitatē et totius corporis estuationē. Amplius omnia membra totius corporis debet esse cooperta et melius qd in vigilia et specialiter caput et puluinare debet esse altū ne cib⁹ regurgitet ad orificiū stomachi et in principio somni parū dormiendū est supra latus dextrū. Hoc enim est iuuans ad perfectū cibi descensum et parū ad digestionē. Quidā autē magni asserunt huius vtiū. Dicunt enim qd decubitus supra dextrū latus iuuat ad digestionē: quia tunc epar supponitur stomacho sicut ignis lebeti. Nec autē imaginatio est falsa. Nam epar non digerit cibum in stomacho calefaciendo ad modum ignis: sed amplectendo cibum in stomacho sicut gallina ouum. Et

quia dormiendo supra sinistrum latus perfectius amplectitur: ideo perfectius digerit. Non igitur dormiendum est supra dextrum nisi parum propter descensum et deinde supra sinistrum propter digestionem. Et in fine digestionis dormiendum est aliquantulum supra dextrum ut facilius deest: dat cibus de stomacho ad epar: et superfluitates prime digestionis libere descendant. Quantitas autem somni sicut nec aliorum non potest certis litteris denotari. Debet autem somnus esse talis quod prima digestio sit completa: et quod cibus transierit ad epar: ubi est locus secunde digestionis. Nec est forte malum intantum prolongare somnum quod secunda digestio sit completa. Hoc autem tempus diuersificabitur secundum diuersitatem complexionum etatum et sic de alijs. Nam qui sunt calide complexionis et habent digestiuam bonam et comedunt cibaria facilia ad digerendum et non comedunt multum in quantitate tales cito digerunt. Unde in talibus forte sufficit somnus breuis puta sex horarum vel octo ad plus. Sed illi qui sunt istis contrarijs. scilicet frigide et humide complexionis habentes digestiuam debilem et comedentes multum et cibaria non obedientia digestionis. Tales utique indigent somno longo puta decem vel duodecim horarum nec tales possunt comedere nisi semel in die naturali. Alij sunt qui medijs sunt inter predictos in conditionibus prenomminatis: et isti indigent somno mediocri. Amplius in hoc multum considerare debemus fatigationem virtutum animalium. Nam secundum quod fatigatio vel lassatio fuerit maior et intensior secundum hoc opus est longiori somno et econuerso. Et quorum est mediocris: somnus debet esse mediocris. Signum autem sufficiens somni est totius corporis leuitas et specialiter cerebri: et palpebrarum et oculorum et descensus cibi a stomacho: et voluntas a scellandi et minigendi. Grauitas autem palpebrarum et cerebri et totius corporis et somnulentia et eructatio sapiens naturam cibi preassumpti significat somnum non esse sufficientem. Et est diligenter notandum quod in quantitate somni sicut et in alijs considerare debemus secundum experimentum. Experiatur enim homo quantitatem somni una die. Et sic etiam consequenter et perculdubio perpedit quantum dormire ipse debeat. Nec autem experientia debet fieri supposito regimine eodem et equali seu temperato in predictis diebus. Et est diligenter notandum quod homines temperati vel prope supposito regimine equali in ceteris: tantum appetunt somnum quantum oportet et est eis necessarium. Nam optima natura tantum appetit quantum est ei necessarium. Et hoc est verum nisi consuetudo obuiet. Sed in corporibus lapsis non est considendum in appetitu. Quidam enim plus appetunt somnum quam oportet: et quidam minus sicut in exercitio superius memini me dixisse. In corporibus igitur temperatis utentibus regimine temperato potest dici quod quantitas somni est equalis quantitati vigiliarum vel prope. Amplius est sciendum de qualitate somni quod somnus quanto profundior tanto melior et loquor de somno naturali: de somno enim innaturali ut stupore non loquor. Et nota quod conalescentes et exercitati forti exercitio et multum comedentes dormiunt forti somno et profundo. Amplius est sciendum quod corporibus temperatis non competet dormire supra ventrem propter colli tortionem et stomachi compressionem: licet in habetibus digestiuam debilem conferat digestionem. Amplius sciendum est quod nullo modo dormiendum est supine. Hoc enim preparat corpus ad egritudines prius nominatas puta ad incubum et

Quantitas
soni.
Tempus soni

Signum.

Prono- apoplexiam et stuporē et similia. Nec enim figura dormiendi facit super
ficatio- stuitates declinare ad posteriora et sic retinētur et non incedūt p suos cā-
egritudi- nales qui sunt in anteriorib⁹ et sunt causa predictarū egreditudinū. Am-
num. plius sciendū q somnus naturalis et bon⁹ est ille q diem nō impedit. Itā
Tertia dormire de die corpus preparat ad malas egrediturines q superius dicit
pruni. sunt. Itā dies est luminosa cū strepitu et apta exercitio et vigilie: et nox est
apta somno. Tū quia frigidior: tū q obscurior: tū q quiescentior: et quo
ad animā et quo ad corpus. Hoc igitur tēpus est magis aptū ad dormiē-
dū et dies ad laborandū. Et ideo cōcluditur q versus noctem melius est
plus recipere de cibo et specialiter nisi noctes sint valde breues qz meli-
or sit digestio in nocte rōne somni et quietis et frigiditate aeris. Sed su-
specti de reumate et passionib⁹ oculorū et aurīū et ceterorū sensu abstinēat
a cena. Et est diligenter notandū q cōpleto somno studendū est diligen-
ter emūdare corpus a supfluitatib⁹ multiplicatis nō solū p secessum et
vrinā: sed etiā p alias partes tussiendo et rascando et nares mundando et
caput pectinēdo et manus et faciem cum aqua tepida lauando.

Capitulum octauum de accidentibus anime.

Emissio
supfluita-
tum.

Sicut accidētium anime correctio ad
philosophū moralē pertinet vt anima bonis habi-
tibus informetur: sic ad medicū vt corpus in debita
sanitate conseruetur. quot em̄ modis alterat ex ne-
cessitate corpus tot sunt pcuracionum genera: et qz
anime accidētia ex necessitate alterant corpus et eo-
rū correctio et moderatio ad medicū pertinet. Itā
sicut mali hoies sunt maliciā complexionis sequen-
tes sic plerūqz eos sequitur cōplexionis malicia.

Unde iracūdi ex frequenti ira vltra modū calefiunt et similiter suo mo-
do intelligatur in alijs: hūmōi autē aīe accidentia quorū correctio quodā
modo ptinet ad medicū sunt: ira: gaudiū: timor: tristitia: tediū: et verecū-
dia. In ira quidē mouet calor et spūs subito et impetuosē ad extra non to-
taliter relinquēdo radicē sed accēditur in radice primo et postea mouet

De gau- Sed in gaudio calor et spūs mouēt paulatim ad extra: et iter-
dio. dū totaliter radix pura cor relinquit denudatū. Vñ mulieres et debiles
corde ex cōtinuo gaudio syncopizant qd nō contingit ex ira. Vñ cōtingit
hoīem mori ex gaudio et nō ex ira. In timore calor et spūs subito mouen-

Verecun- tur ad intra et in tristitia paulatim sed in tedio et verecūdia duob⁹ mouē-
dia. tur motibus: modo ad intra modo ad extra sicut patet in tedio qd est tri-

Tristicia cia talis vigiliā inducit: sed tristitia de eo q iam preterijt inducit somnū:
et simitr in verecūdia spūs primo mouet ad intra et deinde reddit ratio
et cōsiliū et dilataet illud qd est constrictū et egredit⁹ exteri⁹ et rubificat co-
lorē. Et sic manifestū est q aīe accidētia alterāt corp⁹. Unde igitur ira
calefacit corpus qz accendit calor et spūs in corde et dissipatur ad singula
mēbra: et p̄cipue in habētibus calorē fortem et multos spūs. In habenti-
bus em̄ calorem debilē cū irascūtur et vindictā appetūt calor nō pōt cum
feruore dispgi ad extrema corporis: et sic remanent exteriora mēbra al-

bescētia et frigida nō obstatē q̄ calor sit accensus in corde. Vñ videmus multos iratos appetētes vindictā in actu ire linescere et in talib⁹ nō est ira pfecta sed est quodāmodo timor cū ira. Sed gaudiū corpus infrigidat per viam resolutionis et distractionis caloris et spūs a fonte caloris. Sed timor infrigidat subito p viā suffocationis. Sed tristitia infrigidat paulatim et p viā desiccationis et prissis. Non solum autē pdicta acciden- tia aīe que se tenent ex pte appetitus irascibilis et cōcupiscibilis alterant corpus: sed etiā quedā imaginationes que se tenent ex pte virtutis cogni- tiue: sicut videm⁹ manifeste q̄ videre res rubeas et ipsas imaginari mo- uet sanguinē: imaginatio facit casum. Et si q̄s imaginetur dolorē quem patitur soti⁹ in aliquo mēbro: incurrit dolorē. Vnde imaginatio facit ca- sum. Imaginationes igitur imprimūt in res naturales: ex his satis ē ma- nifestū q̄ correctio accidentiū aīe spectat ad mediam. Dicamus igit q̄ ira nō cōpetit in sanitatis regimine. Ira enī supcalefacit singula mēbra ppter feruorē cordis oēs actus rationis pfundit: igitur canēde sunt ei⁹ occasiones nisi q̄tum ratio p̄cipit aduersus illicita: iuxta illud. Irascimī ni et nolite peccare. Nam in licitis et honestis irasci est cōueniens iter dū quis nō cōuenit in sanitatis regimine. Et est diligēter notandū q̄ q̄dam sunt frigidi et maleficiati quibus interdū irasci pdest in regimine sanita- tis. Amplius dico q̄ tristitia nō competit in sanitatis regimine. Nā corru- pit naturā habentis infrigidat enī et desiccatur et p̄prie maciē et extenuati- onē inducit: cor pstringit et spiritū obtenebrat. et ingeniū hebetat et rōnē impedit iudiciū obscurat memoriā obtundit. Ideo vitanda sunt ei⁹ ob- iecta nisi q̄tum ratio suadet ad detestationē viciōz ad mentis pulchritu- dinē reformandā. Et est diligēter notandū q̄ quidā sunt quoz spūs sunt adeo mobiles et calidi: et sunt adeo pingues et carnosī q̄ eis iter dū est bo- num tristari vt spūs calor hebetetur et corpus aliquantulum maceret. De gaudio autē et mentis trāquillitate sciendū q̄ gaudiū tēperatū cōpetit in regimine sanitatis: ex eo q̄ est vnū de confortanti⁹ virtutē: virtus enī cōfortatur trāquillitate et gaudio sed gaudiū nō debet esse excessiuiū: q̄ inducit syncopim et mortē: et maxime gaudiū competit his q̄ multū curāt et sollicitudinib⁹ destruūt et cerebro pungūt. Et sūt his q̄ sunt i gau- dio cōtinuo et imoderato interdū tristari cōuenit. Sed oimode hoz acci- dentiū supfluitas omnis est euitāda. Et sicut est dictū de accidētibus aīe tenentibus se ex parte appetitus. Ita suo modo potest intelligi de affec- tionibus alalibus tenētibus se ex pte appetit⁹ imaginatiui. Non enī est cōueniēs in sanitatis regimie vt aliq̄s imaginef nimis intēse. Nā ex ta- li imaginatiōe mouet spūs motu iordinato et relinquit locū digestionis et impeditur somnus. Et hec breuia sufficiant de accidētibus aīe dicta.

Imagi-
natio fa-
cit casum

Gaudiū
et leticia
cōfortant
virtutes.

ymagina-
tio nocet.

Capitulum nonū de tēporibus anni.
De sanitatis regimē pfectū: oportet cō- siderare diuersitatē tēporū anni. Vnde in hoc est aliqd tpi sicut etati et cōplexioni. Nō idē enī regimē debz esse totaliter in diuersis anni tpiibus si quidē corpa humana diuersimode habēt se in diuersis tpiib⁹ et scōm diuersita- tē cōplexionis corpoz attendit diuersitas regiminis. ppter qd sciendū q̄ sunt quattuor tpa ani: puta ver estas
g. iij.

Quattuor tēpora anni. autūnus: et hyems. Hec autem quattuor anni tpa scdm astrologos sunt scdm mutatiōes solis in vnaquaqz circuli signoz quarta incipientis a pñcto vernali et est primus gradus arietis et hoc initium est tredecima die marcij vel circa. Et quolibet horum temporū scdm astronomos durat p tres mēses t tria signa: qz sunt duodecim mēses t duodecim signa cui libet tpi correspondēt tres mēses t tria signa. Durabit igitur primum tēpus puta veris a tredecima marcij vsqz ad tredecimum iunij: t a principio arietis vsqz ad finem geminorū t sic consequenter t scdm hoc omnia anni tpa sunt equalia vel ppe. Medicus autē in temporū distinctione non cōsiderat mortū solis in circulo signoz qz zodiacus noīatur. Sed cōsiderat alterationē in corporibus nostris cōtingentē ex tpiibus: t quia p experientiā videmus aliquā partē anni calidiorē t aliquā frigidiorē: ideo coactus est medicus ponere distinctionē in temporibus anni. Illud ergo tps anni in quo est maior tēperies in actiuis q̄litatibus et passiuis vocat ver: et qz talis tēperies nō durat p tres menses sed minus. Ideo ver scdm medicos est minoris spacij q̄ sm astronomos. Hoc autē tps scdm medicos est scdm diuersitatē regionū t annorū: interdum incipit citius t interdū tardius t interdū plus durat t aliquādo minus: t interdum incipit anteq̄ ingrediat primū initium arietis: hoc autē tempus est tps florū et initium pomorū. Deinde seq̄tur estas t est tps calidū t siccū. Hoc quidē tēpus cōmuniter est multo maius vere sed in quibusdā regionib⁹ plus durat t in quibusdā min⁹. Et similiter etiā in quibusdā annorū reuolutionib⁹ t similiter etiā in quibusdā regionib⁹ citius incipit t in quibusdā tardius. Deinde sequit̄ autūnus qd est tps recte appositū veri eiusdē q̄t̄tatis vel ppe cū eo t est tps satis tēperatū in actiuis et multū declinans ad siccitatē sicut estas precedens t habet magnam diuersitatem in horis. Unde dies multū est calida t nox frigida: propter enim eius subtilitatem t siccitatē facile recipit impressionem caloris in die t frigiditatis in nocte. Unde multum distant noctes a diebus in calido t frigido: quod tamen nō contingit in vere quia aer nō est ita subtilis et siccus t nō est a deo passibilis nec tantam recipiens impressionē. Videmus em̄ qz aqua calida ratione subtilitatis t passibilitatis citius congelatur q̄ frigida vel tepida: et similiter intelligatur de autumnio respectu veris. Hoc autem tempus est tēpus mutationis coloris foliorū t principium castus eorum. Et deinde sequitur hyems: t est tempus frigidū et humidum cuius initium est finis autumnij puta cum folia ab arborib⁹ ceciderunt: et eius finis est principium veris puta cum arbores incipiūt florere et aues cantare: t breuiter cum omnia incipiunt pullulare. Finis autem veris est estatis initium cum fructus t specialiter poma incipiūt apparere t herbe semen producere. Unde sciendum qz tunc est tempus veris cum flores sunt in principio augmento t statu: sed cū flores declinant et fructus sunt in principio augmento et statu: est tempus estatis. Et cū herbe declinant ad semina t semina sunt in principio augmento t statu est tempus autumnij: et cum semina declinant t radices sunt in principio augmento t statu tunc est tempus hyemis: et quia virtus citius deficit in floribus t seminibus q̄ in herbis et radicibus: ideo ver t autūnus sunt breuiora tēpora q̄ hyems t estas. Unde scdm medicos non multū approbo dictū illoz qui ponunt dictorū tporū certa principia t determini

natos fines puta festum clemētis esse principiū hyemis et cetera. Sz cir-
ca dicta est vnum dubiū valde magnū. Nam qua rōne ver ponit tempe-
ratum in passivis qualitatis? puta in humido et sicco et in activis: sz cali-
do et frigido sic videt q autūnus debet esse tēperatus in passivis sicut
ponitur tēperatus in activis et specialiter qz solis aspectus est idē in ve-
re et autūno et idem aspectus videt esse causa eiusdē cōplexionis. Et con-
firmatur: nam illa que sunt eiusdē cōplexionis in activis debent esse eius-
dem cōplexionis in passivis: qz mensure qualitātū activarū vident ppor-
tionari mensuris qualitātū passivarū. Vñ si ver et autūnus sunt eiusdem
cōplexionis in activis rationabile est q sint eiusdē in passivis. Dicat ad
hoc breuiter q nō est simile de vere sequente hyemē et autūno sequente
estatem. Nam caliditas supueniens hyemi potētiōr est in desiccādo et in
temperando humiditatē q frigiditas supueniens estati in humefaciēdo
Videm⁹ em q pannus line⁹ humidus in aere calido citi⁹ desiccatur q pā-
nus siccus humectatur in aere frigido. Amplius siccitas autūni nō est qli-
tas pure postiva sz dicit priuationē humiditatis vaporose dispsē in aere
Modo cōstat qz facili⁹ deuenit ab habitu in priuationē quā a priuatione
in habitu: et ideo facili⁹ obrēperatur humiditas hyemis q siccitas estati:
sed qz ista materia de qua hic loquor est extra regimē sanitatis: iō tran-
seo de illa. Sufficit em ad p̄sens scire q sunt anni tpa: et eoz distinctiones
q̄tum spectat ad medicū. Modo restat dicere qd est p̄p̄riū singulis tpi-
bus de regimine sanitatis incipientes a vere. Dicam⁹ qz ver assimilatur
morbo de repletione. Vñ isto tpe corpora maxime sunt repleta. Et ex isto
concludit q illud tps est magis minutioni aptū et purgationi aliquo tpe
alio et hoc est ei p̄p̄riū: et specialiter qz tps est temperatū: et tales euacu-
ationes fieri debēt in tpe tēperato. Ampli⁹ qz in hoc tpe cōmouentur hu-
mores: suspecti igitur de egritudinib⁹ repletionabilib⁹ sive orthomētur
et purgētur in vere et ppter eandē rationē in eodē tpe vomitus puoce-
Et qz in hoc tpe corpora sunt calidiora et humidiora q oporteat. et tps
etiam declinat ad calidū et humidū respectu alior temporū nō est vten-
dum rebus multū calefacientib⁹ ex carnibus et potibus: vnde est subtili-
andū regimē: corpora em plena nō indigēt multo cibo et potu. Et debet
esse exercitiū istius tpi⁹ maius exercitio estatis: et minus exercitio hye-
mis. Amplius qz hoc tpe calor incipit inualefcere et sanguis et spiritus q
corpus cōmoueri bonū est abstinere a calidis et a salis et acutis. Et bo-
nū est sumere in potu syropos extinguētes inflammationē: puta syrupum
nenufarinū violarū rosarū oxizacaram et similia. Et est diligēter notan-
dum qz supposito qz corpus sit sanū et ex tpe precedente nō sit in corpe re-
plectio derelicta. Tūc dico qz isto tpe pōt multum dari de cibo: et cibaria
grossiora q in estate: et plus qz in autūno: et min⁹ qz in hyeme et min⁹ gros-
sa. Hā isto tpe virtus est fortis et calor innatus et adhuc a corporib⁹ mul-
ta resolutio sit a calore inato: et ex fortitudine caloris et obediētia corpis
ratione humiditatis: sed qz cōter hoc tpe corpora sunt plena: et habēt vir-
tutes fortes. Bonū est parū comedere et longis intervallis. Vnde mihi
apparet qz ecclesia bene ordinauit ieiuniū in isto tpe: non tñ est rationabi-
le qz in isto tpe homo sit multū repleat vna vice sicut faciūt cōter ieiunā-
tes: melius est enim hoc tpe cibum partiri q multum vna vice recipere.
In estate aut nō est tantū exercitandū: nec tñ comedendum: nec grossa

Dubium
bonum.

Cōpara-
tio bona.

De. iij.
tpib⁹ ani.
Regimē
in vere.

De qdra
gestina.

Regimē
in estate.

cibaria nec calida: nec dulcia: nec vinctuosa: nec falsa. Amplius vino miscēda est multa aqua: et dimittat vinū vetus et forte: et vt sit ad vnū dicere totū estatis regimen ad frigiditatē et humiditatē debet declinare. Amplius comedendū est sepe et parū in vice. Amplius cibaria sint facilis digestionis: et cibaria recipiātur in estate nō solū virtualiter frigida: sed etiā actu frigida. Amplius aqua frigida est bibenda et cū ablutione vtēda. In autūno autē multū sollicitari debem⁹ de bono regimēte. Quā hoc tēpus ppter sue cōplexionis maliciā et corporū nostrorū debilitatē: nō sustinet errorem in regiminē: nec pmittit vti largis nutrientibus nec dietā despicere. Et qz hoc tps est valde siccū et corpora sunt multū debilia et extenuata: nostra intentio debet esse tota in corporū humectatione et virtutū cōfortatione. Hoc igitur tēpore oīa siccantia corpus sunt euitanda: et similiter virtutū debilitatiā. Cauendū est igitur a coitu: qz corpus desiccatur et debilitatur: et similiter a curiositatibus et sollicitudinibus mentis: et a potu multe aque frigide et ipsius balneatioe: et sup caput ifusione ne ex aqua opilatio cōtingat. Nec enī eadē facit cadere in febriē. Amplius euitare debet famē et sitim: nō etiā repleat multo cibo in vna hora: vinū autē mediocriter sit lymphatū in pluribus aut regimē autūni est simile regimini estatis quousqz adueniunt pluuię q postqz aduenerint a multo malo securos nos reddent. Plus autē sollicitandū est in hoc tēpore humorū correctione et corporū cōfortatioe q in humorū euacuatione. Et qz in autūno est multa fructus copia cauendū est ab his qui generant humorem corruptioni aptū: et hoc tēpus assimilatur morbo de corruptione. Amplius multū cauendū est a noctū frigore et diei calore. Et qz egritudines huius tēporis male sunt et pessime si qz incurrat egritudinē statī in principio eidē: eidē est obuiandū anteqz cōfirmet. Amplius vinū qd bibat in autūno debet esse aquaticū sed nō tantū sicut in estate: et si videamus humores aliquos peccare: bonū est vt euacuetur ante aduentū hyemis: ne propter frigiditatē hyemis cōstringat et sint causa malarū egritudinū. In hyeme autē plus potest comedi et cibaria grossiora et calidiora et maioribus interuallis. Vnde si aliquis sit frigide cōplexionis potest hoc tēpore vti alleis et cepis et sinapi et cruca. Sed iuuenes et calide cōplexionis eis vti nō debent. Nam si in presenti eis nō noccant in posterū adueniēte estate deuenient ad malas egritudines nisi succurratur cū minutione vel purgatione. Sunt autē in hyeme quidā multū comedentes et auide: et multū vinū bibentes et parū exercitantes: et isti sunt minuendi in principio veris. Et si eorū nutrientia sint grossa et mala succurrendū est cum ventris solutione. Amplius sciendū qz isto tēpore plus exercitandū est: hoc etiam tēpus est multū sanitatis cōseruatiū vnde in eo nō egrotat quis nisi a fortis causa: et qui forsan sustinet errorem regiminis. Et qz isto tēpore multiplicatur fleuma in corporibus nostris bonū est qz alimēta et fructus quibus boies nutriuntur non sint frigida et humida: vnde sunt eui: vnde lactuce et attriplices et portulace. Sed debemus vti feni culo: petrosilino et boraginibus: saluia: menta: et similiter sic intelligat de fructibus. Vinū autē quo vtendū est hoc tēpore debet esse rosū non album cū aqua pauca. In hoc tēpore autē cauendū est a minutione: sed interdū possumus vti purgatione nisi sit frigus nimis intensum. Amplius in hyeme nullo modo est vomendum. Amplius in hoc tempore multum

Regimē
i autūno.
sta.

Fructus
sunt vitā
di.
Princi:
pijs ob:
ast.

Regimē
in hyeme

caneledum est q partes pectoris nō sint exposite frigori: et similiter cere
bri et extrema corporū et specialiter pedes. Sunt autē quidam frigidi et
maleficiati qui peius se habent in hyeme q̄ estate: habent enī calorē ita
debilem q̄ frigiditate hyemis calefaciente p̄ antiparistissim nō cōfortā-
tur: sed debilitantur: qz frigidū nō solū circūstat: sed vsq̄ ad interiora pe-
netrat et sic calorē offuscatur et habetatur huius simile habemus de quibus-
dam serpentibus qui in hyeme accubūt in cauernis tanq̄ mortui ppter
frigiditatē continentis et adueniente estate mouentur comedunt et me-
lius habent.

Capitulum decimum de granis panificis:

Via sermones vniuersales in opera

tionibus sunt inutiles nisi applicent ad pticularia.
Superius autē desminatū est de nutriētibus in ge-
nerali: intendo cōsequēter desminare de nutriētib⁹
in speciali. Et primo de cibis: scō de potib⁹ tā na-
turalibus q̄ artificialibus. Quo ad cibos erūt no-
uem capitula. Primū capitulū de granis panificū
et pane: secundū de legumibus: tertiū de fructib⁹:
quartū de oleribus: quintū de radicibus: sextum de
aialibus: septimū de aialib⁹ supfluitatib⁹: octauū de piscibus: nonū de sa-
poribus et cōdimētis. Sciendū igitur q panis potest fieri ex frumēto et
ordeo et auena et slligine et milio et panico et riso. Non solū autē ex his
granis fit panis: sed ex illis potest fieri paniciū. Fit autē paniciū ex grano
decocto in aq̄ vsq̄ ad cōsistentiā similē panibus: vnde granū decoquit in
aqua pfecte vsq̄ ad spissitudinē: et tūc optime pmiscetur cū aqua et repo-
nit in scutellis vel in scissoribus: et dimittit in frigidari et tunc habet qm
figurā panis et potest inscindi sicut panis: hoc autē paniciū melius potest
fieri et cōueniēti⁹ ex granis minutis: puta ex milio et panicio et riso: ex eo
q pfectius cōmisceri possunt cū in aqua decoquūtur: hoc autē paniciū nō
est multū l vsu: nec etiā multū cōpetit in regimie sanitat⁹ ppter defectū
fermēti et salis. Vnde putog idē est iudiciū de panicio sicut de potagio
ex his facto. Frumentū autē coctū in aqua nō cōpetit in seruādo sanita-
tem. Nam opilationes et lābricos multiplicat et ad calculū pparat. Et
similiter intelligat de pultrib⁹ et de omī cibo facto ex pasta azima. Sed
amidū leuius est ceteris propter maiorē desiccationē ipsius frumenti et
humiditatis pfectiorē digestionē. Predictus cibus est multū nutrimēti
et difficile resolubilis: vnde multū exercitantibus et forti⁹ minus nocet:
sed tēperato corpori nullatenus cōpetit. Et si interdū cōtingat vti fercu-
lo de frumēto: primitus frumentū decoquatur in aqua: deinde cōdiatur
in brodio carniū laudabilib⁹ vel lacte amigdalino: et erit cibus cōueniens
illo modo ieiuniorū tēpore: qz tardē resoluit et digerit et multū nutrit.
Et similiter potest fieri ferculū ex ordeo: et auena: et riso: sunt laudabi-
liora fercula q̄ de frumento: sed tale ferculū de milio et panico nō appro-
bo: qz miliū et paniciū pauci sunt nutrimēti et difficilis digestionis et ge-
nerant humorē melancolicū et stringūt ventrē. Verū est si post decoctio-
nē in aqua ponat vinū et bibatur abstergit stomachū: et eius superfluas
humiditates desiccatur et sudorē puocat: sed quādo ex milio et panico fit

Diuisio
ciborū.

De pane
et panico

De pota-
gio.

De ordo
auena et
riso.

**Panis
optimus**

**Qualitas
frumenti.**

**Furfur
laxat.**

talis cibus oportet q̄ sint exorticata: et tūc vocatur pistum in lingua nostra: sed coctū pmixtū cū vino et aliquantulo salis vocat̄ pistū in vino seu pistrinum: et iste cibus est in vsu apud illos de ciuitate vnde fui oriundus et est ciuitas mediolanēsis. Laudabilior panis ē qui sit ex frumētō et des inde exordeo et post ex auena. Panē ex alijs granis nō approbo in regimine sanitatis. Cauendū est aut̄ ne predicta grana vetustate corrupta sint: igitur nō debet esse frumentū antiquū nec imaturū: nec nimis nouū: nec ex mala messe collectū: et debet granū esse frumētī grossum et pōde rosum ad rubedinē declinans: et debet esse panis cū q̄ritate aque mode rata: sic q̄ non sit nimis mollis: nec nimis spissus siue durus et debet esse fermentatus cū aliquātulo salis ne opilationes generet et vermes et lapides in renibus et vesica et vt facilius digeratur: et nō debet calidus esse nec vetustate induratus. Sit igit̄ coctus in priori die. Multū cauere debet q̄ ignis coquens nō sit nimis fortis nec nimis debilis: et quod sit ex lignis cōuenientibus nō sapientibus naturā farmacōrū vel metallorum. Et si queras nutritionē maiorē et puriorem mundificetur a furfure tota liter: et si velimus ventris subductionē aliquālē dimittamus aliquā p̄tē furfuris. Furfur enī parū nutrit et ventrē subducit et farina ecōnverso. Amplius sciendum est q̄ mica panis est mica panis est melioris et maioris et velocioris nutrimentū q̄ exterior crusta. Nec enī generat humorē melancolicū et non multū competit sanis nisi habētibus stomachū humidum et volantes demacrari: et in fine comestionis plus cōpetit: iuuat enī cibi descensum et confortat orificium stomachi.

Capitulum sextum de leguminibus.

**Quinq̄
spēs le-
guminū.
Sa. pmo
de alimē-
tis.**

Consequēter de leguminib⁹ est dicēdū.

Sunt autem leguminū que sunt in vsu quinq̄ species: scilicet cicera: pisa: fabe: faseoli: lētes: et si sint alie species poterūt ad has reduci. Horū aut̄ leguminū omniū substantia est inflatiua et difficilis digestionis et eius nutrimentū est melancolicū vnde nō multū cōpetit tēpore ratis corporibus q̄dm̄ manent in latitudine sanitatis. Horū igitur leguminū substantia est vitanda. Horū aut̄ leguminū brodiū seu decoctio est v̄tris subductiua et venarū decopiliatiua: vnde satis cōuenit p̄tib⁹ in q̄bus hoies v̄tūt. cibis grossis et opilatiuis puta tpe ieiunior. In isto enī brodio pueniēter factovt statim diceb̄ nō sunt nocumēta que sunt in substantia. Vnde in eo non est in eo nō est inflatio nec difficultas nutritionis nec malicia nutrimenti. Fit aut̄ hoc brodiū hoc modo. In sero enī ponātur cicera vel pisa in aqua seruēt: et in eadē longo tpe manibus cōfricentur. Deinde in p̄dicta aqua tota nocte tēperētur et in eadem die sequenti bulliant duabus vel tribus bullitionibus et postea colātur et colatura reseruet: et appropinquāte hora refectionis pparet cū cynamomo et croco et aliquātulū vinū addat et deinde vnico seruoze bulliat et p̄p̄inet in principio refectionis. Brodiū aut̄ seu pureta cicerū et pisoz rotundoz alboz est melius et cōueniētius et nature amabilius et similiē eozū substantia. Fabarū aut̄ substantia ceteris leguminibus est deterior: et specialit̄ cū cortice exteriori. Est enī magis v̄tosa et difficilioris digestionis et magis melancolica. Est diligēter notādū q̄ cortex extior est p̄cio

Brodiū.

Pureta.

De fabis

Horis nutrimenti q̄ medulla et ventrē strigit ⁊ medulla laxat: et hoc est verū in oībus legumibus vnde nō est artificiale comedere simul cū cortice: q̄ vnū laxat et aliū restrigit et sic in corpe fit motus agitatiu⁹: ⁊ hoc est verū de legumibus specialiter hñtib⁹ multū corticē: cuiusmodi sunt fabe et cicera nigra. Et est vna maneries pisorū alborū rotūdorū hñtiū corticē exteriorē valde paucum: et subtilum: et ideo securius possunt comedī cum cortice: quīs melius sit q̄ depurētur a cortice: et q̄ legumina recētia min⁹ hñt de cortice: et i eis minor diuersitas est iter corticē ⁊ medullā: et facili⁹ digerūtur. Ideo forsan scōm aliq̄s magis ppetūt corpib⁹ hñanis: sed bñ verū est q̄ legumina recētia sunt supfluitatū pluriū et sunt corruptibilioris substātie et habito respectu ad hoc minus cōpetūt corpib⁹ sanis. Dicamus igit̄ p veritate q̄ legumina sicca expoliata a cortice exteriori sunt saniora q̄ recētia nō depillata: sed viridiora sunt saniora sicca non depillatis. Bonū aut̄ est q̄ viridia decoquātur cū brodio carniū laudabiliū: vel cū lacte amigdalariū ⁊ addito zinzibere albo ⁊ croco. Et si cōtingat legumina sicca comedere nō decoquātur cū brodio carniū laudabiliū: sed bonū est q̄ comedātur cū oleo oliuariū: et cepa alba in eodē frixa minurim incisa. Et est diligēter notādū q̄ si cōtingat legumina simul cū alijs cibis comedere et specialiter cicera nō debēt comedi i principio mēse: nā ppter eorū ventositatē eleuāt alios cibos posterius sumptos ad orificiū stomachi et sic ipediť digestio. Amplius legumina sūt difficilis digestiōis et sumpra cū cortice exteriori ventrē cōstringūt: et talia cibaria in sanitatis regimie nō debēt sumi in principio mēse. Amplius dicendū q̄ non debent sumi in fine mēse post alios cibos. Nam ratione ventositatis quā habent sunt causa eructationū ventosarum que eleuant ad orificiū stomachi et apperunt ipsum et sic exalate alor a stomacho et per consequens impeditur digestio. Amplius legumina et specialiter cū cortice exteriori non sunt cū alijs cibis bene pmiscibilia et specialiter si recipiant̄ anteuēl post: et sic remanebunt in stomacho cū eorū malicia. Sed si recipiātur in medio tunc poterūt cū alijs cibis pmisceri: et sic corrigitur eorū malicia. Ferculū ergo de legumine non sit primū nec vltimū sed mediū vt melius malicia eorū corrigatur ex ip̄is cū alijs cibis meliori cōmixtione. Amplius scias q̄ si legumina comedantur post alia fercula inducunt somnia mala et melancolica: et ideo nunq̄ comedantur vltimes sed in medio: cum enim digestio in stomacho fiat per viam ebullitionis si recipiantur in medio cum alijs cibis facilius et melius permiscibuntur vt manifestum est consideranti: et leguminum malicia melius et facilius corrigitur.

¶ Pīsa rotunda.

¶ Qui. ij. cōsi. de cicerē.

¶ Legumina sōnia inducūt.

Capitulum duodecimum de fructibus.

¶ De fructibus sciendū quīs in b̄ia nutriti-

menti nō cōpetūt in sanitatis regimine: q̄ nutrimentū fructuū nō est laudabile: generant enī sanguinē putrefactibilem et parum nutriunt et sunt multarum superfluitatum tamen multi homines existentes in latitudine salutatis vtuntur interdum fructibus propter vilitatem quā sperant consequi in eorū vsu. Ex quo cōcluditur q̄ non debēt sumi in quantitate magna illud enī

**Utilitas fru-
ctuum.
Coleram
mitigat.**

quod medicinaliter sumitur et non via cibi: non debet sumi in quantitate magna: nec debet usus continuari. Sunt autem quinque utilitates propter quas fructus comedi possunt in sanitatis regimine preseruatiuo. Quarum prima est colere mitigatio: et feruoris sanguinis extinctio: et corporis humectatio seu frigidatio. Fructus autem ad hoc deputati sunt fructus humidus et frigidi et specialiter recentes et huiusmodi fructus sunt pruna: persica: ficus et uua et specialiter melones: cucumeres: et citruli: et si velimus hunc sanguinis feruorem mitigare in partibus pectoralibus et specialibus vtenur cucumeribus et melonibus post cibum: et specialiter cum dubitamus estuationem in pectoralibus: et in cerebro ex aliquo cibo susceptor: sicut ex assaturis et frictis contingere consuevit. Si autem velimus coleram que est in venis alterare et feruorem sanguinis in epate et splene et alijs membris mitigare tunc predicti cibi sumantur ante cibum: et superbibatur aqua frigida ut citius transeant ad venas et magis infrigident: vel vinum limphatum quod magis approbo: tales autem fructus maxime conpeunt in estiuo tempore et tempore autumni. His enim temporibus corpora sunt magis sitibunda et magis inflammata: et magis abundantia in humore colerico. Et similiter conueniunt magis colericis et iuuenibus et sanguineis. Est

**Melones
Citruli
Cucumeres.**

autem diligenter notandum quod melones citruli et cucumeres sunt multum difficilis digestionis: et eorum humor est paratus ad putrefactionem et generat febres cronicas. Vnde verum est quod sitim sedant et feruorem sanguinis mitigant et stomachum confortant: et cucumer melius valet quam melo et citrulus. Ad uertendum est tamen quod predicti fructus non sint immaturi et vetustate corrupti et hoc est obseruandum in omnibus fructibus. Sunt autem quidam fructus qui proueniunt ad perfectam maturitatem supra arboris ex qua perfecta maturitate nigrescunt: et efficiuntur araneorum cibis et talium virus non est conueniens aliquo modo. Preparant enim humores ad corruptionem: et bubones: carbunculos et antraces multiplicant in corporibus eis videntibus et huiusmodi sunt moracelli quando diutius quam oportet supra arboris dimittuntur: et huiusmodi sunt vna maneries ceraforum grossium que vocantur galesionis in lingua nostra. Vnde cum percipimus fructus predictos vel alios ad tantam maturitatem peruenisse quod ex eis aranee nutriantur nullo modo vtendum eis est. Et vniuersaliter dico quod non est vtendum aliquo fructu in cuius interioribus inueniantur vermes: et ille annus est epidemialis ut plurimum in quo fructus inueniuntur vermibus plenis.

De epidemia.

Secunda utilitas.

Secunda utilitas propter quam interdum vtimur fructibus est ventris subductio et laxatio. Sunt enim quidem qui naturaliter et accidentaliter sunt constipati plus quam oportet quibus conuenit uti quibusdam fructibus ventrem laxantibus: et huiusmodi fructus sunt ficus: uua: pruna: et moracelli et cerasa matura et persica mollia. His autem fructibus vtenum est ante cibum: nec statim eis comestis est comedendus alius cibus sed aliquantulum est immorandum: et superbibendum est brodium vel vinum limphatum: vel aqua frigida ut quidam dicunt quod forte verum est in hominibus colericis et habitantibus regionem calidam et in iuuenibus et tempore calido: sed communiter melius est superbibere aliquod brodium carnis laudabilem vel vinum limphatum dulce.

De vuis.

Ene est autem diligenter notandū q̄ bua est triplex immatura: et sit agresta ex ea: et matura viridis et recens ex qua sit vinum: et sicca que passula vocatur. Prima quidem ventrem non subducit sed, restringit magis et appetitū re- Triplex
vua
ducit et stomachi calorem refrigerat et multum valet in fluxu ventris colerici. Sed vua matura specialiter alba et recens valde et sine nucleis Vua ma-
tura et cortice ventrem laxat et ceteris fructibus plurimi et melioris nutri-
menti existit sicut et ficus. Unde verum est q̄ ventositatē generat et in-
flationes et ventris dolorem: et si remanserit per duos dies vel tres su-
spensa melius nutrit et minus laxat nec tantum inflat: et habentes stoma-
chum plenum cibo et immundum malis humoribus nullo modo come-
dant vuas specialiter recentes et sine arillis: velociter enim in stomacho
immundo corrumpuntur et in stomacho pleno cibis: quia nimis cito dige-
runtur et poterunt exire de stomacho post earum digestionem: quia alius
cibus nondum digestus est: et sic in stomacho corrumpuntur et alii cibū
corrumpunt: et similiter intelligitur de alijs fructibus laxatiuis: et si aliquis
velit sumere vuam viridam et recentem: bonum est q̄ primitus infunda-
tur in aqua feruente per horam: et deinde ponatur in aquam frigidam: Vua pas-
sa.
sed vua passa magis attinet caliditati et confortat stomachum et epar et
opilationes remouet: et dicitur q̄ epar impinguatur ex eis et maxime si
mundentur ab arillis.

De ficibus.

No ad ficus diligēter est notandū q̄ humida et recens velocius nutrit et citius transit de stomacho ad epar et magis humectat epar. Sed sicca minus et inflatiua et magis aperiens opilationes. Unde verum est q̄ propterea suam dul-
cedinem si ex eis multum comedatur citius generat opilationem. Unde
bene nota q̄ ficus sicce et passule pulmonē et pectus mūdificāt et leniūt.

De moris celsi et bathi.

Moris celsi et bathi sciendum q̄ mora imma-
tura non laxant ventrem sed magis constringunt ventrem et
habent virtutem repercussiuam et siccipiam. Sed matura la-
xant ventrem et declinant ad humiditatem et caliditatem: et
nullo modo debent comedi post cibum propter passibilitatem substan-
tie sue. Dubitantes humorum putrefactionem non vtantur moris celsi Mora fe-
bricitatis
b^o nocet.
nec bathi: est enim fructus valde febrilis quicquid alij dicant. Et simili-
ter non approbo vsum eorum in dispositis ad febrem.

De prunis.

Uod ad pruna sciendum q̄ pruna matura sunt
in vfu et nō immatura. Pruna autē matura magis cōueniētia
sunt magna et figure ablōge habentia carnem paucam et du-
ram ad aliqualem siccitatem declinantia et corticem exteriorē
tenuē: et debet esse in sapore non vere dulcedinis: sed debet esse eorum
dulcedo attrinens alicui a credinēt huiusmodi sunt pruna damascenae:

Prunella,
la,

talía enim pruna in frigidant et humectant: et ideo multū cōueniūt febricitantibus et ventrem laxant vt dictū est. Sunt autem multe alie maneries prunorum quorum vsum non approbo. Sunt etiam quedā prunella siluestria parua rotunda que crescunt in sepibus que non sunt ventris subductiua: sed sunt restrictiua ventris et ex his fit acaria qui vētris restrictionem causat: debent autem pruna que sumuntur propter ventris laxationem primo poni in aqua frigida per horam: tunc enim perfectius in frigidant et humectant et coleram quam inueniunt lubricando soluūt: et sic stomachus melius disponitur ad cibum recipiendū. Et est diligenter notandū q̄ pruna humida recentia sunt magis alteratiua et laxatiua: quis sint peioris nutrimenti et plurimum superfluitatum. Sed pruna sicca magis confortant et melius nutrimentum dant corpori: et sicut dictū est de prunis sic suo modo intelligatur de cerasis: verum est q̄ cerasorū humiditas est subtilis et minus viscosa: vnde minus nutriunt q̄ pruna.

De persicis.

Corruptio cibi

Persicis autem sciēdum q̄ humorem generant putrefactibilem. Verum est q̄ appetitū confortant nec debent recipi post cibum: quia tunc corrumpuntur: et alium cibū corrumpere. Sed debent recipi ante cibum sicut pruna: tunc enim bene digeruntur et stomachū colericū calidū cōfortant quia in frigidant et humectant. Et scias q̄ eorū odor valet cōtra cordiacā passionem: multum enim cōfortant habentes eam et habent proprietatē mirabilem resistendi fetori prouenienti a stomacho. Si quis autem habet stomachum frigidum vel debilem: vel plenum malis humoribus: si sumperit persica in ieiunio bonum est superbibere aliquantulū vini veteris odoriferi vt facilius digerentur et persicorum malicia corrigatur: et specialiter si sint dura. Et sciendum q̄ persica matura ventrem solvunt et immatura constringunt. In omnibus autem predictis fructibus hoc est obseruandum q̄ non simul recipiantur diuerse maneries fructuū. Vnde qui comedit ficus non comedat vvas et sic de alijs. Sicut enim diuersitas ciborū est vitanda in regimine sanitatis: sic multo magis diuersitas fructuū: sic patet igitur secūda vtilitas ppter quā corpora in regimine sanitatis vtuntur fructibus et modus vtendi eis. Tertia vtilitas propter quam homines in latitudine existentes sanitatis vtuntur fructibus quibusdam est ventris constipatio. Sunt autem aliqui qui naturaliter vel accidentaliter habent ventrem magis fluentem q̄ oporteat. Et isti debent vt quibusdā fructibus constipantibus ventrem: et huiusmodi sunt coctana: pira: mespila: poma: et sorba. Idū enim fructus cum sumuntur ante cibum ventrem constipant: nec debent recipi predicti fructus in magna q̄ritate quia sunt difficilis digestionis et mali nutrimenti. Vnde citius post eos sumptus citius digeritur q̄ predicti fructus: et permanet in stomacho vltra debitum tempus et sic corrūpetur digestio: sicut patet in carnibus perfecte coctis si posterius in potu buliant. Tales igitur fructus recipiantur in principio mense: et in pauca quantitate. Sed si queramus ventris laxationem: recipiantur in fine mense.

De coctantibus.

Fructus
constipantini.Utilitas
tertia.Odor
persicarum.

Pter hos autem fructus coctana sunt laudabilia. Nam cum stipticitate et ponticitate quam habent sunt odorifera: et ideo sunt stomachi confortatiua magis et similiter cordis. Unde multum competunt in reducendo appetitum ex domino colere defedatum. Bonum est quod inuoluatur stuppis: et decoquantur in prunis seu in calidis cineribus: et tunc frangantur per frustra et ponantur in optimo vino odorifero: et isto modo melius nutriunt et minus grauant stomachum et citius digeruntur. Et sic debet exhiberi habentibus stomachum debilem: sed coctana cruda sunt maioris stipticitatis et difficilioris digestionis: et ab habentibus stomachum debilem et frigidum nullo modo debet sumi.

Propono a
cant ap a
petitu.

De piris.

Piris autem sciendum quod quanto pira sunt magis odorifera et coctanis in sapore et substantia et colore propinquas: tanto sunt stomacho conuenientiores: et pira minus dulcedine participantia cum predictis conditionibus minus sunt apta nutrimento et magis sunt conuenientia ad ventrem costringendum ante cibum sumpta: vel ad laxandum si sumantur post alios cibos: et e converso pira dulciora et substantie melioris sunt nutrimento magis apta: et specialiter decoquantur sicut superius dictum est de coctanis. Et nota quod pira et coctana ieiuno stomacho comesta sunt causa fortis colerice et incurabilis: et si contingat quod comedant in ieiuno in aliquo casu supbibant vinum vetus odoriferum in pauca quantitate sicut de persicis dictum est.

Ieiuno
stoma-
cho non
comedant

De pomis.

Pomis autem sciendum quod poma dulcia posunt comedi ante cibum et post et magis competunt ad nutriendum quam pontica acetosa vel stiptica de quibus ponticis similis est ratio: sicut de coctanis: et piris: quo ad operationes et quo ad modum exhibendi. Poma autem odorifera confortant cor et cerebrum et habent proprietatem confortandi principalia membra si sint temperata in caliditate: et hoc est verum de pomis acetosis et ponticis. Sed poma dulcia non multum competunt colericis conuertuntur enim in coleram. Et nota quod poma habent malam proprietatem in generando ventositatem in secunda digestionem et tertia: propter quam dictum est a sapientibus quod possunt generare ethicam et ptisimam. Nam ventus generatus ex his habet malam proprietatem ad exsiccandum arterias pulmonis.

Poma
confortant.

De mespilis.

Mespilis autem et sorbis sciendum quod minus competunt nutrimento iter celos fructus superius notatos: quod satis ostendit austeritas sui saporis et duricies sue substantie postquam sunt in arboze maturata: igitur ex his minus est comedendum quam de superius notatis et magis recipi debet via medicie quam via cibi. Virtus autem horum fructuum est stiptica valde: et ideo satis competunt in fluxu ventris. Sorbe tamen sunt delectabiliores mespilis: sed quia mespilum in arboze non mollescunt mollicie sufficiente ad esum. Ideo antequam comedantur remolliantur et tunc magis sunt delectabiles gustui et minus stiptici. Sic igitur patet tertia

In fluxu
ventris co-
petunt.
De sor-
bis.

Quarta utilitas comedendi fructus in latitudine sanitatis. **Quarta** utilitas comedendi fructus in latitudine sanitatis est compressio cibi de officio stomachi ad fundum. Sunt autem quidam fructus compressantes sua ponticitate et stipticitate: de quibus superius sufficiēter dictum est. Et alij sunt compressantes gravitate et ponderositate et grossitie sue substantie: et huiusmodi sunt auellane: castanee. Nam isti duo fructus non habent ponticitatem nec stipticitatem propter quam comprimunt cibum nec aromaticitatem ratione cuius confortat stomachum: sed depriment cibum ratione gravitatis et grossicie substantie que est in eis: et tales fructus non multum cōpetunt corporibus sanis debilitant enim stomachum: quia difficilis digestionis sunt et mali chymi: nec habent dulcedinem ratione cuius stomachus in eis delectatur nec stipticitatem: et ideo auellane humide et virides maxime sunt evitande licet possunt cibum sumptum comprimere: quia nec dulcedinem habent qua placeant ori stomachi nec aromaticitatem qua confortant et corroborant spiritus: nec stipticitatem nec ponticitatem qua roborant et fortificant stomachi officium aggregando partes: et ideo generaliter sunt nocive ori stomachi: quia sua frigiditate et gravitate percussunt: nullum conferendo iuvamentum.

Auellana et castanea. cōpetunt post cibum.

De castaneis.

Scendum quod sunt digestionis difficilis: et generant humorem grossum melancolicum et opilant venas sed inter fructus silvestres castanee et distinguuntur a glandibus notabile alimentum dant corpori et habent aliqualem stipticitatem et specialiter dum assantur: et ideo cōpetunt post cibum.

De auellanis.

Preparatio auellanarum

Sed auellane sunt minus nocive et si auellane aliquantulum torreantur acquirunt quandam stipticitatem et dulcedinem ratione quarum stomachus in eis delectatur et ab eis confortatur sicut et castanee quando assantur acquirunt stipticitatem et dulcedinem maiorem: et sic a proprietate magis competunt post cibum.

De nucibus.

Nuces sicce magis.

Est diligenter notandum quod nuges sicce peiores sunt auellanis. Nam magis vinctuose sunt ratione cuius in coleram convertuntur et inducunt capitis dolorem: et oculos turbant et vertiginem generant: et specialiter sumpte post cibum et lingue paralytum inducunt et vomitum prouocant et habentes stomachum colericum maxime debent evitare nuges siccas: et quanto antiquiores tanto peiores. Recentes autem minus male sunt: quia non sunt tante vinctuositatis: et ideo non generant dolorem capitis nec vertiginem et similia sicut sicce et ratione humiditatis lubricantis laxant ventrem: et si aliquantulum torreantur et comedantur post cibum comprimunt cibum sumptum: et sicce sumant ante cibum cum sicibus et ruta valent contra venenum. Sic igitur patet quod nuges recentes sunt magis convenientes corporibus sanis quam sicce: et contrarium est de auellanis.

De amigdalīs.

Migdale autē dulces mediē sunt inter auel-

lanas et nuces nisi q̄ melioris sunt nutrimentū stomacho magis cōueniētes: et puto q̄ virides sunt meliores ad esum q̄ sicce et antique. Nam sicce habēt quandē vinctuositatē rōne cui⁹ pos-
sunt inducere nocumēta que inducunt nuces. Amigdale tñ dulces et sicce nō sunt adeo male sicut nuces: q̄ nō tantā habēt vinctuositatē. Unde diligenter notandū q̄ lac amigdalay siccarum antiquarū non multū cō-
petit febricitantibus propter vinctuositatē earum: ratione cuius inducit dolorem capitis et ad coleram pōt cōverti. Sed lac amigdalay viridiū est eis cōuenientius. Et si velimus ex antiquis lac facere carēs vinctuo-
sitate. Primo torrefiant aliquantulū et deinde infundantur in aqua frī-
gida: et deinde pistentur et distemperent cum aqua laudabili: et deinde cōmoueat lac fortissime et spuma post agitationē remoueat et lac si-
ne vinctuositate remanebit. Est diligenter notandū q̄ amigdale dato q̄ habent multas bonas p̄prietates tamen inimicantur stomacho: et simi-
liter nuces: auellane: et fistici vt dicunt quidam et pinee fistici tñ minus of-
fendunt stomachum in sua essentia. Et similiter intelligatur de amigda-
lis et nucibus: sed pinee et auellane sunt in contrarium. Nam cū modicū
exsiccantur minus nocent stomacho. Amigdale sicce nullo modo compe-
tunt post cibum: nec ante nisi ad prohibendū ascensum vaporis vini ad ca-
put: unde ebrietatē phibent. Pinee plus inimicantur stomacho et plus
profunt pectori. Fistici autem minus stomacho nocent: sed profunt vt di-
cunt alij prohibent enim nauseam et stomachi subuersionem et cōfortant
os eius vel non habent inuamentum vel nocumētū in stomacho vt qdā
dicunt. Quinta vtilitas vtendi fructibus in regimine sanitatis est tēpus
necessitatis: et in casu in quo alij cibi pro nutritione corporis non suffice-
rent. Inter fructus humidos sicus et vua sunt melioris nutrimenti et ma-
ioris. Reliqui autem fructus humidi: puta pruna: poma: et pira: et similia
parum competunt via nutrimenti: et specialiter in hyeme. Amigdalīs et
pineis et auellanis et fisticis et nucibus vti possumus tpe necessitatis in
via cibi et specialiter in hyeme. Amigdale enim recentes corpus impin-
guant: et estuationē stomachi suo tpe possunt aliquid temperare et cū
exteriori cortice sumpte stomachi humiditates consumunt seu mundifi-
cant ebrietatē phibent et sumpte post cibū ascensum vaporis ad caput
prohibent. Amplius visum cōfortant et pectus mundificāt et opilationes
laterū aperiunt et supsilitates vniuersaliter a vicerib⁹ abstergunt et sub-
stantiam cerebri augmentāt et matrici multum cōueniūt bene nutriūt et
suauiter dormire faciunt: et vias vrine aperiūt: et gingiualas cōfortant et
cōstringunt cū cortice exteriori masticare: et qñ sicce aliquantulū torre-
fiunt sunt cōueniētiōres stomacho q̄ earum vinctuositas remouet et re-
centes amigdale magis cōpetunt post alios cibos q̄ sicce et ecōuerso de
siccis. Melius enī est q̄ ante aliū cibū comedātur: tantarū igitur vtilita-
tum fruct⁹ nō est negligēdus. Nuces autē offendūt stomachū et caput et
visum et linguā: et solum habēt vnā bonitatē q̄ a veneno pisciū tuentur
ante comestē. Non ergo comedantur nisi tpe pisciū et tñ comedātur an-
te pisces cum ficibus et ruta vel cum piscibus vel post pisces: et omnib⁹

Mod⁹ fa-
ciendi lac
amigda-
larum.

Laudes
amigda-
larum.

Unicabo
nitas.

Tertia

Auellane. modis profunt sed credo q plus profunt ante sumpte: et in casu magis ap-
probo siccas q virides: quauis via nutrimenti et quo ad alia virides sint
minus nocive. Euitentur igitur fructus isti quantum possibile est. **Auellane.**
ne epar confortant sed nocent stomacho et capiti: et sunt scdm aliquos ita
nocive sicut nuces: et scdm aliquos parum differunt a nucibus nisi q non
sunt boni chymi. Non est autem auellana tante caliditatis sicut nux et est
maioris nutrimenti et minus vaporosa ventrem stringit: et nuces magis
laxant q stringunt. **Fistici.** Fistici autem epar confortant et scdm aliquos stoma-
chum vt superius dictum est: et possunt comedi ante cibum et post q non
laxant ventrem nec stringunt quida dicunt q ventrem laxant. Branu pi-
ni est facilis digestionis et multi nutrimenti: et plus ceteris fructibus
oleaginosi et eius nutrimentu forte: et bene mudificat renes et precipue
membra spiritalia: sed ceteris fructibus plus stomacho inimicatur.

De dactylis.

Dactylis autem sciendum q sunt indigesti-
 biles et caput grauantes et generant humores grossos et visco-
sos et venas opilant et pectus leniunt et screare faciunt: tussim
mitigant et dentes et gingiuas putridas efficiunt vt quida alle-
runt. Dactyli autem precipates quandam stipticitatem stomacho sunt boni et
ventrem stringunt. Si autem predicti fructus condiantur cum melle vt
succaro stomacho minus nocebunt: sed tamen corporibus temperatis eis
vti non conuenit precipue cum magis condiantur ad voluptatem q necessitatem.

Capitulum tredecimum de herbis seu oleribus.

Prima
regula.

Oes her-
be male.

Herbe
frigide.

Herbe ca-
lide.

Secunda

Tertia
regula.

Herbis seu oleribus que sunt in usu pri-
 mo ponende sunt regule generales. **Prima** q oes herbe
simpliciter male sunt via cibi: nec nutrimentum vant cor-
pori. Omnes enim herbe p sua naturam declinant ad hu-
mores melancolicos vel malos: et hoc etiam faciunt a tota
substantia excepta buglossa et lactuca: hec est vna herbe
ceteris herbis via cibi sunt meliores seu min⁹ nocive: her-
be enim frigide puta attriplices: spinargia: et blete generant sanguinem
aquo sum flematicu et indigestum et aptum putrefactioni et ebullitioni
omni ratione humiditatis et passibilitatis substantie et paucitatis calidi-
talia enim cito suscipiunt calorem extraneum herbe calide: puta menta
salua: petroselinu: allea: cepe: synapis: et similia generant sanguinem acu-
tum et inflammatorium: pungitium calidum et siccum: et sic via cibi non
multum competunt corporibus temperatis: sed tamen via medicine ad
preseruandum et alterandum possunt sumi sicut illi qui sunt calide complexi-
onis ad alterandum coleram et sanguinem: puta vti herbis frigidis in estate:
et complexionis frigide possunt vti in hyeme calidis ad subtiliandum
et alterandum. **Secunda** regula talis est q herbe non debent comedi cru-
de nisi interdum lactuca et portulaca cum aceto ad compescendum sangui-
nis caliditatem et estuationem stomachi et epatis: et debent sumi in prin-
cipio mense et in pauca quantitate. **Tertia** regula q herbis calidis vten-
dum est tempore frigido: et frigidis calido. et temperatis: puta bozagia
ne et buglossa omni tempore. In estate igitur cum his addatur lactuca

et spinargia et blete. In hyeme vero criffones: aut petrosilinum: aut pauca folia mente et teneritates viticari. In vere vero cum boragine et buglossa possunt addi speragi et lupini postquam fuerint preluti. Quarta regula quod herbe non debent comedi cum semine earum perfecte producto et similiter antequam ad perfectum deuenierint augmentum. Quinta regula quod non debent parari cum lacte animalium: sed amigdalax: vel cum aqua decoctionis carniū laudabilium: vel cum oleo oliuarū dulci. Sexta regula quod ferculum de oleribus communiter debet sumi in principio mense quia talia fercula communiter laxant ventrem. Contrarium tamen huius conuenit in substantia caulium. Nam dato quod brodium caulium sit laxatiuum et specialiter cum parum bulliunt: substantia tamen ventrem constipat: unde potest conuenienter recipi in fine mense et brodium in principio. Unde multum est inartificiale recipere brodium caulium primum et caules simul: quia vnum constingit et aliud laxat: et sic causatur in stomacho motus agitatiuus: sed cum abijciatur prima aqua non erit periculum in substantia caulium cum brodio secundo vel tertio. De alijs autem oleribus humidis ventrem laxantibus non expedit multum quod abijciatur prima aqua nisi forsitan intendamus magis ad nutritionem et velimus impedire laxationem. Summes igitur caules via cibi non expedit quod prima aqua ebullitionis remaneat: sic enim magis nutriunt et minus laxabunt. Septima regula quod si herbe frigide et humide sumantur via cibi debent taliter preparari quod earum humiditates temperentur. Unde bonum est quod primo coquantur in aqua: et deinde frigeant in oleo dulci: vel si totaliter decoquantur in aqua permisceantur aliqua habentia virtutem contrariam. Verbigra: cucurbita sunt frigide et humide. Unde bonum est quod primo decoquantur in aqua et inde frigantur in oleo: vel cum eis permisceantur aliqua calida et sicca: puta cepula alba vel feniculus vel petrosilium: et similiter intelligat de calidis et siccis per contrarium. Octaua regula est quod illa olera sunt conuenientiora ad nutriendum que minus participat farmaca qualitate: et sunt ille herbe quarum sapor est minus austerus et dulcedini magis propinquus. Scilicet dum igitur quod herbe seu fructus ex quibus est consuetum fieri fercula sunt hec lactuca: bleta: attriplex: portulaca: caules: cucurbita: melones: borago: buglossa: petrosilinum: allium: cepe: et porrum. Notandum quod ex alio non sunt fercula communiter dicunt etiam quidam magni quod ex melongenis que coiter vocantur albagnie non debent fieri fercula: quorum usus nullomodo prodest. Et audiui quod si quis ex eis continue comederet per annum quod caderet in insaniam: quidam tamen construunt ex eis cibaria delicatiora: proiecta prima aqua decoctionis earum: et quando decoquantur cum brodio carniū laudabilium pinguium sunt multum delectabiles et postquam sic factus est cibus ille temperatus est ut quidam asserunt. Nam earum austeritas remouetur per decoctionem primam: et propter carnes quibus seculo conditur: et quibus seculo se generant humorem melancolicum sicut caules multum tamen considerari debet modus preparandi et illud quod cum eis misceatur ex quo cibi malicia bene potest corrigi. Et etiam oportet multum considerare amicitiam gustus. Nam quando cibus est multum delectabilis lessio proueniens non est multum manifesta. Nam quod melius sapit melius nutrit. Datur enim gustus propter alimentum. De istis melonibus parum curamus in hoc climate septimo et in parte occidentis: quia non

Septima
regula.

Octana
regula.
Herbe
visuales.

inueniuntur apud nos: de alijs tamen aliqua breuia dicemus: et primo dicemus de frigidis.

De lactuca.

Generat
sanguinē

Et primo de lactuca que et si pauci sit nutrimentū sicut et alia olera: tamen inter omēs herbas generat meliorē sanguinē: cū sanguis generatur a lactuca declinat ad frigidū et humidū. Cōpetit igitur in cōplexione calida et tempore calido et ante aliū cibum: et potest homo sumere eam crudā et coctā: sed crudā plus alterat et minus nutrit: et cocta ecōuerso et non debet abluī: nā ex ablutione efficitur ventosa et inflantia: et intenditur eius frigiditas et humiditas ex quo redditur indigestibilis. Ipsa lactuca in sua natura cito digeritur: sitim sedat: ardorē et calorē mitigat: ebullitionē humoris temperat: lac in mamillis multum multiplicat: appetitū cibi excitat: nō soluit nec stringit ventrem: nec vrinā prouocat et in medio potationis vini comesta non permittit hoīem inebriari: somnū prouocat: sed visum offuscatur. Ad prouocandū igitur somnū multū competit senibus: sed quia humida et frigida debet comedi cum aromatibus tēperantibus eius frigiditatem sicut galienus faciebat tempore sue senectutis libidinē coitus sedat. Et est notandum q' interdū potest comedi post alios cibos quando aliquis presumpsit aliqua cibaria acuta valde et calida: tunc enim potest comedi lactuca ad remouendū eorū maliciā. Lactuca est duplex hortulana et siluestris. Siluestris est multū frigidior: hortulana: et in virtute opij: vnde non cōpetit via cibi sed solum via medicine.

Prouocat
sonū

Duplex
lactuca.

De bleta.

Bleta declinat ad frigiditatem et humiditatem: et alba est melior ad esum q' nigra: et nullomodo debet comedi cruda sed cocta et parū nutrit et minus q' lactuca: et malū humorem generat vel minus bonū q' lactuca: et stomachū debilitat et intestina et assiduatio vsus eius inducit vētris dolorem pungitiuū si comedatur cocta inducit rugitum et inflationē nisi condiatur cū aliquibus speciebus malicie ipsius obuiantibus imo sic sumpta curabit dolorē ventris eū laxando et venas aperiendo. Et est notandū q' bleta est humidior: lactuca vnde lactuca est quasi media inter caulē et bletam.

De attriplicibus.

Frigida
et hūida.

a

Triplices parum differunt a bletis in complexione et operatione nisi q' attriplices sunt humidiores et ratione huius ventrem subducunt et parū nutriunt et ardorē colorē mitigant et vomitum prouocant et specialiter eorū semen et parati sunt corruptioni: sed itericis prosunt ad salutē: nullomodo comedantur crudi: sola enim lactuca et portulaca comedantur vtroq' modo. Debent autem attriplices condiri cū oleo: et sale et aceto. Nam simpliciter sumpti sunt mali stomacho.

De spinargia.

Spinargie similes sunt attripticis nisi q me-
liores sunt stomacho: ventrē enim humectant et humorē aquo-
sum valde frigidū et humidū generant nisi earū malicia corri-
gatur sicut attripticis. Et nota q spinargia est valde bona gut-
turi et pulmōni.

Prodest
gutturi.

De portulaca.

Portulaca alimentū parū dat corpori et illau-
dabile et frigidū et humidum: aufert sitim et cōstipat ventrē:
et aufert dentiū stuporē et est bona spleni et precipue semen ei⁹
sed visum offuscat et appetitum defeciat nimius vsus eius et li-
bidinem aufert et vomitum prohibet.

De cucurbita.

Cucurbita generat humorē aquosum nō auste-
rum: nec vniuersaliter participantem farmaca qualitate si cut
ipsius sapor ostendit: parū nutrit et propter passibilitatem sue
substantie parata est recipere corruptionē. Unde quādo ipsius
digestio corrūpitur generat humorem malū valde: vnde non est recipiē
da in stomacho immundo. Etiam nō debet comedi si sit inconuenienter
parata. Nam his duobus modis cito in stomacho suscipit corruptionē
et ad malū humorē valde cōuertitur. Amplius ex sui natura generat hu-
morem non participantem qualitatis excessum si bene digeratur: quod
ostenditur ex ipsius saporis insipiditate: et sic etiā ex sui passibilitate fa-
cile cōuertitur ad naturam illorū qui cū ea pmiscuntur in preparatione:
vnde si permisceatur cū ea quod generat humorem saluginosum: et ipa-
talem humorem generat et sic de alijs. Unde se habet respectu aliorum
ciborum participantū qualitatis excessum ad modum mediū si cum eis
permisceat quod mediū facile cōuertetur ad extrema. Sed quia cucur-
bita est multū aquosa: bonū est cū ea pmisceri cepulā herbā feniculū vel
calamentum: vel organum: q et etiam primo elixetur deinde frigatur.

Non lau-
datur

De caulibus.

Caulis secundum aliquos frigidus sunt et siccis:
secundū aliquos calidi sunt et siccis. Hos autē dicimus q via ci-
bi et eorū substantiā cōsiderādo sunt frigidi et siccis: et generant
humorē melancolicū: sed via medicine et quo ad eorū circūferē-
tiā calidi sunt et sic sunt mali stomacho parū nutriūt et malū humorē ge-
nerant: et peiorē q lactuca et visum obtenebrāt nisi oculi sint valde hūdi
tūc enī possunt cōferre desiccādo: somnū inducūt et māstrua ⁊ vrinā pro-
uocant eorū substantia post primā et secundā decoctionē ventrē laxant.

Generāt,
melanco-
liam.

De caulis siluestribus.

Caulis siluestres nō sunt cōpetentes ad esum
summitates caulū et specialit eorū oculi pueniētiore sunt stripi-
ce et folijs: et debēt decoq et pparari cū carnib⁹ laudabilibus:

Tertia

et efficiat satis boni nutrimenti et delectabilis ad esum. Tales multum
Ad istuctu forant iuncturas et ab intra et extra. Unde antiquis mulieres cibabant
ras. filios suos caulibus ut citius ambulant.

De boragine.

Borago domestica et silvestris; ceteris oleribus

Est conuenientior humane complexionis ad esum. Est enim calida et hu-
mida temperare: et ceteris oleribus meliorem generat sanguinem.
Et quia borago precipue quoad asperitatem ex qua ad esum redditur
minus delectabilis: bonum est quod cum permisceatur ex quo predicta asperitas remo-
ueatur: sicut spinargia et blete tenerrime: tunc enim confortat cor et vniuer-
saliter omnia spiritualia: et est lenitima pectoris et pulmonis et leticiam inducit.

Uersus.

Herbe ca-
lide vsua-
les.

Uersus. Dicit borago gaudia semper ago. Dicitur quidam quod si comedatur
cruda generat sanguinem laudabilem: sed magis quod decoquat cum carnibus ca-
ponum et apponatur aliquantulum de petrosilino ad reprimendum eius humilita-
tem: et de spinargis et bletis ad reprimendum eius asperitatem. Aliie herbe ca-
lide quibus homines consueuerunt uti: sunt hec: petrosilinum: mentha: spargium: trifolium:
feniculus: apium: nasturtium: ortulanum et aquaticum: salvia: hyssopus. Et his autem
herbis per se non sunt fercula. Hanc parum nutriunt et generant sanguinem acutum: et
adurunt sanguinem iam generatum. Unde tales herbe singulariter nullo modo
sunt sumende via cibi sed solum via medicine: tamen his herbis vtrique homines
sani ad corrigendum maliciam aliorum olerum in salis propter aliquas utilita-
tes speciales quibus homines forsitan ab egritudine preseruantur.

De trifolio.

Edicam primo de trifolio. Hec enim herba ca-

lida est et sicca: et precipue amaritudine et stipticitate manifeste
et ideo via cibi non appetit valde autem est bonum stomachosum crudum
siue bullitum sumatur sed parum sustinet decoctionis. Potest autem
conuenienter exhiberi cum oleo aceto et sale: et stomachum confortat et fastidi-
tos curat et appetitum excitat et prouocat conuenienter decoctio trifolij si ex ea
ablatur locus morfus scorpionis: vel vipere curat dolorum: et si non sit locus
morfus dolorum similis dolori omnino causato a morfu.

Proprie-
tas bona
Contra
morsum.
scorpiōis

De speragis.

Speragis autem secundum quod paucum alimentum dant

corpori non bonum possunt offerri cum olea et aceto: sicut superius di-
ctum est de trifolio: et sunt delectabiliores ad esum et stomachum
magis confortantes bulliti in aqua molliunt ventrem: et prouocant vri-
nam et dicitur quidam quod nauseam inducunt.

Urinam
prouocat.

De feniculo.

Feniculus tarde digerit et male nutrit et par-

unde non appetit via cibi: sed confortat inflationem stomachi. Et si bibatur
cum aqua frigida nauseam facit. Et si teratur cum aqua super morsum
canis rabiosi confortat: plus igitur via medicine competit quam cibi. Non
igitur utendum est eo in regimine sanitatis nisi ad correctionem malicie quo-
rundam aliorum ciborum: sicut iterum cum lactuca comedimus petrosilinum ad re-

Contra
morsum ca-
nis.

attendū frigiditati et humiditati lactuce: sicut etiā cū cucurbitis decoq-
mus feniculū: et similiter cū rapis ad corrigendū earū maliciā.

De petrosilino.

Sciendum q̄ generat sanguinē balde acutum **Aperit vi**
et incitat ad irā et est aperitiuū et nō cōpetit via cibi nisi ad corre- **as viues**
ctionē malicie aliorū ciborū: sicut de feniculo dictū est. Verba autē
petrosilij in cibis posita digestionē cōfortat et v̄tositatē exclu-
dit et est herba satis cōueniēs ad falsas. **U**lus autē hui⁹ cōueniēti⁹ est i
tpe frigido et etate senectutis et regiōe frigida quā in oppositis p̄dicto-
rū et sit ex eo epulū cū sale cōtra morsum canis rabiosi.

De apio.

Pium satis cōuenit cū petrosilino in cōplexio-
ne et in pprietatib⁹ sed sapor eius est min⁹ delectabilis. **U**nde
via cibi minus eo vtunt⁹ hoies cōiter: nō est tñ tāte siccitatis si- **Facit epi**
cut petrosilini: vnde nō tātū adurit pprietatē habet i aperiendo **lesiam.**
opilationes splenis et epatis: sed nocet capiti et incitat morbum epilen-
tium et masticatum facit odorē oris bonum.

De nasturtio siue cressonibus.

Sciendū q̄ calefacit stomachū et epar et cōfert
grossicie splenis et sanguinē adurit et parū nutrit et ip̄ius nu- **M**
trimentū nō est laudabile pulmonē mūdificat et renes ad coitū **Madif.**
incitat: appetitū ad cibū excitat: tñ parū ex eo potest sumi in p̄cipio mē **cat sto**
se cum aceto croco et sale et oleo ad reuocationē appetitus et aliter est **machū.**
malū stomacho: qz ip̄m nimis mordicat bibitū et linitū retinet capillos
cadentes.

De saluia.

Saluia multū est calida et sicca ideo nō multū
competit per se via cibi. **I**ppa enī saluia multū cōfortat nervos: **Cōfortat**
in sanitate hoies multū vtūtur saluia. **D**upliciter. primo q̄dex **nervos.**
cōponēdo ex ea vinū saluiatū quo vino hoies in latitudine sanitatis vtū-
tur specialiter in principio mense. Et cōpetit h̄mōi vinū palitidis epilēti-
cis moderate sumptū et p̄cedēte purgatiōe aīcedētis materie. **A**mpli⁹
vtūtur saluia i falsis: nā excitat appetitū et specialiter cū stomachus fue-
rit repletus malis humorib⁹ crudis et indigestis: et ad eandē intētiōē
potest ex ea fieri herbulotū et comedi ieiuno stomacho.

De menta.

Menta multū calida est et sicca et parum cōpetit
via cibi i regimie sanitatis verū est q̄ stomachū cōfortat et ip̄m
calefacit singulū sedat et vigerit et p̄hibet vomitū et fleumatū
cum et sanguinē et ad coitū incitat et p̄hibet spūtū sanguinis.
Confert ad morsum canis rabiosi et est ppria ad illud.

Capitulum quattuordecimum de radicibus.

Radices
visuales.

Radices quibus homines sani cōster bñ
tur his temporibus sunt hec: porri: allea: raphanus: ce-
pe: radix pastinata: napi seu rape: et corne. De porris al-
leis et cepis breuiter est sciendum q̄ via cibi nō compe-
tunt tēperatis corporibus nec calidis: et specialiter cru-
da: parū enim nutriunt: et male nutriunt: et generāt san-
guinem acutum et pungitiuum: grossos tamen subtiliant et viscosos inci-
dunt et postq̄ decocta sunt perdunt pungitiuitatē et adhuc remanet vir-
tus incisua et subtiliatiua. Unde magis cocta cōpetit q̄ cruda.

De porris.

Non pro-
sunt.

Porri autem sunt calidi et sicci et dant corpo-
ri alimentum laudabile et oculis nocent et generant sanguinē ni-
grum et melancolicū et generant somnia terribilia et nervos le-
dunt ratione pungitiuitatis eorū: nocent dentibus et gingiuis et
nullus colericus nec melancolicus eis vtatur et specialiter crudis.

De cepe.

Pertur-
bat intel-
lectum.

Cepe calide sunt et habēt humiditatē supflua
terrestrem cū humiditate aquosa subtili indigesta. Si comedā-
tur crude generant in stomacho humores malos et putrefacti-
biles et corruptibiles et generant somnia mala et terribilia et dolorē ca-
pitis. Unde nimius vsus earum disponit hominē ad memoriā deperdē-
dam et perturbat intellectū et pducit ad dementiā. Sed si comedant co-
cte cum aqua laudabilis carniū laudabiliter iuuant digestiua et minu-
untur earum documenta et temperant cibaria frigida cum quibus deco-
quantur sed melius est eis non vtī.

De alleis.

Tyriaca
rusticorū.

Allea calida sunt et declināt ad aliqualem hu-
miditatem sed minus q̄ cepe: valent cōtra ventositatem et va-
lent in tussī et bene screare faciunt: sed nocent visui et dolorem
capitis inducunt. Unde allea sunt tyriaca rusticorū. Predicta acrumina
solum cōpetunt his qui fleumaticum aut grossum viscosum humorē ha-
buerunt. Colerici a predictis generibus acruminum abstineant. De ra-
phano autem et radice que sunt propinqua et in cōplexione et pprietate
Sciēdum est q̄ multū cōpetunt via cibi: specialiter corporibus colericis
generāt enim sanguinē acutū et pungitiuū et est raphanus malus stoma-
cho faciēs eructuationē et generat humorē grossum et si digestiua sit de-
bilis humorē crudū habet tñ virtutem subtiliatiua et incisua. Quidam
autē comedunt radicem et raphanū post alios cibos ad cōfortandum di-
gestionē: de quo admiratur. Galī. Unde verū est q̄ experientia docet et
dicunt sapientes q̄ si comedatur post alium cibum iuuat ad descensum et
ventrem laxat. Sed si comedatur ante alium cibum impellit cibum ad
superiora et vomitum inducit. Bonum est autem q̄ comedatur cū aceto
et sale post alios cibos et in pauca quantitate verum est q̄ oculis nocet et
capiti et valet contra morsum scorpionis sumptus intus et extra applica-
tus et ad coitum incitandum.

De rapis et napsis.

De rapis autem et napsionibus sciendum qd in ter radices magis conueniunt ad corporis nutritionem qd satis ostēditur ex amicitate sui saporis. Hoc enim commune est omnibus edulīs qd amara et pungitiua minus alimentum dant corpori quam dulcia. Et quia nape et rape sunt ceteris radicibus dulciores et minus pungitiue magis competunt via cibi sed generāt sanguinē grossum melacolicū et sunt difficilis digestiōis et vērōse et generāt humorē crudū si digestiua sit debilis: habent tamē proprietatem mirabilē ad confortationē visus et bonum est qd depurentur a prima aqua et nullo modo comedi debēt cruda et napsiones sunt rapis laudabiliores. Et incitāt ad coitum et ventrem molliunt et vias mundificant vinales.

Incitant
coitum.

De pastinacis.

Pastinacis autem sciendum qd si fuerint albe poterunt cocte cum carnibus sumi vel sine: quoniam cōferunt eadem iuuamenta ventri et renibus sicut rape: sed expedit vt post sumantur sed minus nutriunt qd rape et napes et indigestibilitas inest eis sicut alijs radicibus et generant humorem grossum et crudum si digestiua sit debilis et humor qui generatur ab eis est mediocriter malus. Carne autem meliores sunt pastinacis sed multum nocent capiti humido et pulmoni.

Capitulum decimumquintum de fungis.

Quo autem post tractatus de radicibus aliquantulum loqui de fungis quia maiorem habent similitudinem cū radicibus qd cū herbis vel fructib⁹. Sciendum autem qd est vna maneries fungorum qua homines vtuntur et specialiter ytalici via cibi postq̄ elixati sunt vel frixi vel conditi cum quibusdā speciebus et sunt saporis delectabilis et vocantur apud gallicos causa pinioli et nascunt in pratis et in terra nō corrupta vbi etiā

Duplex
est fungus

animalia venenosa non conuersantur. Nascentes autem iuxta cauernas animalū venenosorum et in locis putridis iuxta plātas seu arbores mortiferas sunt mortiferi. Sunt etiam quidam fungi qui a tota specie sunt mortiferi. Fungi non mortiferi meliores sunt siccī qd virides et bonū est qd cum piris prebulantur in aqua et cum pulegio frigantur et cum oleo oliuarum dulci et superspergatur puluis quarundā specierū: puta zinziberis albi et cynamomi et sic corrigitur eorū malicia: sunt etiā frigidi et humidi et talem humorē generāt: et eorū substantia est multum putrefactibilis. Et similiter humor generatur ab eis. Male igitur nutriunt et sunt difficilis digestiōis et digerantur si comedantur: sed generant colicam: et ex eis interdum prouenit suffocatio anxietas et sincopis et sudor frigidus: cura eius est per oximel diureticum cum decoctione hyssopi et pulegij et sunt mala stomacho valde et bonum est post eos bibere bonum vinum. Et sum igitur fungorum omnino vitupero salua reuerentia ytalicoz qui eis vtuntur ad voluptatem.

Quidam
sunt mor-
tiferi.

¶ Capitulum decimum sextum de trufflis.

Uſus fū-
gorū ma-
ius.

Mon solum autē homines vtuntur fun-
gis sed etiam idīs seu trufflis. Sic autem nominātur
ab aliquibus. Alij autē nominant tuberas ⁊ sunt radi-
ces in terra sine trūcho ⁊ folijs figure rotūde coloris
rubei saporis insipidi: dulcedini aliquali appropinquā-
tes et puto q̄ alimentū dant frigidū ⁊ humidū ⁊ gros-
sum: generant enim humorem non multū malum ⁊ co-
meduntur crude ⁊ cocte. Substātia eorum est multum terrea ppter qđ
comedantur post alium cibum iuuant ad eius descensum ab orificio sto-
machi. Et dicunt quidam q̄ generant humorem melancolicum ⁊ nichil
est eis par. Bonū est q̄ primitus elixētur in aqua cum vitello oui postq̄
primit⁹ sunt excorticati et deinde condiantur cum oleo dulci: et addatur
pulis quarundam specierum ⁊ post trufflas debet bibi bonum vinum.
Uſus autem continu⁹ est periculofus corpori humano ex eo q̄ inducit
paralysim et apoplexiam: colicam: stranguriam et sunt dure digestionis
grauantes stomachum ⁊ multum appropinquantes ad naturam fungo-
rum sed minus mali sunt q̄ fungi. Eligantur autem truffle que inueniun-
tur in terra arenosa libera non nimis aquosa: et dicunt quidam q̄ sicce
sunt deteriores humidis ⁊ maxime comedantur in vere ⁊ generantur in
profunditate terre per viam putrefactionis. Vnde videtur terra inter-
dum effumare in loco in quo generantur ⁊ nives existentes in illo loco li-
queſcant penitus et sic caliditatem quandā habent putredinalē. Et ex
hoc opinantur quidam q̄ sunt calide complexionis et q̄ humorem cali-
dum generant et q̄ incitent ad coitum. Ista tamen non approbo quia di-
ctis sapientum in ista materia non concordant. Securius esset eis nō vti
salua reuerentia eis vtentium plus ad voluptatem q̄ propter necessita-
tem et vtilitatem.

Prepa-
ratio.

¶ Capitulum decimum septimū de carnibus:

Quia bone carnes bonum sanguinem
generant inter alia cibaria posito q̄ bene digerantur
determinandum est de alimento sumpto a car-
nibus in speciali. Et primo de alimento sumpto a
quadrupedibus domesticis et siluestribus. Et dein-
de de alimento sumpto a volatilibus tam domesti-
cis q̄ siluestrib⁹. Primo dicemus de alimēto sum-
pto ex animalium quadrupedum diuersitate: dein-
de ex membrorum eorundē varietate. Sciendū q̄
animalium quadrupedum quedam sunt boni et laudabilis nutrimenti et
quedam illaudabilis. Amplius quedam sunt facili digestionis et alia
difficilioris et tardioris. Amplius quedam generant grossiorem ⁊ visco-
siorē humorem ⁊ alia subtiliorem. Item quedā carnes multi nutrime-
ti sunt alie pauci. Carnes autem laudabilis nutrimentū de numero qua-
drupedum sunt carnes capriolorum iuuenum siluestrium et domesticorū:
⁊ domesticę sunt siluestribus meliores. Siluestres vero sunt plus
debito sicciores: sed carnes caprarū antiquarū ⁊ hircorum sunt simplici⁹

De q̄dru-
pedib⁹.
Caprioli.

ter illaudabiles siue sint domesticæ vel siluestres. Amplius dico q̄ carnes porcorum non antiquorum non nimis iuuenū: sed etate mediocriū: puta vnus anni vel duorū tam domesticorū q̄ siluestrium sunt multum laudabiles corporib⁹ sanis et fortibus in quibus viget fortis calor. Et p̄to q̄ siluestres sunt domesticis meliores eo q̄ domesticæ sunt plus debito viscosiores et humidiores. Predictæ autē carnes si aliquantulum saliantur anteq̄ comedantur obtemperatur earum viscositas. Et quidam simpliciter opinantur has carnes meliores esse inter q̄drupedia vel esse simpliciter conuenientiores corporib⁹ nostris et nobis magis p̄portionabiles et magis nutritiuas. Amplius dico q̄ carnes vitulorum lactatium sunt valde laudabiles. Nō laudabiles autem carnes boum veterū vel thaurorum vel vaccarū domesticarū vel siluestrium. Nam sunt difficilis digestionis et mali chymi et humorem generant melancolicū. Unde earum vsus inducit leprā et quartanā et splenicam passionē et similes egritudines melancolicas. Amplius carnes arietum vnus anni specialiter castratorum sunt laudabiles et a quibusdam sapientibus q̄ plurimum approbante. Sed carnes arietum non castratorū antiquorū et omnium et agnorū porcorum nō sunt laudabiles nec in sanitatis regimine cōuenientes. Predictæ carnes laudabiliores sunt t̄pibus quibus habēt pascua meliora: tūc enim sunt cōuenientiores esui. Unde carnes caprarū sunt meliores in estate in qua pullulationes quibus pascuntur sunt p̄fecte et similiter q̄ boves indigent herba profunda pro eorū pascuis sunt in estate grossiores et pinguiorē et esui cōuenientiores. Oues autē sc̄z p̄ncipis et mediūveris sunt cōuenientes: non enim indigēt pascere herba magna et p̄funda parua enim sufficiēter nutri possunt. Ex dictis igitur elici pōt q̄ carnes hyrcorum caprarū et arietū et boū et porcorū antiquorū et specialiter nō castratorum et porcelloz lactatium et agnorum non sunt multum conuenientes in regimine sanitatis: sed carnes vitulorum iuuenū et arietū animalium et porcorum annorū duorū vel vnus: etiam castratorū specialiter sunt conuenientes in regimine sanitatis. Quidā autē opinant vitulinas meliores et aliū porcinas magis approbāt carnes aualis arietis castrati s̄z in hoc ē multū cōsiderāda p̄suetudo et appetitus hominis. Amplius consueuerūt homines sanī existentes vti carnibus leporinis et cuniculorū et ceruorū. Et iste carnis sunt melancolicæ et talē humorem habent generare. Unde tales carnes dū pueniunt ad antiquitatē simpliciter sunt euitande: et meliores aut sunt cū sunt partui p̄pinque vt siccitas eorū obtemperetur ab etate et p̄dicte carnes sunt simpliciter euitāde nisi sint pingues. Nam ex earū pinguedine obtemperatur siccitas. Vbi quasi idē videtur de carnib⁹ predictis sicut de caprinis siluestrib⁹ et domesticis et bouinis. Nam carnes porcorū p̄portionabiles sunt carnib⁹ boum et carnes leporum et cuniculorū p̄portionabiles sūt carnib⁹ caprarū. Sūt alia multa q̄drupedia q̄ sunt esui incōuenientia et apud nos non sunt in vsu quīs tēpore necessitatis homines eis vti possint vt vulpiū et luporum asinorū et equorū et canū carnes. Vbi enim carnibus homines apud nos non videntur nisi in tēpore necessitatis. Carnes autem vulpinas comedūt quidā venatores tēpore autumnū quia tunc pingues inueniuntur. Impinguatur enim ab vuis. Similiter carnibus canum iuuenum bene pinguium et castratorum vtuntur quod tolerabile est tempore necessitatis. Et similiter intelligitur de carnibus asinorū.

Vituli.

Arietis.

Caprarū

Hyrcorū.

Leporis

Epene-
cellitatis

Tertia

**Carnes
cuniculo-
rum**

luporum. Deteriores autem his carnes asinorum: equorum: et camelorum: et leonum carnes: et quia omnino predictae carnes distant a complexione hominis non approbo earum usum nisi in magna necessitate. Carnes autem cuniculorum post carnes apri et porci siluestis et caprioli sunt convenientiores in regimine sanitatis. Et est diligenter notandum quod carnes declinantes ad siccitatem non debent assari sed elixari. Et declinantes ad humiditatem debent assari ut earum humiditas temperetur. Et ideo carnes cuniculorum leporum: cervorum: et vitulorum: et caprilorum debent elixari et carnes porcorum et castratorum: arietum assari: elixatio enim obtemperat siccitatem et assatio humiditatem. Et ex hoc patet quod in temporibus et complexionibus humidis magis cōpetunt carnes declinantes ad siccitatem et assate. In temporibus autem siccis et complexione et etate siccis magis cōveniunt carnes declinantes ad humiditatem. Inter carnes predictas laudabiles quedam sunt facilius digestionis ut caprilorum et cuniculorum iuuenum. Et quedam difficilius digestionis: puta porcorum et castratorum arietum aliquid antiquorum et thaurorum iuuenum. Et quedam sunt mediocriter digestionis ut carnes vitulorum unius anni agni castrati et iuuenum leporum. Amplius carniū predictarum laudabilium quedam humorem grossiorem et viscosiorem generant ut carnes porcine: vel grossiorem sine viscositate ut ceruine et bouine iuuenes. Et quedam generant subtiliorem sine viscositate: ut carnes cuniculorum et caprilorum. Et quedam subtiliorem cum aliquali viscositate: ut carnes agnorum iuuenum. Carnium etiam predictarum laudabilium: quedam plus nutriunt et quedam minus: et alie mediocriter. Exemplum primum: porcus: exemplum secundum: cuniculus: exemplum tertium: castratus aries. Amplius carniū predictarum laudabilium conuenit diuersitatem membrorum considerare. Et primo quidem diuersitatem membrorum que attenditur secundum intra et extra: et secundum ante et retro: et secundum dextrum et sinistrum. Quo ad primum sciendum quod cōmuniter et regulariter membra exteriora sunt magis laudabilia in sanitatis regimine quam interiora. Membra enim interiora puta cerebrum: cor: pulmo: stomachus: epas: splen: et testiculi: renes et intestina non sunt laudabilis nutritionis vel simpliciter vel non sicut exteriora. Sunt enim difficilis digestionis et generationis grossi humoris. Unde de cerebro est sciendum quod est stomacho malum nauseatum et scismaticum et grossi humoris generatiuum. Unde si bene digeratur alimentum dat corpori notabile sed nullo modo comedit debet post alios cibos. Bonum autem est quod cum origano vel calameto vel cum aliquo obtemperantibus eius humiditatem viscositatem et frigiditatem in quibus fit virtus incisiva et calefactiva apparet. Et sicut est dictum de cerebro: ita intelligendum est de omnibus medullis et nucha. Et cōueniens est quod si comedantur quod primum assentur super carbones ut earum viscositates et humiditates obtemperent. Notandum quod comestio cerebellorum et specialiter caprilorum cōueniens est contra venena et contra morsum venenosorum animalium.

**Diastitas
membroꝝ.**

De cerebro.

De cerebro sciendum est quod difficilis est digestionis et tarde pertransiens. Si autem bene digeratur alimentum non paucum dat corpori nec mali chy mi et specialiter cor eduli. Sciendum autem quod cor cerui virtutem habet tyriacalem. De pulmone autem sciendum quod est facilius digestionis ceteris interioribus quod declarat eius raritas et mollicies: sed alimentum dat fleumaticum et paucum et puto quod non multum malum et specialiter pulmo

De corde

De corde sciendum est quod difficilis est digestionis et tarde pertransiens. Si autem bene digeratur alimentum non paucum dat corpori nec mali chy mi et specialiter cor eduli. Sciendum autem quod cor cerui virtutem habet tyriacalem.

De pulmone.

De pulmone autem sciendum quod est facilius digestionis ceteris interioribus quod declarat eius raritas et mollicies: sed alimentum dat fleumaticum et paucum et puto quod non multum malum et specialiter pulmo

eduli. Stomachus aut et guttur et intestina et matrix sunt difficilis digestionis et tarde: et non sunt generantes bonum sanguinem. Splenis autem caro est pessima et eius caro est cachochimicha et est mali sanguinis generatrix et saporis indelectabilis. Epar est dure digestionis: sed multum nutrit et generat sanguinem convenienter supposito quod nutrimentum sit ex fibibus et passulis multis. Testiculi autem sunt indigestibiles et cachochimichi: sed si bene digerantur bene nutriunt. Meliores autem sunt porcorum testiculi. In quantum enim porcorum caro ea que aliorum est melior: tantum etiam testiculi. Et hic est diligenter notandum: quod testiculi animalium pro nectorum in quibus est iam fermentatum semen et generatum non sunt boni nutrimenti. Habent enim aliquid fetens insinuans naturam spermatis: sicut renunculi habent aliquid fetens insinuans naturam urine in eis generate et conseruate. Unde et propter hanc causam renunculi non generant sanguinem simpliciter bonum: sed testiculi animalium iuuenum adhuc coire non potentium in quibus adhuc non est sperma fermentatum sunt satis laudabilis nutrimenti si bene digerantur. Quod ad membra exteriora sciendum quod ceteris paribus anteriora sunt meliora posterioribus quia magis a supfluitatibus depurata et forti calori propinquiora et magis mobilia et communiter minus pingua. Et similiter dextera pars est melior sinistra et vniuersaliter partes carnee meliores sunt non carneis. Partes enim priuate carnibus sunt sicut pedes et ostrosum et aures. et inter alias partes pedes sunt laudabiliores et deinde aures: et omnes istae sunt difficilis digestionis et pauci nutrimenti. Laudabiliores autem sunt pedes porcorum iuuenum. Decoquantur autem et elixetur in aqua et post comedantur cum aceto vel synapio. Et interdum decoquantur cum oleribus et interdum cum ordeo et efficiuntur digestibiliores et prisana efficitur laudabilior et magis subductiva ventris. Pedes autem porci et extremitates eduli laetantis colericis conferunt et specialiter si in tempore calido: maxime condiantur in sulso. De partibus autem carneis sciendum quod caro est duplex: vna est glandulosa sicut mamillarum et testiculorum inguinum et a stellarum faurium et linguae et similium. Omnibus autem carnibus laxa et glandulosa commune est delectabiles apparere secundum esum. Quod autem ex ipsis alimentum bene quidem digestum est bonum humorem generat quod autem minus bene digestum est humorum fleumaticus aut crudum generat. Ex partibus quidem humidis fleumaticus ex duris autem crudus. Alimentum autem verum quando habet lac insinuat aliquid dulcedinis et propter hoc delectabile est ipsis leccatoribus. Quod autem de testiculis est dicendum dictum est superius. Nutrimentum autem linguae medium est inter nutrimentum carnis firme non spongiosae et nutrimentum carnis spongiosae. Non enim est adeo laudabilis nutrimenti sicut caro firma non spongiosa: nec adeo mala sicut spongiosa. Lingua vero vituli vel cerui est laudabilior sicut testiculi porcorum iuuenum sunt laudabiliores. Et adhuc sunt meliores testiculi gallosum saginatorum et pulmo eduli alijs pulmonibus laudabilior et epar eduli est alijs laudabilior. Et stomachus gallosum et cerebrum cuculorum et cor cernuorum est laudabilior alijs. Carnium autem non spongiosarum nec glandulosa est melior quam cordi propinquo: cuiusmodi est caro costarum et que est iuxta ossa et que est in parte anteriori et in parte dextra: et que est pinguis pinguedine moderata. Carnes autem maxime

De stomacho.
De splene.
De epate.

Testiculi

Duplex caro.

De lingua

distantes a corde et in parte sinistra ⁊ sine ossibus sunt minus bone sicut
 carnes natis sinistre Eligantur igitur carnes in quibus sunt ossa: pingues:
Proprie propinque cordi: anteriores ⁊ dextre. Et si hic diligenter notandū q̄ cun-
tas cuni- culus habet ptes posteriores satis bonas eo q̄ illas partes semper ele-
culosū. uat sup partes anteriores: et sic p accidens pars posterior: est magis de-
 purata a supfluitatibus vt quidā dicit: et cum hoc ille partes sunt magis
 pingues in cuniculis: sed in hoc est materia cōsiderandi. Nunc restet di-
De vola- cere de volatilibus. Volatilia que cōmuniter sunt in vsu sunt hec gallus:
tilibus. gallina: capones: ⁊ āseres: anates domesticæ: perdices: fāsiani: pauones:
 grues: malar di: et similes aues siluestres degentes in aquis vt anates.
 Et etiā turtures: columbe iuuenes: strunelli: allaude: pluuerii passerces
 et relique aues minute q̄ capiuntur in bladīs vt turdi meruli. Volatiliū
 autem que enumerata sunt: quedam sunt laudabilis nutrimenti: quedam
 illaudabilis. Et quedam sunt facilis digestiōis ⁊ quedam difficilis. Et
 quedam sunt temperate complexionis ⁊ quedam distemperate. Lauda-
 bilis nutrimenti sunt galline ⁊ earum pulli capenes iuuenes et antiq̄ be-
 ne pingues ⁊ per dices iuuenes ⁊ allaude et turtures et pluuerij coturni-
 ces et aues parue que capiuntur in bladīs. Alia autem volatilia ab istis
 sunt illaudabilis nutrimentū difficilis digestiōis ⁊ inequalis complexio-
Aues de nis: puta carnes anserū: anatum: ⁊ pauonum: ⁊ malar dorum. Et vniuer-
gentes in saliter carnes auium habentiū collum longum et rostrū longum degent-
aquis il- tium in aquis omnes sunt illaudabilis nutrimenti: difficilis digestiōis
laudabi- et generant humorem melancolicum. Similiter strunelli meruli ⁊ turdi
les sunt. sunt graues ad digerendum et grosse nature. Passerum autem carnes
 sunt calidissime ⁊ a temperamēto longissime et multū excitantes coitis.
Volatis Unde non multū conueniunt in regimine sanitatis. Inter carnes volati-
lia lauda- lium laudabilium: in regimine sanitatis quedam sunt temperatores et
bilia. temperamēto propinquiores. Alie sunt minus temperamēto propique.
 Temperatores quedam sunt galline iuuenes et gallinarum pulli ⁊ iue-
 nes pingues capones que tamen ad aliqualem caliditatem ⁊ humidita-
 tem declinant. Similiter ⁊ perdices iuuenes ⁊ coturnices. Per dices ta-
 men declinant ad aliqualem frigiditatem et siccitatem: et sunt sicut gal-
 line deserte ⁊ habent proprietatē constringendi ventrē et elixe. Coturni-
 ces autem sunt satis temperate. Dicunt quidem q̄ ex comestione cotur-
 nicis fit spamus ⁊ tethanus: sed aliquantulū declinant ad caliditatem et
 sunt subtilis substantie generantes bonos humores ⁊ multū competunt
 sanis et conualescentibus. Reliqua autem volatilia superius enumerata
 plus distant a temperamento: puta carnes columbarū iuuenum ⁊ turtu-
 rum iuuenū. Nam harum antiquarum carnes sunt euitande propter ea-
 rum nimiam caliditatem et siccitatem ⁊ digestiōis difficultatem. Enti-
Contra qua autem columba mirabilem habet proprietatem in epilepticis et pa-
epilepsia raliticis: et turtures in acuendo ingenium. Horum tamen pulli sunt con-
 uenientiores corporibus sanis: sed declinant ad siccitatem et caliditatem.
 Unde euitari debent in regionibus calidis complexionē etate et tempo-
Olavola ribus calidis. Aues parue que capiuntur in bladīs vt allaude declinant
tilia pau- ad siccitatem et caliditatem sed non tantum vt turtures et columbe. Et
ci sunt nu est diligenter notandum q̄ genus volatiliū omnium est pauci nutrime-
trimenti, ti si comparentur generi peditantium et maxime porcorum quorum car-

nes nullum aliud nutrimentum excedit in bonitate. Sed volatiliū caro est digestibilior et maxime perdicum et gallinarum gallozum iuuenū et columbarum et allaudarum et anium paruarum que capiuntur in bladis. De interioribus volatiliū respectu membrorum exteriorum proportionabiliter dicendum est sicut in peditantibus dictum est. De intestinis volatiliū similiter est sciendum: q̄ sunt simpliciter in esibilia: quā tamen anium ventres esibiles et delectabiles sunt valde sicut ventres anserum impinguatorum gallozum et gallinarum quorum alimentū infusum fuerit in lacte: sicut autem eorum ventres sic et epata non solum ad esum delectabilia sunt: sed maxime nutritiua. Testiculi gallozum iuuenum etiam sunt boni nutrimenti et multi facili digestionis. Cerebella volatiliū laudabiliora sunt cerebellis quadrupedum quanto sicciora eis. Ipsorum autem volatiliū que sunt montana cerebrata sunt antiquorum cerebris meliora proportionabiliter alijs partibus. Cristas et barbas gallozum non collaudauit aliquis nec vituperauit. De partibus autē exteriozibus volatiliū proportionabiliter est dicendum sicut in peditantibus dictum est. Partes enim anteriores sunt meliores posterioribus et dextera quam sinistra et pinguis mediocriter quam pinguedine denudata et propinqua cordi q̄ remota et ossuosa parum q̄ ossibus denudata. Unde sciendum q̄ ale volatiliū et specialiter iuuenum pinguium ydonee sunt ad digestionem et nutritionem: et similiter gallinarū et gallozum pinguium et iuuenum similiter et caponū. Optime quidem sunt ille ale q̄ sunt nutritorum bene et iuuenum: pessime vero que macilentorum et prosectorum. Et est diligenter notandum q̄ volatilia que sunt dure carnis vt pauo et anser et antiquus capo et anas et grus indigent multa mora post eorum occisionem anteq̄ decoquantur et comedantur et oppositū est de volatilibus mollis carnis et facili digestionis. Non enim indigent multa mora post eorum occisionem antequam decoquantur. Et quanto carnes volatiliū sunt grossiores et minus putrefactibiles tanto indigent maiori mora vt carnes eoz mollescant et fiant magis apte ad decoctionem et digestionem vt eoz aromaticitas reducatur de potētia ad actū ex longa mora. Et paucos maxime indigent longa mora inter volatilia omnia et deinde agones et grues: et deinde capones antiqui: deinde galline et galli iuuenes. Cetera autem volatilia pauca vel nulla mora indigent. Bonum igitur est q̄ pauo conseruetur per tres dies vel per duos et capo iuuenis vel galline iuuenes per duodecim horas ad minus et capo antiquus per viginti duas et grues et agones per duos dies vel diem cum dimidio. Amplius diligenter est notandum q̄ modus decoctionis multum est considerandus in carnibus peditantium et volatiliū. Nam que decoquantur in aqua dulci dant corpori humidius alimētum et facilius digeruntur. Asinata autem et frixa sicciora sunt et tale dāt corporibus nutrimentum: similiter domestica ceteris paribus dant alijs humidius nutrimentū et facilius digestionis et pluriū superfluitatū q̄ siluestria. Et habitantia in montanis et in locis siccis dant corpori siccius alimentū et minorum superfluitatū et magis mundum et minus resolubile et difficilius conuertibile q̄ habitantia in locis aquosis et humidis. Et debet hec cōparatio fieri in eadem specie et ceteris paribus ex pte etatū habitudinis et similium. Et q̄ limatie videntur habere conuenientiam

De membris volatiliū.

Testiculus galli.

Ala bona.

De mora post occisionem.

Modus decoctionis.

De limatijs.

cum carnibus peditantiis ⁊ quidā ex eis quotidie comedunt breuiter hic de eis est transeundum inq̃tū habent alimēti virtutē. Sciendū igitur q̃ carnem habent durā ⁊ ppter hoc indigestibilē si tamē digeratur maximi nutrimenti existit. Et quia aqua decoctionis earū est ventris subductiua propter hoc aliqui condientes hoc brodiū cū oleo sale et vino vtūtur brodio ad secessum eorum que secundū ventrē. Si autē velis solo nutrimento eis vti carnē huius animalis decoctā in aqua transpone in aliā aquam: deinde iterū illud decoques: et sic secundo et tertio decoques q̃ tenera fiat caro preparata enī sic restringit ventrē et alimentū sufficiens corporibus exhibet intantū etiam q̃ multum competit volentibus impinguari. Multas bonas alias proprietates quas memini me scripsisse in consilio per me ordinato ad emoptoycam passionem: in quo etiam loco sufficientius electionem require linatiarum et modum preparationis et inuamenti eorum.

Capitulum decimū octauum de piscibus.

Pisces
sunt natu
re frigidi.

Consequēter determinandum est de piscibus. Sciendū igitur q̃ pisces respectu carniū ceteris paribus minoris sunt nutrimenti et facilioris digestionis et nutrimentū corū est magis supflūū et fleumaticum et frigidum et humidum et minus mansuū. Et quidam dicunt q̃ sunt ad digerendū duri et longā faciunt moram in stomacho et sitim generāt: et si sint ad digerendū duri et longā moram faciunt in stomacho

hoc est ratiōe frigiditatis et viscositatis: et q̃ i eorū digestionē laborat stomachus et interdū corrūpitur in stomacho et qualitatem quandā suscipiunt putredinalem et sitim generant. Et vt sit ad vnū dicere carniū laudabiliū nutrimentū melius nutrimento pisciū. Et est sciendū q̃ pisces marini sunt meliores piscibus aque dulcis ceteris paribus. Eorum enim nutrimentum minus est superfluum et fleumaticum et nature carniū magis propinquū: sed quia ceteris paribus pisces marini sunt durioris carnis piscibus aque dulcis: ideo sunt difficilius digestionis et resolutionis et pluris nutrimenti et purioris. Vnde iudicio meo meliores sunt in regimine sanitatis q̃ pisces aque dulcis. Et est diligenter notandū q̃ in piscibus tam marinis q̃ aque dulcis eligendi sunt quorū caro non est viscosa sed frangibilis: non multū grossa sed subtilis: non grauis odoris sed suauis: nec cite putrefactionis sed sufficientis durationis: non mali coloris sed albi et quorum habitatio non est in lacubus: stagnis: nec in locis sordidis: nec in aquis habentibus multas herbas: qui etiam non sint macri nec valde iuuenes nec valde magni. Et qui sunt velocis motus et pauce viscositatis. Et si pisces marini qui capti fuerint in fluminibus multum distantibus a mari: tales vtiq̃ pisces primis cōditionibus suppositis p̃re ceteris erunt eligendi. Amplius suppositis predictis conditionibus quanto squamosiores tanto meliores. Et similiter intelligatur de spinis. Hec enim significant puritatem substantie piscis. Inter pisces marinos capti et nutriti in mari profundiori et magis agitato et ad q̃ est cursus plurimum fluminum plurimū sunt et meliores. Et ex hoc concluditur q̃ pisces capti et nutriti in mari mortuo non sunt ita laudabiles

Pisces
marini.

Pisces
squamo-
si melior.

sicut qui capti sunt in alio mari. Et similiter capti in mari meridionali nō sunt adeo sani sicut in septentrionali: quod magis est agitati. Est enī magis tempestuosum et velocioris fluxus et refluxus. Et similiter intelligitur de piscibus aque dulcis. Nam ceteris paribus quanto aqua est profundior et mobilior tanto piscis in ea nutritus est melior. Ex his igitur elici potest sufficienter qui pisces sunt vituperabiles: et qui laudabiles de piscibus qui sunt in vsu. In his partibus gallicanis. Et primo dicemus de piscibus marinis deinde de piscibus aque dulcis. Dicamus igitur q̄ bestiales sicut porcus marinus: canis marinus delphin et morua non multū cōpetit in sanitatis regimine. Sunt enim difficilis digestionis et grossi humoris et multe superfluitatis. Nec ī carnibus predictorū pisciū apparent cōditiones superius enumerate: puta albedo subtilitas frangibilitas et spiritatis mediocritas mot⁹ velocitas et odoris suauitas. Et si hos pisces et cōsimiles comedi cōtingat non statim sunt comedendi aut coquendi postq̄ capti sunt sed obseruandi sunt per aliquos dies quousq̄ eorum carnes molestant et tremescant sine substantie corruptione. Amplius predicti pisces meliores sunt semisalsi q̄ recentes. Pisces autem perfecte salsi non cōpetunt in sanitatis regimine sicut nec carnes. Nam male nutriunt et parum et tarde. Et de alijs piscibus marinis sciendū q̄ cōsideratis cōditionibus supradictis laudabilibus mihi apparet q̄ rogetus et gornatus inter pisces marinos sunt laudabiliores: nā eorū caro est alba satis subtilis et frangibilis boni saporis et odoris delectabilis et eorū substantia apparet purissima. Et post hoc plagitia et sola: sed horum caro est magis viscosa et minus frangibilis et minus alba et magis grossa et minus subtilis nec horū sapor aut odor est ita delectabilis. Et forte piscis merlengus est laudabilior post rogetū. Non enim est tante grossicie et viscositatis sicut plagitia et sola et eius substantia est satis frangibilis sed consideratis sapore et odore cū colore et substantie puritate et mobilitate deficit in bonitate a rogeto et gornato: et similiter intelligatur de allece. Et morua inuenis satis appropinquant predictis in bonitate cōsideratis predictis cōditionibus est tamen grossior et viscosior predictis piscibus. Salmōes autem et turboti et maquerelli et cōgri multum deficiunt a bonitate rogetorū. Sunt enī multū grossiores et viscosiores et magis sunt superfluitate pleni. Unde non cōpetūt nisi exercitantibus fortibus iuuenibus robustis cū quibusdam salsis eorum grossicie viscositati et frigiditati repugnantibus. Rogia est propinquior predictis imediate in bonitate et malicia. Sepia autē ceteris enumeratis est deterior sicut facile est videre cōsideratis cōditionibus superius enumeratis. Omnes enī pisces superius enumerati meliores sunt frixi vel assati q̄ elixiati. Et elixiati in vino cū quibuscūq̄ seminibus vel herbis eorū viscositati et frigiditati repugnantibus q̄ in simplici aqua cocti. Latus autē pisciū specialiter frixorū in multo oleo simpliciter est euitanda. Et vniuersaliter de eorū interitū: a euitāda sunt quousq̄ pisciū epata similiter et capita sunt gustui multū delectabilia: sicut patet de epata morue et capite eius: de oculis quorūdam aliorū sicut melius menouerūt lecatores. Preter autē hos pisces marinos quidā alij de genere ostracorum: dermacū qui sunt in vsu. Hos autē solū facim⁹ mentionē de ostreis et molis quibus solis gallici vti cōsueuerūt. Aqua decoctionis earū quādam habet viscosi

Electio
pisciū.

Pisces
bestialis

Roget⁹ et
gorna sūt
laudabili
iores.

Merlengus.

Morua.

Salmon.

Rogia se
pia.

Mod⁹ parandi.

Natura
ostreor.

tatem ratione cuius ventrē laxat: sed predictorū caro pfecte cocta in pluribus aquis per decoctionē depurata inter alios pisces sufficienter nutrit sicut de limacis dictū est: et ventrē stringit et inter alios pisces plurimum stomachū cōfortat et minori frigiditate picipat. Humor tamen a talibus generatus sicut et ceterorū pisciū est crudus vel fleumaticus: crudus quādam ostracodermacū habentiū carnē durā et fleumaticus ostracodermacū habentiū carnē minus durā cuiusmodi sunt et ostree et mole que sunt in usu. Humor igitur ab eis generatus fleumaticus est sed minus quam ceterorum piscium. De piscibus aque dulcis que apud nos sunt in usu dicam⁹ quod consideratis conditionibus superius enumeratis: puta coloris albedine: fragibilitate et subtilitate substantie et sapore et odoris suavitate et mediocri p̄ritate et cōpetenti squamositate et veloci motu et aqua in qua reperiri cōsueverūt bonitate meliores sunt piscibus qui capiuntur in aqua petrosa corrente versus septentrionē profunda multe agitationis ad quam non cōfluunt sordidies ciuitatū in qua etiam nō sunt herbe male. Et mihi

Parca et
luci⁹ ven-
dosa.
Anguilla
Lampre-
da.

apparet quod parca et lucius mediocris obtinent primū gradū supposito quod sint pingues. Et deinde vendosse et deinde locia: et quis carpo sit squamosior: predictis tamē nō habet carnē adeo albā nec frangibilē nec subtilem sicut lucius et parca et sepius reperit in stagnis. Anguilla autē vato quod sit laudabilis gustui tamen cōsideratis cōditionibus predictis pisciū est mala. Sed laprede parue sunt laudabiliores anguillis et minus piculose. Non enim sunt tante viscositatis nec grossicie sicut patet ad sensum. Et sicut dicimus de anguilla inter pisces aque dulcis: sic intelligimus de lapreda. Unde salua reuerētia vrentiū iste piscis est valde piculosus quis sit ori saporosus. Horū enī pisciū in aqua similis generatio gnationi serpentū in terra. Unde multū dubitandū est quod nō sint venenosi. Unde eorum capita et caude in quibus venenū cōsuevit esse et similiter interior spina nullo modo sunt edēda. Bonū est etiā propter eorū viscositatē quod submergantur in vino optimo viue et dimittant ibidē quousque mortue sunt et deinde pparētur cū galentina optimarū specierū secundū quod coci magnorū dominorum consueverunt facere. Laudo tamen quod prebulantur primo duabus ebullitionibus in vino et aqua: et illa abiecta decoquantur ad perfectionē et fiat galentina vel pastillatura vel alia iura et cum salamento appropriato comedantur. Comodos⁹ est tamē manerē huiusmodi pisciū dimittere. Jam enī multi ex eorū usu sunt periclitati. Unde cōsideratis cōditionibus supradictis inter omnes pisces pessimi sunt et minime comedendi. De caucris autē fluminalibus et marinis quasi eadē ratio est sicut de ostreis et mollis nisi quod difficilioris digestionis sunt et pluris nutrimenti sunt et non facile in stomacho corumpuntur sicut multi aliorum piscium et habent quandā viscositatem ratione cuius laxant ventrē nisi decoquantur in pluribus aquis et sic aqua decoctionis eorū sit maxime laxativa. Et eorū substantia ventrem cōfirmat et sufficienter nutrit. Et est eius satis laudabile nutrimentū inter pisces. Est etiam diligenter notandū quod pisces corpus humectat et lac et sperma multiplicat et multum cōpetunt colericis: et loquor de recentibus piscibus. Non sunt comedēdi pisces post forte exercitiū vel post forte laborem quia tunc de facili corumpuntur. Amplius habentes stomachū debilem vel malis humoribus plenum non gaudeant in eis piscium. Amplius sciendum quod plu-

Propter
tas pisciū

scies grossi et viscosi semisalsi meliores sunt recentes. Et saliti multi teporis non sunt boni. Amplius pisces et carnes non sunt simul edenda: nec pisces et lacticia. Nec pisces comedendi sunt post alios cibos. Amplius pisces laudabiles parvi saliti et in pauca quantitate sumpti reuocant appetitum et ipsum corroborant specialiter si quis habuerit appetitum ad eos.

Capitulum. xix. de animalium superfluitatibus.

Consequenter dicamus de animalium su-

perfluitatibus que sunt in usu: puta de lacte ouis et sanguine. Primo ergo dicamus de sanguine. Sciendum igitur quod ouis sanguis est difficilis ad digerendum et maxime qui est grossus et melancolicus cuiusmodi est sanguis bouum. Sanguis autem leporis est alijs delectabilior. Et in multis est in consuetudine ipsum coquere cum epate et cum quibusdam alijs visceribus. Quidam etiam vsuntur sanguine porcorum iuuenum et magnorum castratorum: sed sanguis porcorum non castratorum est indelectabilis et difficillis digestionis. Sanguinem autem capriolorum iuuenum quidam dicunt esse delectabilem. Amplius quidam dicunt quod bonus est sanguis gallinarum et colubarum lpinguatorum: et tamen est deficior quam porcorum non castratorum nec ad delectationem nec ad digestionem valet. Multum tamen deficit a sanguine leporum: sed quod ouis sanguis est indigestibilis et superfluus secundum quicunque modum quis ipsum preparauerit non est vtendum eo in sanitatis regimine nisi in casu necessitatis.

Ha. san-
guinis.

Ois san-
guis e in
digestibi-
lis.

De lacte.

De lacte sciendum quod lac est boni nutrimenti fact-

lis digestionis et satis nutrit. Est autem eligendum lac mediocre et non subtilissimum cuiusmodi est lac cameli nec grossissimum et pinguis- simum cuiusmodi est lac vaccarum et pecudum. Eligendum igitur est lac capre non enim habet tantum aquositatis sicut lac cameli quod non est aptum ad nutriendum ratione nimie humiditatis nec habet tantum pinguedinis et grossicie seu caseitatis et butyrositatis sicut vaccarum et pecudum. Et cum componenda lac sunt magis comensurata in lacte et minus excedentia et ex cella magis est conueniens in sanitatis regimine. Lac enim humidissimum ven- tris est subductum. Et lac grossissimum et pinguisissimum est venarum opilatum et ventositatum generatum et difficilioris digestionis quam sit necessarium in re- gimine sanitatis. Eligat igitur lac corpe non nimis propinquum putui nec nimis distantis a partu non pregnantis: nutrire in bonis pascuis et in tpe quo re- periuntur meliora pascua in quo animalia sunt pinguiora. Et quod lac est facilis digestionis et corruptionis non est comedendum cum alijs cibis et specialiter cum piscibus. Similiter comedendum est cum trahitur ab urbe. Si enim re- manet per tempus notabile corrumpitur a continente. Bonum est etiam quod amisceatur aliquantulum mellis vel zuccari vt ipse corruptio in stomacho impediatur ventositatum in lateribus generatio et dentium et gingivarum llesio et capitis grauedo. Vnus enim lactis capitis dolo- rem inducit et gingiuas laxas efficit et dentes putrefactibiles et corro- sos causat. Unde bonum est post assumptionem lactis transglutire aquam

De lacte
capre.

Lac facit
le corru-
pitur.

Facit do-
lorem ca-
pitis.

mellis et similiter gargarizare et est eo os et dentes lauare et sebo post
 aquam mellis vti eodem modo vino pōtico et specialiter propter gingi-
 uas et dentes. Et si dubitaremus capitis dolorem nullo modo post la-
Incomoda **lactis** bibatur vinum nisi valde aquaticū. Quia autem magis grauatur ex vsu
 lactis sunt habentes capita debilia et venas epatis strictas et stomachū
 debilem et immundū. Vtus continuus lactis serosi nō est periculosus oī-
 bus ex vtentibus sicut lactis non serosi sed caseati plurimū. Nam lac ca-
 seatum plurimū ledit eos q̄ sunt dispositi ad lapidis generationē et vena-
Pectori **confert.** rum opilationē. Pectori autē est oīne lac bonū et pulmōni. In q̄bus autē
De lacte dubitatur fluxus vētris abstineant a lacte seroso quia ventrē facile sub-
coccto ig- ducit. De lacte autē coagulato siue ignito siue bullito et decocto sciendū
nito. q̄ lac bullitū et decoctū caret substantia serosa: et ideo efficitur difficilio-
 ris digestionis maioris opilationis et vētositatis et grossioris humoris
 nec tū cōuenit in regimine sanitatis sicut et cetera. Et similiter intelli-
 gitur de lacte decocto cum ferro ignito vel lapidib⁹ ignitis nisi q̄ lac isto
 modo decoctū acquirit quandā stipticitatē seu stipticā qualitātē ratioe
 cuius stomachū confortat et viscera: et magis q̄ aliter coctū vel non co-
Ventrē **laxat.** ctum simpliciter. Vnde nō ita cito corrumpitur in stomacho. Et est cib⁹
 conueniens satis his aquosum stomachis cito descendit cibus anteq̄ di-
 geratur perfecte. Et q̄ lac ventrem laxat ratione cuiusdam nitrositatis
 in aquositate lactis q̄ totū lac participat et non solū aqua ipsius. Bonū
 est q̄ cū lacte permisceatur aliqua aqua mixta simul cum lactis serositate
 per ignitionem vel ebullitionem totaliter consumatur et sic preparatū
Lac coa- **gulatū.** lac erit ventris minime subductiū. Lac autem coagulātū virtute coa-
 guli distinguētis seruū a caseo siue serositate sumptū est minus conueni-
 ens q̄ lac simplex propter ipsius grossiciem: nec est ita stomacho conue-
 niens et ceteris visceribus sicut lac per ferrum ignitum decoctū: s̄ si co-
 medatur serum simul cum caseo in lacte sic coagulato: quia est eadem ra-
 tio de lacte simplici et coagulato nisi q̄ ratione coaguli min⁹ laxabit ven-
 trem et plus morabitur in stomacho et erit maioris caliditatis: et ratione
 distinctionis partium lactis natura magis laborabit in digerendo. Vñ
 omnibus consideratis minus competit in regimine sanitatis q̄ lac non
 coagulatum. Propter maneries lactis enumeratas est vna maneries lac-
 tis acetosi et est grossioris substantiē: difficilioris digestiōis: frigidioris
 cōplexionis. alijs maneriebus lactis et minus cōueniens corporib⁹ sanis
 et ad frigiditatē declināribus: et specialiter secundū ipsorum viscera non
 competit: sed dentibus et gingiuis et capitib⁹ sanorum corporum minus
 obest. Non enim sic capitis dolorem inducit nec gingiuas laxat nec den-
 tes ad putrefactiones corrosiuam disponit: ratione tamen siue frigidita-
 tis dentes ledit et nervos sicut alia frigida. Nam frigidum inimicum est
 nervis vētrib⁹ et ossibus: et specialiter si tota complexio corporis ad fri-
 giditatē declinet et tempus et etas frigida fuerit et eo magis si cerebrū et
 orta ab eo a radicali cōplexiōe declinet ad frigidū. Et vt sit ad vñ vices
 re corpib⁹ sanis nō cōpetit via cibi et minus corporib⁹ frigidis et specialiter
 ter tēpore frigidio et etate senili. Corporibus tamē colericis et speciali-
 ter scdm eorū viscera et tpe et etate et regione calidis hoc lac satis ē cōue-
 niens et sufficienter digeritur et cōuenienter nutrit: nec i eorū stomachis
 acetosabitur. Amplius nec in fumos colericos cōuertetur. Calidis igit

corporibus lac acetosum nō solū nō obest sed sufficiēter pdest. Sed habentes renes calidos et meatus strictos nō debēt hoc lacte uti. Hā eius est causa generatiōis lapidis in talibus corporibus et opilationis venarum. Si autem habet meatos amplos specialiter secundū renes et vesicam: improporzionabiliter caliditati generatiōis lapidis periculum totaliter est sublatum.

Racinae
lapide.

De caseo.

Caseo vero est sciendum q̄ caseus recens est frigidus et humidus ⁊ grosse substantie et difficilis digestiōis et opilatiuus et lapis generatiuus et nō multū cōpetit via cibi in regimine sanitatis. Et caseus vetus est calidus et siccus propter sal et tendit ad adustionē difficile digeritur: parū nutrit et male et minus cōpetit q̄ recens. Et si aliquis caseus est bonus: mediū est inter nouū et veterē viscosum et frangibilē durū et mollē et parū declinans ad aliquale dulcedinē nō nimis salus nec nimis pax nec albi coloris nec spongiosus nec lachrimosus cū inciditur: nec cedens tactui cōprimēti ad modum panis bene fermentati non levis sed ponderosus: saporis delectabilis et boni odoris: cuius in stomacho mora nō est diuturna: ex bono lacte cōuenienter factus sufficiēter vinctuosus. Talis utiq̄ caseus bon⁹ est et inter alios magis est eligendus: et post cibū sumptū nō multū nocere potest in regimine sanitatis. Multa vero quātitate quicūq̄ caseus sumptus in via cibi vniuer saliter est malus: stomachū grauans: et inobediens digestiōi: et opilatiuus et lapidis in renibus generatiuus: ⁊ humorum grossorum in corpore canisarius. Solus igitur ille caseus est sanus quē dat auara manus.

Parū
nutrit.

Multa
gritas
mala.

De butyro.

Butyro autē sciendum q̄ ratione sue humiditatis et vinctuositatis plurime nō cōpetit via cibi imo si q̄s eo vtatur in quātitate notabili abominationē inducit et facit cibū supnare in officio stomachi et ventrē plus debito laxat et vomitum inducit. Nullo ergo modo butyrū est comedendum via cibi: et in quantitate notabili et specialiter nō comedatur post alios cibos sed ad condimentū cibarij satis cōuenit sicut oleū oliuay. Quis butyrū sit calidus oleo et multū humidus. Et quando vtimur butyro ad comedendū cum alijs cibarijs siue ad cōdiendū nō est tantū decoquendū sicut oleum. Hā est maioris passibilitatis q̄ oleū. Unde ex magna ebullitione virtus eius totaliter exalat: sed oleum est magis viscosum et minus resolubile et ideo plus sustinet de ignis acuitate quapropter ex eo pfectius cibaria condiuntur q̄ ex butyro: sed carentes oleo vtitur butyro loco olei.

De ouis

Ouis est sciendū q̄ oua gallinarū ⁊ fassianorū iuuenū et pinguiū sunt bona in sanitatis regimine ⁊ alijs ouis simpliciter meliora supposito q̄ sint recētia. Et iter oua recētia gallinarū ceteris paribus oua paruula oblonga sunt meliora. Un⁹ ⁊ sus. Versus.

**Oua tre-
mula.**

Filia presbiteri iubet p lege teneri. Quod bona sunt oua candida: longa noua. Amplius oua tremula sunt meliora duris et sorbilibus: et talia oua sunt multi nutrimenti et boni et facili digestiois et generant sanguinē maxime pportionalē cordi. Unde cōualescentibus senibus et debilibus maxime cōueniunt specialiter vitellū. Et albumen oui nō est malū si non sit induratum. Album tamen durū simpliciter est euitandū. Oua autē in cineribus indurata et frixa in patella quousq; sunt idurata respectu tremulorum pessimum dant corpori nutrimentū et sunt difficilioris digestiois

Sorbilia

et multarū supfluitatū. Sorbilia autē sunt facili digestiois et leniunt pulmonem et pectus: ventrem subducunt: et minus nutriunt q̄ tremula. Cocta autem et indurata sunt difficilioris digestiois et mali nutrimenti et tarde pertransunt. Meliora autē coctis et assatis sunt que vocantur suffocata seu in aqua et oleo preparata cū aliqua portione salis vsq; ad aliqualem consistentiā decocta et nō indurata. Nam indurata sunt similia coctis et assatis. Sic igitur preparata nōstris corporibus in regimine sanitatis sunt magis cōuenientia.

**Oua ase-
rū et ana-
tum.**

Qua vēti

Oua autē anserū: strutionū et aliorū volatiliū in regimine sanitatis predictis sunt minus cōuenientia vel simpliciter euitanda. Amplius oua que dicūtur oua venti que sunt sine coitu masculi minora sunt alijs: et minus cōuenientis saporis quoniam non cōpleta nec ita digesta sicut alia. Unde puto q̄ in regimine sanitatis sunt minus conuenientia.

De melle et succaro.

Uta in regimine sanitatis vtimur melle et

zuccaro: ideo de istis duob; cōsuetū est aliquid dicēdū: q̄tū sufficit ad regimen sanitatis. Sciendū igitur q̄ parū nutriunt: sed eorum nutrimentum est satis laudabile. Et nutrimentū melis calidius est nutrimento zuccari et senibus et fleumaticis et natura frigidis cōuenientiss. Corporibus autē calidis natura et iuuenibus nō cōuenit mel. Hā in corporibus taliū i colerā rubeā facili ter cōuertetur: et corpus non nutrietur: sed a sua cōplexione naturali distrahet: zuccarū etiam talibus corporibus ratione sue passibilitatis in coleram cōuertit cōsuevit. Corporibus igitur in caliditate notabiliter lapsis nō cōpetit mel: nec corporibus etiā tēperatis in etate: tempore et regione calidis: quibus zuccarū possit talibus corporibus aliquādo cōuenire. Colericis tamē iuuenibus et in estate non cōpetit: sed in alijs cōpetit: puta fleumaticis et melancolicis: et sanguineis: et temperatis in quibus non est tante caliditatis minimum q̄ zuccarum in eis ad coleram cōuertat. Eligatur autē mel venale: saporis dulcis: coloris palearū inter albū et rubē: substantie nō liquide sed viscofe: sit mel rosis quod est mel apū tēperatius. Hoc tamen mel apud nos nō colligitur nec inuenitur: sed in partibus meridiei valde calidis et specialiter in mōte pessulano. Multum etiam consideranda est natura arborum: super quibus inuenitur mel rosis. Nam secundū q̄ arbores sunt alterius et alterius nature: sic et mel. Si enim inueniatur mel super arboribus calidis erit calidius: et super tēperatis vel frigidis erit minus calidum. Et similiter intelligatur de melle apum. Multum enī cōsideranda sunt loca habitationis apum: et ex quo rore: et super qua specie floris vel arboris nutriuntur. Est autē quoddam genus mellis quod

**Mel et
zuccarū
generāt
coleram.**

**Electio
mellis.**

est acre: cuius natura est venenosa: quod est simpliciter euitandum. Mel coctum cum aqua vel sine aqua et despumatur: plus nutrit et minus subducit: et est minus ventosum. Et si quis assidue mellis crudi comestione inducit vomitum. Mel autem cum aqua coctum est magis vrine prouocatum, quam decoctum sine aqua.

Capitulum. xx. de saporibus et condimentis.

Consequenter est dicendum de condimentis et saporibus.

Ea enim ex quibus cibaria conduntur sunt in sanitatis regimine non modicum vtilia: tamen quia per condimenta gustui efficiuntur delectabiliora: et per consequens digestibiliora. Nam quod est delectabilius est ad digestionem melius: tum quia per condimenta additur bonitas: et corrigitur malicia. Ea autem ex quibus cibaria communiter conduntur: sunt sal: oleum: sagimen et butyrum. Experientia enim docet quod comestibilia que comeduntur sine sale sunt omnia insipida: et stomacho minus acceptabilia. Sal igitur comestibilis addit bonitatem saporis et maliciam existentem in comestibilibus ab humiditate quadam indigesta et aquosa aufert. Et sic perfectius cum sale digeruntur et decoquuntur quam sine sale. Salis enim proprietas est humiditatem extraneam desiccare: et deinde fortius quod manet constringere et adquare. Et ex dictis potest elici sufficienter que cibaria in eorum condimento indigent pluri sale: et que pauciori. Nam cibaria superflua et humida et cum hoc grossa indigent pluri sale. Cibaria autem sicca non superflua subtilia: indigent cum condimentis minimo sale et intermedia eorum indigent medio sale. Ex dictis igitur elici potest que carnes sunt convenientiores saliture: et que minus. Et similiter de piscibus. Nam carnes minime apte saliture: sunt carnes subtiles: sicce non superflue: ut carnes volatilium: puta gallinarum: et perdicum: et fassianorum et allaudorum et cuniculorum: et leporum iuuenum: et similia. Et per oppositum carnes superflue et humide saliture sunt maxime convenientes: puta carnes porcine. Carnes autem bouine non sunt ita convenientes saliture. Nam dato quod sunt grosse et superflue: non tamen sunt humide: sed sicce. Et similiter intelligatur de piscibus. Nam pisces habentes carnes subtiles non superfluas nullo modo conueniunt saliture. Et specialiter si sint parui: sicut sunt pisces petrosi: sicut parca: et vendosia: et similes pisces. Pisces autem bestiales habentes carnem duram et superfluum et cum hoc humidam sunt saliture maxime convenientes sicut pater de porco marino et balena. Nam sal si non salis preualent: dum salitura non sit longi temporis. Sic igitur patet quod salis condimentum in sanitatis regimine est necessarium. Amplius in defectu carni ad condimentum olerum et leguminum non sufficit sal et aqua: sed indigemus oleo et butyro vel sagimine. Nam quia legumina et olera sunt nature melancolicæ et terrestres: bonum est ea condiri cum aliquo vinctuoso eorum terrestri tatem obtemperante: ex quo etiam sapor eorum efficitur delectabilior et suauior: et per consequens ad digerendum et nutriendum meliora. Oleum autem olivarum inter olea ex quibus cibaria conduntur est vinctuoso temperantia: et nature amabilius. Oleum autem nucum multum

Mel a cre.
Mel coctum.

Proprietates salis.

De piscibus.

Pisces bestiales

Oleum linarum.

**Oleū nu
cum.**

**Oleū pa
pauerū.**

**Amigda
rum.**

Saginē

**Pro le
catorib⁹.**

**Sapores
estatis.**

**Sapores
hyemis.**

est calidum et siccum: et similiter oleum lini: nec eorum sapor est sic natu
re amicabile. Oleum autem papaueris quo utuntur aliqui est boni sa
poris et odoris. Sed declinat ad frigiditatem. Unde sic non competit in
regimine sanorum. Oleum autem amigdarum dulciū est satis lauda
bile: et propinquum temperamēto. Et in defectu olei interdum utimur
utiro: sicut supra dictum est in capitulo de lacte et animalium supfluita
tibus. Sanguine autē et specialiter porci interdum utimur ad condime
tum cibariozum propter defectū et propter quasdam causas que superi
us dicte sunt. Saporum delectamēta ad voluptatem magis quam pro
pter necessitatem a lecatoribus fuerunt primitus adinuēta. Unde non
multum sunt necessaria in sanitatis regimine: immo interdum talium sa
porum delectamenta inferunt nocumenta. Nam propter talium saporū
placentiam homo plus comedit q̄ natura requirat. Unde homo existēs
sanus et in naturali dispositione tales saporos non appetit nec via cibi
nec via potus sicut consideranti patet. Et si aliquis sanus tales saporos
appetat hoc forte est ex consuetudine. Et quia consuetudinem iam indu
ctam difficile: immo impossibile et damnosum est subito permutare. Dū
dum est enim aliquid consuetudini. Ideo intendo hic breuiter de sapor
ibus pertransire. Primum autem q̄ in saporibus omnib⁹ est obseruan
dum: supposita corporum sanitate est q̄ ex eis parum sumatur et quanto
sapor plus distat a temperamento et a natura cibi et potus: tanto minus
sumatur de eo: et quanto sapor est temperatior et nature cibi vel potus
propinquior: tanto plus potest ex eo sumi. Amplius considerandum est
q̄ temporibus calidis saporos declinent ad frigus vel ad calidum val
de parum: et in tempore frigido econuerso. Materia igitur saporum in
estate sit veritum: vel agresta de summatibus vitis: vel acetum: vel
succus limonum: vel citrangelorum vel granatorum cum zucaro et aqua
rosata et amigdalīs et panis assatus infusus in aquo supradictorum: si
ne alleis et speciebus calidis. Et interdum in saporibus qui sunt in esta
te potest addi aliquantulum serpilli et petrosilini ad obtemperandū fri
giditatem predictorum. Materie autem saporum competentium tēpo
ribus frigidis: sunt sinapium: eruca: zinziber: piper: cinamomum gario
phili: allea: saluia: menta: serpilum: et petrosilinum: vinum aqua carniū:
acetum non forte sed propinquum nature vini. Et in temporibus medio
cribus sunt saporos mediocres eligendi. Amplius diuersificantur sapo
res ratione cibariozū pro quibus sunt. Nam alia et alia cibaria indigēt
alio et alio sapore: sicut sciunt domini cocī. Castratorum igitur elixa
torum et similiter vitulorum et capreolorum et huiusmodi sapor conueni
ens est salsa viridis. In estate quidem aceto et agresta cum paucis spe
ciebus sine alleis: puto cum petrosilino: zinzibere albo et agresta: et ace
to et pane asso infuso in aceto vel agresta: in hyeme sit eadē salsa cū plu
ribus speciebus et paucō alleo: et optimo vino: et pauca agresta: vel pōt
sufficere sinapium vel eruca. Sapor autem carniū bouinarum et elixa
tarum est piperbulitum quod fit ex pipere: et pane asso et aqua carniū: et
pauca aqua in hyeme. Et in estate cum pipere paucō: et multa agresta.
Et idē sapor est satis conueniens carniū porcini: et specialiter in hye
me: et potest sufficere sinapium vel eruca. Sed quando comeditur eruca
debet pistari cum amigdalīs: et distemperari cū aceto in estate et hyeme

cum optimo vino. Possunt etiam carnes porcine frigide comedi in estate cum aceto et petrosilino in principio refectionis. Sunt autē p̄dicte carnes pastilentur: et specialiter porcine et bouine. In hyeme quidē apponatur cepe album cum puluere specierū forti et cū agresta. Et in estate cū puluere specierum dulci in pauca quātitate: sine cepis: cum veruito et caseo butiro so. Vel possunt apponi cepe parue et in parua q̄titate. Si autē pastillatura sit ex carnibus subtilioribus: nō apponatur cepe: sed in estate lac amigdalorum cū agresta et pauco puluere: specierū dulci: et in fine potest apponi ouiiu conuassatum cum agresta: sed in hyeme loco agreste apponatur vinum: et plus de speciebus. Assature autē cuculorum et pullozum iuuenum cōueniens sapor est: falsa camelina in aqua basis et cyanomum: et panis mica cum agresta quidē in estate: et cum vino in hyeme. Assature porci sapor conueniens est: liquor descendens conuassat⁹ cum optimo vino et cepis in hyeme: et in estate viridis falsa superius nominata. Et potest sufficere sinapium in hyeme: vel eruca modo predicto preparata in estate. Assature autē perdicum: fassianoꝝ: et columbarum: et turturum nullo alio sapore indigent nisi sale. Caponum autē et gallinarū elixatarū conueniens est sapor aque decoctionis eoz cum aliquātulo puluere specierū dulci: et precipue si in predicta decoctione addatur saluia: hyssopus petroselinum per hoc in hyeme: et in estate sufficit sola aqua cū aliquātulo croci addito succo summiratū vitis. Sed caponū et gallinarum pinguium pastillarum saporī nihil penitus est apponendū: nisi aliquantulum pulueris specierū et in fine agresta supradicta in estate: et optimū vinum in hyeme. Sapor eorum cōueniens in assatura in hyeme (alba allea dicitur) bullita cuius compositionē coci sciunt. Vel potest sufficere vinum cū eis conuassatum cum aliquātulo pulueris specierū laudabiliū: et specialiter vinum dulce. Sed in estate sit vinū debile vel agresta: et minus apponatur de puluere specierū. Assature anserū: et anatum: et similia in aquis degentium sapor est piperata: nigra et bullita. In hyeme quidem sine aceto et agresta et cum vino. In estate cum vino et agresta et pauciori pipere q̄ in hyeme.

De pastillis.

Assatura

De elixatis.

Saporū di mod⁹.

Sapor autū degentiu in aquis.

De saporibus et condimentis piscium.

Piscibus autem sciendus est generaliter quāto sunt grossioris carnis: et difficilioris digestionis: et plurium supfluitatum: et humidioris nature: tantum indigent saporibus calidioribus et acutioribus. Et hoc est verum non solū in piscibus: sed in carnibus. Unde sequitur quod pisces bestiales et specialiter porcus marinus siue assatus siue elixatus indigent falsa fortiori et acutiori. Et huiusmodi sapor est piperata nigra bullita et alleata alba bullita. Et quāto pisces marini et dulcis aque magis appropinquant ad predictos pisces: tanto magis indigent saporibus similibus. Anguilla autē et murena: et lampreda requirunt pro sapore gelentinam ex fortib⁹ speciebus: cuius cōpositionem nouerunt coci magnorum dominorū. Anguille autem et murene interdū comeduntur in assatura: et tunc sapor conueniens est falsa viridis cum fortibus speciebus et vino in hyeme: et cū debilibus speciebus et agresta: et aceto in estate. Et similiter intelligat⁹ de cōgro. Sapor autē salmonū elixatorū est piperata nigra bullita. Fortis

Anguilla et murene.

Merlengus.

quidem in hyeme: et debilis in estate: sicut de porco marino superius dictum est. Merlengorum elixatorum: vel assatorum: vel frixorum: et alia huiusmodi sapor est synapium dulce: vel cruca superius descripta. Rogatorum et gonatorum sapor cum elixantur est salsa camelina. In hyeme quidem acrior: et cum vino in estate quidem obtusis speciebus agrestia. Essatorum autem et frixorum sapor est salsa viridis superius nominata. In hyeme quidem est acuta speciebus: et cum vino. In estate vero obtusa speciebus: et cum agrestia et aceto. Vel assatorum salsa conueniens et apud gallicos vsitata est vinum in quo disparatum est zinziber album: bullitum: et super assaturam proiectum et hoc in hyeme. Sed in estate fit idem cum agrestia et paucis zinzibere. Frixorum piscium paruorum aque dulcis sapor conueniens est salsa viridis. Sed elixatorum in aqua sapor conueniens est synapium: vel cruca: vel cepe album de coctum cum eisdem. Lucius elixatus vel barbellus similiter pre salsa requirunt salum viridem superius nominatam. Et similiter si frixentur vel assantur: vel vinum vel agrestia in quibus distemperatum sit zinziber album bullitum: et super assaturam proiectum. Cancrosum sapor est acetum simplex in estate: et in hyeme vinum vel acetum cum puluere quarundam specierum. Distre-arum autem sapor si frixentur est agrestia simplex in estate: et cum puluere quarundam specierum in hyeme. Potest etiam ex eis fieri potagium: vel ferculum croceum: vel album cum amigdalibus. Nec igitur sufficiat de saporibus.

Cancer.

Capitulum xxi. De potibus naturalibus et artificialibus

Quod determinauimus de cibis in speciali: consequenter est determinandum de potibus. Sciendum igitur quod quidam est potus qui est medicina pure: quidam est potus pure: et quidam est potus et medicina simul. Potus qui de pure medicina est sicut syrupus digestiuus vel laxatiuus: vel nectar seu claratum ex forti vino et speciebus: quod datur in fine ad confortandum virtutem digestiuam in stomacho solam. Potus autem qui est potus et medicina simul est (verbigratia) syrupus violarum rosarum vel nenupharis qui in estate exhibentur ad sitim conpescendam: et malam distensionem accidentalem remouendam. Potus autem pure potus est qui datur ad cibi delationem: vel permixtionem: vel estuationem: vel sitis a cibo inducte remotionem: sicut superius memini me dixisse in capitulo de comestis et bibitis in generali. Potus autem pure potus est duplex. Naturalis et artificialis. Naturalis est duplex: scilicet vinum: et aqua. Isti potus sunt in usu apud nos. Et inter potus de his sapientes latini: arabes: et greci fecerunt mentionem: Quis aliquae gentes vrantur lacte loco potus: et alii oleo: et alii syrupis quibusdam in sanitatis regimine. Sed quia hoc modo non est consuetum apud nos: et puto quod non est artificiale: de his potibus nullam facio mentionem. Potus autem artificiales qui apud quosdam nostrum sunt in usu sunt hi: ceruissa vel ex ordeo vel ex auena: pomerium: cerasium: boscetum seu mellicratum: potus artificialis. Sed quia de aqua sufficienter dictum est in primo capitulo secunde partis huius operis: de ipsa ad presens nichil penitus est dicendum. Sed de vino: de quo superius in capitulo de

Potus artificialis.

comestis et bibitis dictū ē in generali. Sciendū q̄ quis in sitis extincti-
one aq̄ sit conueniētiō: potus q̄ vinū: tñ omnib⁹ consideratis vinū est po-
tus cōueniētiō: in regimine sanitatis q̄ aqua. Nā dato q̄ in sitis repres-
sione q̄ est appetit⁹ frigidū et humidū: hmoi aq̄ vniuersaliter melior sit: q̄
frigida et humida naturaliter: tñ in cibi p̄mixtione et eiusdē delatione ad
partes corporis extremas vinū p̄ualet aqua. Nā vinū ratione sue sub-
tilitatis in substantia et actione facili⁹ cibis p̄miscetur: et sp̄aliter q̄ natu-
ra magis delectat in eo: ideo citi⁹ attrahit ip̄m: et alijs cibis p̄miscet. Et
specialiter q̄ hec p̄mixtio fit p̄ viam cuiusdā ebullitionis: quā vinū ma-
gis iuuat rōne virtualis caliditatis: et aqua impedit ratione frigiditatis
Et sic patet q̄ vinū p̄ualet aqua in ciborū p̄mixtione. Et simili modo p̄-
ualet in eorū delatione. Nā vinū est optim⁹ penetrator: q̄ ei attribuitur
ratioe subtilitatis sue substantie: et rōne sue caditatis virtualis. Talia enī
sunt multū penetratiua: et p̄sequens vinū est magis delatiuū q̄ aqua: in
qua nō est virtualis caliditas: nec substantie igneitas et aereitas. Vñ aq̄
moza trāseundo impedit oēm cursum: sicut memini me super⁹ dixisse in
capitūlo p̄mo scēe p̄tis hui⁹ operis. Ampli⁹ motus alimēti ad mēbra est
a virtute attractiua. Et q̄ mēbra magis diligūt vinū q̄ aquā: plus iuuat
bit ad delationē nutrimenti ad mēbra q̄ aqua. Amplius ex alio: aqua nō
est ita cōueniens potus vt vinū: q̄ aqua impedit alimentū nutrire: eo q̄
nō nutrit. Si igitur p̄miscetur cū eo qd nutrit: illud vtiq̄ min⁹ nutrit.
Vñ quāto cib⁹ est magis aquaticus: tanto est min⁹ nutritiuus. Bonū est
igitur q̄ vinū p̄miscetur cū cibo qd nō solum non impedit nutritionē: imo
multū iuuat: q̄ vinū est maxime nutritiuū: et maxime restauratiuū: et ve-
locissime nutrit. Amplius vinū p̄fortat calorē naturalē et spiritū: et totū
corpus calefacit q̄ multū faciunt ad nutritionē. Et aqua rōne sue frigidi-
tatis paralyticat: et mortificat: et oēs ale opationes destruit. Vñ non po-
nit pedes in opationibus nature per se. Vñ ip̄ius solius nō videtur aliq̄s
vsus nisi forsan q̄ in acutis bibat morbis. Amplius vinū habet alias bo-
nitates quas nō habet aqua. Est enī bon⁹ penetrator in toto corpore: et
fleuma grossum incidit: et resoluit ip̄m: et coleram rubē cū vrina et sudore
extrahit: et colerā nigrā calefacit et facit exire: et flectit ip̄ius nocumētū:
et materias coagulatas dissoluit. Ampli⁹ ingenij clarificat: iram cōpe-
scit: tristitiā remouet: gaudiū inducit: libidinē incitat et imundicias expel-
lit: audaciā causat: auariciā fugat: liberalitatē iducit. Et vt sit ad vnū di-
cere: vinū reddit hominem virilē et scōm corpus: et aqua femineū. Vñ cete-
ris partibus nō bibētes vinū sunt effeminati respectu bibentis vinū. Vñ
cōpertū est q̄ qdā nō bibens vinū primo: et postea p̄suet⁹ bibere vinū: me-
lior scōm aliam et scōm corpus effect⁹ est. Sic igit potus vini p̄ueniētiōr
est i sanitatis regimie q̄ pot⁹ aq̄. Immo nō approbo potū aq̄ simplicis in
sanitatis regimie. Has bonas p̄p̄tates vinū h̄z debito mō exhibitū. Et
si idebite exhibeat vsq̄ ad ebrietatē: rōem rōnalis aie et lumē extinguit: vir-
tutē bestialē irrationabilē iducit: p̄cupiscibilē et irascibilē p̄fortat: et rōni
inobediētē reddit. Et sic remanet corp⁹ sicut navis in mari sine gubernā-
te: p̄p̄ qd fauet cui nō ē fauēdū: et laudat qd nō ē laudādū. Et iterdū fa-
cit loq̄ pessimū cū ira et sup̄bia sup̄bia: et finalit̄ facit opari pessima: puta
adulteria et turpissima homicidia. Ampli⁹ idebite sup̄rū cerebrū et nervos
mirabilē ledit: et palisy: et stuporē: et cefas h̄uorales egritudines iducit.

Vinū op-
timus pe-
netrator.

Vinū sili-
us natu-
re dicit.

Vinū cō-
fortat vir-
tutes.
Laudes
vini.

Indebite
sumptum
multa ma-
la facit.

Tertlia

Prima regula.

Et vt sit ad vnū dīcere: cito tales moriūtur et senescūt: et talibus melius esset q̄ biberēt aquā q̄ vinū. Vt igitur nō cadat error: ex vini administratiōe: cuius debite administrati tot sunt iuuamēta et indebite nō minora nocumēta ponēde sunt regule q̄ obseruāde sunt i potū vini. Prima regula est q̄ vinū stomacho ieiuno et corpe famelico nō est bibēdū. Facit enī cadere in spasmū: et mētis lesionē et alienationē. Et si aliquē cōtingat si tire ieiuno stomacho: sciat hanc strīn nō esse veram: nec naturalē. Nam sitis vera et naturalis est ppter estuationē factā a cibo preassumpto: q̄s in pposito esse nō potest. In tali igitur siti nō est bibendū vinū: nisi simul aliquid comedatur. Potest tamē a sedationē sitis bibi iulep: aut aliquis syrupus appropriatus: vel zuccarū rosatum cū aqua. Stomacho vacuo igitur nullomodo bibatur vinum. Secūda regula est q̄ inter duas comestiones cibo sumpto adhuc in stomacho non digesto: vinū non est bibēdū quia digestiōē interrūpit: tū quia facit indigestū cibū de stomacho descendere. Tertia regula est q̄ post forte exercitiū nō est bibendū vinū. Nam hoc multū ledit nervos et cerebrū. Quarta regula cōsideranda in vino est q̄ vina mixta cū aqua pauca citius inebriant: et ad cerebrū et ad nervos citius penetrāt: et specialiter sint vina grossa. Quinta regula est q̄ malis cibis et fructibus comestis et digestis i stomacho nō debet bibi bonū vinū et subtile eo q̄ faceret maliciā ciborū ad mēbra citius penetrare. Et hoc est verū in q̄ritate notabili: sed si bibat in q̄ritate pauca ad intentionē pmixtionis: corrigit maliciā ciborū malorū: et digestiōē cōfortabit. Sexta regula est quod si in eadē mensa vinū forte bibatur et debile incipiendū est a debili: et vltimo forte est bibendū. Nam digestio in oris cio stomachi est debilio: que vino forti pfortabitur. Amplius vinū forte cū maiori delectatiōe suscipitur: et sic stomachus totū cibū pfectius amplectitur: et os stomachi pfectius claudit. Amplius si vinū forte recipere retur ante: dubitandū esset ne ratione subtilitatis et actionis ante pfectā digestiōē descenderet a stomacho et reliquū cibū indigestū secū traheret. Et specialiter q̄ cetera mēbra diligunt vinū forte plus q̄ debile et sic citius traherent q̄ esset oportunū. Septima regula est q̄ vinū quod bibitur ad cibi permixtionē: debet recipi simul cū cibo: nec debet expectari sitis: q̄ vinū quod bibitur ad sitis inducte a cibo extinctionē debet sumi in fine totius digestiōis: et plus vel minus secundū q̄ maior vel minor est sitis. Sed vinū quod est potus delatiuus sumi debet cōpleta pma digestiōe et parū ante horā suscipiendi aliū cibū sequentē. Et talis potus specialiter cōpetit quando cibaria primitus sumpta fruerint grossa i substantia et actione. Nec debet expectari sitis ad talem potū suscipiendū. Nam talis potus preparat stomachū ad suscipiendū sequentē cibū et iuuat transitū cibi ad epar: nec debet esse talis potus magne q̄ritatis: vt cito possit digeri. Non enī ymaginandū est q̄ ante digestiōē ipsius in stomacho trāseat ad epar. Sed si talis potus delatiuus esset aqua nō oportet et expectare ei⁹ digestiōē aī penetrationē ad epar. Octaua regula est q̄ qñ cib⁹ est grossior et siccior: et frigidior pot⁹ pmixtiū⁹ et delatiū⁹ debet esse maior: et ecōuerso quādo cibus est calidior: subtilior: et humidior: potus pmixtiū⁹ et delatiuus debet esse minor. Et specialiter quāto cibus est grossior: et frigidior: et digestioni iobediēti⁹: tāto vinū pmixtiū⁹ vel delatiū⁹ debet esse subtilius et fortius. Et quāto cibus est subri

Secūda regula.

Tertia regula. Quarta regula. Quinta regula.

Sexta regula.

Septima regula.

Octaua regula.

lior: et calidior: et digestibilior: tãto pot⁹ debet esse debilior. Unde fortis
vinum bibendum est cum carnibus bouinis et pullinis: et fortius biben-
dum est cū piscibus et carnibus regulariter. Hona regula q^u quãdo quis
est valde sribundus: tunc vinum eius debet esse subtilius et colore remis-
sus. Et quanto aliquis est minus sribundus: eius vinū potest esse forti-
us et rubicundus. Vina enim fortia cōuenientia non sunt ad extinguendum
srim. Decima regula est q^u pueri et nutrices nō debent bibere vinū nisi
parum et valde debile: et aquaticum. Senibus autem competit vinum
forte: et odoriferum: et saporosum. Unde pueris dare vinum specialiter
forte: est ignem addere igni. Et est alia ratio. Nam pueri habent nervos
debiles: et cerebrum valde passibile et debile: vnde cito leduntur a vino
Etiam vinum non est bene proportionsabile complexioni eorū ratione sic-
citatē vini. Sunt enim pueri valde humidi nec comedunt fortia cibaria
ad digerendum: et cum hoc habent digestiuam fortem: et spirituum mul-
titudinē. Et sic pueris et nouiter natis nullomodo est vinū exhibendū:
nisi valde parū: et sic ad vinum paulatim assuecant. Et quanto magis
procedunt in tempore: tanto magis et securius potest eis ministrari vinū
Et specialiter cum comedunt cibaria grossa: et ad digerendum difficilia
et ad membra difficiliter transcurrentia: et in eis colera multiplicatur quam
vinum extrahit cum sudoribus et vrina. Undecima regula est q^u habentes
cerebrum debile: naturaliter siue accidentaliter non bibant forte vi-
num odoriferum in quantitate notabili: sed vinū debile et aquaticum. Et
similiter habentes epar calidum et stomachum: abstineant a vinis forti-
bus et calidis. Et similiter habitantes in regione calida. Similiter qui
sunt complexionis calide et cōplexione totali: minus indigent vinis for-
tibus: et calidis: et subtilibus. Et contrariū est de eis qui sunt frigide cō-
plexionis: et habitant regionem frigidam. Duodecima regula est q^u vi-
na aquatica valde sunt euitanda via potus. Magis enim sunt medicinalia
et potatiua: et vina noua sunt adhuc indigesta: et impura: et ventosa: et
opilatiua: et dissenteriam inducunt. Sed vina mediocria et etatem non dese-
cata sunt magis ceteris eligenda. Decimatertia regula est q^u inebriari
vino semel vel bis in mense cōpetit in regimine sanitatis: vt quidam as-
serunt: tum propter somni prolixitatem ex quo virtutes quiescunt ani-
males: et fortificatur naturales: tum quia sequitur sudor et vrina vel vo-
mitus: ex quibus superfluitates a corpore resoluuntur et remanet corpus
mundum. Hanc tamen regulam non approbo: nisi in his qui vtuntur malo
regimine. In vtentibus bono regimine hec regula non est obseruanda.
Et circa hanc regulam obseruandum est q^u inebriatio nō sit fortis: cuius
nocumētum in cerebro sit notabile. Nam talis inebriatio plus debilitat
virtutes animales: et quies sequens confortaret easdem. Debet igitur
inebriatio esse debilis que somnū inducat: et sollicitudinem penitus amo-
neat. Fortius enim inebriari vituperabile est moribus et natura. Decima-
quarta regula est q^u si bibat vinū nō solum i ratioe potus: sed ad corporis
nutritionem: et restaurationē: et impinguationem: sicut contingit in ma-
cilentis naturaliter vel accidentaliter tunc cōpetunt vina dulcia et gros-
sa sufficienter colozata. Talia enim vina sunt sufficienter nutritiua: et de-
perditi restauratiua: et corporum impinguatiua. Unde cū non ientiora
ad impinguandum corpora macra. Et per oppositum si intendamus non

Hona re-
gula.

Decia re-
gula.

Undecia
regula.

Duodeci-
ma rla.

Decima
tertia re.

Decima-
quarta rla.

Vinum,
dulce.

nutritionem: nec de perditorum restaurationem: nec impinguationem: sed magis consumptionem: macilentiam: et desiccationem: ut contingit in his que sunt multum carnosæ et pingues: tunc vina subtilia in substantia et actione non dulcia: sed sapore acuta modicum colorata sunt eligenda. Et similiter apertius si sint venarum subtili et strictarum. In habetibus enim venas strictas dubitandum est exhibere vina grossa: que sint opilatiua. Unde si quis esset macilentus et cum hoc haberet venas strictas: non esset securum ei exhibere vina dulcia grossa et rubea.

Decima
quinta rla.

Decima quinta regula est qd si vinum detur propter cibi permixtionem: tunc vina subtilia non dulcia: sed sapore amabilia: odorifera: non austera: nec pontica: colore mediocria: ad albedinem aliqualem declinantia: sufficienter fortia eligenda sunt. Talia enim vina bene sunt cibariis permiscibilia et sufficienter penetrantia: et digestionem non impediunt: et stomachum ad sequentem cibum melius preparantia. Et talis potus cibi debet esse permixtius et delatiuus. Si autem detur vinum ad sitis extinctionem: tunc vinum album: subtile: debile nature: a que propinquum est eligibilis.

Vinū al-
bū extin-
guīt sit-
im,

Tale enim vinum magis humectat: et in frigidat: et per consequens melius extinguit sitim. Et quanto sitis est maior: tanto tale vinum est convenientius. Et in isto casu in fine comestionis eligibilis est vinum dare album aquosum et subtile: quando scilicet vinum bibitur ad cibi permixtionem et sitis sedationem. Et si utrumque vinum bibatur ad unam intentionem tunc semper incipiendum est a debili: ut in isto capitulo superius dictum est.

Decima
sexta rla.

Decima sexta regula est quia si vinum detur ad spirituum confortationem et a fortiori eiusdem reparationem et virtutis etiam confortationem: tunc debet dari vinum subtile: odoriferum: saporis delectabilis: mediocris coloris sufficientis fortitudinis. Et tale vinum debet sumi cum paucio cibo. Et debet esse depuratum ab utraque superfluitate: et debet sumi in pauca quantitate.

Decima
septima
regula.

Decima septima regula est qd si exhibeatur vinum a stomachi et viscerum contentiue fortificationem eligemus vina grossa: pontica: nigra vel rubea: sicut contingit in habentibus fluxum: ventris propter debilitatem contentiue stomachi. Sed si intendamus confortationem digestiue stomachi competunt vina subtilia: vel mediocria in substantia et colore boni odoris: et conuenientis saporis: et sufficientis vigoris: et aliquis stipricitatis.

Decima
octaua re-
gula.

Decima octaua regula est qd vina alba sunt debiliora et magis aquosa: deinde nigra frigidiora ratione terrestritatis et non aqueitatis. Et rubea et rufa sunt calidiora ce-

Vina gal-
licana.

teris. Et hoc est verum comparando vina eiusdem territorij adinuicem et non aliter: unde vina rubea et rufa gallicana non sunt ita fortia sicut sunt multa vina alba que reperiuntur: sicut consideranti est manifestum. Debet igitur fieri comparatio inter vina eiusdem manerici et territorij. Unde videmus qd vinum primitus est valde album: et in temporibus processu cum defecatur et purificatur efficitur minus album. Et vinum quod in principio est minus rubescit in temporis processu efficitur magis rubrum. Et hoc est manifestum signum qd nigredo et albedo attestatur minor caliditate vini et rubedo et rufedo maiori.

Decima
nona rla.

Decima nona regula est qd vinum factum debile per admixtionem aque laudabilis eligibilis est postquam naturaliter debile: supposito eodem gradu debilitatis in utroque. Et specialiter quando debilitas vini est valde magna: sicut est debilitas vinorum

gallicanorum. Nam vina sic naturaliter debilia multum sunt corruptibilia et putrefactibilia: sed vina debilia per admixtionē aque nō sunt putrefactibilia: sicut manifeste possumus experiri. Nam si dimittatur vinū gallicano in vitro per noctem: in mane sentitur sapor corruptus: et apparebit color corruptus. Sed non erit sic de vino debilitato per aque admixtionem. Sed secus esset vbi non esset tanta debilitas naturalis sicut per aque admixtionē: tunc enī eligibilius esset vinum debile naturaliter: quia natura magis laborat indigerendo: quod est minus homogeneum. Et vinū debilitatū per aquam est huiusmodi respectu vini debilis naturaliter. Et hanc regulam memini me superius dixisse in capitulo de coimestis et bibitis in generali. Vicesima regula consideranda est q̄ cū vinis fortibus subtilibus: et fumosis bonū est q̄ amisceatur aqua: et sufficit ad repressionem fumositatis vini: que tamen nō facit substantiā vini ad cerebrum velocius penetrare. Unde pauca aque q̄ritatis sufficit ad repressionem fumositatis que tamen non sufficeret subtiliare substantiā vini vt facilius penetraret rōne cuius penetrationis cōtingit inebriatio. Sic igitur appositio paucissime aque impedit fumationē ad caput: rōne cuius potest p̄tingere capitis grauedo et dolor et nihil iuuat ad penetrationē substantie vini ad cerebrū et nervos: ratione cuius posset contingere inebriatio. Sed maior q̄ritas p̄dicta iuuabit ad vini penetrationē ad nervos: et specialiter si vinū sit grossum et forte et non impedit vini fortitudinem quin posset inebriare. Et si plus apponatur de aqua: virtus vini totaliter destruetur: sic q̄ inebriare non poterit. Sic igitur approbo q̄ in omnibus vinis: specialiter fortibus et fumosis: si indigeamus fortitudine vini sine fumositate aliquid ponatur de aqua. Unde etiam potest sustineri q̄ cuiuscūq̄ quantitatis aque appositio: iuuat substantie vini penetrationē. Unde si bibas vinum in q̄ritate immoderata: iuuaret ad inebriationem: sed si bibatur in quantitate moderata non inebriabit. Et sic iuuabit ad inebriationem: et tamen faciet ad fumositatem vini recipiendum. Bene enim stat simul substantiam vini esse magis subtilem: et ratione illius magis penetratiuam. Et sic indebite sumptam magis inebriatiuam: et tamen eandem substantiam esse minus fumosam. Nam fumositas plus debetur vino ratione qualitatis que repressa est per admixtionem aque paucere: et inebriatio et debetur ratione substantie in bibentis substantiam cerebri et nervorum: cuius penetrationem iuuat admixtio aque modice. Et in hoc est materia subtilis considerandi. Vicesima prima regula q̄ si intendamus pectoris et pulmonis mundificationem et ventris laxationem: tunc vina mediocris substantie sapore dulcia sunt magis eligibilia: et specialiter si non dubitamus opilationem venarum. Vicesima secunda regula consideranda est q̄ vinum eligibilius et melius in sanitatis regimine est vinum medium seu equale inter vetustatem et nouitatem: clarum ad rubedinem trahēs: bonū habens odorem et equalis saporis: quod nec acre: nec acutum: nec dulce: nec fumosum: nec grossum: nec valde subtile: sed ad subtilitatem dedinans sit q̄ etiā inter fortitudinem et debilitatem obrinet mediocritatem: quod etiam non creuit in saxosis et lapidosiss montibus: nec in terra simpliciter plana et arabili: sed in terra montuosa sicca a sole versus meridiem discooperta. Quod etiam non creuit in regione nimis calida nec nimis frigida. Et

Vicesima
ma rla. 6
vinis fu
mosis.

Vicesima
ma prima
regula.
Vicesima
ma secunda
regula.
De vino
medio.
Electio
vini.

Vinagre ex his concludi potest q̄ vina cypriana: nec greca: nec garnacina cōueniſſe
ca non cō in ſanitat̄is regimine via potus. Nec vina gallicana et c̄is ſimilia: ſed ta
petunt. lia vina ſicut ſunt vina debilia: ⁊ de beſilitico: ⁊ de ſancto porciano. Nec
Iſta lau- enim vina ſunt cōuenientia via potus in regimine ſanitat̄is. conſideratis
dantur. eorum coloribus: ſubſtātijs odoribus: ſaporibus: et locis in quibus cre
uerint: ⁊ conſideratis eorū effectibus quos homines in ſeipſis iam dudū

Vigefſi- experti ſunt. Vigefſimatertia regula eſt q̄ homines q̄ vtuntur multo vi
ma tertia no: vel ex natura: vel ex conſuetudine: vel ex quacūq; alia neceſſitate: nō
regula. debent vtī multo cibo. Vinum eñ eſt cibus ⁊ potus. Vnde videmus po
tatores tabernas quotidie ſequentes reſpectu aliorū holm̄ pauci victus

Quomodo eñ natura poteſt digerere multum cibum et multum poſſi.
Pro certo male. Et bonū eſt q̄ talis qui vult repleri vino in ſuis cibis
quibusdā diureticis vtatur: vt vinū citius tranſeat de ſtomacho: ⁊ non
accidat repletio nauſeatia: que ſi accidat prouoceſ vomitus: et hydro
mel bibatur: deinde euomat iterum: deinde lauet os ſuum aceto ⁊ melle.

Nec dentes ⁊ gingiue propter vomitū remaneant infecte: ⁊ faciē cū aq̄
frigida: vel aqua roſarum irroret parum. Amplius volens repleri vino
non comedat rem dulcem: ſed vinctuoſam: puta micās panis vinctuoſas
et carnes pinguedine mixtas: poſt cibū cum bibere voluerit amigdalio

Pro op- vtatur ⁊ capparibus. Amplius caules cocti cū carne ⁊ oleo p̄parare: ⁊
timis po- condite cum ſale eiſdem conueniunt: vt vino repleri poſſint ſine leſione.

De his q̄ ebrietatē ipediunt. Et vniuerſaliter omne quod vaporē vini alleviat valet ad idem: ſicut ſe
men caulium ruta ſicca calamenti: ameos: ⁊ ſimilia. Amplius ſciendū q̄
cibaria groſſa in quibus eſt viſcoſitas: conglutinator: ⁊ dulcedo ebrieta
tem impediunt: quia tarde penetrāt: ⁊ ſic impediunt tranſitū vini et eius

vaporem ingroſſant: Quis ſint cibaria cū quibus nō poteſt recipi vinum
ſine leſione que eſt nauſeatia repletio. Libaria igitur ſubtilia ⁊ vinctuo
ſa nō dulcia ſunt cum quibus ſine repletionē nauſeatia ⁊ ſtomachi gra
uamine plus pōt homo repleri vino. Sed cibaria groſſa: dulcia ⁊ viſcoſa
ſunt cum quibus poteſt plus recipi de vino ſine ebrietate: non tamen ſine

grauamine ſtomachi et repletionē nauſeatia. Si igitur homo velit bi
bere multum vinum: et dubitet ebrietatem: vel propter cerebri debilita
tem: vel propter vini fortitudinem: vel propter humorum plenitudinē:
vel propter ciborum paucitatem: tūc talis cibus groſſus dulcis glutino
ſus ⁊ viſcoſus eſt maxime neceſſari⁹ ⁊ nō pinguis ſubtilis ⁊ vinctuoſus.

Sed ſi quis non dubitet ebrietatem ⁊ velit multū bibere reſpectu cibi:
et dubitet repletionē nauſeatiam: et ſtomachi grauēdinē tūc cibus
pinguis ſubtilis vinctuoſus eſt maxime neceſſari⁹. Eſt breuiter hic no
tandum q̄ amigdale ſpecialiter amare ciminum: ſel ſemen caulium: ſal

Iſta re- napticus: ameos in ieiuino ſumpta cum aqua frigida impediunt ebrieta
mouent tem. Et potus aque frigide cum aceto vel cum vino granatorum paula
ebrietatē tim exhibitis: ebrietatem remouet: et ſimiliter odor thuris: camphore ⁊
ſandalorum. Sed q̄ iam ſumus extra regimen ſanitat̄is: ad propositum

redeamus. Vigefſimaquarta regula eſt de vinis artificialibus que apud
aliquos homines ſunt in vſu: puta vinum ſaluatum: ⁊ enulatum et roſa
tum. De his igitur ſciendum q̄ cum ſapiant naturam medicinaleſ nō
competunt in regimine ſanitat̄is niſi in pauca quantitate. Vinum igitur

ſaluatum aliquis bibere poteſt in hyeme in pauca quantitate. Nam via

num a saluia acquirat quandam caliditatem et stipticitatem: et aromaticitatem: ratione quorum parum sumi potest in hyeme a stomachi calefactionem et eiusdem c cerebri et neruorum et aliorum ratione stipticitatis et aromaticitatis confortationem. Sed multum ex eo sumptum non est conueniens: nec ad sitis extinctionem quia saluia calida est et sicca in tertio: nec ad cibi delationem et permixtionem: quia totum cibum ad nimiam siccitatem et caliditatem faceret declinare. Cum enim vinum de se sit calidum et siccum et saluia sit multum calida et sicca: totum aggregatum multum declinabit ad siccitatem et caliditatem: quod non est bonum in sanitatis regimine. Amplius si bibatur vinum saluiatum in magna quantitate: quia vinum a saluia acquirat quandam durecitatem et substantie subtilitatem: intantum quod eius decoctio prouocat urinam: et menstrua erit causa descendendi cibum a stomacho ante ipsius digestionem perfectam: et causa transitus vini ad cerebrum et neruos ante digestionem eius in stomacho et epate. Saluiatum igitur vinum in magna quantitate nullo modo est bibendum: sed habentes neruos debiles vtantur eo in pauca quantitate quia in magna quantitate plus lederet quam vinum simplex. Est autem hominum consuetudo tale vinum bibere ante alium cibum: quod forte ex hoc fit: quia saluia habet virtutem incitandi appetitum. Et sic vinum saluiatum primo sumptum incitabit appetitum ad cibum qui sumi debet. Amplius vinum saluiatum multum confortat neruos totius corporis: quod melius ex eo fiet si sumatur in principio quam in fine. Amplius vinum quod recipitur in processu debet sumi ad cibi permixtionem vel sitis extinctionem: propter quorum nulum debet bibi vinum saluiatum. Nam quantitas que ex eo bibi debet: debet esse minor quam oportet ad predicta. Si tamen post omnem cibum parum sumeretur ex eo cum nebula vel pane tosto ad officium stomachi roborandum: et digestionem in eo confortandum: forte esset laudabilius quam sumere claretum vel alia vina acuta valde: vel alia que multum sunt fumosa et capitis repletiua. Bene autem considerandum est quod vinum saluiatum fiat ex saluia que in loco creuerit vbi serpentes non fuerint nutriti et conseruati. Libenter enim consueuerunt serpentes morari vbi crescit saluia. Quare vbi saluia sit apponatur ruta: quia serpentes fugiunt rutam. Non igitur recipiatur saluia: nisi in loco vbi est magna copia rute. Vinum autem rosatum in estate est conueniens propter temporis feruorem et in complexionem calidam et in habentibus viscera calida: et in his qui dispositi sunt ad fluxum vel vomitum colericum. Sed in sanitatis regimine vinum simplex est magis conueniens. Quidam autem plus bibunt tale vinum propter voluptatem quam propter necessitatem. Vinum autem enulatum multum confortat cor et membra adiacentia. Habentes autem cor debile et stomachum et specialiter propter frigiditatem et humiditatem: vtantur vino enulato in pauca quantitate: sicut dictum est de vino saluiato. Et sine dubio enulatum in multis esset conuenientius quam saluiatum. Et hec sufficiant de regimine vini.

De vino saluiato.

Confortat neruos.

Tosta in saluiato vino prodest.

Vinum rosatum.

De ceruisia et alijs potibus.

Ceruisia autem consequenter est notandum

et de alijs potibus: puta boschetto: et pomerio: et ceraseto: et similibus si qui sint alij. Sunt enim quidam qui propter penuriam vini vtuntur predictis potibus non tamen potus adeo conue-

Proprie
tates cer
uissae.

Ceruissae
ex lolio.
Diversi-
tas gra-
norum.

De bo-
cheto.

De po-
merio.

nientes in sanitatis custodia sicut vinum. Sciendum ergo qd ceruissa po-
test fieri ex auena: et ordeo: et frumeto. Et scdm qd fit ex alio et alio gra-
no: est alterius et alterius complexionis. Omnis tamen ceruissa de quoli-
bet grano facta grossior est qd vinu: et multu difficilis ad digerendu opi-
lationes in visceribus facit: et maxime tamen noua. Inflatione et ventosi-
tate generat et capitis dolore inducit. Et interdum fluxu ventris et appeti-
tu deiecit. Sed bene veru est qd multu nutrit: et corpus impinguat si bene
digerat. Que autem coficatur ex rebus inebriantibus: puta ex grano quod
nominat loliu pessima est inter oes dolore capitis maxime generans: et
nervos ledens. Diversificatur enim scdm granorum diversitate. Nam que
fit ex ordeo plus attinet frigiditati: et qd fit ex frumento plus attinet cali-
ditati. Amplius quoque fit ex ordeo et auena minus opilat et minus generat
vetustates et minus nutrit. Et qd fit ex frumento magis nutrit et magis
opilat. Et quanto cernissa est grossior: tanto deterior: et quanto subtilior et
clarior tanto melior. Alij autem sunt potus artificiales que sunt cum melle:
qui sunt calidi et sicci: et multu opilatiui venarum: epatis et splenis: et gene-
rant multas inflationes: et maxime quando est qd fitas in eis maxima mel-
lis: et maxime quando mel non est coctum sufficienter: et ventrem laxat. In
colericis igitur non competit talis potus: et similiter si epas et splen fuerint
opilati. Sed talis potus congruus est habentibus complexionis frigidas:
maxime si habeant in intestinis et stomacho multu flegma: et virtute sua
incisiva et abstersiva incidit et mundat et ventrem euacuat. Vbi in his soluit
ventrem. Et hec memini me dixisse cum de melle tractauim. Cera sarinu autem
et pomeriu sunt propinquiora nature vini qd ceruissa. Et puto qd in regi-
mine sanitatis sunt congruentiora sicut patet considerantibus colore et odo-
rem et substantiam predictorum potuum: in quibus sunt magis congruentes
cum vino qd ceruissa. Isti tamen potus sunt minoris caliditatis aromaticita-
tis: et confortationis membrorum et nutritionis qd vinu: et ideo minus con-
gruentes in sanitatis regimine. Vbi hos potus et similes si qd sint: ore possu-
mus laudare: sed corde et operibus et nos dilectos vino optimo copulare.

Capitulum. xxiij. de indumentis:

Differen-
tia vesti-
mentorum.

Prima re-
gula.

Uia possunt homines vti vestibus et in-
dumentis debito modo et indebito: et talis indumentorum
usus est necessarius in sanitatis regimine determinandū
est in isto capitulo de indumentis et vestibus quantum suffi-
cit in proposito. Vestes autem et indumenta vel sunt de lino
vel de bobace: vel de serico: vel de lana: vel de pellibus.
Regule igitur seruande in vestibus et indumentis sunt hee.
Prima regula est qd vestes et indumenta sunt propter membra exterio-
ra defendere a noxamento exteriori: puta calore vel frigiditate plus ta-
men a frigiditate. Tempore enim calido nudum incedere membra deni-
grat et cutem adurit: et totu corpus plus debito calefacit. Et similiter te-
pore frigidus si quis sine vestibus vel cum paucis incedat multu grauatur
corpus sicut consideranti est manifestu. Bene igitur considerandū est qd
tempore frigidus homo non incedat sine vestibus corpus defendentibus
a frigore continetur. Et similiter in estate qd non incedat cum vestibus cor-
pus plus debito calefacientibus vel sine vestibus totaliter: vel cum ita

paucis vestibus vel subtilibus q̄ corp⁹ a calore cōtinentis possunt minime defendere. Est igitur diligenter notandū q̄ vestes t̄ indumēta defendant corpus a frigiditate cōtinentis tripliciter. Primo quidē quia phibent applicationē frigiditatis cōtinentis ad corpus: q̄ frigiditas cōtinentis nō attingit corpus immediate sed mediantibus indumētis. Scđo q̄ humores t̄ vapores calidos circa superficiem corporis retinēt: t̄ sic ibidē multiplicati calefaciūt corpus exteri⁹. Tercio calefaciūt corpus nostrū suo calore essentiali t̄ virtuali: q̄ calor quodāmodo de potētia ad actum reducitur a calore t̄ spiritu corporis nostri sicut piper pulverisatū sup̄a magnum: calefacit manum sua essentiali caliditate q̄ reducitur de potētia ad actū a caliditate nri corporis. Interdū indumēta possunt calefacere sua actuali t̄ formali caliditate: puta quādo vestes calefaciunt ab igne: t̄ sic calidi induuntur. Nec tñ caliditas actualis cito recedit: t̄ remanet virtualis t̄ potentialis caliditas quodāmodo reducta a calore corporis nri de potentia ad actū. Scđa regula consideranda circa vestes t̄ indumenta: est q̄ quāto tēpus est frigidius t̄ vētosius t̄ aer subtilior: tanto plurib⁹ indigem⁹ vestibus. Et specialiter qñ corpus est rarus multū et passibile: et cū hoc frigidioris cōplexionis. In hyeme igitur ceteris parib⁹ indumēta plura sunt necessaria: t̄ in nocte q̄ in die: t̄ stante vēto q̄ non flāte: et in tēpore pluuioso q̄ sereno. Nam tempore sereno sol magis potēs est calefacere q̄ pluuioso. Amplius homines rare cōplexionis puta quorum musculi non sunt densi: sed multū porosi: et quorum carnes non sunt dure: sed molles: tales utiq̄ plus timēt frigus: t̄ plurib⁹ indigent vestibus. Similiter etiā ceteris paribus senes t̄ fleumatici t̄ melācolici pluribus vestibus indigent. Itā tales maxime leduntur a similibus sue crassi: et a contrario iunantur t̄ sic colerici t̄ sanguinei paucioribus indigent vestimentis q̄ fleumatici vel melācolici. Sed tu dicerēs cōtra: colerici sunt rariores: et p̄ consequens passibiliores: t̄ sic indigent pluribus vestibus q̄ melācolici: quorum compositio est durior. Dicendū ad hoc q̄ non est inconueniens aliquem colericū quo ad membra exteriora esse cōpositionis durioris: et minus passibilis aliquo melācolico. Unde dato q̄ regulariter compositio sequatur complexionem t̄ eidē proportionē: interdum tamen contingit contrarium. Sic igitur stat simul q̄ aliquis sit colericus t̄ non rarus melācolicus t̄ non densus. Ceteris igitur paribus ex parte complexionis regula compositionis posita est vera: t̄ maxime esset vera si cum caliditate complexionis esset durities compositionis: t̄ cum frigiditate complexionis esset raritas compositionis. P̄destat etiam dici q̄ regula compositionis dicta non simpliciter tenet: nisi supposita eadem complexionē: vel q̄ non sit repugnantia ex parte complexionis: sed respectu compositionis simpliciter tenenda est. P̄destat etiam facit caliditas complexionis ad hoc vt aliquis minus indigeat calefacientibus q̄ raritas compositionis ad hoc q̄ ledatur infrigidantibus. Unum enim contingit in ratione actui resistentis: puta complexionis caliditas: et aliud in ratione passiui puta compositionis raritas aut densitas. Tercia regula est q̄ homines qui plus exercitantur ceteris paribus paucioribus indigent indumentis. Nam per exercitium calefaciunt membra exteriora: et superflue humiditates membrorum consumantur membra aliquāliter indurātur: t̄ impassibilia efficiunt: In quiescentibus

Tripliciter defendit corpus a frigore. Exēpluz de pipea re.

Secunda regula.

In hyeme.

Dubium de colericis.

Tercia regula de exercitio

autem membra exteriora sopita sunt et calor in eis: et ideo oportet quod per incrementa confortentur: et quodammodo de potentia ad actum reducantur. Quarta regula est quod seruientes in stuphis et qui in earum domibus commorantur: quando contingit quod se exponunt continenti aeri frigido: indigent pluribus vestibus: tum quia plus leduntur a frigore: quia consueti sunt in calore. Sicut enim ab assueto non fit passio: sic ab eo quod est contrarium assueto corpora nostra maxime patiuntur: et hoc contingit in proposito: tum quia eorum porositates sunt aperte et rare: et sic frigiditas continens potest perfectius et citius subintrare et membra ledere. Et propter hanc causam in primis frigidioribus indiget homo plurimis cooperimentis: propter hoc quod subita mutatio ad frigus nocet: et porum inueniuntur apertis. Quinta regula est quod in somno aliquis indiget plurimis cooperimentis quam in vigilia. Nam in somno calor trahitur ad interiora ad loca digestionis: et membra exteriora remanent calore et spiritu denudata respectu vigiliarum: et sic apta nata sunt magis ledi frigiditate continens. Et membrum maxime frigidum maximo indiget cooperimento: et hoc est cerebrum. Unde caput in somno maxime est cooperiendum: et specialiter quia in somno eleuantur vapores ad caput in frigidantes ipsum: quod in cerebro conuertuntur in substantiam aqueam. Unde puto quod in somno magis est caput cooperiendum quam alia membra sed in vigilia magis cooperienda sunt alia membra: quia in vigilia multus calor et spiritus mittunt ad cerebrum propter virtutes animales interiores et exteriores quarum operationes vigent in eo: et sic in vigilia calidius est sufficiens: sed in somno caliditas non est ita fortis immo est contrariis ut dictum est. Partes autem spirituales scilicet pectorales maxime debent cooperiri non solum in somno sed et in vigilia. Nam partes pectoris difficile est tueri a frigore quia aer frigidus continue inspiratur et expirat et reuma continue descendit a cerebro ad partes pectoris et pulmonis. Etiam est in illis partibus magna quantitas ossium que frigida sunt: non obstat igitur cordis caliditate propter predictas causas partes pectorales sunt maxime cooperiende. Extrema autem puta manus paucioribus indigent cooperimentis: et specialiter in vigilia quia sunt quasi in motu continuo. Sunt enim organa deputata ad operationes transientes: et adhuc manus paucioribus indigent cooperimentis quam pedes ex eo quod sunt in motu magis continuo et eorum opus cooperimentis impeditur et sunt propinquiores fonti caloris scilicet cordis: et prope manus sunt arterie multe in quibus inuenitur pulsus fortis in quo significatur calor fortis et magna influenza cordis. Unde quia operationes manuum ad quas sunt deputate a natura que sunt valde multe exercentur multo calore et spiritu: ideo ad easdem manus natura corporis regitua mittit multum calorem et spiritum et sic non indigent tot cooperimentis sicut alie partes. Pedes etiam sunt in multo motu: et operationes ad quas deputati sunt exerceri non possent cum multis cooperimentis et sic non indigent pluribus cooperimentis sed indigent adhuc plus quam manus et sic a principio et communiter assuetus est ex causa finali hoc: et hec presumerdo iam redacta est in naturam. Membra autem faciei nullis cooperimentis indigent vel paucis nisi magna imminente necessitate. Nam ad faciem natura multum mittit calorem propter operationes sensuum que vigent maxime in partibus faciei. Que etiam operationes cooperimentis communiter exer-

Quinta
regula.

De som-
no.

De parti-
bus pec-
torali-
bus.

De mani-
bus.

De pedi-
bus.

Facies
non indiget
cooperi-
mento.

ceri non possent. Sexta regula sumitur ex parte habitudinis. Hā habent **Sexta re**
 tes mēbra exteriora carnosā paucioribus indigent cooperimētis habēti **gula.**
 bus ea denudata a carne minus em̄ oēs tales ledūtur a frigore q̄ vnu
 dari a carne ceteris parib⁹. Septima regula sumit ex pte indumentorū
 et vestitū in quib⁹ plurima diuersitas inuenit. Quedā em̄ indumēta sunt **De diuer**
 magis calida quedā minus alia vero mediocriter. Indumēta em̄ de pel **sitate ves**
 lib⁹ cōiter et vt in plurimū sunt alijs magis calefaciētia et inde indumen **stium.**
 ta ex pannis laneis subtilibus et mollibus densis sufficiēter grossis: de
 de indumēta de bōbace: et deinde de serico et ultimo indumēta linea. Si
 bus em̄ indumētis sunt minus calida: et de bōbacinis et sericis que min⁹
 lirata est et magis pilosa est magis calida. Vestis em̄ serica lirata multū
 est frigida et similiter bōbacina et similiter de vestib⁹ laneis que magis
 subtilis et rara et lirata et nō lenis sed aliquātulū aspera est min⁹ calida: et
 que minus subtilis et satis densa et lenis nullomō lirata est talis vtiq; la
 nea vestis calidior est inter oēs. Et de vestibus lineis similiter dicendū
 q̄ q̄to subtilior rarior asperior min⁹ pilosa tanto min⁹ calida: et p̄ opposi
 tū q̄to grossior densior lenior magis pilosa: tanto calidior. Et de pellib⁹
 sūt q̄ q̄to pellis habet pilū dēsiore maiore leniore: rāto est calidior. Et
 est notandū q̄ pelles diuersificant scōm diuersitatē aialū a quib⁹ sumū
 tur. Sciendū igit q̄ cōsideratis cōditionib⁹ supradictis et aialium natur
 pellis capina est minoris caliditatis et deinde pelles de grisso. Pelles
 aut vulpine sunt multū calide et sicce et sic multū p̄fortāt neruos: vñ mul
 tum cōpetunt palyticis et arthriticis et vniuersaliter oibus passionib⁹ ner
 uorum et cōpetunt etiā his qui sunt valde pingues et volūt eorū corpa mā
 crescere et desiccare. Pelles aut cuniculorū et leporū sunt his p̄portiona
 les nisi q̄ nō tñ desiccāt. Vñ puto q̄ in regimine sanitat⁹ sunt niagis cō
 gruētēs pelles de biuria cōsideratis p̄ditionibus prius enūmeratis: satis
 est calida: nam pellis est satis grossa et habet pilos multos et densos et le
 nes sufficiēter magnos et cū hoc est nitida valde et pediculorū minime ge
 neratiua et habet pilos fortissime adhesionis: vñ tales pelles satis apud
 me cōmendāde sunt. Pelles aut ouine sunt calide et humide cōsequētes
 cōplexionē aialis cuius sunt. Vnde multū cōfortant corpus et calorē na
 turalē et corpus impinguat: vnde melācolicis et siccis et macillētis mul
 tum cōpetunt sed est pellis inter oēs nitida minime et multorū pediculorū
 generatiua. Vt igitur sit ad vnum dicere pellis ouis sequit cōplexio
 nem aialis cuius est que cum sit cutis dense et spisse pilositatis: fortis ad
 hēsionis et multe pilositatis plus calefacit: et p̄ oppositū si sit rare cutis et
 rare pilositatis et min⁹ calefacit et si habet pilos aspersos et duos desic
 cat: et si humiles et lenes impinguat et humectat et hoc est vniuersaliter
 verum in oibus indumentis. Ex dictis igitur satis concludi potest q̄ ho
 mines calide complexionis iuuenes tempore calido regione calida suffi
 cienter pingues et carnosī indigent indumētis subtilioribus raris pauce
 pilositatis et rare: et per oppositū frigide complexionis senes et tempore
 et regione frigidis macillēti et rari indigent indumētis grossiorib⁹ mul
 te pilositatis et dense. Amplius si queramus corporis desiccationem et
 macilentiam vel superfluitatem in mēbris cōsumptionē bonum est q̄ in
 dumenta sint dura aspera et non multum rara et specialiter indumenta q̄
 prope cutem ponuntur, Vnde volentes se macrefacere et membra sua
 l. iij.

Vestis
serica.

De pellis
bus.

Pellis
vulpina.

Pellis
cuniculo
rum.

Pelless
ouine.

Regimē
scōm diā
sitate cor
porum.

rum supfluitates desiccare vti debent indumētis lineis asperiorib⁹ durioribus et grossioribus ⁊ talia indumēta sepius mutare. Et p oppositū quorum membra sunt macillenta ⁊ paucarum supfluitatum volentes im pinguari debent vti indumentis lineis molliibus sufficienter densis. Ex dictis autem elici potest q̄ quāto indumenta sunt leuiora ⁊ minus pilosa ⁊ magis laxata tanto induātur immediaci⁹ carni: ⁊ quanto asperiora et duriora ⁊ minus frangibilia tanto induātur longius a carne: vnde vestes lineæ ⁊ similes induūtur magis prope carnem ⁊ vestes lancee induūtur longius: sic enī minus leditur corpus ⁊ vestes melius conseruantur.

Capitulū. xlii. De volentibus continere.

Regimē
continen-
tium.

Coniugium quidem sunt venerabiles viri q̄

vinere volunt continenter et tamen volunt viuere sani. Ideo de meliori eorum regimine intendo vnum capitulum breue imponere. Scimus enim q̄ et si actus venereus seu coitus sit vtilis in sanitatis regimine non tamen necessari⁹ us. Unde aliqui sapientum qui fuerunt locuti de sanitatis regimine de coitu nullam penitus fecerunt mentionem.

De coitu

Multi enim sunt qui viuunt sani sine coitu sicut alij cum coitu. Non est igitur coitus necessarius ad necessitatis cōseruationē indiuidui: licet ad cōseruationem speciei necessarius sit. Possibile igitur est hominem viuere sanum sine coitu: sicut patet in multis virginibus preteritis et presentibus. Igitur ponende sunt he regule quibus homo potest se a coitu preseruare et continenter viuere. Prima regula sumitur ex parte cōsuetudinis. Sciendū igitur q̄ de assuescere actum est de his q̄ maxime redadunt hominem continētē. Sicut enim mulieres nutrices cum de assuescunt lactare non generatur lac in earum māmillis et sic pueros nutrire nō possunt: si etiam mēbra generationis cū de assuescunt coitū ⁊ spmatis emissionem spma in eis nō multiplicat nec fermentatur et p consequens ad coitū minime stimulat⁹: et sic continētes de leui efficiuntur. Est vili⁹ genter notandum q̄ si quis fuerit cōsuet⁹ ad actū coeundi longo tēpore nō est securum hanc cōsuetudinē subito relinquere sed paulatim. nā subito permutare cōsuetudinē est res periculosa in sanitatis regimine

Præ
re
gula.

Cōsuetu-
do ealte-
ranatura
Modus
euitandi
coitū.

Cōsuetudo igitur paulatim est mutanda et hoc fieri pōt si quis volens mutare cōsuetudinē coeat tardius q̄ consuevit ⁊ cū turpioribus mulieribus ⁊ cum vetulis ⁊ cū meretricibus ⁊ vniuersaliter cū mulierib⁹ quorū actus et aspectus sunt horribiles et specialiter in actu coeundi imaginari debet actus turpitudinis et q̄ eodem actu ratio absorbetur: ⁊ succumbit ⁊ homo buri⁹ adequatur: et q̄ ex hoc actu nullus actus virtutis nec bonus habitus in nobis augmentat⁹ quoniam in hoc actu ratio nichil iudicat: nec de bono: nec de malo: immo eius iudiciū totaliter annullat⁹ et specialiter ex hoc actu homo distrahitur a multis operibus virtuosissis: q̄ mulier furatur cor ipsius sapientis. Oib⁹ his itaq̄ cōsideratis ⁊ sepe homo leuius ⁊ facili⁹ continebit. Amplius scias q̄ venationes et ludorū species et tristitie puocationes ⁊ dignitates assumpte sunt ex his que iuuant hominē continere ⁊ sup oīa seruire philosophiæ ⁊ studijs literarū ⁊ specialiter moralibus isudare ⁊ bellorum actibus insistere hec omnia iuuant q̄ plurimū continere. Amplius fleubothomia ⁊ stupha sic

De fleu-
bortho-
mia.

ea exercitium forte et balneū multum iuuat ad cōtinendum hoīes. Omnes enī qui coitu nō vtuntur plus alijs vtentibus debent fleubothomari et sepius stuphari stapha sicca et sepius balneari et plus exercitari. Ex his enim oībus materia spermatica consumitur et desiccatur et minus in corpore multiplicatur. Amplius volentes cōtinere debēt vitare cibaria hoīem ad coitum incitantia vel sperma multiplicando vel calorem incitando vel spiritū ventosum in mēbris generatiuis congregando. Que aut sint ista cibaria scriptū est in scda parte huius operis capitulo de regimine sanitatis sumpto a diuersitate mēbrorum. Ibidem enī queritur q et qualia cibaria sunt et volentib⁹ p̄tinere totaliter euitētur et vtātur desiccātibus materiā spermaticā: bonum est q vtant in frigidantib⁹ mēbra generationis et cū ventositas sit forsan de incitantib⁹ ad coitū ppter erectionem bonū est q euitent vētoſa et q vtātur consumētib⁹ ventositatem et sperma desiccātibus. Desiccātia sperma quedā sunt frigida quedā calida. Frigida sunt vt lentes et aqua lentū decoctarū cū semine caulis et nemusaris et coriādrī et semine lactuce et aqua lactis sine butyro vehemētis acetosistatis et acetum etiā semen portulace. Hec igitur cōmesta seu bibita sperma desiccāt et caliditatē ad coitū incitārē alterant. Fiant igit ex eis pulueres et electuaria vel potiones quib⁹ hoīes volentes cōtinere possent vtī. Amplius scias q inungere mēbra gñationis et renes cum oleis frigidis et siccis et cū oleo iusquiami vel papaueris ē ex his q sperma desiccant: etiā incedere nudis pedibus desiccat desiderū coit⁹. Sunt etiā multa calida que sperma desiccāt puta lilium semen rute et herba et semē agnicasti: calamētū: euforbiū: myrrha: et ciminū: vnde dyaciminū est desiccātū materia spermatica valde et si q̄ sit calide complexionis et in tpe calido vtatur aceto. Amplius scias q iterdū submergere membra gñationis in aqua frigidissima: est de his q auferūt desiderū coitus et specialiter hoc fiat tpe illo quo homo ad coitū stimulat⁹ vel ex natura vel ex inordinatione appetitus. Amplius in habentib⁹ renes calidos valde et genitalia: lamina plūbea minutissime perforata et subtilis valde aliquo oleo frigido et sicco innuncta multū desiccat coitū si portetur ligata ad renes. Amplius cibaria eorū nō debēt esse multi nutrimenti nec calidi et humidi: sed nutrimenti pauci declinātis ad siccū et frigidū. Hec debent esse cibaria ventosa: nā ventositas incitat ad coitū et specialiter cū caliditate et humiditate sicut patet in cicere in quo est caliditas et humiditas et ventositas: et similiter in naponibus et pastinacis et similiter in fabis et pineis excorticatis et similibus. Amplius volens cōtinere insistant vigilijs et minus solito comedāt et nunq̄ sint ociosi: vnde circa aliq̄ sollicitari siue agibilia siue speculabilia multum detrahit hominē a desiderio coitus. Scium enī alimēta ministrat non solum huic vicio: sed multis alijs. Volens igitur de leui viuere caste sic suum ordinē viuendū modū: quia p̄ter horam somni nulla per ocium transeat: et laudo q continere volentes vtantur agnoscito in balneis in suffumigationibus: et eorum camere et lectus sternantur agnoscito. Habet enim mirabilem proprietatem in isto sicut diu testificati sunt multi sapientes. Multi enim sunt quorum ex dimissione coitus stomachus et cor debilitatur. Bonum est igitur intēdere ad ipsorū stomachū confortandū cū medicinis bibitis et comestis seu emplastris stomachū confortantib⁹ calidis seu frigidis seu tē-

Cibaria spermaticā desiccantia.

Unguentum.

Submersio in aq̄ gelida.

De cibarijs vētoſis.

De agnoscito.

Cōfortatio stomachi & corporis sicut melius videbitur expedire scdm diuersitatē &plexiōis corporis & etatis & similia: & que sunt illa satis dictum est in prima parte huius operis in capitulo de mēbrozū conseruatione vbi tractatur specialiter de stomachi cōfortatione et pportionaliter intelligatur de corde hoc em̄ mēbrū debilitari cōuenit ex dimissione coitus & que sūt cordiales virtutes & medicine simplices & cōposite in preallegato capitulo sufficienter dictū est. Amplius dico q̄ tales maxime assidue exercitiū partū superiorū sicut est lapidis eleuatio & vniuersaliter omne exercitium in quo pectoralia et brachia exercitentur plus q̄ inferiorē partes. Itā p̄ tale exercitiū supfluitas in mēbris supioribus cōsumet̄ et in eis nō multiplicatur ex dimissione coitus. Membra autē inferioribus administrari debent vnguenta et emplastra frigida et sicca vel calida et sicca sperma ericcantia quod horū magis videbitur expedire: sed regulariter melius est q̄ talia emplastra vel vnguenta declinēt ad frigiditatē semp̄ q̄ declinent ad caliditatē vel nimiam siccitatē: et quādo ex administratione talium emplastrozū videbimus q̄ materia ventositatis erit cōsumpta: tunc poterunt administrari embroce declinātes ad aliqualem caliditatē et subtilitatem: puta de camomilla agnocalsto et semine canabis. Amplius scias q̄ in volentibus cōtinere vomitus est cōgruentior q̄ farmacia. Timeat em̄ q̄ farmacia nō faciat descēdere materias. Amplius fleubothomia de sa phenis interioribus cauillarū pedū maxime cōpetit his qui ex coitus dimissione incurrūt cordis debilitatē et stomachi. Amplius scias q̄ saphyrus et smaragdus et topasius reddunt hoīem castū et continentē.

De exercitio.

De vnguentis.

De vomitu.

Margarite castitatis.

Capitulū. xlii. De iter agentibus.

Consequēter dicēdū est de regimie iter

Prima regula.

Mutatio regimie.

agentiū. Circa quod regimen dande sunt regule. Quarum prima est. Quod intendens iter agere ex necessitate debet in modo viuēdi cōsuetudinē mutare. Alius enim debet esse modus viuendi itinerantiū et non itinantiū: nam propter laborem qui in eis contingit est dubitandū ne in malas cadant egritudines nisi suum regimen permutent ab eo quod cōsuetum est. Hoc tamē cōsuetudinis permutatio non est fienda subito: sed paulatim et ordinate. Oportet igitur qui iter agreditur vt vtatur ordine et in principio sui itineris parū plus solito exercitetur et sic paulatim ad exercitiū itineris assuescat: et si in suo itinere necessariū fuerit vigilare paulatim assuescat et anteq̄ iter arripiat: et similiter intelligitur de fame et siti. Unde in hoc casu summe oportet ad nō cōsuetā transmutare: debet etiā assuescere ad cibū quo in itinere proponit vti. Maius em̄ periculū est ita arripere his qui non consueuerunt et in debilibus et senibus q̄ in consuetis fortibus et iuuenibus. Et circa illos in quibus maius periculum iminet maius studium est ipendendū in mutatione consuetudinis ad ea que itinerantibus sunt necessaria. Secūda regula est ex parte cibi et potus: nam cibi itinerantium debent esse faciliores digestiōis et melioris substantie et p̄p̄in que mensure et non multi. Et vt sit ad vñū dicere suum nutriendus debet meliorari vt bene digeratur et superfluitates in venis nō cōgregentur. Et que sunt huiusmodi cibaria dictum est in capitulo de cibis & potibus.

Secūda regula.

in speciali. Amplius non debet equitare stomacho pleno cibo ne eius ci-
bus in stomacho corrumpatur. Et si necessitate habet bibendi bibat aqua
ne per eam augeatur sonitus et ventositas et dilatio sui in ventre. Expe-
cretur igitur cibus vsq; ad horam hospitandi: q; si forsan comedere obo
sit necessarium parum comedatur ne necessitas bibendi imminet. Unde
itinerantes summe euitare debent olera et fructus et quicquid generat
humore crudū nisi iterdū gratia medicaminis. Amplius nō debet fastidi-
tus cibo iter arripere. Dormiat igitur primo vt fastidiū resoluitur: nec
etiam valde famelicus vbi est indigentia et fames magna: non opor-
tet laborare vel itinerare: prius enim cōfortanda est virtus: sed quia ite-
neranti potest necessitas imminere tolerādi famem tandiū q; desiderū
destruatur totaliter comedendi vel multum minuatur: bonum est scire ci-
bos cum quibus homo diutius potest sine cibo permanere. Sciendū igi-
tur q; cibi facti ex epatis? assatis et pile facte ex amigdalibus et oleo amig-
dalino et anetino et adipe vaccino cōueniunt: si enim vna ex eis comeda-
tur fames longiori tempore tolerabitur. Amplius sumere oleum viola-
tum bullitum in quo sit dissolutus adeps vaccinus facit diu tolerare fa-
mem intantum q; si quis sumeret vnam libram talis conditi sine deside-
rio notabili quasi per decem dies permanere valeret et sicut dictum est
de fame ita intelligatur de siti. Quia enim sitim interdum tolerare opor-
tet determinandū est de medicinis sitim extinguentibus quarū vna est
lens et semē portulace pistatum cū aceto et sint seminis portulace: drag-
mā. et distemperentur cum aceto et aqua sufficientibus et euitentur que si-
tim faciunt quorū vnum est pisces et omnia salsa et dulcia et locutio mul-
ta et fortis deambulatio. Hec igitur sunt euitanda. Et si quis multum si-
tiat bibat aquā cum aceto quia est ex his que sitim extinguunt sicut prius
dixi. Tertia regula sumitur ex parte fleubothomie et farmacie: nā si ali-
quis propter plenitudinē indigeat aliquo istorum fienda sunt anteq; inci-
piatur iter que si non fiant est dubitandum de febribus et apostematibus
et membrorum exteriorum infectionibus: et si tempus sit frigidū et humo-
res sint corrupti nō multū calidi et mēbra interiora fortia et sint humores
aliqua lter grossi et adusti multū est dubitandum de lepra. Bonū est igi-
tur ante principiū itineris fleubothomare vel farmacare secundū q; me-
dico melius videbitur expedire: ex hoc enim redditur corpus agilius et
ab egritudinibus securus: nullo igitur modo volēs iter arripere hoc fa-
ciat sine cōsilio boni medici. Quarta regula sumitur ex parte caliditatis
continentis. Sunt enī multi qui itinerare pponūt et coacti sunt in tēpore
calido qui multū studere debent ne eorū membra maxime cerebra a ca-
lore cōtinentis ledantur. Sepe enī ex hoc homines incurrūt capitis do-
lorem fortem et febrem effimerā vel putridā et alias egritudines quas
non est necessariū hic enarrare. Cooperiantur igitur capita eorum vt de-
fendantur a sole q̄tum possibile est. Amplius itinerantes hoc tēpore sol-
licitare debent de eorū pectoribus vt scilicet nō desiccantur ne super ca-
lescant ppter exercitiū et aerem attractū qui est valde acutus et calidus
debent igitur epithimare et insigere eorū pectora et specialiter cordis
regionē que est sub māmilla sinistra epithimatis frigidis et humidis
et vnguētis frigidis et humidis puta cū muscillagine pīlū et succo por-
tulace et similibus. Amplius tēpore calido anteq; dieta incipiatur et dato

Ad toles-
rādū fa.

Ad toles-
rādū siti.

Tertia
regula.

Quarta
regula.

Modus
pseruādū

**Unguē-
ta.**

**Contra
malos os-
dores.**

**De febrī-
ta.**

**Quinta
regula.
De frigi-
ditate.**

**De co-
opinētis**

q̄ aliquis non fuerit famelicus bonū est omnino aliquid comedere cō-
niens ad resistendū tempore puta ius hordei et syrupū de fructibus et si-
milis. Cum enī equitant et in eorum interioribus nihil existit multū de-
bilitantur ex resolutione et nō erit quod restauret. Sumat igitur aliquid
ex predictis vel similibus et non incipiant dietā anteq̄ descendant ab oris
ficio stomachi. Amplius bonū est q̄ secum deferant vnguenta frigida et
humida nota puta oleum violatum et rosarū nenufaris et vnguentū po-
puleon ex quibus inungatur corū spina et pectus hora post horā et mul-
ti sunt qui inuuantur ex balneo in aqua frigida cū incurrunt aliquā lesionē
ex caliditate continentis: melius est tamen ne hoc subito fiat sed parū ex
pectent et deinde ordinate ad ipm pcedant. Amplius si quis timeat ma-
los odores ex aere et venenosos: nares simul et os ligare debet et obtu-
rare et in hoc tolerare dolorem et anteq̄ incipiat dietā debet sorbere
lac sine butyro i quo fuerit infusum cepe minutū fortis incisionis et sepe
comedere et sic nō nocebunt sibi odores. Bonū etiā est odorare oleū ro-
sarum et sorbere et bibere oleum de cucurbitis. Ex hoc enim remouetur
venenosorum malicia: et si quis iam ex talibus odoribus nocumentū in-
currerit proficiatur super eius extremitates aqua frigida et facies ex ea
lauetur et comedat olera frigida et super caput eius fundatur ex oleis
frigidis et siccis notis et omnino a coitu caueat et si coierit confert ei vi-
num temperatum et pisces saliti ad appetitus stomachi reuocationem et
confortationem: vinum quidam temperatum ad virtutis confortationem
et sitis sedationem. Et si febre cauerit lac ei cōpetit nisi capitis dolorem
patiat: quia nutrit: humectat: alterat: et facile digeritur: et si febrē
patiat: et non putridam sed effimeram cōpetit lac acetosum et si sitim
patiat: immensam post illos aeris odores venenosos se curet os lauā-
do et gargarisando et hora post horam parū transglutiendo et postq̄ si-
tis mitigata fuerit bibat et anteq̄ bibere incipiat bibat parū olei rosarū
mixti cum aqua et post aquam bibat. Amplius bonū est q̄ tales qui ca-
lore continentis lesi sunt mancant in loco frigido et pedes abluant aqua
frigida et si fuerit sitiens aquam frigidam bibat et nutriatur ex cibo qui
cito digeritur. Quinta regula sumitur ex parte frigiditatis continētis
nam in tempore frigido itinerare magnus est timor: licet homo multum
se custodiat. Nam ex frigore continentis interdum totum corpus stupe-
fit spasmat: et mortificatur et appoplectici moriuntur et interdum mē-
bra exteriora: puta pedes manus et oculi ex tali frigore q̄ plurimū patit-
ur intantum q̄ interdum putrescunt et cadunt et consequenter sequitur
mors. Multi etiam ex frigore continentis cadunt in appetitum caninū.
Bonum est igitur q̄ in tempore frigido volentes iter arripere procurēt
vestes ceteris calidiores et que sunt iste vestes superius dictum est capi-
tulo de indumentis et quia frigus subintrare consuevit per nares aures
et os et ceteras corporis porositates: bonū est q̄ meliori modo quo possi-
bile est obstruantur ne frigus subingrediatur: et quia in capite et facie
sunt multe vie per quas frigus potest subintrare. Debet medicus solli-
citari circa cooperimenta capitis et faciei. Et quia interdum membra fa-
ciei vt oculi sunt nobiles et necessarij et ex frigore consueuerunt incurre-
re lesionem: puta ruborem et interdum apostema et magnum dolorem
solicitandum est in eorum custodia: cooperiantur igitur oculi et inuoluā

tur panno subtili sic q̄ ex eis nichil sit discoopertum nisi quod est necessarium: faciem etiā a venti oppositione quanto plus poterit remoueat. Bonum est etiā q̄ talis coopertura sit super totam faciem et non solum super oculos: et pannus quo oculi terguntur nō debet esse calidus. Si enī oculus ex tali ligatura fuerit calefactus plus leditur a frigore: nā aqua calida citius cōgelatur. Unde debentes itinerare non debent se opponere caliditati ignis aliquo modo: et si predicta nocumenta acciderent oculis vaporem cum aqua decoctionis camomille vel sticados vel aneti et similia. Et si videamus necessitatem fiat fleubothomia et farmacia: et quia istud pertinet ad regimen curatiuum non scribo plus de ista materia. Amplius medicus sollicitari debet de coopertura extremorū et specialiter pedum: cooperiantur igitur calidis cooperimentis sicut de toto corpore dictum est. Et anteq̄ homo se exponat itineri pedes specialiter sunt multum fricandi et deinde ex oleo oliuarum veteri fricādo sunt inungendi vt caliditas de potentia ad actum deducta per fricationē melius conseruetur: et si sit oleum de sticados vel camomillini vel anetini vel ab arboze cedri melius extremitates a frigore defendētur. Fiat igitur hec fricatio et inunctio hora post horam secundum q̄ necessitatem videbimus magis imminere et facta fricatione et inunctione cooperiantur et inuoluantur pannis lineis mollibus immediate et deinde supponatur lana succida et supponetur plantis pedum et deinde calcietur calceis seu caligis calidis et deinde calcietur sotularibus vel ocreis largis in quibus pes et pedum digiti moueri possint: talis enim motus est de his que maxie defendūt pedes a frigore: et quādo pedes et digiti pedū in frigidatūtur et perfecte moueri non possunt siue mora redeundum est ad fricationem et inunctionē vt predictum est: et q̄ multum laboret in eorum motu. Et dicunt aliqui q̄ submersio extremitatum in aqua frigida confert in tali membrorum stupefactione sicut videmus in pomis congelatis. Si enī ponantur in aqua frigida redeunt ad naturam suam: et si ponantur prope ignem minime: sic etiam ymaginantur de extremitatibus multum in frigiditatis q̄ melius est q̄ submergantur in aqua frigida q̄ igni apponant de p̄p̄inquo. Forte enī p̄ antisp̄aristam mēbrū in frigidatū in aquā frigidā positū calefit. Itā frigiditas aque circūstans et quodāmodo ratione humiditatis mēbrū arefactū et quasi a frigore cōgelatū remolliet sicut videmus glaciē in aqua remollii caliditatē mēbrorū cōfortat et fortificat: quia vnū quodq̄ contrariū ad presentiam suā contrariū fortificatur: caliditate igitur in membro fortificata membrū totum in circumferentia plus calefit q̄ ante. Et specialiter quia membrum est magis aptum suscipere caliditatem: quia remollitum: sed si membra exteriora propter frigus insensē et non deuenerunt ad viriditatē vel nigredinē mansuam cū aliquali priuatione sensus signum est q̄ caro circumferentialis totaliter nō est corrupta et mortificata et q̄ cura cadit absq̄ hoc q̄ remoueat caro a membro. Bonū est igitur q̄ membrū ponat in aqua calida decoctionis aneti vel camomille vel sticados vel caulii vel naponum et emplastrētur membrū cū bolo et si inungat membrū aliquo oleorū supradictorū aliquantulū prope ignem et post fricationē non erit malū. Si autē viride vel nigrū effectū est membrū mansue cū sensus et motus priuatione fienda est scarpellatio sic q̄ sanguis exeat a carne sua et ponendū est mē-

Aqua calida citius cōgelat.

De ptib⁹ extremis

Bonū ex p̄mētū de pomis congelatis

De itinē-
rātib⁹ cō-
tra visio-
nē niuiū.

brum in aqua calida ne sanguis cōgeletur in eodem ⁊ deinde epithymā-
dum est membrum cum bolo armenico dissoluto cum vino vel aceto: et
deinde lauandū est membrum cum vino calido: ⁊ deinde epithymādum
quousq; membrū redeat ad suā naturalē dispositionē. Et si forte caro
sit omnino mortificata ⁊ remollita putrefacta malū odorē reddēs scar-
pellatio nichil proficit: sed procurandū erit q; caro putrida totaliter re-
moneatur qđ quomodo fieri debet exit limites regiminis sanitatis. Am-
plius scias q; itinerātis tempore niuis ⁊ ex albedine niuis immoderata
et ex frigiditate continentes consueuerunt oculorū incurrere imobilitatē
et visus destructionem propter nimiam disgregationem factā ab albedi-
ne niuis. Bonum est igitur q; qđ hoc tempore itinerare proponit induat
vestimentis nigris et corpus aut caput ⁊ oculos cooperimēto nigro co-
operiat: aut in manu teneat pannū nigrū quem aspiciat. Item talis itine-
raturus tempore frigido nō se exponat diēte anteq̃ comedat ⁊ bibat bo-
num vinum ⁊ subtile ⁊ odoriferū: nec statim post cibi repletionem incho-
anda est diēta: sed postq̃ natura egit in cibū ⁊ deinde corp⁹ totū calefactū
est: et si omnino sit necessarium ambulare post comestionem: minus est
comedendū ⁊ vinū permixtū cū aliquantulo aque bene calefactū igni est
bibendum ⁊ in principio itineris non est mouendum nec ambulandū am-
bulatione forti ne digestio corrūpatur: sed ambulatione leui quousq; ci-
bus in stomacho quodammodo sit digestus. Si enim ambulatur ambu-
latione forti cibus descendit de stomacho ante digestionem perfectam
et corrumpitur digestio: ⁊ cum aliquis itinerans impleuit suam diētam
et est in hospicio non statim appropinquandū est igni: sed in loco calido
lōge ab igne stare debet ⁊ ignem circuire ⁊ sic paulatim appropinquare
ad ignem: parum enim morandum est prope ignem. Et si corpus homi-
nis itinerantis esset stupidum ⁊ cōgelatum fricandum est totum corpus
in loco calido ⁊ deinde inungendum cum oleis calidis aromaticis: cuius
modi est oleū liliaticum ⁊ anetinum ⁊ camomillinum ⁊ de cinamomo vel
de sticados ⁊ deinde ponendus est in loco molli et cooperiendus coope-
rimentis mollibus calidis et actualiter ⁊ virtualiter ⁊ permittendus est
dormire et quiescere ⁊ si videamus magnam imminere necessitatem: ho-
mines habentes corpora calida ⁊ lenia debent esse nudi cū eo in lecto an-
te ⁊ retro ⁊ ipm calefacere et fricare eius ventrem ⁊ costas ⁊ pectus: et
deinde bonum est q; eidem exhibeatur parum de assa fetida ⁊ mirrha et
pīpee ⁊ vino forti. Amplius aqua carnis est ei conueniens deinde potest
cibari cum micis panis infusus in brodio carniū laudabilium ⁊ in maxi-
ma quantitate bibat de optimo vino: ⁊ eidē lectus mollis preparetur in
quo multis cooperiatur pannis et precipiatur eidem vt dormiat diu et
postq̃ expergefactus fuerit et conualescere inceperit ingrediat balneū
in quo longam faciens moram diu fricetur. Et ex aliquo oleorū supra-
dictorum inungatur ⁊ admisceatur predictis oleis castorium: costus mu-
stus: et euforbium. Si autem itinerans nō sit congelatus et stupidus sed
ipsius manum contigerit frigus sufficit fricatio et balneū: et si min⁹ fri-
gus adhuc cum tetigerit sufficit mora in loco calido per vnam horam: ⁊
ad ignem appropinquare paulatim et secundū ordinem. Cibaria autem
que quis comedere debet itinerans tēpore frigido: sint calida actualiter
et virtualiter in eis cibis vt alē nucib⁹ alleis cepis porreis ⁊ butyro: Et nu-

De am-
bulatiōe
forti.

Regimē

De cibis
calidis.

es habent in hoc mirabile proprietate. Unde itinerantes tempore frigido secum deportent de nucibus muntione. Unde si nuges et alia simul pistentur et cum aqua carniū laudabiliū distemperentur multū corpus calefacient et a frigore tuentur si in potu vel cibo sumantur: et ad idem valent calide cōfectiones quibus itinerantes tempore frigido nō debent carere. Amplius bibere vinū bene forte et in copia et parū comedere de aliquibus cibariis vinctuos multū confert ad propositum. Amplius tota nucha specialiter principium: scilicet posterioris colli inungatur hora post horam vnguentis calidis superius nominatis quibus itinerantes tempore frigido nullo modo carere debent. Amplius magna cautela est exhibenda in custodia colli et specialiter posterioris partis ubi est principium nuche totum igitur collū et specialiter pars illa inuoluatur in volutionibus calidis actualiter et virtualiter et similiter intelligat de posteriori parte cerebri. Amplius scias qd itinerantes tempore frigido debent secum ferre odoramenta calida ad calefactionem et cōfortationem cerebri cuiusmodi sunt odoramenta calida ex musto et ambra et ligno aloes et similibus. Amplius scias qd lotio extremitatū in aqua calida salsa quotidie mane et sero est de phibentibus extremitates ledi a frigore. Nam ex hoc extremitates calefiunt et indurant et supfluitates in eis cōsumuntur et sic impassibiliores efficiuntur. Sexta regula regimīs itinerantium sumitur ex debilitate et labore que itineranti contingere cōsueuerūt. Cum igitur fortis labor et fatigatio itineranti contingit cū ad ociū peruenerit ad vnam horam quiescat: deinde balneum intret et in eo permaneat donec caro lenis fiat et rubea: et deinde totū corpus fricetur leniter et minime cū pollice quasi cōprimendo tāgatur seu palpetur et deinde inungatur totum corpus et specialiter iūcture. In hyeme quidē oleo calido anetino vel camomillino vel sticados: et iestate cū oleo rosato et camomillino: deinde quiescat et dormiat et lecti molliciē augmentet et plura sup se ponat cooprimenta: deinde cū excitatus fuerit a somno ad fricationē iterum redeat ad balneum et fricationem et unctionem et sic ad suam reuertatur cōsuetudinem. Septima regula sumitur ex parte aquarum quibus itinerantes necessarium est vti. Que autem sunt meliores aque et quomodo dinoscuntur superius dictum est: et quia itinerantes non possunt semper inuenire aquam bonā bonum est qd secum deportent de luto proprie terre de luto quidē libero nō fetido ex quo cū puenerint ad locū quietis et forte aquā non inuenierint laudabilē ponatur in aqua et fortiter permisceatur cū eadē et duabus bullitionibus bulliat in eadem et tunc dimittat quiescere donec aqua fuerit clarificata: et si videamus aquas grossas vel turbulentas bulliēdas sunt vel de vase in vas ponende vel distillande per alembi cum vel cum filtro cuius extremitas vna ponatur in vase pleno aque et alia in vase vacuo et sic tota aqua existens in vase pleno ad vas vacuum distillando mouebitur et sic aqua efficitur pura et subtilis: vel p colationem et ex farinis tortellorū madefacta sic cooperte coletur. Amplius aluminis iamenti in aquam positio ipsam clarificat. Amplius scias qd comedere cepas et allia et lactucas cū aceto reddit hominem securum a malicia aquarū et similiter permiscere aquam aceto et diuersas aquas sibi inuicem permiscere: et si aqua fuerit salsa quā bibere oportet ponēdas sunt in ea forte: mel vel fructus mirtive et citonia et bibenda est cum aceto. Si

Nuges et alia habent proprietatem mirabilem.

Unctio nuche.

Odoramenta calida compentunt. Lotio extremitatum. Sexta regula de fatigatione.

Septima regula.

autem aqua fuerit stans et habens in se putrefactionē permisceatur cū succo granatorū vel citoniorū vel pomorū acetosorum et bibens talem aquam debet euitare cibos calidos et nullo modo vinū bibat nisi fuerit debile. Nam tales aque maxime sunt febriles: et si forsan aqua fuerit amara admisceatur zucarum et dulcia comedat: et si aqua ventrem soluit stiptica nota comedat. Amplius si in aqua fuerint herbe in quib⁹ est acuitas comedat cibos dulces et vinctuosos et in colatura aque studeat et si dubitam⁹ q̄ i aqua sint sanguisuge vel alie bestiole pue et ipercepti biles ne forte eas transglutiamus bonū est aquā bibere mediāte panno lineo subtilissimo. Tali igitur panno cooperiat os et per ipsam aquā transglutiat. Aqua vero si fastidium fecerit cū succo granatorū erit bibenda. Et vt sit ad vnū dicere aqua per cōtrariū est corrigenda.

Modus
bibendi
aquam.

Capitulum. xxb. De transfretantibus:

Portet qui vult mare intrare anteq̄ ma-

re intret p aliquos dies cibū eius minuire ⁊ minus comedere consueto q̄ vtatur cibis roborantibus stomachum et illa cibaria dicta sunt superius in capitulo de conseruatione stomachi et ceterorū membrorū. Amplius volens mare intrare muniat se pomis granatis et citonijs cum aceto et macianis et optimo vino odorifero piscibus paruis salis et pomis citrangulis ⁊ limonibus et optimo cōposito ex piris et coctanis cum aceto et speciebus: et similiter deportet secum cappares et alia que appetitum confortent et reducunt et valent contra vomitū: et similiter deportent secum oliuas salas et radicē que comesta post cibum multū restitit vomitui et specialiter si comedatur cū aceto et sale in pauca q̄titate et prima die qua quis nauem ingreditur non intueatur aquam nec caput teneat eleuātū nec bibat nisi forte valde parū: et hec sunt que stomachū confortant et vomitum refrenant: et si contingit dolor et subuersio in stomacho et vomitus: permittendus est vomere aliquibus vicibus: hoc enī ei nō nocebit qui si forte vomitus superfluat retineatur cum his que vomitū refrenant: puta cum pomis granatis et citonijs et macianis et cum

Semē apij nauseam curat
Ista ipediūt ascēsum vaporum ad caput.

odore panis tostī infusi in aceto optimo. Et scias q̄ semē apij bibitū nauēam fedat et specialiter si sit torrefactū et in aceto infusum ⁊ absynthij bibitū et amplastratū et odoratū est ex his que idē prohibent. Amplius bonū est q̄ nutriantur ex acetosis confortantibus os stomachi et vaporem ne ad caput ascendat prohibentibus et hoc quidē est sicut lentes cocte et frixe cū aceto comeste vel cū aggregata ⁊ addatur parū de puluere calamēti. Amplius panis assatus ⁊ infusus in vino bene redolēte comestus valet ad idē. Amplius mīce panis assati lote i aqua frigida comeste cum vino vel simplicia aqua valēt ad idem et si superfluous inuasit vomitus: queras curam in libris de cura egritudinum.

Capitulum vicesimumseptimum De confectionibus.

Mia homines sunt communiter bti

tur cōfectionibus et ante cibū et post et stomacho pleno et vacuo et tpe calido et frigido bonū michi videt de cōfectiōibus hic facere vñs capitulū speciale. Sciēdū igitur q̄ hoies cōiter vtūtur in sanitate eorū cōfectiōibus magis ad voluntatē q̄ propter necessitatē. Unde saluo iudicio saniori puto q̄ plus nocēt in sanitatis regimie q̄ p̄sunt. Unde si p̄petūt per aliquē modū corporibus sanis hoc est ad p̄seruandum ab aliquibus malis cōtingere possibilibus. Sed hoies eis isto modo cōmuniter non vtūtur: sed ad voluntatē et potus delectationem. Unde si aliquis comederet cōfectiones ne potus vini noceret melius esset talibus panem comedere: quia tamen homines eis cōmuniter vtūtur et hanc cōsuetudinē vtēdi dimittere non possunt volo meliorē modū vsus earum patefacere. Sciendum igitur q̄ meliores cōfectiones que sunt in vsu et magis delectabiles sunt hee: zinziber conditum zinzibrium cum succaro vel cum melle et pineatum et fisticutum et auellane cōdite et anisum conditum et coriandrum conditum et dragea grossa et dragea in tabula et zucarum rosarum in tabula et dyaciminum et cōfectio que nominatur marcepen et nuces confecte cum succaro vel cum melle et auellane condite cum succaro et dactili. Harum autem cōfectionum quedam sunt conuenientiores in hyeme et complexione frigida et in senectute et huiusmodi cōfectiones sunt: puta zinzibrium et specialiter de india: et zinziber viride cōseruatum cum melle et dragea grossa et in tabulis et nuces condite cum succaro et gario filis et melle et similes cōfectiones calide: et alie sunt minus calide multum vt zucarum rosatum alexandrinum in p̄ride et in tabula et dyacintonium que magis cōueniunt in estate et complexioni calide et in estate iuuentutis et pira condita et cucurbite condite et coriandrum conditū. Nec enī sunt cōfectiones minus calide alijs. Amplius harum cōfectionum quedam sunt que magis cōpetunt tēpore ieiuniorū: puta quando stomachus est inanitus cibo in collatione de sero: et alie sunt que magis cōpetunt post cibum immediate vel ante cibum de propinquo. Cōfectiones ieiunantibus magis cōuenientes sunt cōfectiones minus desiccatiue et minus a cūctis in quibus magis reperitur de ratione nutrimenti sicut pineatum et fisticutum et zucarum rosatum et cōfectio nominata marcepen et similiter auellane condite et nuces condite cum optimo melle despumato et paucis speciebus et similiter dactyli conditi. Si enī stomacho ieiuno bibatur vinum sine omni cōmestione in pauca quantitate incipit stomachus ad appetitum sequentis cibi quo non indigent ieiunare volentes: et si bibatur vinum in magna quantitate sine cōmestione leditur stomachus et cerebrum et totum corpus: et si de predictis speciebus comedatur vini nocumentum remouebitur nec stomachus ad appetitū sequentis cibi preparabitur: nec ex his cōfectionibus corpus desiccabitur. Sed si comedantur alie cōfectiones acutiores et calidiores et magis desiccatiue et plus ostenses a ratione nutrimenti non sic nocumentum vini remouebitur: et ad sequentem cibum stomachus incitabitur. Unde zinziber conditum et specialiter de india et dragea gros-

Cōfectio
nes bone
a claudā
de.

Pro ieiunantibus

Vinū ieiunino stomacho bonum.

Tertia pars.

**Cōfectio-
nes post
comestio-
nem,**

fa et carni conditū et anisum conditum ieiunantibus non multum congruunt: sed si quis post cibum immediate velit vti cōfectionibus ad digestio-
nis cōfortationē in stomacho ⁊ specialiter i orificio stomachi quod est na-
turaliter frigidius et ad digerendū debilius: tunc zinziber conditum et
zinzibriatum et zuccarum est eis conuenientius et debent recipi in pauca
quantitate et parum valde superbibendū est bonū vinum: et si quis post
cibum immediate sumptum consueuerit sentire eructationes ventosas
vel comederit cibos ventosos et vniuer saliter habeat stomachū ventos-
sum: tūc post cibum immediate bonum est vti anisi condito et carni cōdi-
to et dragea grossa. Et si quis naturaliter habeat orificiū stomachi debi-
le tunc post cibū vtatur coriandro condito. In hyeme quidē cū puluere
quarundam specierū et in estate sine speciebus. Hoc etiam coriandro cō-
dito potest quis vti tempore ieiunij in collationibus serotinis et ad obui-
andū nocumento vini dato q̄ non tantū appropinquat nutrimento sicut
confectiones superius nominatē. Postq̄ aut stomachi orificium est clau-
sum nullo modo bibendum nec comedendum species non obstante q̄ ma-
gnorum. s. regum et regalium et diuitū consuetudo sit in contrarium: nā ex
isto duplex venit nocumentū. Primo quidē: quia ex hoc stomachi orificiū
aperitur si cū delectatione suscipiatur: et hec est causa corruptionis dige-
stionis vel diminutionis ipsius in stomacho. Amplius tales cōfectiones
citissime digeruntur: et sic digerūtur citius reliquo cibo et post earū di-
gestionē non habentes exitum a stomacho manentes vltra debitū tēpus
corrumpūtur et totam massam corrūpunt: et si oīno quis velit īfra duas
comestiones cōfectiones comedere et consuetudinē nō mutare meliores
confectiones sunt que magis digestionem cōfortant et q̄ sunt subtiliores
in substantia et actione. Tales enim confectiones cū tota massa p̄sana-
ria in stomacho existente citius permiscuntur: et sic minus impediunt dige-
stionē et cū alijs simul digerūtur. Vnde saluo iudicio meliori puto q̄ ī tē-
pore hoc marcepen et pineatū ⁊ fisticatū ⁊ dactyli cōditi et nuces cōdite
et auellane cōdite et similiter coriandri conditū non competunt: sed zinz-
ibriatum zuccarinū quod pasta regis nominatur et dragea grossa et ī ra-
bula ⁊ zuccarū rosatū magis cōperūt et dyaciminū ⁊ p̄fectio de citonīs
hoc tempore minime conferunt. Amplius sunt quidā quorū digestiua est
debilis in toto stomacho et quorum stomachus est frigidus et ventosus
et calidus bonū est per modicā horam ante cibum calidas confectiones
comedere et ventositatis dissolutiua: et sic stomachus melius digerit
cibū quē suscepturus est. Debent autē predictę cōfectiones sumi anteq̄
suscipiatur sequens cibus per tantū spaciū q̄ sint deducte de potentia ad
actum a calore stomachi et q̄ iam stomachū calefecerunt et ad inferius
descenderunt: et puto q̄ ad hoc potest sufficere spaciū vnius hore cum
dimidia: nā tales cōfectiones que sunt subtiles in substantia ⁊ actione et
in pauca q̄titate recipiūtur: citissime digerūtur et stomachū cito p̄para-
rant ad suscipiendū sequentē cibū et cū talibus cōfectiōibus bonū est pa-
rum sumere vini boni et optimi confectiones autē ad hoc omnino valē-
tes sunt que sunt calide subtiles in substantia et actione et stomachū con-
fortant et ventositates dissolunt: et huiusmodi sunt zinzibriatum: et spe-
cialiter de india et dragea grossa carni conditum et anisum conditum et
similes confectiones.

**De coriā-
dro,**

**Tēpus
sumēdi
cōfectio-
nes p̄ cō-
fortatiōe
stomachi**

Quarta pars. Capitulū primum
De paratis cadere in egritudine.

Dinceps determinare volumus de regimine corporum que parata sunt cadere in egritudinem non quidē ratione naturalis lapsus in cōplexione qz de regimine talium corporum sufficienter dictū est in prima parte huius. Volumus autē in hoc capitulo mentionē facere de corporibus paratis cadere in egritudinem de propinquo propter causam accidentālē in eis existentem quam causam per qdam accidentia contra naturam inuēta percipimus et vocamus talia corpora neutra desinentia que tamē ad huc sunt in latitudine sanitatis: vnum autē sermōnem conuenit preseruare in omnibus talibus corporibus qz similis est custodia futurorum et curatio presentium: per eandem enī medicinam per quam curantur egritudines actuales: curantur etiam parati ad eas de propinquo: et sic istorum regimen sufficientius habet per regimen curatiuum. Ille igitur transeamus nostri propositi limites: scilicet regiminis cōseruatiui: de regimine talium corporum et de modo succurrendi eorum accidentibus dū adhuc permanent in latitudine sanitatis breuiter pertrāseo: et qui de hoc plus scire curauerit legat antiquorū libros de sanitatis regimine vniuersales et particulares. Sciendū igitur qz qui sunt parati cadere in egritudinē: aut sunt parati propter repletionē sui stomachi: aut ppter cruditatē seu maliciam humorū q in eis existunt. Quo ad primum temperanda est humorum quantitas: et quo ad scdm corrigenda est humorū qualitas p cōtrarium: vel ad hunc finem q corpus ex his possit nutriri vel q obediāt expulsiōni: humorū autē qritas temperat cum equalitate qritatis nutritiōis et augmēto exercitiū et fricatione et balneo et vt cibus eis parciatur et nō vna vice suam compleāt satietatē et si de facili sudēt fiat vt aliquibus diebus sudēt et tarde comestio post balneum ad spaciū quattuor horarum: nisi dubitemus motum colore rubee ad stomachū: tales enī cibandi sunt ante balneum: et si tales sic balneati et cibati sentiāt in lateribus opilationes: vtātur de opilatiuis notis et appropriatis eorū complexionī. qd esset autem esse tanta humorum multitudo et plenitudo q pdiscta non sufficeret sed esset necessaria fleubothomia et farmacia. qd esset etiam tantū peccatum esse in qualitate humorū q alteratiua cōtraria nō sufficeret: sed essent necessaria euacuantia. Et qz parati cadere in egritudinem habēt quedā accidentia et signa egritudinis prenoscitiua de his signis accidētibus et de eorū remedijs generalibus volo in hoc capitulo pertrāsire: nā de hoc speciali tractare p̄tinet ad librū de ingenio sanitatis. Incipiamus igit ab vna mala aptitudine egritudinis p̄noscitiua q est generalis et ponamus eius remediū: et est illa mala aptitudo labori spontaneus: quando enī aliqis sentit se multum fatigatū ac si fecisset magnū exercitiū et membra contracta et dolorosa: ac si membra eius essent percussa proculdubio significari potest egritudo futura nisi remediū adhibeatur: nec remediū huius aptitudinis male coincidit cū cura egritudinis alicuius particularis: et ideo de remedio huius accidētis diffusius ē

Duplex
 cā egritu
 dinis fu
 ture.
 Humorū
 tempera
 mētum.

tractandum q̄ de remedijs aliarum malarū aptitudinū quatum cura co-
incidit cū remedijs aliquarum egritudinū specialī. Unde etiam sapien-
tes loquentes de regimine sanitatis de remedio huius accidētis longū
faciunt sermonē. Est em̄ hec aptitudo non ad egritudinem specialē vnā:
sed ad multas: nec etiam est aptitudo ad egritudinē huius mēbri deter-
minati: sed totius corporis ⁊ omnīū partium eius tam interiorū q̄ exterio-
rū. Bene igitur expedit de hac aptitudine mala ⁊ de eius remedijs lon-
giorem facere mentionē. Sciendum hoc q̄ spontaneus labor triplex est
q̄tum spectat ad propositū. Ulceratiuus q̄ est ex humorū mala qualitate
acuta ⁊ mordicatiua: vel grauius vel extensius qui est ex humorum
immoderata q̄titate: vel apostemosus q̄ prouenit ex humorib⁹ peccanti-
bus in q̄titate et qualitate. In oībus his laboribus spontaneis indige-
mus alterātib⁹ vel euacuantib⁹ aut vtroq̄ modo. Quo ad laborē vlce-
ratiuum indigemus alterātib⁹ ⁊ corrigētib⁹ maliciam humorū. Quo
ad extensiuum indigemus euacuantibus. Quo ad apostemosum indige-
mus vtrīsq̄. Alteratio ⁊ digestio fit a natura ⁊ cū medicinis cōuenienti-
bus ⁊ cibis q̄ habent humorē corrigere ⁊ aliquādo somn⁹ ⁊ quies et sa-
mes iuuāt ad hoc. Euacuatio fit cum medicinis que prouocant vrinam ⁊
sudorē et ventrē ⁊ fleubothomia ⁊ exercitio. Hic igit̄ est modus genera-
lis remediandi labori spontaneo. Et vt laboris ulceratiui specialius cu-
ram et remediū videamus. Sciendum q̄ humor acutus mordicatiu⁹ est
causa huiusmodi laboris: et iste humor mordicatiuus non solū est coleric⁹
sed melancolicus ⁊ fleumaticus. Colera namq̄ mordicat p̄pter suū acu-
men: et melancolia propter suam acetositatē: fleuma p̄pter ipsius falsu-
ginitatem. Isti autē humores q̄ sunt causa laboris: vel sunt sub cute ⁊ in po-
rostatibus membrorum vel sunt profunditati in musculis vel sunt in ve-
nis. Amplius aut̄ cum istis humoribus vel sunt humores mucillaginosi
et grossi et viscosi vel non. Et si sint mucillaginosi vel sunt in venis cum
sanguine vel in spongiositatibus membrorum ⁊ musculorum cum predi-
ctis humoribus in venis: vel est in multus sanguis vel paucus: pauc⁹ q̄
dem cum tales humores sunt multi ⁊ multum elongant a natura sangui-
nis et multus cum sunt propinqui nature sanguinis et fuerint pauci. Si
igitur humores qui sunt causa vlcerosi laboris sunt sub cute sufficit exer-
citium et fricatio et balneum et syrupus acetosus et cibus subtilis. Si
autem isti humores causantes laborem vlcerosum sint locati in carne et
musculis indigemus quiete ⁊ abstinentia a cibo. Ista enim adducunt di-
gestionē nec tunc indigemus exercitio: et in sero balneant in aqua calida
et cibentur cibis subtilibus et vtantur syrupo acetoso. Et si accidens se-
detur cum isto regimine bene quidem cognouimus causam et locum. Si
autem humores sint in venis magnis: q̄ scilicet sunt p̄pinqui nature san-
guinis et cum multo sanguine ⁊ non sunt humores mucillaginosi fiat sta-
tim fleubothomia. Et si sint cum paucio sanguine et nō sint humores mu-
cillaginosi. Et si sint longinqui a natura sanguinis exhibeat farmacia hu-
mori appropriata: et si in venis sint humores mucillaginosi ⁊ grossi nul-
lomodō fiat fleubothomia: sed ante subtiliet̄ sanguis cū subtiliantib⁹ le-
uibus: nam fortia subtiliantia spargunt humores ad membra subtiliatio-
ne. Si sit multus sanguis ⁊ humores predicti sunt propinqui nature san-
guinis fiat fleubothomia: et si paucus sanguis et humores distantes a na-

Spontaneus labor triplex est.

Colera acuta est et mordicatiua. Humor res qui sunt causa laboris.

De huiusmodi laboribus in venis.

tura sanguinis est predictorum humorum subtiliationem fiat euacuatio cum farmacia appropriata. Si autem humores mucillaginosi non sint in venis: sed in membris tunc possunt securius exhiberi fortia subtiliatiua: et que sunt illa scitur ex libris simplicium medicinarum et compositarum. Signa etiam significantia humorem peccantem et locum humoris scias ex libris signorum. Consideratis igitur vniis et pulsibus ceteris signis et regimine precedente et complexione etate et tempore consuetudine et similibus et leuiter deuenimus in cognitionem humoris peccantis et loci et spiritus: sic igitur patet quomodo obuiandum est labori spontaneo vlceratiuo. Sed labor extensiuus et apostematus ex necessitate veniunt a sanguine multo: ideo conueniens est patientem primum fleubothomare si particularia concurrant. Quantitas autem fleubothomie accipitur scdm tempus anni etatem et complexionem et maiorem et minorem plenitudinem: et sunt distinguenda membra in euacuatione huius humoris. Si enim sentiatur in capite grauedo fiat fleubothomia de cephalica et si in membris inferioribus de basilica et si in vtrisque membris sentiatur grauedo fiat de mediana. Sic igitur satis est manifestum quomodo obuiandum est labori spontaneo qui potest pronosticare diuersas et multiphasias egritudines futuras. Sunt etiam alie aptitudines male et malam egritudinem pronosticantes que pronosticant aliquem egritudinem specialem et in loco speciali que cum remedijs earum generalibus valde communiter enumerande sunt. Dicamus igitur primo quod cum dolor capitis fortis et permanens fuerit vel emigraneus timendum est ne aqua descendat ad oculos et dilatetur pupilla et causetur cataracta. Si igitur talis dolor perseuerauerit nec medicinis alleuetur infirmus: infirmati subueniendum est vt arterie que in tympanibus pulsant extrahende sunt et sic per illas humor ad oculos non descendet. Amplius saltus faciei perseuerans et fortis: torturam oris significat cui est subueniendum et cum medicinis ventrem soluentibus: et cum medicinis vomitiuiis comestio parua banda erit et a vino abstineat: fortibus etiam euacuationibus et fricationibus: necnon et gargariis et sternutantibus vtendum erit et facies ex forti aceto in quo mentastrum bullierit fricari debet: fortis saltus in toto corpore pronosticat spasimum: et talibus expedit subtiliare regimen: et fortiter euacuare et fricare corpus cum medicinis acutis. Amplius paralisis parua magnam portendit et expedit subtiliare regimen: et fortiter euacuare et cum medicinis acutis fortibus que scribuntur in cura paralisis magne. Similis enim est custodia futuroz et cura presentiu. Amplius faciei et oculorum rubedo et venarum oculorum manifestatio et mobilitas et luciditas et lachrymarum descensus: et claritas luminis pati non posse: oia hec si cum dolore forti capitis affuerint frenesim futuram pronosticant. Succurrendum igitur est cum minutione et clisteribus et medicinis euacuatorijs: et ligatione inferiorum et fricatione dolorosa: caput quoque oleo rosato et aceto infundendum erit. In cubus perseuerans epilepsiam portendit cui obuiandum est cum medicinis epileptici scriptis in capitulo de epilepsia. Tristitia: timor: pusillanimitas: melancolia significat quibus succurrendum est: vt in capitulo de cura melancolie scriptum est. Cum aliquis quasi muscas volare ante oculos vel aliqd simile precepit: cataractas: oculorum futuras prenotat. Reumatismus est corisus et si frequenter.

Humor mucilaginosus.

Signa.

De dolore capitis et que sequuntur dolorem.

De incubo auice. tertia prima et prima tertij.

Tremor
cordis.

ter acciderit passiones pectoris et pulmonis p̄tendit vnde succurrendum est cū minutione et nutrimenti paucitate. Si sudor mali fuerit odoris significat q̄ egritudo vel febris de colera est propinqua. Quapropter danda sunt que colerā rubeā solunt. Cordis tremor frequens et fortis mortē subitā p̄noscit: ideo oportet succurrere cū munitiōe et medicinis soluentibus ventrē leuiter. Repletio superflua emoptoycā vel apoplexiam vel vene rupturam p̄noscit vel subitā mortē: vnde statim cum minutione subueniendum est. Si sensuū perturbatio et motuum debilitatio cum repletione affuerint ne superueniat apoplexia minuendum erit. Succurrendum igitur cum minutione et gargarismo: si grauitas fuerit in dextro latere: et punctura: et tensio: epatis lesionem significat cui subueniendum est vt in capitulo de egritudinibus epatis dictum est. Egestio magis tincta solito significat q̄ colera multiplicat in corpore: et minus tincta solito significat opilationem oris ad cistim fellis. Isti subueniendum est: vt in capitulo proprio ad hoc scribitur. Facies palpebre inflatę idropisim futuram significant quibus subueniendum est vt in capitulo de idropisim. Egestionum fetor magnus fastidiū vel humorū corruptionem significat. Fetor vrine magnam putrefactionem sanguinis significat et febres futuras: fatigatio et dissolutio cum destructione appetitus febrem significat. Appetitiue destructio et fastidium significat: vel colicam: vel colericam passionem futuram quibus subueniendum est cum longo somno et cibi abstinentia et alijs que nominantur in proprijs locis: grauitas et intensio in inferioribus ventris cum permutatione vrine a dispositione naturali nocumentum in renibus inchoatū demonstrat ideo cito succurrendū erit: vrine ardor diu p̄seuerans vesicam et virgam pustulis hereditabit. Subueniendū igitur est vt dictū est i suo capitulo. Mollis egestio ani adustionem et puncturam faciens dissenteriam portendit. Amplius pruritus ani significat venturas emorroydas si non contingat causa vermium paruorum ibidem existentū. Apostemata parua multa p̄noscant apostema magnum. Ex multis paruis glandulis magne glandule suspicio oritur: morphea parua alba magnā p̄tendit que adeo intenditur vt lepra putetur. Multus faciei rubor cum quadam offuscatione et difficultate anhelandi et vocis rauedine lepram significat. Et vt sit ad vnum dicere si aliqua dispositionis corporis sanī mutata fuit scilicet vt appetitus fortior vel debilior existat: vel exeat a corpore plura vel pauciora: vel somnus longior vel breuior: vel etiam in somnitas assit vel sudor p̄ter solitum a corpore decurrat: vel ea que a corpore decurrere solebant retineantur vt emorroyde et sanguis menstruus: et vomitus qui statutis horis venire solebat: vel sanguis qui ex naribus fluere cōsuevit: vel si totius corporis dissolutio fiat: vel ingenij ebetudo aut in ore sentiat̄ sapor extraneus: aut ea q̄ nō cōsueuerūt delectationē auferre auferant vel ecōnerforant coeūdi desiderij sentiat quis augmētari vel diminui: vel in somno occurrat somniū quod non cōsuevit vel corporis color cōuertatur et mutetur: aut actus p̄ter solitū vel ad vltimum cum alicui non cōsueeta acciderint et augmētari ceperint. Nec omnia egritudinem futuram p̄noscabunt. Quāobrem cum: sibi p̄dictorum: et causa subtiliter est inuestiganda et eius situationē festinandū.

Fetor: vrine.

Signa lepre

Signa futurarum
egritudinum.

Amplius q̄ hic loquimur de regimine p̄seruatiuo addenda sunt aliqua

quibus homo potest a multis egritudinibus preseruari: et per cōsequēs in sanitate preseruare. Sciendum igitur quod comedere simul pira siue poma et oua colicam generant et ventositates: illorum dolores et emorroydas: vinum et lac simul sumpta podagram generant. Caseus et piscis simul sumpta colicam generāt passionem: oua frigida sumpta maculas generant et ventositates in quarum remotione stupor accidit: balneari stomacho pleno generat colicam. Coire ante euacuationem vine generat arenulas. Coire cum duabus mulieribus immediate generat lepram. Vnctio cum oleo violato in introitu balnei preseruatur a scabie. In comestione aquam non bibas: nam potus aque relaxationem siue mollicationem causat in stomacho. Tres haustus aque calide in introitu lecti sumpti preseruatur a siti. Cum pisces comederis non dormias donec in stomacho sint quasi digesti quoniam torturam fac ciunt accidere: quod si somnum fugere non potes parum mellis sume vel optimi vini. Si sero comederis: parum comede et mane te inuenies leuem. Unde si quolibet mane vuas passas comederis proiectis arillis bonum erit. Si etiā semel in septimana mira bolanos grossos cum zuccara alba comederis a colericis et sanguineis egritudinibus pseruaberis: et dicūt experimētatores q si vngues in die iouis prestindantur a fissuris et alijs egritudinibus preseruatur. Si semel in septimana vnum haustum aceti sumperis a dolore splenis preseruaberis. In calciando primo calcia dextrum pedē et inde calciando sinistrum: quoniā valet contra dolorem splenis et apostemata lateris. Si vis vt dentes nō alterent mūda eos cū ligno persici. Ad vitandum surditatē mitte in aures semel in septimana aliquantulum de aceto intinctum in oleo de lilio. Si vis viuere sanus observa vt cibus tuus sit equalis et nō plus recipias vna vice q alia: et cū appetitu comedere desinas et cū sitieris bibe ad mediū facieratis: hoc enī corpus cōseruat stomachum confortat: et cibum ad digerandū tuat: et cū existens in lecto vigilaueris decuba in dextro: et cum dormieris decuba in sinistro somno vtire duabus ptibus noctis: et cū mane surrexeris frica dentes cū ligno aloes et sale nitro et rosis adustis puluerisatis. Hoc enī dētes mūdifaciat et dealbat gingiuas: et a fleumate liberat et fetorē oris remouet.

Regimē
preseruatiuum.

Modus
dormiēdi

Cōseruatio
dentiū,

Capitulum secundum De preseruando a pestilentia

Huc in regimine preseruatiuo quod

debetur corporibus decidentiu restat determinare de regimine corporū preseruandorū ab egritudinibus pestilentialibus nobis cōtingere potentibus ab aere preter naturam. Circa quod breuiter sic pcedamus. Inā primo ponemus signa significātia pestilentia presentē vel futuram. Secundo dicemus aeris rectificationem. Tercio dicemus modū preparadi corpora ne ledātur a pestilentia aeris quantū possibile est. Propter primum sciendum q

quando in estate multe eueniūt pluuię nubes quoq; et multitudo pluuiarum die ac nocte pmanerint: et medionales venti pflauerūt: vel aer ita quietus fuerit q nō moueat et cū hoc meridionalis vētus turbidus existat.

Signa
pestilentialia.

Quarta

stat. Hec omnia pronosticant epydimiam futuram in fine estatis. Amplius in nocte quando contingunt aeris apparitiones coruscationibus similes et aeris color similis est icteride venti quoque flauerint post quorum aduentum multa animalia et homines egrotant. Et in nocte videntur in aere radij: et splendor atque egrotantes cito mortem incurrunt: aer etiam difficulter attrahitur: et egrotantium hora fetidum emittit odorem. Et si quoque infirmi multum angustiantur et sitim habent magnam et ipsorum infrigidant extremitates vomunt et emittunt humores fetidos et corruptos. Ex his omnibus aeris corruptio vel pestilentia denotatur. Amplius scias quod multitudo muscarum et reptilium ranarum mortalitatem pronosticant: et similiter si vides mures et animalia que habitant sub terra fugere ad superficiem terre et exire manifeste: et videas animalia male nature fugere a nidis suis et dimittere oua. Amplius cum videris aerem alterari vno die multotiens et clarificatur aer die alio et oritur sol clarus: et alio die conturbatur: et oritur in velaminibus nebule que est vel puluis tunc indicat quod pestilentia accidet. Amplius quando videris turbiditate aeris et nebulositate: et speraueris pluuiam et non pluat tunc scias quod completio hyemis est corrupta. Pestilentiam autem estiuam malignam significat paucitas pluuię in vere cum frigore: deinde multiplicatur auster et conturbatur aer aliquot diebus et deinde post clarificatur aer hebdomada vna non simpliciter et accidit frigus in nocte: conturbatio et putrefactio et caliditas: tunc iam pestilentia venit et expectatur febris et variole et similia. Hec igitur sunt signa pestilentie vel future vel presentis.

Rectificatio aeris

Rectificatio aeris duplex est in qualitate et substantia. In qualitate quidem quando aer excedit in caliditate et frigiditate vel humiditate et siccitate. Sed rectificatio ipsius in substantia est quando in aere non continetur accidit corruptio vel putrefactio vndeque hoc contigerit. Si igitur aer in qualitate sit multum distemperatus eligenda sunt loca vmbrosa septentrionalia et alta ventosa et reprimatur aeris caliditas frigiditate aque et folijs aromaticis frigidis et humidis: et sic suo modo intelligatur si aer sit distemperatus in alijs qualitativibus. Aer autem corruptus in substantia est rectificandus cum aromaticis calidis et frigidis: quod horum magis videtur corporibus expedire suffumigando aerem ex his intentio enim in his suffumigationibus est aeris exsiccatio: et ut aer fiat boni odoris et prohibeatur putredo. Calida autem rectificatio et desiccatio aerem et putrefactioni resistentia ex quibus potest aer suffumigari sunt hec: lignum aloes: thus: mirra: muscus: costus dulcis: cynamomum: xilobalsamus: storax: terebentina: cypressus: lapdanum: iuniperus: laurus: acorus: asarum: sauium: squinantum: mel: crocus: et similia. Frigida vero rectificatio sunt hec: sandali: camphora: cortices: granatorum: cistonia: ebanus: rosa. Ex his igitur oportet quod multiplicetur suffumigatio et rectifietur aeris putrefactio. Amplius nullo modo aer sit inclusus non euentatus: nam aeris euentatio et specialiter a plaga septentrionis multum rectificat aerem. Hec igitur breuia sufficiant de aeris rectificatione. Et nos volumus hic apponere suffumigum mirabile et expertum ad rectificandum aerem corruptum. Recipe bedegar: sandali rubei: flos

Calida rectificatio,

rum ana. partem semis: xilobalsami: xilaloes: olibani ana. partem vnam et semis: seminis maiorane: cipri: gariofilii: zuccari: albi: musti ana.

Suffumigum mirabile.

partem semis fudanith vnū terantur et bene dissoluant in qna storacis
 ābre ana. pars semis fuerit dissoluta. Si quis aut voluerit corpora a pe
 stilentia preseruare oportet vt extrahant humiditates supflue: et inclinet
 eorū regimen ad subtiliationē et desiccationē ex omni modo et minoratiōe
 cibi: sed nō exercitio: oportet enī vt nō administratur: nec balneū nec etiā
 tollatur sitis vt rectificetur aer: vt diximus et declinet cibus ad acetosa et
 minores ex eo: et sit caro administrata decocta in acetosis. Amplius vtē
 dum est succo limonū et agresta et aceto et iuuat etiā succus granatorū.
 Amplius capparēs conditi cū aceto et similiter oliue valent ad idē. Et si
 militer zuccarū rosarū: tyriaca: et metridatū valent ad idē cū reliquo re
 gimine. Amplius medicamē factū ex ligno: aloes: croco: et mirrha valet
 multū cōtra pestilentia et sumatur i die ex eo circa dragmā vnā. Ampli⁹
 est sciendū q̄ quādo aer corruptus est in substātia: et putrefactus est ha
 bitandū est in locis cauernosis subterraneis: et quādo in aere est magna
 caliditas habitandū est in montanis ventosis vento septētrionali. Am
 plius sciendū q̄ bolus armenicus terra sigillata aere pestilentiali pre
 bent magnū iuuamentum. Amplius in aere epydimiali propter corrup
 tionem et putrefactionē aeris: euitandi sunt fructus humidī: et olera: et
 pisces: et lac: et carnes: exceptis carnibus volucrū in montanis degentiū
 et vituli: et hedi: et similiter perdicū: et vniuersaliter res ventrē lenificā
 tes hoc tpe cōpetūt: quēadmodū sunt tamaridi: pruna: cassia fistula: mā
 na et viola: quādo estas fuerit disposita sicut superius dictū est in princi
 pio huius capituli. Infantes et iuuenes et corpora habētes grossa: et colo
 rem rubeum maxime sunt custodiendi ab aeris pestilentiali. Et quando
 estas totaliter cōsimiliter disposita fuerit tunc abstinendū erit a carne et
 vino et a cōfectionibus de melle factis: et fructibus specialiter recētibus
 et dulcibus a balneo et lauacro aque calide abstinendū erit oīno: et ace
 to vtendū in omni comestione et agresta et succo fructuū acetosorū: et si
 necessitas cogat comedere carnes superius notatas comedantur cū ace
 to et succo vūe acerbe: et similibus superius in hoc capitulo nominatis:
 et si in corpore sit sanguinis repletio festinamen inanitionē si estas: com
 plexio: consuetudo et reliqua particularia cōcurrant. Mansiones quoq̄
 frigide eligende sunt in quibus est morandū et foramina a parte septē
 trionis sint aperta. Est enī possibile vt hoc regimine vtentes deo auxili
 ante aeris pestiferi dispositionē euadant. Quando autem in fine estatis
 multus fuerit calor: et autūnus valde siccus et puluerulentus et frigus
 et pluuie venire tardauerint: tūc eligende sunt frigide māssiones: et recti
 ficandus est aer cū infrigidatibus et humectatibus: puta cū pānis cana
 binis aqua aspersis et appensis. Amplius pauimentū mansiōis aqua fri
 gida irrorabit sepe et a labore et coitu et sollicitudinē abstinendū est. Am
 plius hoc tpe aqua calida quis lauāndus erit et aqua ifrigidata in potu su
 menda: et a nutriētibus calidis et vino abstinendū erit nisi vinū sit lym
 phatū cū multa aqua. De cucumeribus aut et cytrullis et his similibus
 multū erit vtendū: summope cauendū erit ne in sole sedeāt et nullo mo
 do ieiunēt nec comestio post famē tardeat et nullomodo tolerāda est sitis
 in dormitione specialiter meridiana eligat loca frigida: pisces quoq̄ si
 comedere voluerit sup carbones assatos comedat: vvas quoq̄ in quibus
 est acetositasumat in talibus temporibus: singulis diebus bibere aquā

**De come
stibilib⁹.**

**Fructus
sunt vitā
di.**

**De habi
tationib⁹.**

ordei confert multum et specialiter habentibus corpora multū calida et sicca: hoc enim regimine vtentes febres acutas calidas et pessimas egri tudines hoc tpe contingere potentes euadent. Quando autē in aere ap paritiones coruscationibus similes q̄ in capitulo isto dicta sunt apparue runt fruct⁹ et olera que in tali tēpore nascuntur sunt euitāda et aqua q̄ in superficie terre est: nō est bibenda: aer quoq; calidus est fugiendus: et do mus qualibet die aceto et aqua mixtis est irroranda: et si in aere sint odo res fetidi rectifice aer cum his que sunt boni odoris vt superius dictus est: et fumige homo cum sandalo et camphora. Nutrientia: sint lentes: acetum et sumac et succus vne acerbe et similia: acetū cū aqua temperatū bibendū et vinum dimittendū. Amplius in hac dispositione multū est sol licitandū in rectificatione aeris modo quo superius dictum est. Accidit quoq; in multis annis vt squinātia in vere multos inuadat q̄ mala et pe riculosa existit. Oportet igit̄ preuenire cū minutione et v̄etosis in cruris bus positis et ventris solutione et gargarismis q̄ singulis dieb⁹ et noctis bus fieri debent cū aqua rosarum in qua sumac madefactū fuerit et cum rob mororū et nucum: et cū his homo preseruabit a squinātia si de⁹ volue rit et contingit etiā q̄ aliqua hyeme appoplexia et paralyssis et egritudi nes et his similes eueniant. Est igitur necesse cū talis fuerit ann⁹ frequē ter purgare corpus cum pillulis ad hoc appropriatis quas inuenies in libris particularib⁹ et gargarismis et sternutationibus iniunctionibus to tius corporis que omnia inueniuntur in librorū locis particularibus. Am plius eorum nutrimentū est minuendum et subtiliandum. Nec breuiter sufficiant de preseruacione a pestilentia.

Capitulum tertium de preseruando a veneno.

Noniam autem sanī homines ex ve neni assumptiōe magnū possunt incurrere nocumē tum: bonū est in hoc cautela et studiū adhibere sic q̄ hoīes ab assumptione taliū venenosorū valēt meli⁹ pseruari. Sciendū igit̄ q̄ non est simile de colorib⁹ inuētis in mixtis ex quattuor elementis et eorundē saporibus et odorib⁹. Nam colores mixtorū eandē ha bent opationem respectu aialii et respectu hoīs sic ut albedo cigni disgregat visum hominis et nigredo cōgregat visum eiusdē: sic etiā et has easdē opationes habēt isti colores respectu cuiuslibet aialis vinētis: sed nō est sic de sapore et odore. Unde sapor q̄ est delectabilis et amicalis alicui speciei aialii nō est amicalis homini: vt sapor ellebori et coloquintide nō est amicalis homini: est tamē sapor coloquintide porco delectabilis. Et sapor ellebori est amica bilis turdo. Volens igit̄ euitare speciem comestorū venenosam nō come dat rem in qua participat sapor horribilis nec odor: et specialiter si non sit cib⁹ per experimentū notus. Dubitantes igitur de veneno permixto cū cibo ante omnia lauent peroptime os suū cum aqua frigida limpidissi ma et purissima: et tunc illo facto mastice cib⁹ diu: et teneatur in ore et sapor eius notetur et similiter odor. Nam proculdubio si in cibo sit vir tus veneni sufficiens ad corpus perimendum percipitur sapor in ore ma lus et horribilis. Amplius scias q̄ talis deceptio magis latet in cibis:

Nutriē
tia.

Contra
squinan
tiam.

De colo
ribus.

De sapo
ribus.

Sapor
horribi
lis euitā
dus est.

vehementis dulcedinis vel acetositatis: et vniuersaliter participatibus
saporem excellentem. Dubitantes igitur de veneno debent evitare ciba-
ria: et similiter fercula ex diuersis composita et diuersorum colorum
habentes species compositionem diuersorum et saporum excellentem valde. In bro-
dio autem carnum simplicium et in carnibus simplicibus et in pane simplici-
tales deceptiones de facili fieri non possunt. Dubitantes igitur sint con-
tenti cibis simplicibus et potu aque pure cum aqua hec deceptio minime fie-
ri possit. In vino autem hec deceptio fieri potest de leui. Unde multum con-
siderare debet sapor vini et color et odor et debet in vase vitreo esse vinum ut
ipsius color et substantia precipi possint: et bibatur vinum album: clarum debile
nam in tali vino dolus facillime percipitur. Amplius sciendum quod quedam
sunt que venenum presens non substinent quin statim mutetur in colore: sicut
dicitur communiter de cornu serpentis vel lingua serpentina que in presen-
tia veneni humefit specialiter si sal supponatur eidem et sal etiam lingue serpen-
tine suppositum humefit in presentia veneni et lapis smaragdus colore mu-
tat in presentia veneni. Et similiter dicit de corallo: dubitantes igitur de ve-
neno nullo debent premuniri. Amplius tyriaca sumpta ante cibum et post
valet ad idem et similiter metridatum. Multa enim sunt simplicia ad idem
volentia puta: ruta: nux: auellane: ficus: salvia: tormetilla: bacce: lauri
et herba tuncii que apud Dioscoridem appellatur polomonon bonum est igitur
dubitantes de veneno his omnibus vel quibusdam premuniri. Et ex his
aliquid sumere ante cibum et post. Dicunt quidam quod sanguis leporinus
poratus ante venenum expellit ipsum. Amplius pulvis testiculorum visci ex-
siccatum valet contra venenum et expellit ipsum: si sumatur ante cibum omnem et
etiam si sumatur post. Amplius qui dubitat de veneno evitare debet cibum
speciem in qua reperiuntur indiuidua habentia venenum et huiusmodi sunt spe-
cies fungorum et truffarum et lempredarum. Amplius necessarium est cauere ut
non sit omnis eius cautela in cibo dato ab alio aut potu. Forte enim acci-
dit ei vis non estimabit quoadmodum contingit res cadere malinas sicut
lacertas vel scorpiones in eo quod decoquitur: et in vasis in quibus est vis-
num. Nam plurima venenosorum diligunt odorem vini et currunt ad ipsum
et quandoque moriuntur in cacabris: et quandoque bibunt ex eo et vomunt in
eorum propter hoc oportet ut caueantur detecta: et quod est sub arboribus
magnis et herbosa loca. Amplius considerandum est quod aqua qua vitmur
non sit aqua stans in qua inueniantur venenosorum species et similiter in-
telligatur de herbis quibus homines utuntur: interdum enim in talibus
locis conuersantur animalia venenosa. Interdum etiam signa quibus sapi-
unt naturam venenosorum in eis conuersantium ex quibus hominibus pote-
rit inopinata lesio contingere. Quando igitur aliquis in stomacho suo pcep-
erit nocumeta puta inflammationem: moridicationem: et inflammationem: angu-
stiam et sitim: et sudoris exuberantiam: aut somni profunditatem et stupor-
rem: et frigus aut casum virtutis cum sudore et sincopi. His enim appa-
rentibus vel quibusdam horum et subito sine alia manifesta causa statim
est succurrendum cum vomitu prouocato cum oleo sisamino vel amigda-
larum dulcium: vel accipiendum est butyrum et lac: et cibum multum et vo-
mendum: et dato quod non sequatur vomitus adhuc bonum est ut virtus ve-
neni ex hoc destruat vel minuat: et si forsam venenum iam assu-
ptum de facto descenderit fiant clysteria, Amplius sumatur bolus armen-

De vino.

Que non
patiuntur
venenum.

Simplia
ad
idem.

aqua

Signa.

Remed-
ium.

Quarta

nicus cum vino et fricetur totum corpus et tunc inhibeatur somnus: et ut sit ad unum dicere fiant omnia que possunt diuertere venenum ne moueatur ad cor. Unde salua meliori sententia puta q̄ transacta sc̄ba vel terra die non est malum: sed bonum et vtile fieri fleubothomia. Et si persceperimus venenum esse frigidum quod scitur ex somni profunditate et stupore et frigore bonum est q̄ exhibeantur calida valentia contravenenum puta allium vel ruta vel diptamū et similia calida superius enumerata et scripta in aureolis simplicium contra venena frigida: et si venens sit calidum sumatur coriandru et camphora et similia. Et si fuerit de his que interficiunt a tota specie: sicut napellus: sumatur metridatum: tyriaca: semen vitice: agarius: et coloquintida et semen iuniperi: et serapinum et castoreum sunt medicine bone contra venenum: quia faciunt euomere et ducunt per se cessum et valent a virtute specifica. Sed quia cura venenatorum et venenorum in speciali magis pertinent ad regimen curatiuū: differam hoc tractare quousq̄ componā librum memoriale de cura egritudinum in quo laborare propono auxiliante deo et vita comite post huius operis complementum.

Que inter-
ficiunt
a tota spe-
cie.

Capitulum quartum de conualescentibus.

Noniam cōualescentes ab egritudi-

nibus cōtinentur in latitudine sanitatis: determinā dum est hic de ip̄orum regimine in generali. Scien dum igitur q̄ q̄dam sunt p̄fecte conualescentes q̄ sunt p̄fecte mūdicati: et alii sunt non p̄fecte conualescentes: quia nō sunt p̄fecte mūdicati. Si autem illorum q̄ non sunt p̄fecte cōualescentes nec p̄fecte mūdicati sunt hec: appetit⁹ defectus si tis inordinata: dolor capitis: grauedo totius corpo

ris et q̄ eorum corpora non redeunt ad eorum virtutem: et confortatio nem et in somnitas et labor in somno et egestio colerica: et similiter ires ligatur de viina. Nec inq̄ et similia sunt signa imperfecte cōualescentie: et in talibus dubitamus de recidua: nā que relinquuntur in morbis sub uersionem facere consueuerunt: alium autem regimen multū appropin quat regimini egroꝝ: indigent enim mūdicantibus et alterantibus residuum materie. Vere autem conualescentes in quibus nichil remāsit de materia morbi quod scitur ex bonitate appetitiue et ex eo q̄ corp⁹ red dit ad virtutem et ad carnes: et q̄ egestionem non sunt humores: et nihil ex priori morbo relictum apparet nisi solum membroru debilitas: tales inq̄ conualescentes non indigent aliqua specie euacuationis: sed solū vir tutem confortantibus et facientibus corpus redire ad virtutem et solitas operationes. Commune est autē omnibus conualescētibus tam mū dicationis q̄ post crissim immediatē eorum regimen decet esse secundū q̄ fuit in egritudine duobus diebus continue et parum valde debet appro pinquare ad regimen sanorū: et quanto plus quis distabit a diecretica: tū to plus debet appropinquare regimini sanorū. Conualescentes enim subito permutare ad sanorū regimen esset periculosum: et quia ut di ctiū est virtutes cōualescentis sunt debiles nichil graue est eisdem admi

Signa
non p̄-
fecte conua-
lescentiū.

Regimē
conuale-
scentiū.

nistrandum nec ex cibis nec ex potibus: nec ex ponderibus nec ex motibus: et similiter intelligatur de alijs. Debent enim conualescentes gradatim perducī ad exercitium facile et equale: et quantū percipimus eorū membra sustinere posse sine leſione et fatigatione: tale enim exercitiū est conualescentibus conueniens. Et quia conualescentibus vt plurimum est paucus sanguis: administranda sunt que augmentum faciunt in sanguine. Conualescentium igitur cibi debent esse boni chimi et facili digestio nis: et debent esse cibi fluidi et potabiles: tales enim cibi facilius et citius digerunt et debent eorum cibi declinare ad caliditatem subtilem cum humiditate: et sint tante quantitatis quante conuenientius digeri possunt: et q non causent grauitatem: nec rugitum nec inflationem: nec debēt cōualescentes tolerare sitim nec famem et sepe debent comedere et parum vna vice: et si forsan hec participantur post cibum assumptum minuatur de quantitate cibi. Hora autem cibandi conualescentes est hora diei magis temperata: nec debent conualescentes comedere ad satietatem: nec debet tolerare sitim. Potus eorum sit vinum subtile clarum: boni odoris non fumosum et saporis delectabilis et trahentis ad dulcedinē et nō debet esse vinum eorum forte: et nullo modo bibant aquam frigidā multam nec balneantur in ea: hec enim posset esse causa mortis ipsorū repentine. Amplius oportet q conualescentes quiescant et letentur et gaudeant: et ab euacuationibus abstineant et proprie a coitu. Coitus est enim maxime eis nociuus: vinum cum temperamento est eis conueniens et maxime subtile tenue vt dictum est. Si conualescentium crasis fuit occulta: suscipiendum est de recidua: ideo interdicienda est eis satietas comestio: nis omnino et plussq alijs conualescentibus: et si videris ipsos indigere euacuatione quod fieri potest per signa superius enumerata in hoc capitulo. Primo cōfortanda est virtus cum bono cibo p aliquos dies: et deinde euacuandū cum medicina appropriata vel cum fleubothomia qd horum videas expedire. Fleubothomia tamen est euitanda conualescentibus quanto plus possumus quia communiter est paucus sanguis: interdum tamen est necessarium ipsam fieri propter aliquas causas speciales scilicet propter maliciam sanguinis: et propter illud qd remāsit in eo de cineritate malorum humorum quarum necessarium est vt extrahat sanguis malus partiatim et augeatur bonus. Somnus diurnus non multū competit conualescentibus quia mollificat eos: et si competit: hoc est q eos quiescere facit: et de regimine conualescentium est q permutentur ad aerem contrarium acri in quo erant infirmi. Amplius scias q conualescens vti debet his que securitatem facit a reliquis egritudinis que precessit. Verbigratia conualescens a pleureſi lenientibus pectus debet vti ex quibus securatur a pleureſi et reliquis eius: timetur enim in conualescente a pleureſi asperitas pectoris. Amplius non est bonum q conualescens sudat in balneo ratione virtutis sue debilis. Et si in conualescente multiplicetur sudor: signum est superfluitatis. Interdum contingit q conualescentes auidi sint in cibo suscipiendo: et tamen corp⁹ nō redit ad virtutem et venter solutus est: et in hoc casu diminuendus est cibus et aque potus: et confortandus est stomachus cum mīna citroniorum aromatizata vel non aromatizata: cuius mīne descriptionem inuenies in libris particularibus de medicinis compositis: et similiter con-

Hora cibationis de potu.

De recidua.

De flola.

De ſono.

Exēplū.

fortandus est stomachus cū serotis emplastris seu vnguentis stomacho appropriatis calidis vel frigidis stipticis qđ magis videbit expedire. Et quia raro sunt diuturni morbi non inferentes passionē alicui membro principali multū considerandū in cōualescentibus si aliquod membrorū principalium incurrat lesionem: et eidem lesioni pro viribus resistendum secundum quod videri possit in libris egritudinū particularibus: et sicut dictum est de membris particularibus ita intelligatur de virtutibus naturalibus et alijs virtutibus. Nam ad illius virtutis confortationē magis est intēdendū qđ magis viderimus debilitatē: quod quomodo cognoscatur et fieri poterit: ex libris scitur particularibus. Nolumus enī omnia conculcare. Et hec de regimine sufficiant cōualescentium.

¶ Capitulum quintū de consuetudine.

Mutare
suetudi
nē subito
pessimū
est. hec
Alicui.

Consuetudo est fortis res valde: et transgressio a cōsuetudine nocet nocumēto magno: cōsuetudo enī obtinet vim nature: sicut igitur naturā custodire oportet sic et consuetudinē: et specialiter si cōsuetudo sit laudabilis indifferens in bonitate et malicia respectu eius ad quod debet fieri permutatio vnde si alius quis fuerit cōsuetus multū laborare: et velit hanc consuetudinem dimittere et in ocio viuere vel minus laborare vel aliā speciē assumere laboris: et aliud tempus vel aliū modū pculdubio multū gravabitur ex hoc et similiter intelligatur in cibis et potibus et somno et vigilijs: et in euacuationibus et anime accidētibus. In oībus multū obseruanda est cōsuetudo si sit laudabilis vel parū laudabilis vel indifferens respectu huius ad quod fieri debet pmutatio. Si autē cōsuetudo sit illaudabilis ex qua debeatur puenire ad pessimas egritudines: sicut cōsuetudo comedendi malos cibos et siluestres qui in fine perducāt ex necessitate ad pessimas egritudines. Et similiter coitus immoderatus et similes egritudines. Taliter inq̃ cōsuetudines corrigere oportet et pmutare vel totaliter vel saltē infra terminos latitudinis earū sed hoc debet fieri paulatim et secundū ordinē quedā: nam omis subita mutatio nocet et specialiter a cōsuetā ad inconsuetā. Amplius debet sibi quis cauere ne vnius rei quantūcūq̃ sit bonā cōsuetudinem faciat quā ipsum obseruare sit necessarium ex cuius obseruatione cōstrictionem vel attritionē patiatur: verbigratia si quis vno cibo cōsuetus semp viatur: vel aliquo potu vel totaliter ab eis abstineat vel dormire vel moueri vel coire assuecat: et ad hoc grauiter astringatur maximū incurret nocumētū si iterdū ab eis dē oporteat abstinere. Si igitur quodlibet corpus se disponere debet ut calore et frigis patiens esse possit et ad moriones et ad nutrientia sibi necessaria aptum reddatur: et ut somni et vigiliarum horas mansiones et domos lectos et indumenta lesione permutare possit quod quidē potest fieri si consuetudo non obseruetur ad vnguē: sed interdum ad cōsuetā transimus: oportet enim ad inconsuetā permutare.

¶ Quinta pars. Capitulum prīmū. De fleubothomia.

Consam fleubothomia & farmacia: ben-
 tosa: sanguisuga: cauterium: vel sectiones: interdum sunt
 intrantes in sanitatis regimine: et vt ad hoc opus nichil
 contineat diminutum determinandum est de his quantuz
 spectat ad propositum: non enim operis presentis est de-
 minare de his prout faciunt ad curam egritudinis. Pri-
 mo igitur determinabimus de fleubothomia et de consi-
 derationibus circa ipsam in sanitatis regimine. Prima igitur considera-
 tio est q corpus simpliciter sanum seu eucratum nullomodo indiget fleu-
 bothomia: vnde in corporibus sic eucratis natura non facit aliquam eu-
 cuationem sanguinis: et hoc est signum q tali corpori sanguinis euacua-
 tio non est necessaria sed corporibus quibusdam lapsis vel a generatione
 vel a tempore vel ab vtroq modo fleubothomia est utilis q plurimum
 (et notatē dico quibusdam: sunt enim quidam quibus fleubothomia nō
 solum non competit immo etiam valde nocet) quapropter videmus q in
 quibusdā corporibus lapsis natura sine artis adiutorio facit sanguinis
 euacuationem vel per nares vel per emorroydas vel per os vel per se-
 cessum vel per vrinam remanentibus eisdem sub latitudine sanitatis: et
 quia imitatur ars naturam in quantum potest: nichil mirum si adinuene-
 rit ars modum euacuandi sanguinem in adiutorium nature. Modus au-
 tem ad hoc conuenientior est per fleubothomiā vel per ventosas vel san-
 guisugas. Non enim est medicina laxatiua que sanguinem euacuet: vel
 si sit non est in vsu nec esse debet: quoniam est venenosa et corporis per-
 emptiua: est enim omnino inartificiale sanguinem euacuare cū farmacia.
 Vnde adiudicatio fuit mortui qui talem medicinam per experientiā ad-
 inuenit: quia utebatur ea ad malum et multos perimebat cum ea. Mo-
 dus autem euacuādi per fleubothomiam est multum rationalis: nam
 per eam euacuatur sanguis a toto corpore: et similiter omnes humores
 et specialiter a partibus interioribus et sistere possumus cum volumus.
 Vnde in fleubothomia non est est tātum periculum sicut in medicina la-
 xatiua: sic igitur patet q corpora lapsa a generatione vel a tempore aut
 vtroq modo indigent ea. Secunda consideratio est ad sciendum q sunt
 illa corpora lapsa que maxime indigent fleubothomia ex parte lapsus
 naturalis et ex parte lapsus accidentalis: dicam igitur q corpora com-
 plexionis sanguinee magis indigent fleubothomia q̄tum ex parte com-
 plexionis: et melancolica minime: sed fleumatica et colerica mediocriter.
 Sed colerica plus q̄ fleumatica. Et ex parte compositionis ceteris pa-
 ribus habentes venas latas et habitudinem carnosam et colorem inter
 rubeum et nigrum pilos multos et musculos bonos et fortes plus alijs
 indigent fleubothomia. Non igitur solum considerata est complexio
 sed compositio. Amplius considerata sunt virtus et etas et consuetu-
 do obtinet vim nature. Nam ceteris paribus corpora lapsa in naturali
 complexione que sunt fortioris virtutis et perfectioris etatis et magis
 consueuerunt magis debent fleubothomari. Virtus enim debilis nō su-
 stinet fleubothomiam: nec etas infantilis nec senilis. Consuetudo etiam
 multum est obseruanda: non solum in hoc: sed etiam in alijs: et sicut di-
 ctum est de lapsibus naturalibus sic suo modo dicendum est de accidenti-
 bus.

Prima
considera-
tio.

Nulla &
medicina
que euac-
uet san-
guinem.

Secda cō-
sideratio

Quinta

libus. Unde sanguineus per accidens est maxime fleubothomādus melancolicus autē minime. Colericus et fleumaticus minime. Similiter canosus et musculosus accidentaliter maxime et extenuatus minime. Et similiter vtentes regimine multiplicāte sanguinem sicut viuētes in ocio et gaudio: et comedantes multas carnes et assaturas: et dulcia et bibentes bona vina: et non vtentes balneis nec coitu nec multū exercitantes: tales inq̃ plus alijs fleubothomandi sunt. Et per oppositū ieiunantes et comedentes cibaria melancolica et multū balneantes: et coētes: et exercitantes: et habitantes regiones calidas in q̃bus plurima sit resolutio a corporib⁹: minime indigēt fleubothomia. Et ex hoc concludit̃ q̃ in partibus francie homines plus debent fleubothomari q̃ in partibus italie: quia minor multo sit a corporib⁹ resolutio in partib⁹ gallicanis: quia regio est magis frigida. Et similiter in alijs intelligit̃ regionib⁹ frigidis respectu calidarū viuunt etiam magis deliciose et inordinate q̃ sunt cause necessitatis fleubothomie. Unde ceteris parib⁹ viuētes magis deliciose et inordinate indigent plus et sepe fleubothomia. Amplius multū considerandum est vt q̃ debet fleubothomari non sit ebrius nec crapulatus seu nauseatus satiat⁹: nec in stomacho plen⁹ cibo: et q̃ in eius stomacho non sit colera. Unde si quis habeat stomachū multum infectum colera ante fleubothomiam vomat coleram: et deinde comedat aliqd acetosum stipticum stomachi confortatiū et post fleubothometur. Amplius habens humores crudos et viscosos et indigestos cum sanguine mixtos nō debent fleubothomari anteq̃ sanguis subtiliet̃ sicut prius dixi. Amplius post balneum vel coitum vel forte exercitium nullomodo est fleubothomandū. Amplius post longā egritudinē cauendū est a fleubothomia anteq̃ corp⁹ fuerit fortificatū nisi specialis necessitas ad hoc cogat: et de hoc superius dictum est i regimine conualescentiū. Amplius homines q̃ conuersantur in artibus multū laboriosos et corporum resolutionis minus alijs fleubothomari debent ceteris paribus. Unde seruientes in balneis et stuphis minus sunt fleubothomandi q̃ scriptores et pannorū scissores. Amplius multū vigilātes ceteris parib⁹ min⁹ sunt fleubothomādi. Ampli⁹ habētes stomachū cor et epar debilia q̃b⁹ egritudines frigide accidere solēt non sunt fleubothomādi nisi necessitas vigeat valde magna. Ampli⁹ in tpe calidissimo vel frigidissimo nullomō est siēda fleubothomia nisi vrgente magna necessitate. Vter autē est tps valde aptum ad fleubothomiā ppter ei⁹ temperiē: et qz assimilāt morbo de repletioe: nā tales infirmitates hoc tpe maxime accidere solent: et nichil est quod adeo tūc a talib⁹ egritudinib⁹ sicut fleubothomia: fiat autē in pncipio vere cū dubitam⁹ de egritudinib⁹ cōtingētibus ex sanguinis putrefactione. Sed in fine veris quando nō est tanta sanguinis multitudo: sed dubitamus de humorū acuitate vel calefactione et ebullitione ratione caliditatis. Autūnus autem ratione sui temperamēti est tempus aptū ad fleubothomiam: et precipue quando dubitamus de sanguinis incineratione. Amplius multum consideranda est aeris dispositio in fleubothomia: vñ aere existente pestilentiali vel nebuloso vel turbido: et flante vento australi: vel quacūqz mala qualitate infecto non est aperienda vena ne aer infectus subintrans venā sanguinē reddat pestilentialem et infectum et sit error peior priore. Eligatur aer purus et dies clara et luminosa: et vñ

Gallicivē
niunt fleu
bothomā
di sepius

Uter est
aptū ad
fleu-
bothomiā.

Autum-
nus simi-
liter ē tē-
pus aptū
ad fleu-
bothomiā.

tus magis deputans aerem cuiusmodi est boreas et non sit vetus fortis
 In hyeme tamen est australis ventus eligendus ad aeris temperiē. Am-
 plius eligatur hora diei magis temperata. In temporibus igitur cali-
 dis fleubothomia fienda est ante horam tertiam: et in frigidis circa me-
 ridiem. Amplius dicūt quidam q̄ si sanguis sit colericus fleubothomia
 fienda est in hora motus colore: puta a tertia hora diei vsq; ad nonam.
 Et si sanguis sit purus debet fieri fleubothomia a quarta noctis vsq; ad
 tertiam diei. Et si sanguis sit fleumaticus debet fleubothomia fieri a no-
 na hora diei vsq; ad tertiam noctis. Et si melancolia a tertia noctis vsq;
 ad nonam noctis hoc tamen nō approbo: quia fleubothomia semper fienda
 est in lumine diei nisi in casu magne necessitatis. Amplius in fleubo-
 thomia consideranda est etas lune et locus eius: similiter autem et con-
 functio et aspectus. Nam in prima quadra lune fleubothomandi sunt iu-
 uenculi et iuencule. In qua etiam etate lune videmus puellas maxime
 pati fluxum menstruoꝝ: sed in vltima quadra sunt fleubothomandi senio-
 res et in temporibus medijs mediocres: iuxta illud. Luna vetus veteres:
 iuvenes noua luna requirit. Amplius dicunt quidam q̄ in prima quadra
 lune fleubothomandi sunt calide et humide complexionis: puta sangui-
 nei. In secunda colerici: in tertia fleumatici: et in quarta melancolici.
 Nam prima quadra est calida et humida: secunda calida et sicca: tertia
 frigida et humida: et quarta frigida et sicca: et similiter possemus dicere
 q̄ si vellemus euacuare sanguinem purum fiat in prima quadra. Si cole-
 ricum in secunda: si fleumaticum in tertia: si melancolicū in quarta. Am-
 plius considerandus est locus lune. Nam si luna sit in signo aspectū ha-
 bente ad aliq̄s membrum non fiet fleubothomia de illo membro. Verbi
 gratia luna existente in signo geminorum non fiet fleubothomia de bra-
 chijs: quia hoc signū habet aspectum ad brachia. Et similiter existēte in
 thauꝝo non fiet fleubothomia de vena colli: nec existente in piscibus fiet
 fleubothomia de venis pedum: et existente in arietē non fiet de venis ca-
 pitis. Et luna existente in aquario non fiet fleubothomia de venis q̄ sunt
 in tibijs. Amplius luna existente in signo fixo non est fienda fleubotho-
 mia nisi necessitas immineat: puta luna existente in thauꝝo: leone: scorpi-
 one: et aquario. Eligantur ergo signa mediocria: et mobilia: et si sint si-
 gna calida et humida melius valent. Unde omnibus consideratis: luna
 existente in prima facie libre debet esse bona fleubothomia ceteris parib;
 bus: tum quia est signū mobile: tum quia est signum calidum et humidū.
 Et notāter dico in prima facie libre: q̄ transacta prima facie libre ingre-
 ditur viam combustam: que durat vsq; ad finē secunde faciei scorpionis
 vel circa. Aries etiam est signum conueniens ad fleubothomiam de bra-
 chijs quia signum mobile et calidum. Gemini est signum conueniens ad
 fleubothomiam de brachijs quia signum ca. et hu. mediocre. Sagittari-
 us etiam est conueniens signum ad fleubothomiam quia est calidū et me-
 diocre. Amplius luna existente retrograda nō debet fieri fleubothomia.
 Similiter luna existēte coniuncta signo maligno et infortunato puta sa-
 turno vel marti non est fienda fleubothomia siue sit coniunctio corpora-
 lis siue per aspectū. Dicunt quidem q̄ luna existente vsq; ad secundā vel
 tertiam diem: non est fienda fleubothomia nec in decima septima die:
 nec in vigesimo quod dictum non teneo quia eius non video rationem.

De hora

De luna.

De diebus autē egyptijs i antiquo kalēdario lune scriptis breuiter me
expedio : et dico naturalis quare fuerint maledicti: sed supernaturalis:
nec fuerunt maledicti apud omnes gentes sed apud illos de regno pha
raonis. Et si forsitan tempore illo fuisset aliqua mala constellatio: tamē
per temporis processum iam fuit ista constellatio mutata: vnde nō est ali
qua ratio quare tales dies sunt obseruandi immo puto q̄ est peccati in
moribus: in lege: et in natura. Sed quia opinio vulgi est ad hoc sciendum
in honorem dei: et etiam homines fleubothomari contra eorum opinio
nem posset eos ledere et medicis infamiam ponere stante tali vulgi opi
nione ego obseruabo in vulgo nisi magna necessitas immineat: sed in me
et meis nullatenus obseruauim: nec obseruabo. Amplius cadit considera
tio circa iuuamenta q̄ plurima in sanitate conseruanda et in egritudine
curanda. Ex negligētia q̄dem ipsius cū ipsa quis indiguerit accidēt apo
stemata intus et extra magna et parua: et scabies: serpigo: synochus: pa
ralisis: variole: morbilli: et sputum sanguinis: et pestilentia: et mors su
bita: et squinancia et lepra: et vniuersaliter ex negligentia fleubothomie
omnes egritudines sanguinee vel de sanguinis corruptione vel de ipsius
multitudine vel incensione contingere possunt. In corporibus ergo para
tis ad tales egritudines nō negligat fleubothomia. Fleubothomie autē
sunt plura nocumenta quando fit in debite. Ex frequenti enim minutione
accidit malignitas opilationis ydropisis et festinatio senectutis: et de
structio appetitus: stomachi cordis et epatis debilitas: tremorq; et pa
ralisis: demūq; apoplexia: et postremo omnium virtutum naturalium et
animalium debilitas et imbecillitas per fleubothomie frequentiam: in
quibus et quando et quoties nō oportet solet sepius euenire. Amplius
circa fleubothomiam: et propter quas causas generaliter fiat fleubotho
mia: sciendum q̄ fleubothomia fit quinq; de causis in generali. Nam fit
ad euacuandum humorum omnium vel sanguinis multitudinem. Inter
dum fit ad minuendum partem humorum vt natura potentior sit super
residui. Interdum etiam fit ad in frigidandum. Interdum fit ad attra
hendum sanguinem ad aliquem locum. Et interdum fit ad diuertendum
sanguinem ab aliquo loco. Dico ergo primo q̄ fleubothomia fit ad eua
cuandum omnium humorum multitudinem vel solius sanguinis: et pro
pter hoc dicitur sapientibus q̄ est euacuatio vniuersalis euacuans hu
morum multitudinem: quando igitur nobis apparuerint signa repletio
nis venarum magnarum quam impossibile est laxatio purgari fiat tunc
magna fleubothomia: si reliqua particularia concurrant superius nomi
nata: et fiat fleubothomia de venis magnis respicientibus totum corpus
vel respicientibus partes corporis in quibus magis signa repletionis ap
parent: et ad hanc intentionem fit fleubothomia in paratis cadere in sy
nocham vel synochum: vel in similes egritudines repletionis: et quis in
omni fleubothomia fiat euacuatio tamen hec euacuatio maxime dicitur
ad euacuandum: quia in hoc casu maior fit euacuatio et de maioribus ve
nis: et quasi intenditur totius superfluitatis materie eradicatio. Ampli
us fit fleubothomia interdum ad minuendum partem humoris peccan
tis vt natura sit potentior in digerendo residuum: et sic ista intentio
potest fieri fleubothomia propter dominium sanguinis colerici vel fleu
matici aut melancolici: et talis fleubothomia debet esse multo minor. Et

Alia cōsi
deratio

Hocumē
ta fleubo
thomie.

Fleubo
thomia ē
euacua
tio vñs.

debet esse ex venis habentibus aspectum ad partem in qua nobis consistit magis esse talem completionem. De his autem venis et earum aspectibus adhuc dicetur. Amplius interdum fit fleubothomia ad infrigidandum et euentandum et debet esse fleubothomia parua: et isto modo fleubothomia potest fieri non existente peccato quantitatis sed solum qualitatis. Amplius fit interdū fleubothomia vt attrahatur sanguis ad aliquem locum(vt verbigratia) fit fleubothomia de sophenis pedū vt attrahatur sanguis ad matricē. Amplius aliquādo fit fleubothomia ad diuertendū (verbigratia) esto q aliquis patiat fluxum sanguinis nariū vel sputum sanguinis fleubothomia fit de venis inferioribus: puta de sophenis et basilica seu sciatica ad hoc vt sanguis diuertatur ad contraria. Et circa hoc diligēter est notandum q quanto locus a quo fit fleubothomia fuerit longinquior et directior loco a quo fit diuersio: tanto est diuersio perfectior et artificialior. Unde in patientibus fluxum sanguinis narium perfectior est diuersio per fleubothomiam sophenarum vel sciaticę q per aliam aliquam venam superiorem: tamen bonū est et artificiale q hec diuersio incipiat a superioribus venis et finaliter terminetur per inferiores venas. Amplius circa fleubothomiā cōsiderande sunt vene q in nostro corpe fleubothomari cōsueuerūt. Nolo aut in hoc ope facere mentionem de oībus his que possunt in nostro corpore fleubothomari. Sed de cōmuniōribus et de his de quibus fleubothomando seu fleubothomari faciendo sepius assueui. Sciendum igitur q venarum harum quedam sunt particulares et alie vniuersales et cōmunes: dicuntur autem cōmunes et vniuersales eo q euacuant a toto corpore: et a locis principalibus totius corporis immediate et a venis maioribus et per oppositū vene dicuntur particulares que immediate euacuant a venis minoribus et nō aspiciunt membra principalia immediate. Hec euacuant sic a toto corpe cum fleubothomantur sicut maiores. Vene autem cōmuniōres et vniuersaliores sunt tres vene que reperiūtur in curuatura brachij quarum venarum superior vocatur cephalica: idest vena capitis: alia inferior basilica: idest epatis vena in brachio dextro vel splenis vena in sinistro: tertia est vena mediana que reperitur in medio predictarum et ideo mediana vocatur: et aliter dicitur vena cordis: et aliter vena cōmunis. Iste tres vene sunt alijs cōmuniōres: tum quia grossiores et maiores: tum quia membris principalibus interioribus propinquiores et directiores: tum quia cum venis totius magis colligare et manifestius apparent: et ideo cum fit fleubothomia propter euacuationē a toto corpore rationale est q fiat ab altera istarū venarū: verūtamē est q cephalica magis aspicit superiores partes. Et basilica inferiores: et mediana medias partes: mediana indifferenter partes superiores et inferiores aspicit. Est em cōposita ex cephalica et basilica et quelibet illarū venarum habet ramos qui fleubothomari possunt in defectu illarum venarū scilicet quando nō apparent. Et coitus inordinatus et vehemens maxime est cauendus propter fetum debite producendum ne semē peruersum recipiatur in matrice vt non generet fleubothomiam. Unde regula est generalis in fleubothomia obseruanda q ceteris paribus vena grossior et apparentior est fleubothomanda. Et est circa illas venas notandum q in fleubothomia cephalice minus imminet periculum: nam sub ea nō est nervus nec arte

De diuer
sione.

Regula
gñalis.

ria notabilis ex quorum tactu per fleubothomiam possit periculum imminere sed sub basilica est arteria magna de cuius apertura dubitandum est: huius vene apertura non debet esse profunda: et sub vena cordis est nervus de cuius punctura etiam multum est dubitandum cum fleubothomatur: quia nervi punctura nata est inducere spasmodum. Et quanto hee vene: puta cordis et epatis sunt minores et profundiores tanto maius est periculum. Iste autem tres vene et earum rami reperiuntur in brachio dextro et in brachio sinistro: et interdum sunt aperiende in parte dextra et aliquando in sinistra. Et circa hoc cadunt considerationes plurime. Prima igitur consideratio est quod in tempore frigidioris scilicet in hyeme: vel iuxta debet fieri fleubothomia de parte sinistra et tempore opposito de dextra: et universaliter si ex regimine vel ex complexionis naturali: vel ex etate non percipiamus sanguinem esse grossum et melancolicum fleubothomandum est ex sinistra. Et si perceperimus sanguinem fore subtilem et colericum et calidum fleubothomandum est de dextra. Amplius si velimus attrahere a dextra fleubothomia fiat a sinistra: et e contra: verbigratia. Si dubitamus de apostemate in parte dextra extrahemus de sinistra et e converso. Si autem materia iam sit fluxa: vel per viam coctionis in loco congregata seu generata fiat fleubothomia ex illa parte in qua magis apparebunt signa replexionis. Et est notandum circa diversionem quod diversio nunquam est facienda nisi per unam diametrum: puta a dextro ad sinistrum: vel deorsum: vel ad sursum: vel e converso: secundum enim duas diametras simul non est fienda fleubothomia diversoria nisi in casu ubi esset magna plenitudo. Amplius circa venarum istarum apertionem sciendum quod maior consideratio adhibenda est in mediana quam in aliis: ex eo quod huius vene fleubothomia plus debilitat cor. Unde in habentibus cor de bile et in paratis ad cordis tremorem et syncopam non fleubothomatur vena illa. Sed si necessitas occurrat accipiat: vena basilica vel cephalica. Et similiter si perceperimus epatis vel splenis vel stomachi frigiditatem multum est dubitandum fleubothomare basilicam: et si necessitas occurrat fleubothomandi loco eius accipiat mediana et sic intelligatur de cephalica. Ego autem in istarum venarum apertione habeo regulam quod vena harum trium grossior et apparentior et plenior securius est apertionem. Nam ex hoc convincitur probabiliter membra super que vena habet aspectum fore calidiora et fortiora et sanguine pleniora. Notandum est quod fleubothomia de vena capitis que valet ad infirmitates et ad dolores capitis et oculorum: et si non creat sanguis in prima percussione securi potest iterari percussio quia non est dubitandum de tactu arterie vel nervi sicut superius dictum est. Fleubothomia vene mediane: que aliter vena corporis vel cordis nominatur: valet ad infirmitates calidas totius corporis et specialiter partium cordis et pulmonis. Et debet fleubothomia fieri cum cautela: quia sub ea est nervus. Non igitur fiat vulnus nimis profundum: vena basilica multum valet ad infirmitates epatis stomachi et splenis et debet fleubothomari cum cautela: quia sub ea est arteria: in defectu vene cephalice brachij potest capi cephalica que est in manu scilicet in radice pollicis: et valet in casibus in quibus fleubothomia cephalice. Et quidam dicunt quod valet in illis casibus in quibus fleubothomia vene cordis et stomachi valet: similiter loco basilice brachij accipiat saluarella que est

Exemplum
diversionis

De vena
capitis.

in manu inter auricularē et medicū et valet in eisdem casibus: sed aperiri
 da est cū timore: quia sub ea est neruus: et cū sit fleubothomia de venis
 que sunt in manu ponatur manus in aqua calida vt apertura vene rema-
 net magis perfecta vt sanguis liberius et facilius exeat ⁊ manus fleubo-
 thomata minus ledatur continente. Nec igitur sufficiant de venis q̄ sunt
 in brachijs et manibus que sunt in vsu: de alijs venis que sunt in collo et
 in capite: quia non consueverunt aperiri in regimine sanitatis breuiter
 transeo. In collo enī sunt due vene quarum vna est in parte dextra et
 alia in parte sinistra et in hoībus cantantibus et anhelitum retinentibus
 mirabiliter ingrossantur et vocantur guidegi. Parū autem venarū fleu-
 bothomia valet ad cōstrictionem anhelitus et inceptionē lepre et ipeti-
 ginem et serpiginem et egritudinē que comedit carnes que alio nomine
 dicitur noli me tangere: vel cancer corrosiuus. Debet autē stringi collū
 vt vene ingrossentur et sedeat infirmus qui debet fleubothomari sup scā
 num ⁊ fleubothomator sup caput eius et incidat venā in longitudie parū
 postea sequatur ligamentū: et parū stringat ne suffocetur fleubothoma-
 tus et dimittat eum vsq; mane sanatur eius vulnus. Amplius due vene
 sunt post aures quarū fleubothomia valet ad emigraneam ⁊ catharrum
 antiquum et tineam et capitis exituram. Nec autem vene sunt in loco cō-
 cauo post aures et bene apparent cum stringunt guttur et gula: et sunt
 in loco vbi apposito digito sentitur pulsus. Apperiantur ergo parum in
 longitudine et fac exire sanguinē quantum vis. Amplius in tēporibus
 sunt due vene quarū fleubothomia valet ad capitis dolorem antiquum
 et apostema palpebrarū et oculorū et ad omnes superfluitates que cur-
 runt ad oculos et debet sanguis emitti vt superius dictum est. Amplius
 est vena in medio frontis inter duo supercilia ⁊ eius fleubothomia valet
 contra infirmitates antiquas faciei et turpia vlcera et ad dolorē partis
 posterioris capitis. Amplius est vena in puncto nasi cuius fleubotho-
 mia valet ad frenesim febres acutas et capitis dolorem antiquū et anti-
 quam rubedinem faciei. Amplius sunt vene in lachrymalibus oculorum
 quarum minutio valet ad egritudines oculorum: scilicet ad scabiem et
 rubedinem et ad apostemata oculorū nec debet huiusmodi fleubothomia
 fieri ex lachrymali versus nasum propter dubiū ex fistula. Amplius sunt
 vene in labio inferiori quarū fleubothomia valet ad rupturam: et corro-
 sionem oris et gingiue et ad fissuras labiorū et ad vlcera mala que sunt
 in naso. Amplius sub lingua vene quarū fleubothomia valet ad aposte-
 mata gule et ad infirmitates gule et oris specialiter ad squisnantiam.
 Amplius in quolibet pede sunt tres vene que fleubothomant cōmuniter
 scilicet sciatica: et sophena et quedā vena que est inter pollicē pedis et di-
 gitum qui sequitur. Fleubothomia sciaticae valet ad passionē scie ⁊ renū.
 Et fleubothomia sophene valet in passionibus matricis et testiculorum
 et antiquam scabiem et fleuma salsum coxarum et tybiarum. Ad idem
 valet fleubothomia illius vene que est iuxta pollicem pedum. Et est di-
 ligenter notandum q̄ hec fleubothomia plus debilitat q̄ fleubothomia
 venarum magnarum et superiorum. Et ideo communiter fleubothomia
 earum post prandium: quia tunc temporis virtus est fortior. Amplius
 post prandium humores sunt magis moti ad extrema corporis et ad ve-
 nas minores que sunt in membris. Ratio autem quare magis debilitat

Vene col
li.Vene p^a
aures.Venesub
lingua.

Quinta

forte est maior diuersio caloris et spiritus a corde. De venis autem maioribus et communioribus que sunt in brachijs fieri debet fleubothomia stomacho ieiuno: ex eo quod tunc sanguis magis distatur in eis et post cibum plus mouetur sanguis ad venas minores et ad membra. Amplius in fleubothomia consideranda sunt que sunt fienda ante fleubothomiam: et que fienda sunt in actu fleubothomie: et que post fleubothomiam. Ante fleubothomiam namque bonum est aliquantulum exercitari et moueri et euigilari ut sanguis sit mobilior et ad euacuationem abiliior. Amplius membrum fleubothomandum est calefaciendum et fricandum vel cum aqua calida irroandum et lauandum ut vena fiat aptior et sanguis fluxibilior fiat ad locum fleubothomie. Eligendus est autem fleubothomator iuuenis expertus boni visus non tremulus: non ebriosus: non crapulosus: de cuius bonitate et fidelitate habetur confidentia certa: et si forte fleubothomandus esset pusillanimus vel valde debilis et ad cuius stomachum colera fluere consuevit: ante fleubothomiam comedere debet bucellam panis in tinctam in vino stiptico vel odorifero vel in succo granatorum quod horum magis videris expedire. Amplius sciendum quod quidam sunt qui per aliquos dies ante fleubothomiam balneantur et isti sunt quorum sanguis est valde grossus et immobilis et vene occulte. Nam per balneum sanguis subtiliatur et mobilior efficitur et vene etiam ingrossantur. Etiam per balneum supfluitates propinque euacuantur et resoluuntur: et sic cum sit fleubothomia de venis magnis non attrahentur ille immundicie a venis paruis ad venas magnas: et balneum non premitatur immundicie que sunt iuxta cutem attrahentur ad magnas venas: verbigratia. Si immundicie essent in riuulis paruis si fieret euacuatio a fonte magno: immundicie riuulorum possent redire in fontem. Nam fleubothomia per quandam colligantiam que est in venis euacuat ab omnibus venis. In tali igitur casu premitendum est balneum: sed si corpus esset valde plectoricum nullo modo premitatur balneum. Nam magnum periculum esset quod balneum ebullitionem in humoribus et febrem continuam vel apostema in membris principalibus et similes morbos qui consueuerunt ex humorum ebullitione causari. Amplius ante fleubothomiam emittende sunt feces et vrine ne illarum supfluitatum vapores attrahantur ad venas et inficiant sanguinem: nam vene exinanite per fleubothomiam attrahunt a stomacho et intestinis mediantibus mesaraicis et alijs venis epatis. Amplius in vere et in estate in sanis fiat fleubothomia de dextra parte: et in autumno et hyeme de sinistra parte. Sed in egris corpore existente plectorico ante fluxum materie fiat primo de parte opposita: deinde de eadem ubi est egritudo. Et si corpus non sit plectoricum et egritudo sit multum maligna fiat fleubothomia de eadem: sed quocumque modo res se habeat materia existente venenosa nunquam est diuertenda ad partem oppositam. Amplius in actu fleubothomie multa consideranda occurrunt. Prima quidem consideratio est circa vene appertionem: non enim aperienda est vena cum fleubothomo obtuso hoc enim est causa erroris et non sequitur finis intentus: quia non fit appertio vene qua libere sanguis creat et potest esse causa apostemationis loci. Amplius fleubothomator non debet fleubothomum manu premendo impellere: sed suauiter blandiendo et furtim ut fleubothomi extremitas ad interiora vene perueniat: quia si duriter im-

Eligendus
est fleubothoma-
tor fidelis
et iuuenis

Multa
consideranda
sunt in
fleubothomia.

pellat fleubothomum forte caput fleubothomi rumpetur in vena occulta ruptura aut refugiet vena et nō vulnerabitur vsq; ad interiora: sed solum in superficie tunice. Et si fleubothomator post capitis fleubothomi rupturam perfidius se insisterit vt fleubothomandum cū eo fleubothomet augmentabit dolorem et apostema. Et ergo fleubothomator tēptare debet et experiri qualiter fleubothomus ingreditur cutē anteq̃ fleubothomet: et similiter tēptare debet cum secundare vult secundā percussione si fuerit opus secunda percussione vel ad dilationem foraminis: vel ad illationem noue aperture si defectus fuerit in ictu primo. Amplius fleubothomator cauere debet ne venam impleat et sanguine inflet q̃ fleubothomare querit quia nō inflata nec impleta melius tangitur a fleubothomo nec remouetur ab ipso. Et istud verū est de impletionē et inflationē imoderata: quia moderata iuuat ad impulsū fleubothomi. Amplius cū vena occulta fuerit et ipsius repletio sub ligatura nō apparuerit debet solui et postea pluries ligari et inungi oleo calido dilatatio vt camomilliano et vngendo cū manu cōprimi ascendendo et descendendo donec manifestetur. Amplius caput fleubothomi debent impelli secundū certā mensuram non nimis profunde ne perforet venā ex vtraq; parte et neruū vel arteriā aliquam vene suppositā perforet. Et debet fleubothomus plus impelli quando vena est multū gracilis et profunda et veluti sepulta in carne. Amplius fleubothomator debet apprehendere fleubothomū cum duobus digitis videlicet pollice et medio et dimittatur index et palpandum venam. Et debet apprehendere fleubothomū in medio ferri vel circa medium vt firmitus teneat et nō vacillet. Amplius cū vena fleubothomanda prona fieri labi ad alterū laterū eius et euadere ictū fleubothomi opponi debet ei ligatura ecōtrario parti illius. Et si equaliter prona fuerit labi ad vtrūq; latus nō debet in longū fleubothomari: sed secundum transversum. Amplius ligatura debet esse propinqua loco in quo debet aperiri vena. Et cū ligatura venā occultauerit que prius ante ligaturam apparebat ligatura soluta signanda est vena et cū debet aperiri vena taliter signata debet caueri ne vena per ligaturā labatur a rectitudine signi. Amplius cadit consideratio circa secundationem fleubothomie fiat autem secundatio eadem die anteq̃ vulnus sit perfecte clausum. Hec autē secundatio fleubothomie fit quādo est magna necessitas extrahendi sanguinem et forte propter debilitatē virtutis vel ppter ignorantia medicī: vel quia cetera particularia non cōcurrunt vel non fuit extractū de sanguine quantū fuisset expediens et tunc eadē die apperiatur nō cū vngue sed cū fleubothomo nā si aliter aperiretur vena forsan exiret sanguis bonus et subtilis et remaneret malus. Item ista secundatio habet locū i apostematibus quando videmus sanguinē in secūda scutela peiorē sanguine prime scutelle: et similiter intelligatur de tertia scutella respectu secūde. Cōsidera tamē cōstantia virtutis quia virtute debili existēte nō est secundanda fleubothomia. Si voluerit fleubothomiā secundare bonū est inungere fleubothomū vt vulnus nō ita cito cōsolidetur. Amplius circa fleubothomiā actualē cōsiderandū est q̃ interdū cōtingit q̃ vena aperta sanguis non exit et hoc potest cōtingere multis de causis. Quarū prima est multitudo sanguinis quare conculcat et ingurgitur et foramen opilat et non exit: vel exit guttatim vel vulnere existente largo cito exit cū filo

De vena occulta.

Modus accipiendi fleubothomiā.

De ligatura.

Quā nō ex it sanguis

Proba-
tio san-
guinis.

Ad hoc
mediū i-
mediate
post fleu-
botho-
miam.

cum vulnus percutitur in circuitu cū vngue et in tali casu bonū est transire et scire et fleubothomati super spatulas percutere. Secūda causa est grossities sanguinis et tūc nullo adiutorio bñ potest exire: et sic oportet sanguinem subtiliare cū medicinis et cibis subtiliatiuis notis. Tertia causa est paucitas sanguinis et hec scitur: qz macer et extenuatus et tales indigent dieta resumptiua et nutriente. Quarta causa est timor et pusillanimitas: aut qz nō cōsuevit et tūc cōpetit mica panis in vino et aspsso cū aqua rosata et vino odorifero et verba consolatoria. Amplius potest hoc cōtingere ex foraminis paruitate: et tunc elargandū est foramen: qz aliter sanguis subtilis exiret et grossus remaneret. Amplius egrediēte sanguine tangendus est sanguis qui si frigidus inueniatur statim est restringendus sanguis. Et similiter si inueniatur calidus et subtilis valde nam in vtroqz casu dubitandū est de sincopi. Si aut sanguis fuerit calidus et mediocri substantie: vel grossus et vrina rubea et spissa et pulsus plenus extrahendus est sanguis in copia si particularia cōcurrūt. Amplius ponatur vna gutta sanguinis cū egreditur supra vngue si igitur fluat et nullo modo cōsistat talis sanguis est multū aquosus et est restringendus: et si nullo modo fluat tunc est nimis grossus et parū est extrahendus donec fuerit subtiliatus. Si aut mediocriter se habeat bonitas et mediocritas significatur et securius potest ex eo subtrahi si cetera particularia cōcurrāt. Et similiter proficiat vna gutta in aquam et si descendat nimia grossities sanguinis significatur: et si totaliter supernaret et diffundatur est nimis aquosus: et si i medio modo se habeat bonus est. Amplius cum sanguis exit actu a vena bonū est qz digitus supponatur vulneri quando parū exit de sanguine. Nec em̄ digiti suppositio deseruit ad duo. Primo quidem ad hoc vt virtus reuertatur in se et non dispergatur nec debilitetur propter subitam euacuationē. Secundo quidē. digiti suppositione detinetur sanguis ad tempus aliquod quousqz malus distans a loco fleubothomie possit moueri. Quando igitur in corpore est apostema et fleubothomia sit ad diuertendū: maxime oportet huius digiti suppositio. Amplius consideranda sunt que fiunt post fleubothomiam. Sciendū igitur qz post fleubothomiam immediate non est dormiendum: nec ambulandum: nec cum hominibus colloquendum: nec in loco luminoso morandum: sed statim facta fleubothomia et loco fleubothomato decenter ligato: si fleubothomia fuerit de brachio teneatur brachium fleubothomatum eleuatū et alicui parieti appodiatum per aliquod tempus. Hoc autem fit ne sanguis decurrat ad locum fleubothomatum: quia forte locus apostemaretur. Et tunc satis cito ponat se ad quiescendum super lectum in loco obscuro: nec aliquo modo iaceat super latus vnde facta fuit fleubothomia: et teneat oculos clausos: et solus maneat vsqz ad tempus aliquod ne spiritus dispergantur. Et interdum parctur bucella panis tosti in vino bono: et satis cito ante comedat. Et si stomachus sit mūdus possunt exhiberi duo oua recentia sorbilia: et deinde comedat cibū suum ordinarium: Et in illa die sit cibus eius subtilis et bonus: et paucus. Et potus sit bonum vinum cum pauca aqua: et securius in die fleubothomie excedere potest in potu boni vini q̄ in cibo. In die fleubothomie nullo modo exercitetur: sed maneat cū focis suis in domo sua cum gaudio. Illa etiam die nullo modo balneari: nec aliquo modo coeat: nec dormiat.

nam dormire post fleubothomiā causat cōfractionem membrorū et est causa motus superfuitatum ad intra versus aliquod membrum nobile. Simplicius in somno retrahitur sanguis et color: et spiritus ad centrum: sic posset ratione motus in ducti per fleubothomiā et ratione retractiōis que fit in somno fieri in humoribus ebullitio: et sic possit fieri febris et apertio vene. Et specialiter qz in somno mouentur mēbra hoīs motu inordinato et inopinato: scilicet cū quis in somno voluitur et reuoluitur: quod etiam causa esse possit crepationis vene. Sic igitur post fleubothomiam nō est dormiendū et specialiter ante cibū sed post cibū per duas vel tres horas puto quod non est magnū periculū: qz in rāto spacio humores pos sunt esse sufficienter quietati. Securius est tamen nō dormire: vel si dormiatur sit valde pariet sit cū bona custodia propter periculū quod imminere posset. Et in sexta die a die fleubothomie potest balneare: et quinta die coire: et in quarta die exercitari. Sic igitur fleubothomatus tribus diebus debet esse sine exercitio notabiliter in bono regimine cibi et potus. Et quia fleubothomiam sequitur sincopis valde sepe: et specialiter in habentibus stomachum colericū et spiritus subtiles: bonū est statim facta fleubothomia fricare extremas: et irorizare faciem aqua rosata: aut vino odorifero: et vocentur proprio nomine: et aperiatur os eorū cū ligno et detur brodiū galline cū vino et potest dari dyamargariton et pliris cum musto: vel zucarum rosatum. Nec sufficiant de hīs que fienda sunt ante fleubothomiā et in actu. Consequens est de sanguinis inspectione: et de dispositione corporū per ipsum sanguinē cognitione breuissime pertrāsire. Per horam igitur post fleubothomiā inspiciendus est sanguis postquam fuerit coagulatus. Bonū est autē vt sanguis extrahatur in pluribus scutellis: vt ipsius sanguis diuersitas et diuersitas possit melius a medico denotari. Prima cōsideratio est circa hoc: qz si primus sanguis sit peior secundo et tertio: et secundus peior tertio et sic cōsequenter: et vltimus sit bonus: et notabilis bona et rationabilis et sufficiens fuit fleubothomia. Et si sit econuerso: scilicet qz primus sit bonus et secundus malus: non est adeo bonum: immo signum est qz adhuc est fleubothomie: vel facie: vel vtriusqz necessitatis. In fleubothomia que fit ad diuertendum vbi locus fleubothomatus distat a loco infirmo: hoc sepe contingit et rationabiliter secundus sanguis est peior primo: et est signum perfecte diuersionis. Sed quando fleubothomia fit ad euacuandum et ex loco propinquo morbo: puta ex eadem parte: tunc primus sanguis debet esse deterior secundo: et secundus tertio. Et si oppositum contingit adhuc est fleubothomie vel farmacie necessitas. Sed in corporibus sanis que nimis distulerunt fleubothomiam sepe contingit qz primus erit melior secundo: et tunc iterenda est fleubothomia satis cito. Secunda cōsideratio est circa sanguinis substantiam. Propter quod sciendum qz in sanguine fleubothomie sunt quinque substantie: scilicet melancolia: fleuma: sanguis purus: colera: et aquositas vinalis. Melancolia enim: est sanguis fex et coloris nigri: et est in infimo scutelle. Et quando est nimia huius fecis qritas non est bonum signum. Possumus enim iudicare talem hominem esse tristem: inuidum: curiosum: auarum: timidum: et pusillanimē. Et talis debet vti mundificatibus melancoliā et multiplicantibus bonum sanguinem. Fleuma est quoddā albū et mu-

Ista sunt
phibēda

De his q
fiendā sūt
post fleu
bothomi
am.

Signa.

Quinqz
sūt subitā
tie i sana
guine.

Quinta

scilla ginosum insipidū quod est quasi simile albumini onī. Hoc enim debet esse in sanguine post melancoliam: et huius non debet esse nimia quantitas. Et si sit talis humoris nimia quantitas: possumus talē iudicare flegmaticum vel naturaliter vel accidentaliter: et esse somnolentum et rudē: et pigrum ad actiones et multi sputi. De isto tamen humore plus debet esse quā de melancolia. Deinde sequitur sanguis purus: cuius color dicitur esse purpureus: vel rufus: vel subrufus. Et huius humoris debet esse maior quantitas: cuius humoris si sit magna quantitas possumus iudicare talem hominem esse sanguineum: et liberalem: et amicabilem: liberalem ridentem et rubei coloris: satis audacem atque benignum. Deinde sequitur colera quā est spuma sanguinis crocei coloris trahentis ad clarā et scintillantem rubedinē. Et humoris huius debet esse minor quantitas quā sanguinis et flegmatis: et maior quā melancolie. Si igitur sit magna quantitas: possumus iudicare talem hominem esse colericum et per consequens esse hystricum: fallacem: iracundū et audacem: prodigum et ad actiones promptū et vigilem et subtilem. Et est diligenter notandum quod in corpore de melancolia debet esse minimum quia est humor minus conformis vite et deinde colera: et tertio de flegmate et de sanguine plus quā de alijs. Et secundum quandam estimationem veritati propinquam potest dici quod sanguis est duplex respectu flegmatis et flegma duplex respectu colere: et colera duplex respectu melancolie. Hoc vero scire punctualiter et cum certitudine est valde difficile: et de hoc in alijs perfectius apparebit. Amplius considerare debemus substantiam aquosam que supernatat in sanguine coagulato sicut serum in lacte cum coagulatum est. Est enim sanguis superfluitas et colamentū sicut est serum lactis: et hec est vinalis aquositas: et apparet similis vine et in colore et in substantia si ponatur in vinali. Et quando talis aquositas est similis vine hominis sani cuius est sanguis est bonū signum: et aliter non est bonum. Et quanto aquositas talis perfectius a sanguine segregatur: tanto melius et melior digestio et decoctio in epate significatur: et cōuerſio. Hec enim aquositas debet esse in sanguine ad subtiliandum substantiā ipsius sanguinis ut liberior et facilius per venas magnas et paruas ad membra peruenire valeat. Unde non est bonum sanguinem esse priuatū totaliter tali aquositate vinali. Nam ex hoc significatur siccitas et grossities sanguinis: et paucus potus permixtiuus et de latius. Et talis aquositas minima solet esse in multum ieiunantibus et vigilantibus: et in his qui vtuntur cibis declinantibus ad caliditatem et siccitatem: et in his qui multum exercitantur et sudant: et similiter in convalescentibus. Amplius nō est bonū quod nimia huius aquositatis quantitas sit in sanguine. Nam ex hoc significatur defectus digestionis: vel ratione ciborum et potuum: vel ratione membrorum ciborum in sanguine cōuerſionem facere non potentium: et significatur etiam nimia humiditas et frigiditas sanguinis: et corporis debilitas. Unde habentes stomachum frigidū: et epar frigidū: et similiter venas: et vtentes cibis frigidis et humidis: et multum bibentes et comedentes: et specialiter multum bibentes et parum exercitantes: et non multum ieiunantes nec vigilantes: consueverunt talem habere sanguinem. Amplius in sanguine est quedam substantia carnea declinans ad albedinem. Nam sanguis incipit dealbari in venis: et sanguinis digestio vltior ut cōuertatur in membra dealba.

De aquositate.

De substantia carnosa.

do procedit. Hec digestio incipit in venis magnis: et per venas paruas terminatur finaliter ad membra digestionis tertie scilicet ad membra exteriora solida. Huiusmodi autem substantia quasi carnea manifeste apparet in sanguine post eius digestionem et ablutionem. Et quanto sanguis est pinguior vel humidior et aquosior: tanto minus est in eadem de huiusmodi substantia et quanto sanguis est grossior: minus temperamentum excedat: et minus pinguis et inaquosus: tanto plus percipitur talis substantia. Ex multa igitur quantitate talis substantie albe bonitas digestionis in venis significatur: et sanguinis obedientia ad conuersionem in membra. Et specialiter si talis substantia inueniatur tractabilis manibus: nec in ea appareret contenta nigra: nec ad tactum dura: et quod digitis fricata quasi puluerisantur. Ex hoc enim significatur ad lepram dispositio propinqua. Amplius si de totius substantie sanguinis ebullitionem cum cultello vel subtili ligno incide sanguinem. Si enim non restat: sed facilliter incisioni obediatur subtilitas sanguinis significatur. Et econuerso si difficulter diuidatur et incidatur: grossities et viscositas indicatur. Viscositas sanguinis non est sine dominio aliquali humiditatis: sed grossities potest esse cum dominio siccitatis sanguinis igitur grossus sine viscositate non erit glutinosus: nec habet partes adinuicem adherentes sicut partes cathene. Sed sanguis viscosus est glutinosus: et eius partes sibi inuicem adherent sicut partes cathene. Si autem sanguis nullomodo sustineat incisionem: quis diuidatur: sicut apparet in aqua oleo et ceteris liquoribus: que facillime diuiduntur sed non inciduntur: talis inquit sanguis est nimis subtilis: sed talis subtilitas meo iudicio arguit indigestionem. Et quando sanguis de facili perforatur satis conuenienter sed non inciditur: tunc arguitur sanguinis viscositas: et talis sanguis ut plurimum est rheumaticus. Et quando sanguis est grossus et non viscosus. Amplius considerandum est circa colorem sanguinis. Inspecito igitur sanguine in scutella: si secundum alium et alium situm scutelle sanguis appareat alterius et alterius coloris: sicut apparet in collo columbe. Significatur ex hoc inquit humorum malorum diuersitas cum quadam ventositate eleuante partes sanguinis: ut lumen facilius intret: et secundum alium et alium situm subintrans: alium et alium colorem causet. Hoc enim arguit humorum malorum diuersitatem cum quadam ventositate. Et quod tales non sunt veri colores sanguinis: ideo demum considerare debemus verum colorem et fixum sanguinis: quod color si sit rubeus: obscurus: primo purpureus bonus est: et arguit bonum sanguinem. Et si color sit scintillans rubedinis arguit dominium colere: et similiter si sit croceus: et si sit spumosus: arguitur ventositas. Et si sit cinericius: vel albus: vel liuidus: poterit argui frigiditas et rheumatis dominium: et specialiter si cum hoc sanguis fuerit viscosus: et cetera particularia arguentia dominium rheumatis concurrunt. Isti etiam colores possunt provenire ex adustione: sicut patet in extenuatis et dispositis ad lepram. Color viridis etiam attestat adustioni et specialiter colore. Color niger attestat melancolie: vel per viam adustionis: vel naturali. Amplius considerare debemus sanguinis saporem et placet: quod debet esse dulcis. Si igitur sit insipidus: arguit dominium rheumatis si sit amarus: dominium colere: si ponticus vel acetosus: dominium melancolie vel rheumatis acetosi. Et si sapor sit salsus: arguit adustionem in humoribus. Amplius considerandus est sanguinis odor. Nam si boni odoris

Proba-
tio sangui-
nis.

De sapo-
re sangui-
nis.

et delectabilis ē: bonū signū est ⁊ boni sanguinis. Et si odor sit fetidus: est magna putrefactio in humorib⁹. Amplius considerare debem⁹ si sanguis per fleubothomiā extract⁹ cito coaguletur: vel tarde. Si enim cito coaguletur: nimia sanguinis grossities significat. Et si tarde nimia subtilitas et indigestio significat. Et si mediocriter: mediocritas substantie denotatur. Hec sufficiant de considerationibus habēdis circa fleubothomiam. De his autem que sumuntur ex parte egritudinum ⁊ accidentium nō est hic locus loquendi: q̃ habent videri in curis egritudinū ⁊ accidentium. In hoc igitur negocio aliud tempus apponetur.

Capitulum secundum De ventosis.

Quoniam sanū minus vtūtur bētosīs q̃ fleubothomia: ideo de ventosis breuiter est p̃transseundū. Circa igitur ventosatiōē multe cadunt cōsiderationes. Prima consideratio est de vtilitatib⁹ ventosarū. Sciendū q̃ duplex est modus ventosandi. Unus sine scarificatione siue carnis incisione: ⁊ alius cū carnis incisione siue scarificatione ventosa. Ventosa sine scarificatione fit interdū ad diuertendū sanguinem ab alio loco ne euacuet inmoderate: sicut (verbigratia) in imoderato fluxu menstruorū apponatur ventosa sub mamillis ad sanguinem diuertendū. Amplius fit interdū ad attrahendū. Verbigratia: si apostema sit profundum apponat⁹ ventosa supra locū apostematū vt materia apostematis trahatur ad extra: vt medicaminis virtus possit melius ad materiam illam puenire. Amplius interdū fit ventosa vt apostematū materia mutetur de loco nobili ad minus nobilem. Amplius interdū fit sine scarificatione: vt membrum ventosatis calefiat: ⁊ sanguis ad ip̃m trahat⁹: vt eius ventositates remoueantur. Amplius interdū fit talis ventosatiō membrū reducat ad suū naturalem locum a quo fuit remotū: sicut fit in ruptura inguinis. Aliquando fit ad sedandū dolorem: sicut in dolore matricis ⁊ colica ventose fiunt sine scarificatione. Fiunt autē ventose cū scarificatione propter duo. Primo quidem ad euacuandū de venis magnis quib⁹ nō immediate: et ventose huiusmodi posite sunt in crurib⁹ et inter spatulas. Sed sanguine existente grosso tales ventose parū valent: nisi precedant subtiliantia ⁊ ab intra per cibos et medicinas: et ab extra per fricationem ⁊ balneū. Ventosa autē in fronte posita valde: potest cōferre doloris partis posterioris capitis: ⁊ ad alias egritudines ad quas valet fleubothomia vene frontis: sed impedit rationem et intellectū. Amplius tales ventose maxime fiunt ad euacuandū sanguinē subtilē q̃ est prope cutē. Vnde in his quibus non audemus facere fleubothomiā vel propter etatē: vel virtutē: aut consuetudinē: debem⁹ facere ventosas: et pōt fieri talis ventosatiō cū magna scarificatione et parua. Magna quidem cū sit ad euacuandū a toto corpore: et cum parua cū sit ad euacuandū a venis capillarib⁹: ⁊ ab aliquo mēbro speciali. Et quāto sanguis est profundior et grossior: tanto debet esse maior scarpellatio. Et quāto subtilior et minus profundior: tanto fiat minor scarpellatio. Et scias q̃ infans primo anno nullomodo debet ventosari: sed in secundo vel tertio: ⁊ sic deinceps potest ventosari. Et dicunt quidam q̃ post sexaginta annos

non ventosetur. Dicunt quidam q ventosa non debet fieri in nouilunio: nec in fine lune: sed luna existente in magno lumine: et debet fieri hora die secunda vel tertia. Et post horam vnam ventosationis detur cibus. Et qz ventosa et fleubothomia in multis conueniunt: et specialiter vēto- sa que fit ad euacuandū: tunc reducende sunt ad memoriam multe consi- derationes superius dicte sunt de fleubothomia. Sic igitur patet ppter quas causas fit ventosa. Secunda consideratio circa ventosas: est scire loca in quibus ventose cōmuniter poni consueuerunt. Sciendum igitur q ventose apponi consueuerunt super caput: et in fronte: et in mento: et in parte posteriori colli: et inter duo cornua in principio nuce. Et consue- uerunt poni sub collo supra nucam: et retro in parte que opponitur cordi et stomacho. Et consueuerunt poni supra renes: et in cruribus: scilicet in parte anteriori et posteriori: domestica et siluestri. Consueuerunt etiam apponi in loco cauillarum. Ad quid autem horum locorū ventose deser- uiant: dicendum est consequenter. Quidam dicunt q ventose posite sup caput conferunt amentie et scothomie: et tardant caniciem. Hoc tamen non est vnuer saliter recipiendum pro vero: immo potius in quibusdam corporibus accelerant canos: et intellectum impediunt. Sed conferunt egritudinibus oculorum: puta scabiei: et botho egressioni vuce. Sed in intellectum impediunt et faciunt hereditare stuporem et obliuionē. Igitur in sanitatis regimine nullomodo ventosanda est summitas capitis. Ven- tosa autem in fronte posita valde: potest conferre dolori partis postero- ris capitis et ad alias egritudines ad quas valet fleubothomia vene frō- tis: sed impedit rationem et intellectū. Unde non est in sanitatis regimi- ne facienda. Ventosa sub mēto confert paruis pustulis que sunt in ore: et egritudini dentium et gingiuarum: et multum debent iuuare in mun- dificatione faciei et cutis capitis. Ventosa que ponitur inter cornua occi- pitij valet grauedini et vacuitati que est in capite: et caput et faciem alle- uat: et doloribus qui sunt in radicibus dentium et gingiuarum auxiliaf: et est mirabilis in tumore faciei. Tales autem ventose que ponuntur in parte posteriori et supra nucam debilitant memoriam. Unde nō debent fieri: nisi imminente necessitate: nec assuescendum est ad eas. Vēto se que ponuntur inter spatulas valent egritudinibus pectoris sanguineis: et as- mati et spasmo sanguineo. Sed stomachū debilitant: et possunt esse cau- sa tremoris cordis alterius quam sanguinei. Ventose renibus supposite valent apostematibus coxarum: et scabiei earum: et emorroidibus: et po- dagre: et pruritui doisi: et ventositatibus matricis: et vesice. Ventose in cruribus maxime comperunt in sanitatis regimine loco fleubothomie: qz maxime repletionem diminuunt: et plus omnibus alijs ventosis. Et ta- les ventose maxime valent doloribus matricis antiquis: et doloribus renum et vesice: et menstrua prouocant: et posite in parte anteriori va- lent in apostematibus testiculorum et vulneribus coxarum et crurum. Et posite in parte posteriori valent in apostematibus et exituris que fi- unt in natis. Ventose que ponuntur in cauillis pedum conferūt ad ea- dem atqz cōfert illarum venarum fleubothomia: puta prohibitionē men- struorum: et sciaticę: et podagre.

In dñbus
locis ap-
plicat vē-
to sa.

Sup ca-
put.

In frōte.

Sub mē-
to.

Inter spa-
tulas.

In pedib-
us.

Capitulum tertium de sanguifugis.

Electio
sanguisug-
garum.

Consequenter est dicere de sanguisugis

Circa quas cadunt quinque considerationes. Prima est de earum electione. Secunda de earum virtute. Tertia de ipsarum preparatione antequam applicentur. Quarta de ipsarum applicatione. Quinta de ipsarum remotione. Potest addi consideratio. Sexta de his que fiunt post ipsarum remotionem. Propter primam sciendum quod debent eligi sanguisuge de aquis mundis currentibus et participantibus laudabilibus conditionibus aquarum bonarum superius enumeratis in primo capitulo secunde partis: et in capitulo de balneis: et in capitulo de regimine sanitatis. Et sunt aque in quibus reperiuntur rane mude quibus quidam asserant oppositum huius. Amplius sanguisuga debet esse subtilis sicut cauda muris parui capitis non coloris viridis: nec nigri: nec alterius mali coloris nec super eas debet esse fila coloris azuli. Eligantur rufe quasi coloris epatis vel habentes venter rubeos et dorsum coloris similis rei super aquam existit viriditas et non sit simpliciter viridis. Si enim sint magne et magni capitis et coloris nigri et diversorum colorum et sint ex aquis frigidis flantibus in quibus reperiuntur animalia venenosa. Tales inquam sunt venenose et ex eis inquam contingere consuevit sin copis et apostemata mala sanguinis fluxus et febris et membrorum lassitas et viscera fraudulentia. Propter secundam sciendum quod sicut per pleurothoromiam et ventosas euacuatur. Plenitudo totius membri particularis: sit etiam per sanguisugas. Verum est tamen quod pleurothoromia euacuat magis profundo quam sanguisuga et ventosa: et similiter sanguisuga attrahit sanguinem a magis profundo quam ventosa. Nam attractio que fit per ventosam est a calido et a vacuo. Sed attractio que fit per sanguisugam est a virtute anime et tota specie cum spiritu et calore: et ideo attractio est fortior: quia etiam attractum maiorem habet convenientiam cum attrahente: maiorem enim convenientiam habet sanguis attractus cum sanguisuga quam cum ventosa. Si igitur sanguisuga est convenientior ad euacuandum plenitudinem et similiter a profundo quam ventosa. Et est diligenter notandum quod dicunt quidam quod sanguisuga attrahit bonum sanguinem et non malum. et secundum hanc viam non competunt nisi in sanguinis multitudine et non in sanguinis corruptione. Sed istorum opinio non consentio: quia sapientum dictis non concordat. Hauerunt enim sapientes quod sanguisuga valet in morpheia et in petigine et in serpigne quod nullomodo esset si attrahere sanguinem bonum et relinqueret malum. Sic enim plus noceret quam proderet. Unde puto saluo meliori iudicio quod sanguisuga plus euacuat malum sanguinem et corruptum et attrahit quam bonum propter duo. Primum quidam quia natura corporis retinet bonum et dimittit malum quo non indiget. Secundo quia malus sanguis est proportionabilior sanguisuge quam bonus. Non enim rationabile quod sanguis qui habet similitudinem et proportionem in tota specie cum membro nostri corporis habeat proportionem et similitudinem cum sanguisuga: quia sanguisuga est multum distans a corpore nostro: sed rationabilius est quod malus sanguis et corruptus qui nullam habet proportionem cum membris corporis nostri vel paucam habet proportionem cum sanguisuga et sic sanguisuga attrahit magis

lum sanguinem qui est magis ei proportionatus et relinquit bonum. In omnibus igitur egritudinibus subcutaneis que sunt de sanguine corrupto multū valent sanguifuge et plus q̄ ventosa. Nam ventosa attrahit indifferenter bonū et malum sanguinem: et sanguifuga non. Sed eligit malū sibi cōuenientiorē relinquendo bonum. Propter tertiam sciendum est q̄ anteq̄ applicentur debent seruari per vnum diem ⁊ procuretur q̄ euomant per constrictionem sic q̄ emittant quod est in eorū ventribus et parum sanguinis agni vel anatis p̄sciatur et inde nutriantur et deinde earum immūdiēcie cū spongiā vel cum panno aspero remouetur. Propter quartam sciendum q̄ quando volumus applicare sanguifugas in loco: ante fricetur locus et fomētetur intantum q̄ rubeat ⁊ pori aperiantur et sanguis subtilietur et deinde proficiatur sanguifuga in aqua dulci et mīdetur et loco applicetur. Et si applicari noluerit inungatur locus cū aliquantulo sanguinis agni vel luti aque in qua morari consuevit et p̄mittatur attrahere sanguinē quousq̄ appareant vene plene. Propter quintam sciendum q̄ quando volumus eas remouere a membro cui sunt applicate: hoc potest fieri cum seta caude equi: aut cum aceto tepido aut cū aqua salia aut ligno aloes: et demum abluatur locus cum vino puro et melle et securius est q̄ apponatur ventosa super locū et si forte sanguis fluxus non cessaret aspergatur locus gallis cōbustis et mastice et sanguine draconis et similibus.

In q̄bus egritudinibus.

De casu.

Capitulum quartum de cauteriis.

Cauteris homines sanī raro vtiuntur cauteriis et tamē vtiuntur eis interdū propter opis cōplemētū addem⁹ hic vnū capitulū breue de cauteriis que tamen spectat ad regimen sanitatis. Cum quibus autem et quomōdō fiant cauteria et sectiones nō est hic dicendum: hoc enim est chirurgicorum opus. Nolum⁹ etiā hic enumerare omnes egritudines in quarum cura cōpetunt cauteria vel sectiones. Nolumus etiam hic enumerare omnia loca que cauterisari consueuerunt: sed solū dicemus generales cautellas et vtilitates cauterioꝝ: et quedam generalia in cauteriis obseruanda. Sciendū igitur q̄ multis cauterisatio valde vtilis est in exsiccando humores et in attrahendo eos a remotis et profundo ad prohibendum ne corruptio aspergatur ad confortandū membrū cuius cōplexionem volumus rectificare et ad resoluendū materias corruptas in membro retentas. Amplius cauterisatio valet ad retinendū sanguinis fluxum. Et quando cauteriū fit ad hanc intentionē vltimā cauterisatio debet esse pfundior et fortior: quia si essent debilis faciens crustā que postea satis cito caderet esset eror: peior: priore. Nam sequeretur fluxus sanguinis peior: et incurabilior: priore. Moies igitur in latitudine sanitatis existētes qui tamē sunt parati cadere in egritudines membrorū exteriorū contingentes ex humoribus corruptis debēt vti cauteriis sicut verbigratia ad leprā et ad guttā rosaceam faciei: et vniuersaliter ad egritudines deturpātes faciem ppter humiditates corruptas in cerebro retētas que non habent spiraculū: nā tales humiditates descendūt ad faciem et ad totum corpus et causant le-

Utilitates cauteris.

In q̄bus morbis offert cauterisatio.

Quinta

primis: talibus inq̃ ad preseruandum: et similiter ad curandum cauterisatio est bene utilis. Et si anteq̃ materia descederit cauterisatio fiat i quatuor quartis capitis quousq̃ cauterisatio perueniat ad os cranel multu est utilis vt humiditates corrupte euentationem habeat ⁊ spiraculum ⁊ ad cetera mēbra corporis et similiter ad faciē nō decurrat: sed talis cauterisatio inq̃tum peruenit ad craneum multum subtiliter est fienda ne cerebriū ebulliat et pia mater et dura ledat et sic error nouissimus priore pelor. Et omnia ista cauteria in capite facta preseruant et curant ab omībus egritudinibus causatis vel causari possibilibus per viam reumatis descendētis a capite ⁊ sic preseruant abvlcere pulmonis tussī a sinate et squinantia: et vniuersaliter ab alijs egritudinibus quarum mater potest esse reuma descedens a capite: ⁊ specialiter si humores sint valde corrupti et in cerebro coartati. Et sicut dictū est de humorib⁹ corruptis in cerebro: et in capite coartatis qui per cauteria capitis mūdificant et desiccantur: sic suo modo itelligendū est de alijs mēbris corporis. Nā in quocūq̃ mēbro corporis sint tales humores corrupti per taliū mēbrozū cauterisationē: mūdificantur et desiccantur: et membrum illud purificatur. Vnde si tales hūiditates corrupte sint coartate in splene: vel epate aut stomacho vel pectore super membris illis fiant cauteria. Et similiter intelligatur si humiditates corrupte fuerint coartate in iuncturis. Fiant enim cauteria in circuitu iuncture. Sic igitur patent tales utilitates cauteriozū. Nunc restat ponere quasdam regulas obseruandas in cauteriis. Prima q̃ nūq̃ fiat cauteriū: nisi corpore prius mūdificato per far maciam: vel fleubothomiam: vel per vtrūq̃ istorū sicut medico videtur expedire. Secunda regula obseruanda est q̃ quando cauteriū sit ad euacuandū: retineatur cauteriū apertū: sed quando sit ad retinendū sanguinem: locus cauterisatus non teneatur apertus. Tertia regula q̃ cauteriū quod sit ad euacuandū: ad minus teneatur apertum quadraginta dies: et quolibet die mūdificetur locus semel: vel bis secundum q̃ plus vel minus de ipso euacuatur: et secundū q̃ materia est plus vel minus corrupta. Interdum lauatur locus cum decoctione foliozū edere terrestres et arbores: vt locus cauterisatus non feteat. Quinta regula est q̃ non fiant cauteria in infantibus vel valde senibus. In infantibus quidem propter membrorum nimiam molliciem. In senibus autem propter nimiam mēbrozū siccitatē. In his etiam etatibus mēbra sunt debilia: non potentia bene sustinere cauteria. Quarta regula est q̃ non fiant cauteria in tēporibus valde calidis: nec frigidis: nec siccis. Sexta regula est q̃ non fiant super musculos et lacertos: sed in fine vel in principio musculozū. Septima regula q̃ interdum fiant super membrum mādans: interdum super membrum per quod tanq̃ per medium mandatur: et interdum fiāt super mēbrū cui mādatur: verbigratia. Si materia existēs in cerebro reumati faret ad oculos per arterias et venas corporū anteq̃ materia fluat fiant cauteria super caput: et cum actu fluat: fiant cauteria in temporib⁹. Sed cum tota materia fluxa fuerit ad lachrymale: oculi fiant in lachrymali. Interdum fiant cauteria sub mēbro ad quod fluat materia: verbigratia. Si materia fluat ad faciē: potest fieri cauterium sub mento ad mūdificandū faciē. Octaua regula obseruanda in cauteriis: est q̃ cauteria que sunt sub genibus sunt vtiliora ad mūdificandū totū corpus et huius

Regimē
obseruan
dū caute
risantib⁹

miditates corruptas a toto corpore. Unde talia cauteria satis deberent esse vtilia in cura lepre: et morpheæ: et sic de alijs. Hoc ego fui expertus in vno ex principibus huius mundi.

Capitulum quintum de farmacia.

Interdum ventris solutio quibusdā

hominibus multū cōpetit in regimine sanitatis scilicet ad preseruandū ab egritudinibus materialibus ex humorū corruptione. Est enim possibile q̄ laxatiua aut farmacia medicina corpus mundificet ab humore qui generari cōsuevit ex negligentia diete et corpis discrasia: vel naturali: vel accidēali. Nam quantūcūq; aliquis sit bone complexionis ppter nutrientia stuescētia in se multiplicabit malos humores: a quibus si non mundificetur corpus grauiabitur. Et similiter quantūcūq; aliquis fuerit boni regiminis: tamē propter maliciā cōplexionis: et debilitatis membrorū et spiritū et virtutū multiplicabuntur in corpore mali humores: puta colera: scuma: vel melancolia: ex quorū purgatione preseruabit corpus ab egritudine. Ut rētes igitur malo regimine: et q̄ sunt male cōplexionis et nō sunt infantes neq; decrepiti: et hñtes stomachū et viscera fortia: hñtesq; corpus magnū et et pingue: et sunt gulosi: et multū comedūt fructus: et parū exercitant: et nō multū assellāt: nec sudāt: nec coeūt: tales sūt maxime farmaciā dī. Et si non euacuant: nō euadent quin cadent in pessimas egritudines. Et horū oppositi in cōditionibus enūeratis: minime sunt apti ad medicinā laxatiuam. Et specialiter si vter eorū sit solubilis: et sint apti ad dissenteriam vel lenteria. Et similiter si eorū corpus sit scēcū. In talibus enim medicie laxatiue sepius sumpte corpus debilitāt: et ethycā et ptisim adducūt. Et est diligēter notandū q̄ anteq̄ medicia laxatiua sumat pparandū est corpus ad eā et humores sunt digerēde et pparādi: vt humores obediāt euacuatiōi. Qui enim conat materia indigestā euacuare: ipam nō euacuat sed sana mēbra debilitat et morbo resistētia. Corpus igit pparandū est cū trimētis mollificatiuis: et vinctuosis: et venarū aptiuis: et ptiēdis est cibus. Et vt sit ad vnū dicere corpus est pmoiliēdū: et humectādū nutrimēto plurimo balneo et rege. Et si rē si mafia sit grossa et viscosa subtiliāda est et icidēda: et si sit nimis subtilis et calida aliq̄liter est igrossanda. Verū est q̄ materia existēte furiosa: siue sit furiosa rōne mobilitat: materie vel rōne malicie: siue rōne inēbri et loci: siue rōne p̄ritat: et q̄litat: siue rōne accidētis inducti per talē materiā: nō debet expectari digestio. Simpliciter obseruandū est ne q̄s recipiat medicinā laxatiuā in t̄pibus calidis valde nec frigidis valde: sed in tēperatis: vt in vere vel autūno. Tempus etiā humidū conueniētius est ad medicinā laxatiuā. Multū considerandū est q̄ luna non sit in leone: et q̄ leo non sit ascendens: et vnuer saliter q̄ luna non sit in signo fixo. Si igitur luna in signo mobili et frigido et humido. Unde inter omnia signa mihi videtur q̄ cancer est conuenientius signum ad farmaciā et deinde piscis. Nec enī signa non sunt fixa et sunt aquatica: frigida: et humida. Scorpio est signum conueniens: quia aquaticum: frigidum: et humidum: sed est signum fixum. Multum etiam considerandum est q̄ luna non sit coniuncta ioui nec corporaliter nec per

Isti sunt farmaciā dī.

In quo tempore sit farmaciā dum.
De luna.

Quinta

In q̄ ho-
ra medici-
na sit acci-
pienda.

aspectum: et q̄ etiam non sit coniuncta saturno. Nam coniunctio est ioue debilitat virtutem medicine: et fortificat virtutem naturalem corporis. Medicina autem laxativa non euacuat humorem: nisi superande virtutes naturales corporis. Amplius cōiunctio cum saturno immobilizat humores: et sic impedit operationem farmacie. Amplius considerandū est q̄ quedam medicine sunt: super quibus postq̄ sumpte sunt multū est dormiendū: sicut fortes medicine que sumuntur in substantia pillulata. Alię sunt super quibus non tantum est dormiendū: sicut sunt medicine non ita fortes: que sumuntur per modum electuarij. Et alię sunt super quib⁹ parum vel nichil est dormiendum: cuiusmodi sunt debiles medicine valde: et que recipiuntur in colatura. Medicine igitur que recipiuntur in substantia pillulata recipiantur de sero: et superdormiatur tota nocte. Multum autem considerandum est q̄ pillule non sint indurate et petrificate: nec etiam sint nimis molles: sed sint siccate de nouo. Medicine autem que sumuntur per modum electuariorū recipi debent in mediā nocte et superdormiatur vsq̄ ad diem. Et que recipiuntur in colatura recipi debent in auroa: et parum vel nichil est superdormiendum: nec statim: est ambulandum: sed quiescendum: quia scimus q̄ medicina quantūcūq̄ sit debilis non operatur in humore: nisi primitus natura in eam egerit: reducendo de potentia ad actum. Et ideo quiescendum est super eam sumptā quo vsq̄ appropinquet tempus operationis: et tunc mouendum est corpus hincinde: non laboriose: nec in loco valde calido: nec frigido valde. Si enim vis ducere elleborū moue corpus: nec dormiatur aliquo modo donec medicina suam perfecit operationem quia somnus retinet fortes euacuationes. Et similiter medicina sumpta nichil est comedendum donec bibendum: nec medicina compleuerit suam operationē. Sunt tamen quidam debilis nature et rare compositionis: qui non possunt esse sine cibo quousq̄ medicina suam perficiat operationem: et isti debent ante hauritum medicine comedere aliquid subtile: leue: facilis digestionis. Et tales etiam postq̄ medicina incipit operari possunt comedere aliquid subtile stipticum: quod stomachum confortet: et medicinam ad inferiora deponat. Sed si necessitas non cogat: cibis et potus totaliter dimittantur quousq̄ medicina perfecit operationem. Scimus autem medicinam suam compleuisse operationem: ex eo q̄ videmus mutationem in egestionibus ad humorem cui medicina exhibita non est appropriata: tūc enim signum est q̄ medicina perficit opus suum: et tunc potest pharmacatus cibari. Amplius est aliud signum: scilicet q̄ medicina exhibita apparet in egestionibus. Nam postq̄ medicina sufficienter est operata: natura eam emittit: et tunc pharmacatus comedat: bibat: et quiescat. Tertium signum est sitis: quam scimus non euenire nec ex acuitate medicine: nec humoris nec ex complexionē stomachi. Si igitur medicina non sit acuta: nec etiā humores in corpore qui debent euacuari sunt multum calidi nec etiā pharmacatus sit naturaliter sitibundus: tunc quidem satis patet pharmacati operatio. Unde signum est purgationis sufficientis. Sed postq̄ percepimus pharmacum appropinquare ad operationis terminū bonum est q̄ pharmacatus bibat aliquid lubricatum lauatium: et sitis sedatiuum: et medicine repressiuum et expulsiuum: et huiusmodi est aqua ordeī calidissima: hec enim est lauatia: et medicine repressiua et lubrica. Et post horā

Regimē.

diei comedat cibum subtilem facilis digestionis: et vinum limphatum bi-
bat calidum nichil enim suscipiat actu frigidum: et dimittat illa die om-
nes fructus: et specialiter frigidos: et humidos laxatiuos. Et speciali-
ter ante cibum: et precipue crudos debilitantes stomachum. Et si medi-
cina fuerit multum acuta et pharmacatus multum complexionis calide: et
tempus calidum: nullo modo bibatur vinum: sed loco vini bibatur melli-
cratum: vel aqua scilicet zucarata: vel bibatur aqua cocta in vino pau-
cissimo vel debilissimo alterata. Et est diligenter notandū qd si quis fue-
rit pharmacatus: vehementer purgatus: et forte timeamus vltiorē pur-
gationem: nullo modo bibendum est mellicratū: nec aqua zucarata: nec
similia que ventrē laxare possent: sed bibi debet succus citoniorū inspissatus
per decoctionem cum aqua ferrata vel aliquod simile. Interdū autē
contingit qd medicina exhibita nō euacuat: vel quia medicina est debilis
vel quia corpus est debile: vel quia ventositas grossa est in stomacho: qd
subleuat corpus medicine vel quia vie intestinorum sunt opilate. Si igitur
videamus medicinam non operari: quia virtus est debilis: confortanda
est cum cibo subtili lubrico: et postea exhibeatur aqua non multum frigi-
da. Si autem medicina sit debilis demus aquam frigidam non nimis fri-
goris: et deinde dabimus aliqua compressua pontica: sicut citonia pira.
Hec enim medicinam ad inferiora deponunt. Si autem ventositas sit in
causa vel constipatio intestinorum: clisteria sunt competens medicina: et
dissoluentia ventositatem. Si autem medicina exhibita non operetur: et
declinet ad superiora: et generet morsum cordis et angustia: et estuationē
et prefocationem et motū spasmosum prouocandus est vomitus. Et si vi-
derimus qd declinat ad inferiora non premittantur clisteria fortia attra-
ctiua. Amplius talium medicinarum maliciam corrigi potus aque ve-
hementer frigide et balneatio in ea: propter hoc qd frangit acuitatē me-
dicine et inflammationem: et remouet ferocitatē medicine. Etiam ad hoc
conferunt tyriace species quia tales medicine sunt de genere venenosorum
Sed super omnia quādo medicina nō euacuat: confide in clisteriorum be-
neficijs. Si autem cum his omnibus medicina sumpta non fuerit a cor-
pore expulsa: et accidētia mala multiplicētur: et medicina et materia mo-
ueatur ad superius scienda est fleuborhomia de sophena: et post de basili-
ca. Vomitus autē magis prouocandi sunt quando medicina generat cor-
dis morsum et nauseam: et facit singultum et prefocationem. Hec tamen
contemnenda sunt clisteria. In hoc enim remedio confisus sum vsq; ad
nunc: et bonum effectum inueni. Interdum etiam contingit qd medicina
pharmaca exhibita euacuat plus qd oportet: et tunc studendum est pmo vt
medicina a corpore expellatur. Amplius vt intestina confortentur ad re-
tinendum. Tertio studendum est etiam vt materia diuertatur. Quarto
vt totū corpus et specialiter cor et cetera membra principalia conforten-
tur. Quinto etiā in casu forti exhibenda sunt stupefacientia et materiam
congelantia. Dico igitur pmo qd si videamus medicinā secessinam adhuc
in corpore manere et corporaliter et virtualiter exhibeamus aliqua lubri-
ca laxatiua virtutē medicine debilitantia et corpus medicine a corpore ex-
pellentia quorum vnum et optimum est aqua ordei calidissima cū mucillagi-
ne psyllij vel citoniorum in potu exhibita. Hec enim faciunt virtutē medi-
cine debilitari et ipsam a corpore expellunt et ita intelligitur in alijs. Hoc

Corre-
ctio medi-
cinarum.

Remedi- autem remedium est bonum si videamus talem euacuationem superfluum.
um, esse ex virtutis medicine fortitudine. Amplius dico secundo qd virtus contentiua intestinoz in tali casu est confortanda: possibile est enim talem superfluum euacuationem esse nō propter medicine fortitudinem sed ppter contētiue intestinoz debilitatem. Contentiua autē stomachi et intestinoz confortatur cum stipticis et ab intra et extra. Ab intra autē carne citoniorum aromatizata vel non aromatizata: et ab extra cum oleo rosato vel masticino vel mirtino. Amplius dico tertio qd est studendum in diuersiōe materie (verbigratia) possibile est qd materia ad intestina fluat ab omnibus membris et tunc fricationes et balnea multū competūt ad diuertendū materiam ne moueatur ad intestina. Et ex eadē ratione interdū competūt diuretica et interdum etiā cōpetit vomitus. Nec omnia em diuertunt materiā ab intestinis. Amplius qd interdū medicina laxatiua euacuat ultra debitū superando virtutes corporis et vitales et naturales multū studendum est in tali casu in virtutis confortatione. Et qd somnifera et stupefacientia retinent euacuatiōes fortes in stante magna necessitate non est malū dare aliquam opiatam ad immobilitatē materie et ad stupefaciēdam animalē virtutē hoc tamen fiendū est cū magna cautela.

Capitulum sextum de vomitu.

Uamuis homines sani simpliciter et a

tēpore non indigeant vomitu: tam homines in quoz stomachis multiplicat scuma et colera p vomitu ab egritudinibus preseruantur et in propria sanitate conseruātur. Si igitur huiusmodi homines vomitu vtantur secū dum qd expedit eozum stomachus a supfluitatibus mūdificatur et digestio melior efficitur et corpus renouatur caput etiam et sensus alleniantur et visus acuitur: qd si vomitus immoderate fiat et vbi nō oportet corp⁹ desiccabit epatū et pectori necnō oculis et pulmōni nocebit: venas quoqz qnqz scindit et rumpit ex quo passio accidit et emoptoica: debet enim fieri vomitus ad plus bis in mense in regimine sanitatis hominū predictorū: nec debet talis vomitus in regimine sanitatis fieri stomacho vacuo. Itā talis vomitus laboriosus est nimis. Fiat igitur post cibi saturitatē et summptionē diuersoz cibozum abhominatiōē habentis et etiam quoddā modo incissuā virtutem. Non debet vomitus fieri frequēter ne stomachus corrumpatur et virtus eius destruat̃ nec debet obseruari certus numerus dierū inter vnū vomitū et aliū. Habētes autem collum longum et pectus strictum et sine carne et humeros eleuatos ad modum allarū et crura tortuosa tales inq non vtantur vomitu ad conseruandū sanitatē eozū et qd oculi multū ledūt̃ a vomitu. Interdū cum aliquis vomere voluerit duos pannulos in rotunditate circūuoluat et sup oculos ponantur et cum alio panno lato optime liget ne inde auferantur donec vomitus sit completus. Et postq̃ erit perfectus facies aqua rosata est abluēda. In estate quidem cum aqua rosarū simplici. In hyeme vero ponatur in ea aliquantulum ligni aloes et os abluendū est cum hydromelle vel syrupo acetoso et non statim est comedendū nec tardet comestitionem donec facies sit fortis: et si contingat vomētē sitire: feda eius sitim cum syrupo

Bona q̃
proueni-
unt ex vo-
mitu et
mala.

Quibus
non p̃fert

citoniorum et non cum inlep nec cum syrupo acetoso qz ista duo icitat ad vomitu: et q vomuerit comedat carnes pulloz facili digestionis in gelatina vel galentina. Hec de vomitu sufficiat vt coperit in regimine sanitatis. De vomitu enim laborioso qui fit stomacho ieiuno et cum fortibus medicinis non est hic determinandum: quia non competit sanis corporibus: et si interdum forte competeret ad preseruandum ab aliquibus malis egritudinibus. Et eadem ratio est de eo et medicina laxatiua. Unde eis que dicta sunt superius de medicina laxatiua et ex his que dicuntur de vomitu in isto capitulo patet quid sit faciendum et obseruandum in vomitu laborioso qui fit cum medicina forti.

laborio
sus vomitus.

Capitulum septimum de clysteribus.

Clysteribus uti consueuerunt et similiter suppositozijs

de his breuiter determinandum quantum sufficiat ad regimen sanitatis. Sciendum igitur q homines in quor intestinis feces indurari consueuerunt: et ppter quam indurationem potest colica passio puenire. Si in quor visceribus ventositates multiplicari consueuerunt vel fleuma musculaginosum vel ad quor intestina pauca colera demadatur incitatis expulsua:

In quibus
coferunt
enemata.

tales inq indigent in sanitatis regimine clysteribus vel remollitiuis contra secum indurationem vel ventositatum dissolutiuis contra ventositatem vel fleumatis euacuatoriis: et similiter intelligatur de alijs humoribus: vel aliquanlter inordinatiuis contra defectus mordificationis ppter colere transmissile ad intestina paucitate: interdum sunt clysteria mundificatiua: viscerum et consolidatiua et restrictiua et attractiua a remotis et ipinguiatiua. Sed qz his non utimur in regimine sanitatis de his penitus nulla fides est mentione in isto capitulo. Et est diligenter notandum q circa exhibitionem clysteriorum multe regule sunt considerande. Prima regula q clysteria maxime sunt ad euacuationem intestinoz et ad assumptionem ventositatu in eis: et similiter in renibus. Vbi suspecti de colica passione et dolore renu et specialiter ventoso maxime debent uti clysteribus. Vbi clysteria imediate euacuunt ab intestinis inferioribus et renibus et sequenter a partibus superioribus. Euacuunt ergo ab inferioribus et eradicant a superioribus per quandam colligantiam inferiorum ad superiora. Secunda regula est q clysteria fortia non debent fieri nisi materia digesta. Tertia regula est q clysteria nullomodo fienda sunt cibo existente in stomacho adhuc indigesto qz attraheretur cibus indigestus ad intestina et ad epar. Quarta regula est q clysteria non sunt nimis frequenda ne natura debilitetur. Quinta regula q quando exhibetur clystere propter renes: clysterisandus debet iacere supinus: et si ppter intestina e conuerso. Sexta regula q non debet fieri clystere in tempore calido nec in hora calida: sed debet eligi hora aliquantulum frigida. Septima regula q non debet fieri balneum ante clystere ne in corpore fiat motus agitatiuis. Octaua regula q illi q sunt suspecti de emorroidibus et similibus passionibus antea non debent uti clysteribus. Nonna regula si quis timeret ne clystere retineatur poni debet in circuitu ani arena calefacta vel milium calefactum. Que autem sunt materie clysterior scitur ex libris simplicium.

Stomachople
tio non est
bandum
enama.

Tractatus

Capitulum octauum de suppositoꝝis.

Suppositoꝝia at-
trahūt a
ptibus re-
motis.

Sequēter dicemus de suppositoꝝis quibus sani interdum vtuntur. Sunt autem suppositoꝝia quedam lenia non acuta: puta facta ex melle et succo mercurialis vel ex sapone gallico vel frusto caulis et similia. Et sunt alia his fortiora: vt suppositoꝝia ex melle acuta cū scamonea vel cū euforbio vel cū coloquintida et similibus. Prima quidē suppositoꝝia ordinantur ad ventrem remolliendū. Et secunda ordinantur

ad extrahendum materiam a remotis: et specialiter a partibus superioribus. Prima quidē suppositoꝝia magis competunt in regimine sanitatis q̄ secunda.

Capitulum nonum de pessariis.

Pessaria p̄for-
tant ma-
tricem.

Pessariis autem sciēdum q̄ sicut se habent ad intestina suppositoꝝia et cisteria sic pessaria ad matricē. Interdum autem fiunt pessaria ad menstrua prouocanda et ad matricē mundificandū. Interdum ad restringendum menstrua. Interdum fiunt ad confortandum matricem et vt disponatur ad conceptum. Morū autem pessariorum materia scitur ex libris particularibus. Et de isto memini me dixisse superius de regimine appropriato sexui femineo et in tractatu quē cōposui de regimine sterilitatis. In his etiā locis dictū est de figura et quantitate pessarioꝝum et de modo limitendi pessaria. Et ideo hic pertransio et huic operi finē impono cū dei laude cuius nutu sermo recepit gratiam et doctrina perfectionem.

Tractatus de fleubothomia secundum arnaldum de villa noua.

De causis fleu.

Fleubothomia est incisio vene omēs humores euacuans: vnde circa fleubothomiā possunt notari quattuor. Primum est de causis quare fleubothomia debet fieri. Secundū est quod et que vene sunt de quibus facimus fleubothomiam. Tertiū est in quibus casibus et de qua vena cōuenit fleubothomia. Quartū est quot et que sunt que debent cōsiderari in fleubothomia. De primo sic proceditur. Vnde dicimus q̄ fleubothomia nō fit nisi quia humores peccant in q̄titate: aut in qualitate aut vtroq̄ modo vt dicit Auicena primo cañ. scñ. quarto capitulo de fleubothomia. Quantitate vt in synocha inflatiua: qualitate vt i causone: vtroq̄ modo: vt i causonide. Secundū notabile est circa fleubothomiā de venis quot et que sunt de quibus facimus fleubothomiā: et dicit. Auicena primo canonis capitulo preallegato q̄d quādoq̄ fleubothomia fit de vena: quādoq̄ de arteria: tamē raro. vñ. xxxij. vene sunt de q̄b⁹ facim⁹ fleubothomiā. Prima est in medio frontis: due sunt in angulis oculoꝝum: alia est in sūmitate nasi: due sunt sub lingua: due sunt i maxillis interius: et due sunt retro aures:

et sic sunt decem. In vtriusq; brachij iuncturis sunt quinq; vene: quarum prima scdm cardinalem est cephalica: secunda est mediana: tertia cardiaca quarta epatica: et quinta basilica et cu ex vtroq; brachio habeamus decem: et prius decem sunt viginti. In manib⁹ sunt quattuor. vna. s. inter auricularem et medicū et alia inter indicē et pollicē in qualibet manu. In coris sunt due vene in vtroq; pede tres vna. s. interius iuxta cauillā: alia exterius: alia in medio pedis: et sic sunt. xxxij. Tertiū notabile est in quib⁹ casibus de qua vena competat fleubothomia. Unde debes scire q; fleubothomia facim⁹ vnde vena q; est in medio frontis in dolore capitis antiquo et in frenesi cōfirmata. De venis q; sunt in angulis oculorū facim⁹ fleubothomia ppter ruborem oculorū et in voluntariā lachrymarū effusione. De vena que est in summitate nasi in frenesi et ad clarificandū faciem: de venis que sunt sub lingua in squinata: de venis q; sunt in maxillis ppter dolorē dentium: de venis que sunt retro aures in emigranea: de cephalica fit fleubothomia ptra dolorem capitis: de mediana in passione stomachi et membrorū sibi adiacentium: de cardiaca in passione membrorū spirituum: de epatica in passione epatis: de basilica in passione mēbroz spirituum: de vena q; est inter auricularem et medicū in manu dextra fit fleubothomia qm̄ timef de epatica passione: et de illa que est in sinistru que saluatella dicit in passione splenis: de alijs duab⁹ que sunt inter indicē et pollicem fit fleubothomia in passione oculorū: et licet de venis q; sunt in angulis oculorū magis competat tamē est nimis periculosa: de venis que sunt in corā fit fleubothomia in scabie de fleumate falso: de basilica interiori fit fleubothomia in passione matricis et membrorū genitalium: de sophena exteriori in passione renū: de vena que est media cōtra malum mortuum. Quartum notabile est de his que debēt considerari circa fleubothomia: et in fleubothomia debēt quattuor considerari: scilicet virtus: etas: tempus: et cōsuetudo. Virtus nā si virt⁹ est debilis nō debet fleubothomari: nam in fleubothomia si sit nimia pditio caloris naturalis et spirituum: tūc virtus magis debilitat. Etas debet considerari: nam que sunt in etate puerili et in etate senectutis cōstituti nō debēt fleubothomari exceptis quibusdam carnosiss senibus multū abūdantib⁹ in sanguine et calore naturali et spiritib⁹. Medij autē horū fleubothomari debēt decimoquarto aūo vsq; ad sexagesimū. Tempus debet considerari: nam in tpe nimis calido vt in diebus canicularib⁹ nō debet fieri fleubothomia: q; tpe disposito i nimia caliditate fit magna perditio in calore naturali et spiritu quare paties posset incurrere periculū. Item in tpe frigidissimo nō debet fieri fleubothomia: q; tūc humores sunt cōpacti et cōglobati: et rōne huius cōpactionis et cōglobationis per fleubothomia nō posset fieri expeditio liberalis. Preterea notandū est q; scdm diuersitatē temporū fleubothomia fieri potest vtriusmodi precipim⁹. Vere nāq; in estate a parte dextra fleubothomia dicimus optimā: q; istis tēporib⁹ magis humores multiplicātur et abūdant maxime in parte dextra: autūno: et hyeme humores frigidi potius dominātur: et hoc in parte sinistra et idē a pte illa in istis tēpibus fleubothomia fieri iudicamus. Unde versus. Estas ver dexteras autūnus hyem sēs sinistras. Item sciendum est q; quattuor quadre sunt in luna. Prima est calida et humida et cōparatur sanguini: et in ista fleubothomantur sanguines et terminatur in die septima. Et secunda est calida et sicca: et terminatur

Vir⁹ cōsiderāda.

natur in die decimaquarta: et comparat colericis: et in ista fleubothomia-
tur colerici. Tertia est frigida et sicca: et comparatur melancolicis et ter-
minatur in die viceſſimaprima. Quarta est frigida et humida: et compa-
ratur ſleumaticis: et in iſta fleubothomantur ſleumatici et terminatur in
die viceſſima octaua. Hec autem omnia intelligi debent quantum eſt de
tempore electionis. Adhuc eſt aliud tempus fleubothomadi: et eſt tem-
pus neceſſitatis: et in iſto tempore non conſiderantur particularia: nam
neceſſitate cogente ſeu vigente et virtute exiſtente forti in omni tēpore an-
ni: et in omni quadra: et in omni hora et die licitum eſt facere fleubotho-
miam. Item conſuetudo debet attendi circa fleubothomiam: nam ſi q̄s
vſq; ad tempus ſenectutis abſq; fleubothomia permanſerit poſtmodum
nō ſine periculo fleubothomus adhibetur. Nota q̄ ſeptem ſunt planete
quibus inferiora generabilia et corruptibilia regi:ntur et ordinantur.
Primus et altior eſt ſaturnus: ſecūds iuppiter: tertius mars: quartus ſol:
quintus venus: ſextus mercurius: et ſeptimus eſt luna. Saturnus eſt planeta
frigidus et ſiccus effectiſſime inimicus vite: nam mors frigida et ſicca eſt
velociter inducta. Iuppiter eſt calidus et humidus effectiſſime et eſt amor
vite: quia vita ſtat per calidum et humidum. Mars autem calidus et ſic-
cus effectiſſime ſic et ſol. Venus eſt calidus et humidus effectiſſime. Mer-
curius eſt frigidus et ſiccus et ſcōm aliquos temperatus. Luna eſt frigi-
da et humida. Hora autem q̄ ſi quis ſibi minuat in die ſabbati et in mane
cum mercurius dominetur in illa hora errat: ſi vero hora ſecunda illius
diei ſibi minuat nō errat: quia in illa dominatur iuppiter amicus vite: et
ſicut dico de iſtis planetis: ita intelligendum eſt de omnibus alijs p̄por-
tionabiliter ſcōm virtutem et rigorem artis. Sed quāq̄ ita ſit in medici-
na non curamus obſeruare niſi curſum lune ſolum cuius ratio hec eſt: q̄
luna propinquior eſt nobis quam aliquis alius planeta et eius influentia
maniſteſtior eſt et ſenſibilior. Propter enim influentiam lune ſluit mare
et reſluit et creſcente luna creſcit omne humidum: et decreſcente decre-
ſcit: et quia medicus eſt ſenſibilis artifex: maxime propter illam partem
que dicitur practica: ideo conſiderat curſum lune p̄re ceteris de qua lūa
tales dantur regule. Luna exiſtēte in coniūctione nullomodo fiat fleubo-
thomia ſic nec exiſtente plena. Ratio prime regule talis eſt: q̄ quādo lu-
na eſt in cōiūctione tunc nō habet aliud de ea: et tunc eſt minus de humi-
do in corpore viuente quam alia hora: et ſi tunc aliquis ſibi minueret mi-
nueret ſibi humidum et fieret exſiccatio cum ex duplici parte minueret
humiditas: ſed ſi forte ſit magna neceſſitas fiat ſcarificatio in tibijs: nā
ſanguis tibijs eſt groſſus et ſeculentus: vnde nō eſt magnū periculū
in tali diminutione. Vnde accidit paſſius noſtris temporibus q̄ quidā
medicus habeat quēdam militem in cura et fecit ipſum minui luna exi-
ſtente in coniūctione et ſtatim arripuit ipſm fluxus tam vehemens q̄ in
triduo expirauit: quia eius retentia fuit adeo debilitata propter defe-
ctum humidi naturalis q̄ humidum cibale non poterat in eius corpore
remanere. Ratio ſecunde regule hec eſt quando enim luna eſt plena tūc
eſt in corpore viuente plus de humiditate q̄ in alia hora vel etate: et tunc
ſi quis ſibi minueret exiret humiditas magno impetu: et exiret nimis de
bono ſanguine: ſicut enim vides de dolio pleno q̄ exit vinum magno im-
petu: ita exiret tunc temporis ſanguis: et tunc non poſſet natura regula-

re euacuationem vt deceret: natura enim intendit bonum sanguinem re-
tinere et prauum eicere: sed tunc prauus sanguis et bonus sunt commixti
quare non potest vnus euacuari sine alio. Et consimilis ratio est ne quod mi-
nuat de vena brachij vel etiam de alia post prandium: quia tunc sanguis
plus mixtus est prauus cum bono quam ante prandium: et ita exiret bonus
sicut prauus. Tunc ad maiorem certitudinem sciendum est quod duodecim
sunt partes in celo stellato quas duodecim partes duodecim signa ap-
pellamus: et quis quodlibet eorum sit primus et quodlibet vltimus: tam enim omnes
mechanice operationes incipiunt ab illo signo quod dicitur aries. Sunt
autem predicta signa hec. Aries: taurus: gemini: cancer: leo: virgo: et si-
la sed dominantur alijs et dicuntur signa septentrionalia. Et in istis luna
est magis obseruanda: quia in istis luna est toti terre habitabili propin-
quior. Alia vero sex signa dicuntur meridionalia: et sunt hec. libra: scorpi-
us: sagittarius: capricornus: aquarius: pisces. Tunc sciendum quod luna ha-
bet speciale dominium supra caput quando est in ariete: et tunc aliquis
nullomodo est minuendus in capite: quia luna tantam frigiditatem inflige-
retur supra incisionem et fugatur calor et spiritus naturalis adeo quod possit esse
mortificatio de facili: et est semper periculum in negotio: etiam sagax medi-
cus semper debet expectare vel tardare incisionem capitis donec luna exi-
uerit arietem manet enim luna in quolibet signo per duos dies cum dimi-
dio et paulo plus: sed de illo plus ad presens non est curandum: quia non facit
erorem sensibilem. Luna existente in tauro habet speciale dominium supra
collum et tunc nullomodo facienda est minutio de collo ratione predicta quam
dictum est de capite. Luna vero existente in geminis dominatur in brachijs et
tunc: et cetera. Luna vero existente in cancro dominatur pectori et tunc: et cetera.
Luna existente in leone dominatur venter et tunc: et cetera. Luna existente in libra
dominatur renibus: dorso et pudibundis et pectini et tunc: et cetera. Luna existente
in scorpiione dominatur in cruribus et tunc: et cetera. Luna existente in sagittario do-
minat genibus: et cetera. Luna existente in capricorno dominatur tibijs et tunc:
et cetera. Luna existente in aquario dominatur sopenis id est canillis tibiarum
vel collis pedum et tunc: et cetera. Luna existente in piscibus dominatur plantis
et tunc: et cetera. Notandum autem diligenter quod quando luna est in signis
septentrionalibus tunc dominatur membris principalibus et magis vitam
habentibus et tunc nobis propinquior: quare tunc maxime est luna seruanda.
Quando vero luna est in signis meridionalibus tunc membris viliioribus
dominatur: et tunc est nobis remotior et sine dubio seruanda sed non tantum si-
cut in alijs. Item nota diligenter quod qui in aliqua duarum primarum regu-
larum incidit cum aliqua duodecima specialium regularum: tunc est ma-
gis perniciosum et magis mortiferum. Unde credo quod luna existente in
coniunctione et existente in ariete si quis vulneretur in capite non eua-
det mortem etiam de paruo vulnere: et adhuc periculosius est luna exi-
stente in ariete et plena et sic de alijs proportionaliter intelligendo. Quia ho-
mines fatui qui nesciunt causam mirant aliquando vehementer quando ali-
quis moritur repente recepto paruo vulnere. Luna vero vicesima septi-
ma: vicesima octaua: vicesima nona: tricesima est timenda: quia aut est in con-
iunctione: aut circa coniunctionem. Luna vero quattuordecima semper est ple-
na. Unde tredecima quattuordecima quindecima etiam sextadecima est
timenda et secundum aliquos duodecima: quia est prope lunam plenam. Regula de lu-
p. liij.

Tractatus

na quo ad signa breuis: et utilis: sed debes scire q̄ sol moratur i quolibet signo triginta diebus et paulo plus q̄ non facit errorē. Et debes scire q̄ sol ingreditur signū arietis in medio martij residet in eo vsq̄ ad mediū mensis aprilis et sic de alijs: scito et cognito in quo signo est sol si vis sci re in quo signo est luna: hec est regula habear kalendariū ⁊ cōputa quot dies est lūa: et adde duos dies et diuide totū p̄ quintū et si habueris vnū quinarium p̄ duo signa distat luna a sole: si aut̄ habueris duos quinarios p̄ quatuor signa intellige distantiā ita q̄ lunā intelligo p̄cedere versus orientē. Per regulā ergo tu scis in quo signo est sol: ⁊ p̄ istā regulā scis in quo signo est luna. Verbigratia si ita sit q̄ sol sit in principio arietis et luna sit quinta ipsa erit in principio geminorū: et sic de alijs signis. Nota q̄ sophe ne pedum et alie parue vene cōsequēter fleubothomātur in vespe et post comestione et causa est: quia tūc magis apparēt: tū p̄pter motū factū de die: tū etiā rōne comestiois magis sunt lstate vene ⁊ magis appētes: etiā q̄ grossi hūiores mouētur x̄sus noctē. Alia causa est scōz aliquos: q̄ x̄t⁹ magis debilitatur ex fleubothomia istarū paruarū venarū qui ex fleubothomia venarū brachij propter maiorē diuersionē caloris et spirituum modo virt⁹ est fortior post cibū quare et cetera. Si vena brachij nō possit inueniri accipitur fermentū bene acre et desuper emplastretr in nocte et in mane apparebit vena ⁊ cetera. Sanguineis fleubothomia in terreis signis magis expedit. Colericus in signis aquaticis. Fleumaticis in signis igneis. Melancolicis aut̄ in aeris signis.

Era que pigra appellatur sic fit. Reci: pulue=

Yris. ro. rube spice masticis rilobal sami carpobalsami cynamomi cassieligne a sari omniū ana. drag. v. aloes drag. lxxx. teratur aloes perse et cribelle ⁊ post cribellationē miscea cū puluere cribellato aliarū rerū et cōficiātur cū melle despumato valet in dolore capitis ex frigida causa ⁊ calida et cōposita: et remouet in fastidiū a stomacho: et ipm in oībus opationibus suis cōfortat soluit colerā et fleuma et oēm materiā quam inuenit in stomacho et intestinis: et vermes interficit et eos educit mortuos et viuos: datur cū aqua calida decoctiois lactucarū vel rosarū vel violarū aut cū aqua calida in frigida causa. Dos sis eius est ab vno aūf. ad. 3. iij.

Quando aliquis vult cōponere medicinā laxatiuā ex simplicib⁹ medicinis laxatiuis: sumat de vnaquaq̄ quantum sufficit vni doss ad purgationē postea si totū fuerit cōpositum ex quattuor medicinis accipias quartā totius et si ex quinta q̄ntā et sic in alijs numeris (verbigra) si fuerit medicina laxa. Scamonea: loe agrico et colloquitida: sumemus ex alo. 3. iij. et ex colloquin. scrup. i. et f. ex scamonea. scrup. f. et agarico. 3. i. et scrup. i. et habebimus in summa ex omnibus collectis simul. 3. iij. et scrup. iij. et totius quarta erit. 3. i. et quarta vnius. 3. et hoc sufficit vni doss de hoc composito ex. v. medicinis sumes quintā partē totius. v. Reci. turbith. 3. i. Aloes. 3. iij. agari ci. 3. i. et scrup. i. colloquin. scrup. i. ⁊ f. scamonee. scrup. f. collectis medicinis simul sit summa de omnibus q̄ erit totum cōpositum. 3. v. et scrup. iij. cuius quinta erit. 3. i. et quinta vnius. 3. et hec quantitas de hoc cōposito sufficit vni doss in homine vno.

Generalis regula de rob quomodo fit

est nominis expositio quid hic dicatur per rob: vbi-
q; experietur in sciētia itelligas siccū vel humidū actu-
ale expressum a re post cōcussionē rei et decoctū vsq;
ad rei spissitudinem vel quasi vsq; ad syrupsationem:
et specialiter quando decoquitur et inspissatur absq;
adiuncto fit: et potest fieri ex qualibet re: hoc modo re-
cipiatur res viridis et digesta siue semi digestionis et perfecte contundi-
tur et exprimitur eius succus cuz coleari vel manibus aut alio modo et
colatur illud quod exprimitur a re: et ponitur tunc ad ignem et bulliatur
donec eius medietas sit consumpta aut donec eius due medietates con-
sumpte fuerint et despumatur et reseruatur et hoc erit rob cuiuslibet rei
et erit illius nature secundū q; est res ex qua derivatū fuit: et est preter
hoc nobilioris operationis q; res ipse secundum quod ipsum si nō fuerit
decoctum.

Pillule cocchte q; valent ad omnē doloꝝem ca-
pitis et spāliter qui fit ex materia fleumatica frigida et cōposita
et propter hoc remouent catharrū et valent in epīssa obtalmia
et omnibus egritudinibus auriū oculoꝝum: et omniū in interioꝝ-
rum sensibilibus sic fiunt. Reci. pul. pigre. 3. x. colloquin. 3. iiii. et tertiā sca-
monee. 3. ij. f. et turbith scicados. añ. 3. vi. fiat pillule ad modū cicerū gros-
si cum succo ruthe vel apij. Dosis earum est. 3. i. et. f. vel. 3. i. sola.

Gargarismus qui mūdificat caput et deponit
fleuma. Reci. piretri piperis. añ. 3. ij. sinap. 3. v. granorū granati
acetosi. 3. iiii. terantur et conficiantur cū melle et fiat gargaris-
mus cum aqua calida. Aliud ad idem. Reci. sinapis sanfusi. añ.
3. ij. aceti mellis quantū necesse est misceantur et administrentur. Garga-
rismus ad paralysim torturam et grauitatem lingue. Reci. sinap. origa-
ni. 33. pipis al. pipis lon. pipis nigri piretri oim añ. 3. f. baurach. 3. iiii. yso-
pi succi radices lilij celestis radices cappari statizagrie. añ. 3. iij. granorū
granati torefactorū sanfucci sicci. añ. 3. viij. terant et cōficient cum melle
et dissoluentur cum secaniabin mixto cum aqua et gargarisetur cum eo.
gargarismi fiunt contra squinantam et doloꝝem in gutture: primo in prin-
cipio cum succo morozum immaturoꝝum et succo corticum immaturoꝝ-
rum nucum et succo berberum et vino de granatis et similibus cum aqua
calida repercutiunt enim materiam a loco et confortant locum ne ampli-
us materiam recipiat. Gargarismus qui fit in augmento confortat locū
et dissoluit materiam squinantie. Dissoluatur medula cassieis. cum aqua
calida et misceatur cū succo solatri. Gargarismus qui mundificat et dissol-
uit omnem superfluitatem gutturis oris et gingiuarum et loca ista omnia
confortat. Sumatur oximellis squillitici vel eius acetum et dissoluatur
cum aqua calida: vel aqua decoctionis yfopi quod melius est. Gargaris-
mus qui vocem clarificat et mundificat cannam pulmonis et guttur et
torum caput et confert ad catharrum. Sumatur yfopus yrreros et liqui-
ritia et crocus terantur perfecte et misceantur cum melle. ro. et aqua ca-
lida vel aqua decoctionis loquitur quod est melius.

Caputpurgium appellatur omne illud quod caput purgatur et specialiter illud quod ponitur cum naſali vel quod ponitur in naſo aliquo modo vel ingeſſio per quod purgaſ materia ventofa vel humorofa capitis. Scire hoc conuenit q̄ caputpurgium vel naſale non debet fieri niſi poſt purgatiōes vniuerſales totius corporis. Caputpurgium quod valet ad ſodam antiquā ex ventofitatibus: et ſleumate: et cōferens ad dolorem oculorū et auris tinnitū ex v̄toſitatibus ſic fit. Reci. fellis tauri mirre muſci. añ. ſcrup. i. aloes. ſcrup. ſ. terantur et fiant pillule vt lens et cum neceſſe fuerit diſſoluantur cum aqua calida: vel aqua decoctionis ſauine quod meliuſerit et imponantur cum naſali. Aliud ad idem. Reci. caſtozei oppopo. croci galle adip. añ. 3. i. terantur et conficiant et fiant pillule et ſoluantur cum aqua et ponantur in naſo cum naſali vel alio ingeſſio. Aliud quod abſcindit deſcenſum lachrymarū ab oculis et valet ad ſodam frigidam et ventofam ſic fit. Reci. fellis. adip. et fellis tauri ſide ſucci anta. 3. ſ. miſceantur et fiat caputpurgium ex eis. Caputpurgium quod valet ad emigraneā antiquā que ſit ex ſleumate et ventofitatibus groſſis ſic fit. Reci. oppopo. fellis lucij vel alteri⁹ piſcis. añ. 3. ij. lentij amararum. 3. vi. ſerapini origani. añ. 3. i. terantur et cribrentur et fiant pillule et ſoluantur ex eis. ij. grana ordei cū oleo de amigdalīs dulcibus et oleo de auellanis et oleo de ſe. cucurbite et fiat ex eis caputpurgium in capite omni menſ. in principio. Caputpurgium ad ſodam ex caliditate ſic fit. Reci. ſpodij. 3. ij. opi. grana. ij. croci. 3. ſ. terantur et conficiantur cum oleo de nenufare vel oleo violato cum lacte mulieris puellam lactantis. Aliud ad idem. Reci. amuli zuccari añ. 3. ij. opij. 3. iij. ſpodij. 3. gra. ſ. i. croci. 3. ſ. fiant pillule et diſſoluantur cum aqua frigida. Caputpurgium quod valet ad furfures capitis ſic fit. Reci. camphore croci añ. 3. ij. ſpodij tria grana ordei terantur et cōficiantur cum albumine oui fiant pillule et diſſoluantur cum pondere trium granorum ordei aque ſtimalis aut cum lacte mulieris et oleo violato et ponatur in naſo. Caputpurgium mirabile noſtrum quod fecimus conferens ad debilitatē viſus et tenebroſitatē et pannū et lachrymas ſic fit. Reci. ſucci cicoree ſucci ruthe ſucci eupathorij ſucci celidonie et euſtraſſe fellis tauri: lucij et gruis miſceant et fiat caputpurgium bis vel ter in ebdomada: poſt purgationē factā omni ebdomada cum pillulis cochyſis. Aliud. Reci. Salamā. i. radix eius. maſticis. piri. turbit. 33. añ. tere. et miſcere. et pone in paruo ſaculo lineo: inter dentes et maſtica. et ſleuma deſcendet: poteſt hoc fieri ſine purgatione precedente: de mane tamen et ante comēſtionem. Aliud ſit de iure maiore: abſtracto per nares ad cerebrum.

Incipit aſtronomia Hypocratis de infirmitatibus.

Dixit hypocras qui fuit medicus et magister optimus. Cuiusmodi medicus est qui astronomiam ignorat. Nullus homo debet committere se in manus illius qui non est medicus perfectus. Cognoui quod opus erat sciendi astronomiam aspexi libros hypocratis et inueni librum hunc paruum sed optimum. Dicit hypocras quod medicus primo aspiciet lunam quando est plena luminis quia tunc crescit sanguis et medulla in omni homine et medulla in bestiis omnibus: et augmentum in mari et in cunctis mundanis rebus.

Quando infirmitas cadit in lecto. Opus est videre si luna exeat tunc de combustione tunc enim crescit infirmitas quousque veniat ad oppositionis gradus: et quando fuerit in oppositione: aut si fuerit cum malo planeta aut in malo loco: et si aspexerit dominum mortis per hoc potest scire utrum debeat mori vel non si habuerit longam infirmitatem vel curtam. Nunc videamus causam signorum iuxta presentiam lune in eis.

Eum infirmitas cuius acciderit quando luna fuerit in ariete cum marte aut cum sole erit infirmitas in capite propter caliditatem solis et dolebunt ei pulsus capitis. Habet ergo febres calidas et non vadit caliditas ab eo patitur quoque anxietatem et vix loquitur. In pectore quoque nimium calorem patitur et dolor est in pulmone: et habet vehementissimum pulsum. Recesse est enim ei minuire de vena cordis sanguinem et uti rebus frigidis in potu et cibo minuentibus calorem et habet infirmitas seuire in frenesim. Et quando cum ea fuerit mars aut saturnus morietur ex hac infirmitate infra .vij. dies die quo luna fuerit cum sole per quartum aspectum vel plus: hoc est si luna addat suo lumine. Si luna fuerit in ariete et infortunata aspexerit in quadrato: aut oppositione et si fuerit illa infortunata saturnus erit infirmitas in capite: et etiam ista infirmitas ducet eum extra mentem et faciet insanum: et nunc crescit et nunc minuitur et est simul qui videre non potest. Si non ab astronomia nescis non poteris scire eius infirmitatem. Et si fuerit luna in diminutione luminis aut graduum quando reuertitur ad primum aspectum saturni. id est quando eum dimisit et per alium aspectum eam aspexerit: terminatur infirmitas siue in bono siue in malo: quod si aspexerit infortunata morietur: et si non aspexerit meliorabitur. Et quando luna dimiserit illos aspectus de quibus diximus quod deberet terminari: et inuenit iouem vel venerem per aliquam aspectum antequam veniat ad combustionem super eum stabit infirmitas donec luna veniat in aspectum: aut in oppositione solis: et sic illos non inuenerit et inuenerit mercurium morietur: et si inuenerit martem meliorabitur: et hec infirmitas erit de aliquo fleumate albo. Et quando infirmus presentit infirmitatem et fuerit luna addens in suo lumine: et gradibus: et mars et sol in ariete erit infirmitas in capite et in rostrum: et nascitur ei apostema in capite de fleumate albo: et exiet ei sanguis de naribus et oportet eum uti frigidum et opus est ei medicina unde apostema moriatur: et si fuerit luna cum mercurio in loco solis euadet infirmus: sed primum habebit magnum periculum. Ideo mercurius concordat cum marte in uno negotio: sed mars non facit sic cum saturno: et morietur quando saturnus fuerit in loco solis: sed si fue-

rit ipse iupiter cū eo ibidē: vel mercurius aut venus habebit egritudine diuersam si aspexerit eam mars vel saturnus aliquo aspectu opus ē illi vt det ei medicinā leuem quandoq; sedet: quandoq; se volutat. Pone se dem eius in loco alto et vt possit videre per totum et balneo vtatur: et se deat plane: et dormire fac cum plane: et da ei aquam frigidā: et da ei māducare quod vis. Quia quando sic est aspectus non est opus ei dare medicinam iuxta phisicam vel sicut placet. Et quando aspicit eam mars ex opposito vel quadrato illa infirmitas est ex sanguine et sentit caliditatē et siccitatem et dolet in nocte et non potest dormire et habet voluntatem bibendi vinum aut res actu frigidās et est ei necessariū minuere sanguinem: et dare medicinam que eum reddat frigidum et humidum. Et si fuerit in isto saturnus cum luna venerit ad eum et non inuenerit fortunā morietur vsq; ad dies nouem a die quo ipsum primo cepit infirmitas si fuerit addens in suo lumine et gradibus et aspexerit eam mars ex septimo vel quarto et luna venerit ad saturnum et mercurius cum ea erit hec infirmitas ex frigiditate aut siccitate: et erit totus fractus et viruptus et vix pauca loqui poterit: et stomachus erit ei induratus et non poterit digerere calebit interius. Medicina laxatiua erit ei necessaria quia illa infirmitas est de colera alba. Aspice lunā quādo veniet ad oppositū loci in quo fuerit et cum ibi erit habebit magnū periculum et laborē et moritur si nō inueneris cū luna aliquam fortunā in vno signo: et si inueneris cū ea fortunam quoadusq; ad viginti octo dies euadet.

¶ Si luna fuerit in tauro. iiii.

Sed cum aduenerit infirmitas et luna est i tauro et mars et sol ibi cū ea habebit hāc infirmitatē in nocte in peccatore et lingua erit sibi cōbusta et habebit magnū calorē in oculis in ore: vadit raro ad sellā et balbutit et habet febrem ex sanguine et nimia sitim patitur: opus est ei medicina laxatiua et sanguis misnatio. Manducet quicquid velit: et bibat de frigido caueat de calido. Et aspice quando luna fuerit in trino aspectu ad solem: si diminuitur infirmitas viuet: si crescit moritur quando luna erit in opposito solis: sed si inuenerit iouem vel venerem non moritur.

¶ Si luna fuerit in geminis. liii.

Si luna fuerit in geminis quando accidit infirmitas vel aspexerit eam mars vel saturnus ex opposito vel quarto est infirmitas de eo quod perdit somnum aut quia habuit aliquā tristitiam vel nimiam cogitationem de aliquo negocio dolebit totū corpus et durabit hec infirmitas centum diebus: postea habebit calorē in corde et cū iacet in nocte se multum extendit et dolebit epar et si non fuerit cum luna vna ex fortunis moritur vsq; ad dies. xxx. Cū autē fuerit luna in geminis addēs in suo lumine et gradibus et mars aspexerit eā ex. liii. vel. vii. erit hec infirmitas ex colera rubea et febres hyet et pulsus est ei vehemens minuat et frigidū vtat. Si autē saturnus fuerit in illo aspectu et nulla fuerit fortuna morietur qm̄ lūa venerit ad oppositum ab illo in q̄ erat quādo cepit infirmitas: sed si aliqua fortuna eā aspexerit euadet: s; magnū periculum habebit. Si fuerit luna in geminis erit hec

infirmas ex humiditate Et si saturnus cū ea fuerit in capitis parte tunc caue ne minuat. Et non vtaſ humidis nec frigidis sed tēperatis. Aspice quādo luna venerit in oppositiōe solis si iuenerit aliquā fortunā inspiciētem eā bono aspectu viuet alioquin moritur. Si vero sit in geminis luna et aspererit eā aliqua fortuna ex vno aspectu viuet et mutat hec infirmitas in aliā: sed quādo dimisit eā fortuna et non inuenerit aliquā quousq; venerit in oppositū loci in quo erat nō poterit scire medicus quā infirmitatem habebit: sed tūc euadet quando luna fuerit in oppositiōe p̄dicta. Si autē luna fuerit in geminis et cū ea fuerit sol et mars erit hec infirmitas magna: et vnus ei lachrimabit oculus venietq; in frenesim: et magn⁹ est ei timor et timet multū et apparet ante ip̄m diuerse figure et pulsus in eo nō inuenitur et pulsus capitis dolet. Caue ne minuat et leuis cibus ei detur et fac eū iacere in loco tēperato. Aspice ergo quando luna venerit ad aspectū quartū primū loci quia tūc moritur. Sed quādo fuerit cū sole et marte et aspererit eā fortuna ex bono aspectu ⁊ luna est addēs luminis et gradibus euadet cū luna venerit ad quartū aspectū in quo fuerit primū. Vide ne des ei potione sed vtaſ leui cibo et in alto sedeat.

¶ Si luna fuerit in cancro. b.

Si luna fuerit in cācro quādo venit infirmas ⁊ aspererit eā saturnus ex quarto ⁊ septimo est infirmitas quia exiēs a balneo frigus em̄ inuasit et nullū sentit odorē: dolebit ei pectus et tussim habet et parū caloris: pulsus in eo nō inuenit et stomachū dolet ⁊ renes et opus est ei medicīa corporis mūdificatiua ⁊ que tussim reprimat. Si vero nō fuerit cū lūa vel nō aspererit aliqua fortuna donec venerit ad quartū aspectū loci in quo fuerit quando cepit infirmitas ante oppositiōem mori ad decē dies. Sed si aspererit eā fortuna viuet sed magnā fatigationē habebit. Si autē lūa fuerit i cācro et aspererit eā mars ex quarto vel septimo infirm⁹ primū nimis vomit aut habet malū stomachū: opus est ei medicina frigida et stomachi restrictiua. Si vero aspererit eam aliqua fortuna in ipso loco moritur anteq; veniat ad quartū aspectū. Si vero luna in cancro cursu est vacua hec infirmitas est ex potu nimio ex quo vene replete sunt et se nimium distēdi: habet quoq; dolorē in nocte et voluntatē sedendi in alto et discooperto: loquentē audire nō vult vtaſ reb⁹ tēperatis q̄ eū in frigescat: quādo em̄ luna venerit ad oppositū cancri euadet. Sed si inuenerit martē vel solem cōuertetur hec infirmitas in febres calidas: pulsus non mouetur semper vno modo: minutio necessaria est ei et durat secundū infirmitatē. Si fuerit vt diximus de loco nisi fuit ad quartū gradū. Si autē inueneris a. xc. vsq; ad oppositū habet tunc videre malū in nocte: aut clamat: aut nimis fatigatur. Sed quando venerit ad illum aspectū euadet. Sed si nō inuenerit in loco primo fortunā recidiuabit hec infirmitas in aliā. Sed euadet qū luna reuerſa fuerit ad primū locū. Et si fortunā ibi non inuenerit moritur. Si autē fortuna eā aspererit bono aspectu euadet. Si autē lūa fuerit i cācro et saturn⁹ et iupiter cū ea habebit morbū p. xxx. dies et viuet. Si autē lūa fuerit in cancro et saturnus et mars et venus cū ea erit infirmitas ex fatigatione itineris ⁊ quādo venit a nimio exercitio cū muliere voluit se et sit multū debilis. Nō minuat sed vtaſ cibo cōfortatiuo. caueat a frigidis

Hypocratis

tate. Cū luna de loco primo venerit ad oppositū et nō inuenerit aliquem planetam euadet quando veniet ad oppositum primi loci: et si fortunam inuenerit tunc euadet et si in fortuna crescit infirmitas et moritur. Si vero luna in cancro et saturnus et mars et mercurius cū ea est infirmitas ex labore studendi vel legendi et est de colera nigra. Quādo autē egressa fuerit de loco primo et inuenerit fortunam euadet cum luna venerit ad quartū aspectum illius fortune. Sed si inuenerit infortunam habet mori quando in quarto illius infortune fuerit aspectu. Sed si nō inuenerit aliquem planetam euadet dum venerit ad oppositum. Sed si inuenerit infortunam durabit hec infirmitas vsq; dum venerit ad primum locum et euadet. Sed cum luna inuenerit infortunam per malum aspectū quando vadit ad oppositum efficitur mente captus. Si nō infortunam inuenerit cadet in aliam infirmitatem et euadet.

¶ Si luna fuerit in leone. bñ.

Quando luna fuerit in leone et aspererit eam saturnus ex quarto vel sexto erit infirmitas ex fleumate et dolore habebit in capite. Ita q; vomet intestina et habebit febres multas et nimīū durabit hec infirmitas et maior erit interius q; exterius et nimium erit stipricus: et si nullam fortunam aspererit morietur dum venerit ad quartum aspectum leonis. Sed si fortuna aspererit euadet dum venerit ad quartum aspectum. Si vero luna est in leone et aspererit eam mars ex quarto vel sexto erit infirmitas ex abūdantia sanguinis et calorem nimium patitur: et cum due febres accipiunt bibat res frigidas et siccas. Sed si aspererit eam fortuna ex bono aspectu euadet post fatigationem magnam. Sed si fortuna non aspererit moritur quando venerit ad oppositum loci tempore infirmitatis accepte. Si non infortunis primo aspererit moritur quando venerit ad quartū aspectum. Cū autem luna fuerit in leone in qualicunq; grauamine aspererit eam mars aut sol ex quarto habebit nimium calorem interius in pectore et pedes et manus frigidus: dolorem in capite opus est ei minui si potest: quando luna est in primo signo: si in illo signo non potest: expectet donec luna veniat imediate sui luminis. Unguat quoq; pedes q; tollat frigiditatē. Si mars vel sol cum ea erit hec infirmitas ex dolore cordis: quando ergo venerit luna ad quartum aspectum primi loci euadet. Quando luna euenerit ex vno de locis quos dixi et inuenerit iouem in itinere vel veniem ante q; venerit ad quartum aspectum: opus est ei componere balneū et sedere in loco alto. Si vero saturnum inuenerit conuerteret hec infirmitas ad vesice vitiiū et euadet quando luna venerit vel redierit ad primum locum. Et quando luna inuenerit solem vel martem et fuerit saturnus vel mercurius cum ea erit infirmitas sicut diximus ex dolore cordis et erit longa timendum est ne veniat in p̄sīm vtatur frigidis non iaceat in loco lucido. Aspice quando luna est in quarto aspectu: et si hec infirmitas crescit morietur. Si minuitur euadet quando luna venerit ad oppositum sed si inuenerit infortunam non euadet donec luna tantum pergat quantum ad locum in quo primo erat.

¶ Si luna sit in virgine. bñ.

Cum luna fuerit in virgine et saturnus aspe-
xerit eam ex quarto vel septimo habebit dolorem stomachi et
ventris et tele sustinentis intestina interius habentis apostema
de fleumate albo interius etiā patitur quandoq; et debilis est ei
pulsus et nemo per astrologiā de infirmitate eius potest cognoscere vta
frigidis et temperatis : opus est vt sanet apostema ita q non aperiatur.
Ista enim infirmitas futura est longa si non fortuna eam aspexerit eua-
det post dies multos si infortuna moritur ad dies. xl. Cum fuerit luna in
virgine et fortuna et in quarto vel septimo erit infirmitas cū magno ca-
lore interius et nimia assellat et pūcit sanguinē et venerit et pulsus est ei
fortis et quandoq; minui : patitur quandoq; anxietatē habet etiā malū
stomachum vtatur stiptica medicina stomachum confortante sed si luna
non aspexerit eam aliqua fortuna moritur vsq; ad dies. xxx. et si aspe-
xit viuet. Cum luna fuerit in virgine vacua cursu stomachus infirmi erit
debilis: habebit quoq; fluxū ventris: et quando mittit vrinā pungit eum
vesica: habet quoq; colorem viridē et vrinam vix facit: sed si fuerit cū ea
mars vel mercurius vel sol erit infirmitas magna et vix loquit : op^o est
ei medicina que paulatim fluxū restringat : habebitq; magnū periculum
quādo luna pueniet ad oppositū. Si aspexerit eā fortuna viuet: et si non
moritur. Et si fuerit sicut dictū est prius et inuenerit saturnum cum luna
aut mercuriū aut venerem siue iouē erit infirmitas longa et habebit do-
lorem capitis et non euadet donec luna veniet ad primum locum.

¶ Quando luna est in libra. viii.

Cum luna in libra fuerit et saturnus aspexerit
eam ex quarto vel septimo erit infirmitas ex nimia potatide et
maior erit quando luna erit in diminutione luminis et graduū
et in oculo ceperit et tempora ei dolent: pectoris est ei strictio:
tussis et hec est ex fleumate in pulmone: sternutat multum: habet quo-
q; febres leues opus est ei medicina temperata in cibo: si aspexerit eam
mars ex malo moritur: si non viuet cum luna venerit ad oppositum pri-
mi loci. Si autem luna fuerit in libra et aspexerit eam mars ex quarto
vel sexto erit infirmitas ex sanguine et habebit magnas febres: et pul-
sus et in nocte videt pessimas visiones et non potest dormire: et habet a-
postema ex fleumate et est ei necessaria minutio et medicina temperata.
Et si non aspexerit eam aliqua fortuna moritur vsq; ad dies. xxij. et si
aspexerit eam euadet cum luna venerit ad oppositum. Quando luna fue-
rit in libra et pegrina erit infirmitas ex dolore pedū et manū iterius ha-
bet calorem et oculos graues quasi violentos et balbutit cū loquit. Me-
dicina ergo et dieta sunt ei necessaria frigida et humida et minutio. Cū
autē luna exierit de loco primo et inuenerit fortunā aut fuerit cū ea eua-
det vbi luna venerit ad septimū sinautē moritur. Cum aut luna fuerit in
libra et mars et sol in oppositione erit infirmitas in capite magna: simili-
ter si saturnus cū luna fuerit et oculi eius lachrymātur minutio est ei ne-
cessaria et medicina laxatiua. Et si luna inuenerit venerem aut iouem
quando egreditur de loco isto euadet alioquin moritur.

¶ De luna quando est in scorpione. ix.

Cum luna fuerit in scorpione et aspexerit eam saturnus ex quarto vel septimo erit infirmitas ex sanguine putrido aut veneno: si luna fuerit in diminutione luminis et gradus et non aspexerit eam fortuna moritur et si fuerit aspectus in lumine et gradu 7 fortuna aspexerit eam viuet. Cum autem fuerit luna in scorpione et mars in eodem et iupiter aspexerit eam ex quarto habebit febrem validam. Necessaria est ei medicina laxatiua temperata: et cum exierit luna de loco isto et iunget se ioui euadet. Cum luna est in scorpione peregrina quando primum incipit infirmitas leuis habebitur et vadit et mutat se in malum apostema vero patitur in vesica et pustule ei nascuntur in natibus. Cum autem luna venerit ad tertium aspectum loci in quo fuerit patitur febres calidas: et cum luna venerit ad solem et non inuenerit fortunam moritur: si vero inuenerit nascetur et apostema in aliquo illozorum et viuet: et opus est ei vt aperiatur in balneo et non in loco calido vel frigido. Cum autem luna est in scorpione et cum ea mars et saturnus iste infirmus habebit febres calidas et alias frigidas ppter hoc accipiat res que minuunt fleuma: et inde vadat ad sellā nec minuat. Quando vero luna egredietur de loco isto et aspexerit etiam fortuna euadet vsq; ad diem decimumquartum: et si non aspexerit durabit vsq; ad viginti dies.

Quando luna est in sagittario:

Si luna fuerit in sagittario et aspexerit eā saturnus ex quarto vel septimo erit infirmitas ex fleumate habebit quoq; calorem in toto corde pedes tamen frigidos: durabit vero ista infirmitas vsq; dum luna iungatur saturno bis. Sed si inuenerit fortunam non durabit amplius quousq; luna venerit ad oppositum primi loci. Cum vero luna fuerit in sagittario et aspexerit eam mars ex quarto vel septimo et addiderit in suo lumine et gradibus erit infirmitas quam medicus scire non potest nisi per astronomiā: quia non dolet caput. nunc corpus: nunc aliter patitur et cum ei ita accidit quando intrabit balneum et nimis calefacit et nimium frigus intrauit in pectus et in caput: vomit quoq; multum et assellat opus est ei si ipticis: sed leui vtatur dieta et leui syrupo preter acetosum. Cum luna exierit de scorpio ne et inuenerit saturnum moritur. Sed si inuenerit fortunā viuet sed magnam habebit fatigationē. Cum luna exierit a sagittario in secundo vel tertio signo erit infirmitas ex tussi et dolorem in pectore habebit. Et qñ exierit de isto loco et aspexerit sagittarium ex quarto euadet: et est ei necessaria medicina mollificatiua timeat autem ne balneum intret.

Quando luna est in capricorno.

Si luna fuerit in capricorno et aspexerit eā saturnus ex quarto vel septimo et fuerit in diminutione luminis et gradibus est infirmitas ex nimia fatigatione sudor et frigus accipit enim nimis est clausus et sternutat multum stomachus et pectus ei multū dolent: habet quoq; febres ex fatigatione vtatur rebus temperatis et sirrupō temperato. Quando autem luna aspexerit fortunā

na euadet sed habebit magnam fatigationem. Si vero nō aspererit moritur vsq; ad dies. xxx. Cum autem luna fuerit in scorpiōe et aspererit eam mars ex quarto vel septimo erit infirmitas ex vomitu: habetq; fluxum ventris ardetq; ei multum et inflat et habet magnam febrem et sudat multum pulsus est ei in equalis: opus est ei medicina frigida. Si autem luna aspererit fortunam euadet si non moritur vsq; ad quinq; dies. Cum autem luna in capricorno fuerit et mars et sol secum erit infirmus ex nimia calefactione ab igne et fatigatione et accipit eum febris ex colera citrina. Laueat a balneo et se non infundat in aqua frigida. Sed qñ exierit luna non euadet vsq; ad dies septem.

¶ Quando luna est in aquario. xii.

Eum luna fuerit in aquario addens in suo lumine et gradu et aspererit eam saturnus ex quarto vel septimo erit infirmus ex nimio labore: quandoq; crescit quādoq; minuitur et timendum est de eo et perdit sanguinem. Aspice quando venerit ad oppositum si meliorabitur viuet. Sin autem viuet vsq; ad dies quattuor. Cum vero luna fuerit in aquario peregrina primo habebit malum in corpore: et dolebit interius: habet quoq; febres calidas et durabit multum et habebit magnam anxietatem. Sed quando luna venerit cum sole aspice quando egredietur a sole. Si inuenerit fortunā anteq̃ veniat ad locum in quo incepit infirmitas tunc euadet. Si non inuenerit fortunam moritur. Cum luna fuerit in aquario et saturnus vel mercurius cum ea est infirmitas ex colera nigra. Sed si sit addēs suo lumini et gradibus et inuenerit fortunam euadet. Si non inuenerit moritur.

¶ Quando luna est in piscibus.

Quando luna fuerit in piscibus addens lumine et gradibus: et saturnus aspererit eam ex quarto vel septimo est infirmus ex frigore q̃ cum accepit habet dolorem in capite et in ventre: et est ei opus medicina calida que frigus expellit. Si aspererit fortuna viuet. Sed postq̃ euadet vene et nodi dolēt ei. Cum vero luna in piscibus fuerit addens suo lumini et gradibus et aspererit eam mars a quarto vel septimo erit infirmitas ex nimio potu et cibo et ex nimio sanguine et colera: est opus ei vt minuat et maiorē dolorem habebit in nocte q̃ in die. Sed si non aspererit fortunam in ipso loco in quo accepit eum infirmitas moritur. Si aspererit euadet quādo luna veniat ad predictum locum. Cum enim luna fuerit in piscibus et venerit et iuppiter cum ea infirmus sudauit et bibit aquam et habebit dolorem in oculis: habebit quoq; febrem cum frigore et apostema cum calore: opus est ei medicina laxatiua et caloris expulsiua: et quando venerit luna ad oppositum loci euadet. Cum luna fuerit in piscibus: et mars cum ea erit infirmus ex calore: opus est ei vt minuat et si fortuna eam aspererit viuet: si non moritur. Ad confortandum virtutem retentiuam. Elige signa frigida et sicca: vt sunt taurus: virgo: capricornus. Pro ascendente vel q̃ luna sit in eorum aliquo. Ad virtutem expulsiuam: elige signa frigida et humida: vt sunt cancer: scorpius: et pisces. Humorq; planetā aspiciat: vt saturnum: melancolia: solem: iouem: et venerem: sanguis: martem: ve

Tractatus

ro colera: et lunam fleuma. **S**imne tamen caue ne luna malum aspectū habeat ad saturnum aut mar. **M**. Quodq; luna siue dominus ascendens non sint in quarta et octaua domibus: neq; luna sit ascendens.

¶ **Explicit.**

Tractatus. Jo. de santuliete barbātini

de dietis totius anni. Et primo quo ad mensem ianuarius vti zinzibere bonum est. Reupōricū bibere. Sāguinem minuire nō est vtile: q; humores frigidi dominantur complexioni. Calidis cibis et tēperatis vti bonum est. Electuariū dyagalange optimum est ad confortandum stomachū: cor: et epar: mēbraq; officialia: vti aibus bonū est: q; generant subtilē sanguinē et notabilem. Bibere vinū clarū: ruberū: odoriferū vtile est ad generandū sanguinem q; filius nature dicit. Mense february vti diureticis calidis vt semine apij feniculi mixtis cū melle condito bonū est: et minuire de police sinistre man^{us}: ac vti pillulis de simplici aloes. Testiculos cū optimo vino calido abluere bonum est: q; ex tali ablutione mēbra pncipalia q; plurimū confortant: et digestio meli^{us} pcurat. Etiā aromaticis vti tēperate pdest. Mense martij conditū bibere: dulcia comedere ruthā et leuisticū manducare radices pfectas in spēsbus. Aluta comedere balnea strare bonū est. Sanguinem nō minuas: nec aliquā vētris solutionē facias: q; frigus ex mutatione tps suis virtutib^{us} enumerat. Betonica pipere et spēsbus aromaticis calidis vti bonū est. Propter ieiuniū quo vtunt xpiani psulo q; oēs pisces fluuiales et lacunales astatos comedas cū oleo: aceto: et cynomomo q; hec tria psumptiua sunt pisciū humiditatē. Marinos aut recetes cū vino et spēsbus comedas: legumia nō laudo nec castaneas: q; ifiatiua sunt: vino albo et citrino vti bonū est. Mense aplis bonū est sanguinē minuire. Berthonichā et pipinellā bibere: venā epaticā incidere. Solutionē vētris facere: vinū purgare cū radicibus apij feniculi calidis tēperatis vti: omnes radices manducare: vnguentū balbistrici ppter stomachi dolorē: vinū exile bibere: aquā refutare nisi sit bene cocta. Caput pectinare: viridarū visitare: ortū videre: plantas pedum et manū cū aqua calida lauare bonū est: quia fumositates a toto corpore exalātur per somētationes. Mense maij bis in ebdomada absinthiū bibere semen maratri comedere: venā epaticā incidere: caput purgare cū yerapigra bonū: q; calidi humores in collo regnāt illo tpe. Cathaplasma camomille capiti imponere ppter oculos tepiditatē. Acrula p interualla comedere: nullius animalis caput comedere: vinū cum petrosilino purgare. Solutionē facere bonum ieiuno stomacho spaciātū per priatū aut viridarū ire. Et vinum temperatū bibere bonū et vtile est. Mense iuniū aquam clarā ieiuno stomacho. Et interdū lac coctū bonū est bibere atq; crudū ppter colerā reprimendā: sicerā nō bibas: nec spēs calidas recipe: neq; ira scaris meri die: neq; acrisibus vtaris. Mense iulij sanguinē nō minuas: neq; ventris solutiū accipias: neq; vtaris acrisibus: q; omne simile suū multū plicat et facit furere. vtaris salua et rutha et flore apij: quia latet virtus in reb^{us} q; nō patefūt medicis vagipalātib^{us} secreta. Mense augusti: caules

et malas nō comedas cicera ⁊ nalū nō bibas: qz dulces liquores patiū-
tur indiscretā cōplexionē. Medullas animalū nō comedas aceto ⁊ pule-
gio cū aqua calida vti bonū. In memetipso oxizaccara vsussum: lactuca
vti cū aceto nequaquam timeas se. Non vtaris acruibus allia ⁊ piperata:
cassifitu: bis in ebdomada cū frigida aqua ieiuno stomacho fames quia
bonū ⁊ iocundū est. Mense septēbris oia q̄cūq; vis comedas tēperate:
qz omnes esse bone sunt. Ideo quia corpora superiora in aprilī: et in se-
ptēbri recta acie inferiora respiciūt. Et ideo peccant miserrimi alkimiste
q̄ non nouerūt planetas ad equare metallis solus deus est q̄ non it misce-
re totum per totum. Costū et masticē bibere: qz multū viscera confortāt
lac ouium bibas: qz sanguinem dulcorat et puriorem reddit. Mēse octo-
bris racemis et ficibus siccis vtare: mustum bibe cum gariohilis: por-
ros cū melle comedas qz coleram estiuam purgant: purgeris cū dyasse-
ne: qz attractiuum est melācolie. Noli cum tristibus cōuersa rine: cū ru-
sticis: quia illo tēpore crudeliores sunt: pillulis de masticē ⁊ aloē glorio-
sum est vti. Mense nouēbris: cynamomum bibe: et galanga tibi nō de-
tur in cibis obliuioni. Balneis non vtaris. Ideo qz inter terminās ⁊ ter-
minatum est discordia: minuas sanguinem inter spatulas cum ventosis
et super natem venam epaticam solam incide: quia tunc sanguis magis
coagulatus est vtaris pillulis de croco et aloē citrino: non est bonum vti
piscibus lacunalibus. Mense decēbris spicanardi vti bonum est: quia
fastidium a corpore expellit: quecūq; vis comedere manduca: ideo quia
illo tempore omnia elementa certū habent motum et ventres hyeme ca-
lidissimi sunt natura. Ecce ad esse temperate equaliter cōueniunt. fructi-
bus crudis non debes vti: nec nimis calidis: ⁊ in nocte aliquāliter vigila-
re bonum est. Et masticare masticem ad purgandum dentes et caput.
Ego enim in illo tempore post cibum ⁊ carnes pingues comestas cū aq̄
calida prouoco vomitum et multos malos humores receptos p̄ ineptā
bistemperentiam purgo.

¶ Explicit.

¶ Versus ad propositum magistrales.

Escas per sanum calidas est sumere sanum.
Hinc cape feruorem de pollice funde cruorem.
Hinc assature tibi sint. Et balnea cure.
Venter soluendus cruor est pede minuendus.
Lac bibe caprinum gariophila vel cynamomum.
Lactuce frondes ac innumeros bibe fontes.
Venam non ledas dum sanum te facere credas.
Hinc calidos vigore cibos hoc mense memento.
Hinc venam pandas species quoq; sedule mandas.
Hinc spretis rebus hīs vtaris speciebus.
Hīs vterisq; dono speciebus cum cynamomo.
Sunt apte membris calide res mense decēbris.

¶ Sequitur tractatus
Quid pro quo.

Ro aristologia lōga bel poōdus equale

zurumbet. i. zedoarie. ⁊ tertia ponderis de mace ⁊ medietas ponderis de mace et medietas ponderis sui de costo. Et loco longe ponitur medietas ponderis sui de pipere: et equale pondus zurumbet.

¶ Ro absinthio abrotanū vel origanū vel polii.

¶ Ro abrotano: absinthium vel origanū.

¶ Ro assaro. zinizber vel polipodiū quercinū et pondus ipsius. et seminis acori: et. vi. pondus eius amomi.

¶ Ro acoro in expellendis ventositatibus: vt iuuamento epatis et splenis equale pondus de cimino cum tertia sui ponderis de aristologia.

¶ Ro accatica succus lentisci vel ypoquistidos.

¶ Ro anisordaucus. i. pastinaca: vel san succus. i. maiorana.

¶ Ro aspalto pix liquida: vel semen vitice: vel eruce: vel agni sperma.

¶ Ro ameos anisum.

¶ Ro amomo ameos vel cassia dupla: vel sauiua in duplum.

¶ Ro acanto. i. spina alba: semen litij.

¶ Ro abrongi. i. quodā grano laxativo: quo caremus serapinū.

¶ Ro achanre spermate. i. vitice: sperma lichinda. i. candelabris herba.

¶ Ro auripigmento sandaraca.

¶ Ro agarico epithimū.

¶ Ro antimonio plumbum vstum.

¶ Ro acoro radix acanti.

¶ Ro agarico epithimū: vel euforbium.

¶ Ro alla ferida serapinum.

¶ Ro aloē succus centauree vel stercus bouis vel litium.

¶ Ro apij semine: semen rape.

¶ Ro amigdalīs amarīs: absinthium vel nuclei persicorū.

¶ Ro amigdalīs dulcibus auellane: vel econuerso.

¶ Ro affodilozum radice: succus: vel radix blete.

¶ Ro amigdalarū lacte lac euellanarū et econuerso.

¶ Ro ambra storax calamita in duplum.

¶ Ro armoniaco maiore calamus aromaticus.

¶ Ro armoniaco sale. sal capadociū: vel sal fortiter tritū.

¶ Ro amilo yris illirico.

¶ Ro axungia porcina medulla vituli.

¶ Ro adipe ceruino: adeps lupinus.

¶ Ro adipe vrsino vel lupino vulpinus.

¶ Ro adipe cocodrili: adeps canis marini.

¶ Ro balsamo terebētina distillata: vel oleū laurinū: vel gūmi edere.

¶ Ro balaustia psida: vel cupule glandiū: vel cortex mali granati.

¶ Ro butyro lac vaccinum.

¶ Ro boragine cicorea: vel scariola.

¶ Ro berberis omnes sandali et spodium.

¶ Ro buzacharam ponitur zinizber.

¶ Ro bolo armeno: sanguis draconis vel puluis balap.

¶ Ro corallo simpitum.

- Pro costo enula.
 Pro calognidio semen coziandri.
 Pro cappare genesta.
 Pro cappari radice: radix tamarisci.
 Pro calisia: sauiua: et cynamomū in duplum
 Pro calamo siluestri ra fanus.
 Pro ciminio semen basiliconis.
 Pro cedria id est pice liquida: laudanum.
 Pro cardamomo: charui vel cynamomū: vel piper longum.
 Pro croco: aloe: vel equale: pondus decocto: et quarta ponderis ipsius
 de corticibus cassie lignee.
 Pro cicion galla laudanum.
 Pro camedreos: vel campepitheos: radix: lapatii agrestis.
 Pro ciprelio medietas ponderis eius de cortice granati: et pondus ipsius
 de sarco colla rubea.
 Pro coranis pira immatura.
 Pro cretano saxifragia vel grana solis.
 Pro colofonia resina.
 Pro cotula fetida camomilla.
 Pro carui: ciminū vel piper.
 Pro calamento menta aquatica.
 Pro cubebis zedoaria.
 Pro carpobalsamo fructus edere: vel xilobalsamus equali pondere.
 Pro cucurbite succo succus violarū inspidarum.
 Pro capillo veneris in asinate ponitur pondus ipsius de flore viole cum
 medietate ponderis ipsius: et de succo liquiritie.
 Pro cassianistula mediū pondus est de teneriabin: et triplū ponderis eius
 de carne pessularū: et octaua ponderis eius deturbat: et quandoque ponit
 loco pessularum liquiritia.
 Pro cicorea scariola.
 Pro cynamomo: cortex cassie lignee aut duplum ipsius decubet.
 Pro castoreo: ruta vel equale pondus de acoro: et medietas ipsius de pipe
 Pro corde ueniar calmel: et squinantum.
 Pro carcolli auellana bacce lauri.
 Pro cucumere agresti: radix titimali.
 Pro cipressi fructu cupule glandium.
 Pro cocodrilli adipe adeps canis marini.
 Pro cerui adipe: adeps anserinus.
 Pro cipro iuniperus.
 Pro calamento vitica.
 Pro cetaurea poliū. Pro cathmia squama ferri.
 Pro cornu ceruino caprinum. Pro careos bacca lauri.
 Pro cimolea id est terra hyssana artemisia.
 Pro diptamo lilifagus. Pro bacillis ficus.
 Pro dauci semine semen pastina: vel milacinū id est ciminū.
 Pro dragontea abrotanum.
 Pro dozonigis zurubet equali pondere eius: aut due tertie ponderis
 eius de gariofilis.

Tractatus

Pro darsefaban. i. arbor dicta asphaltu fructus aliembit. i. due tertie pon-
deris ipsius: et inuamento neruorum pondus ipsius de assaro: et medie-
tas ponderis eius ex doronigi.

Pro epithimo semen colocynthide vel cuscute,

Pro enula centaurea: vel centonicum.

Pro ebulo sambucus: et ecduerso.

Pro eleboro nigro satirion. Pro galbano serapini.

Pro eupathorio camepiteos: vel pōdus eius de assaro: et medietas pon-

deris ipsius de absinthio. Pro elefante sandaracha.

Pro eclemptanio rosa. Pro erugine squama ferri.

Pro euisco radix capparis. Pro folio spica inda vel nard.

Pro fu. lilifagus vel spica.

Pro flore syriaco radix lapacii. Pro fenugreco semen lini.

Pro fimo lupino finus caprinus vel canis.

Pro fraxino sauna. Pro ferri squama spuma ferri.

Pro felle bouis fel taurinum. Pro folijs oliue folia plantaginis.

Pro floribus amigdalorum viole.

Pro felle vrsi fel tauris vel perdicis.

Pro faufel equale pondus sandalorum rubeorum: et medietas ponderis
eius excozandro recent.

Pro filipendula radix lapacii agrestis.

Pro galanga herfe gariofilatu

Pro gliconio. i. pulegio isopus. Pro gisastercos: chimolea.

Pro gentiana pondus eius cum dimidio ex assaro: et medietas ponder-
is eius de radice caparis vel enula.

Pro gummi arabico grana prunorum: vel cerasorum: vel dragaganti.

Pro hermodactilis in doloribus iuncturarum pondus eius.

De folijs achane et medietas ponderis eius de bdelio.

Pro ireos thimum Pro leuistico semen pastinace.

Pro lacte ficus lac mororum. Pro libantidos piretrum.

Pro licio polygonia: vel succus arnoglose: vel amigdalari: sed secundū
Quicenam pondus equale ex faufel et sandalo aggregatis equaliter.

Pro lentisci semine semen pastinace.

Pro lentisco radix polygonie.

Pro leucopipere nigrum in duplum.

Pro laudano pulegium vel populeon.

Pro lupi adipe adeps vulpis. Pro lilifago calamenti.

Pro lauri bacis serpillum. Pro litargiro squama ferri.

Pro libani cortice libanum in duplum.

Pro lenterides cocognidium.

Pro lepore marino cancer fluuiialis.

Pro lini semine iusquiami. Pro mororum lacte succus eius.

Pro mirabolanis succus meu.

Pro medulla ceruina succus edere nigre vel albugo oui.

Pro mirra psillium. Pro malua fenugreci.

Pro mirto sumac.

Pro mororum succo folia rubi.

Pro mandragora lachryme oliue vel assari.

- Pro melliloto pondus eius et f. de camomilla et mediū de folijs ficus.
 Pro musco pondus equale castorei.
 Pro mastice gūmi pinee: gūmi cipressi equaliter.
 Pro mirra medietas ponderis ipsius de pipere nigro secundū Ruiceti.
 sed secundū cōstantinū q̄tum est pondus eius de amigdalīs amaris vel
 calamus aromaticus vel caustum amarum.
 Pro melle lapam.
 Pro meu psilium.
 Pro mororū succo folia rubi.
 Pro maratō radix sparagi.
 Pro myrre lacte succus edere.
 Pro muce vomica catapucia.
 Pro nardo syriaco squinantum.
 Pro nuce muscata spica equaliter.
 Pro opio miconio mandragora vel castoreum.
 Pro oppoponace lac ciclaminis.
 Pro selipie pumex.
 Pro oppoponaco galbanū.
 Pro oleo rosato oleū de semine absinthij.
 Pro opio papaueris succus mandragore.
 Pro oxirodino vinū austerum.
 Pro oleo veteri adeps porcīnus vetus.
 Pro oliua egyptiaca ad arcem in duplum.
 Pro ozūno sissimbrium.
 Pro pistachijs nuclei pinearum.
 Pro pipere iuniperū vel zinziber.
 Pro pampini folijs folia edere vel rubi.
 Pro pipere nigro piper albū in duplum.
 Pro politrico capillus veneris: vel zinziber.
 Pro passulis dactili.
 Pro polio in extractione vermiū et prouocatione vrine et menstruorū
 pondus equale de lignis granati viridibus et due tertie pōderis ipsius
 de corticibus lignorū cassio lignee.
 Pro policarpo absinthium.
 Pro policarpi semine: semen apij.
 Pro ponfiligono croci in duplum.
 Pro petrosillino semen apij.
 Pro reubarbaro radix mirice duplū reupontici.
 Pro rosis siccis folia perfici sicca.
 Pro ribes acetosa.
 Resue capitulo de rob ipsius.
 Pro resina terebentina.
 Pro rose syriaco radix lapacij.
 Pro spica inda: Salienus: Ruicenna: et Serapio conueniūt q̄ loco eius
 ponatur fu. i. valeriana.
 Pro setaragi rubea.
 Pro saryrion semen eruce: vel vrtice vel stincus.
 Pro simphitho. i. consolida maiore centaurea.

- Pro spodio antipodia.
 Pro sticados camedreos.
 Pro stasisagria piretum.
 Pro sumac myrtum.
 Pro scariola cicozea.
 Pro scamonea cucumer agrestis: vel lac titimali vEnso: bifi.
 Pro sismo semen lini.
 Pro secacul buceidem.
 Pro sepo ceruino: medulla cerui: vel adeps anseris.
 Pro sepo arietino camedreos.
 Pro sticados lactuca viridis.
 Pro salamandra viridis lacerta.
 Pro sismibrio flos striacus. i. matue vel ozimum.
 Pro sinapi nasturcium.
 Pro squilla bulbum.
 Pro sipie osse pumex: vel mastix.
 Pro sidia syrupus malorum granatorum cum calida con.
 Pro sepo hircino adeps vulpis.
 Pro sanluco semen satiregie.
 Pro squinanto carstamomum.
 Pro syriaca litargirum.
 Pro sandaria sulfur viuum.
 Pro turbit esula.
 Pro tamarisco scolopendria.
 Pro tartaro nitrum.
 Pro terebentina mastix.
 Pro thimo satiregia.
 Pro tamarindis pruna damascena.
 Pro titimalis scamonea.
 Pro tutia ossa mirabolanozum.
 Pro tapste succo succus camedreos: vel cameleunte.
 Pro tamarisco radix genestre.
 Pro titimallo cameleunta.
 Pro vrsi adipe adeps vulpis.
 Pro vua passa dactili.
 Pro vino granatorum vinum austerum.
 Pro visco de quercu succus turbisii.
 Pro xilobalsamo lignum edere vel leuco radix.
 Pro sancte flores sepie.
 Pro ipoquistidos mandragora.
 Pro isopo thimus vel sanluco.
 Pro ypericon semen aneti.
 Pro ipoquistidos medietas ponderis ipsius de cortice oui adusto ab lu
 to et. vi. ponderis eius de gallis .x. ponderis ei⁹ de gummi arabico.
 Pro zurubet in venenosis eqle pondus. .x. f. de virugi: et due tertie pon
 deris ei⁹ de raxaracon siluestri: et medietas pōderis ei⁹ de granis citri.
 Pro zinzibere piretrum.

Explicet tractatus quid pro quo,

Tractatus subtilis et vtilis Auerrois de venenis.

Omnēs species mortiferozū partiunt̃
in duo genera sub quibus sunt species q̃si infinite. Pri-
mum est eozū que occidunt a forma specifica: q̃ com-
posita ex quattuor elementis sunt cum in mixtione illo-
rum sit singularis modus et resoluunt de illis secundū
q̃titatē illorum receptorum: donec ex eis est factū ali-
quod vnum: ita est in specie illorū qui occidunt a forma
specifica sua q̃ adepta sunt formā verā ex mixtione ele-
mentozū que infusa sunt ibidē et facta est contraria vite hominis. q̃ spiri-
tū eius et calori qui regit ipsum. Et ista sunt sicut succus laurole et nap-
pellus et species titimali: et metalla et alij lapides similes illis. Genus
secundū est eozū que occidunt a forma complexionata idest qualitatibus
primis istorum: et hec sunt tres species vna est q̃ occidit per caliditatem
eius mirabilē quia extinguit calorem naturalē: vt in lucerna in conspectu
magni ignis vel propter solē maxime calidum vt in leone ex quo est ana-
cardus et gume: et consimilia his: et sub hac specie ingrediunt̃. omnia q̃
occidunt propter nimiam et sup̃flūā caliditatem: donec dicantur vlcera tua
et adustia vt vitriolū et viride eris et calx et auripigmentū et cantaria-
des et litargiriū: et a fodili: et rexagal et sulphur et es vstū. Et etiā alia
que occidūt qualitate mala venenosa contraria nature vt species om̃es
solutiue cū attractione vt scamonea: hermodatili: eleborus albus et niger
et esula: et similia: et hec etiā occidunt solutione et vomitu et quamuis at-
tractio illorum sit a forma specifica et aliquando sit inuatiua: et aliquan-
do nocitiua: tamen propter quantitatem magnā et continuationem. Spe-
cies secunda trium specierū est eozū que occidunt qualitate frigida mira-
bili que est de primis qualitatibus vt scorpio camphora opū et huiusmo-
di donec extingunt caliditatem naturalē: et hoc manifestū est quia frigidū
occidit calidum. Tertia que occidit propter humiditatem mirabilē q̃ opū
lat ductus spiritus vitalis qui est in corde: et conductus spiritus sensibi-
lis et motiui qui est in cerebro: et reddit hominem quasi mortuum: et hec
sunt opū et psiliū coziandrus pisces maligni et similia: omnia est hec hu-
mectant humiditate magna que obturat meatus spiritū naturalū vir-
tutū corporis et animalū et cū humiditate multa et corrūpunt caliditatem
naturalem: quia multa humiditas calorem in frigidat. Quarta qualitas
est siccitas quam predixi iam vniuersaliter in quantitate caloris quia il-
li coniunguntur.

Amplius oportet tibi dare experimentū
quo cognoscas qd istorum generum sit assumptū per
ea que apparent tibi in accidentib⁹ egrī. accidentia ge-
neris a forma specifica occidentium sunt sincopis ma-
gna et lingue tenebrositas faciei frigus extremitatū
vertigo et murmuratio in somnietas multa et inuer-
sio aurium om̃ia ista accidentia cum superuenerint in-

firmo incontinenti post cibum iudica q̄ sumpsit venenum occidens a forma specifica sed vomitus infomnietas: non sunt accidentia ppria sed vniuersalia. Et incipiamus medicinam vniuersalem duorum generum et dicamus q̄ est vomitus vt celeriter prouocetur cum butyro vacino resolutio in aqua in qua bullierit saluia: anetum et his similia. Qua colata in ipsa butyrum resoluatur et oleum oliuarum: et oleum de auellanis: et hoc fiat ter vel quater ⁊ liga extremitates fortiter: quia cum hoc trahis humores et spiritus ad ipsas et conduces caloris virtutē similiter. sed saluia anetum et similia sunt calida: quare non conuenit eis vti in omni vomitu nisi secundum q̄ dicam in posterum. Post vomitum redeas ad curandum infirmum de veneno cum medicina appropriata illi generi veneni sumpti da sibi in potu tyriacam de. lxx. rebus ad pondus. s. vnus cū vino odorifero in quo bulliat modicum saluie. Et multi dant in potu confestim cognoscentes venenum metridati. s. i. resoluti in vino calido in q̄ bulliatur saluia et origanum ieiuno stomacho. facies stare cū illo sex horis postea ciba ipsum pulla parua elixata sine aliqua specie cum aliquantis mīcis panis in brodio eius et pota aliquantulum de vino temperato calido. Et omnem maneriem venenati custodi a somno ne dormiat quantum potes donec vomitus multus fuerit prouocatus ne venenum tempore somni impellatur ad cor cum calore naturali. Qui tunc sepelitur in tus in corpus. Item caue a multo cibo et de graui potu et serua ipsum in modum cantilenarum et similiū: et postq̄ quieuerit sex horis post cibū facilem da ei de tyriaca donec cognoscas omnia accidentia pertransisse que erant ante. Et si non esset tyriaca vel metridatum tolle nuces et de auellanis et de folijs ruthe trite: similiter cum aqua in qua bullierūt capi ⁊ da potui. Et si stipticum ventrem haberet facies clistere de furfure violis et oleo oliuarum semel aut bis et post solue ipsum cum cathartico imperiali acuto secundum q̄ requirit virtus eius et da catharticum hoc in mane resolutum cum vino: et hoc post clistere si est stipticus et si fuerit non constringas nisi fuerit vltra debitum. Et in die mundificationis non cibetur nisi bene fuerit mundificatus et sitim habuerit et caue multum aerem frigidum tempore hyemis: et a magno calore in estate pprie in die mundificationis et comedat leuia et pauca duobus dieb⁹ post mundificationem hoc est regimen illius qui bibit venenum occidēs forma specifica. Item curatur alio modo aperiatur venter equi et cameli et euisceretur ⁊ patiens nudus in ipso intronittatur in quo morietur donec permaneat ibi caliditas. Deinde paretur aliud in quo intronittatur confestim cum sit tractus ab illo ⁊ hoc faciat in tribus vel quattuor quousq̄ sanetur. et oportet q̄ iste sit princeps magnus et ad multos hominū sufficiunt hec predicta. Canon scribens medicinas que conferende sunt bibentibus venenum in forma speciali idest qualitate sua et ante regulam medicinarum. scias accidentia que indicant quale sit hoc venenum. Scias ergo q̄ omnis homo qui venenatur veneno caliditatis occidēs que est prima species trium: et si non corrodit: sed inflet comedentes vt Ana cardus et in tantum q̄ homo sumens ista stando in aqua frigida calefit actu quis non sit de corrosiuis. vt vitriolum. et omnia accidentia ei⁹ sunt adustus fortis cum siti: sed si sint anacardi soli nō veniunt ad fortem adustionem. sed maximam habent sitim: sed si fuerit de corrosiuis accidit illi

adustio fortis. et ebullitio cum doloribus fortibus ledentibus stomachū et intestina. Et similiter his qui comederunt comestionem valde bulliētem qui sunt exusti multiplicantur in ipso vomitus et est accidens conueniens omnibus. et aliquando accidit ei stranguria et febres accutissima. Cum ergo videris hec accidentia. iudica qd venenum assumptum est propter formam complexionis scilicet in qualitate calida et humida vel qūitate calida incensua. Horum enim curatio est. vt prouoces vomitum. secundum ordinem supradictum pluribus vicibus. et certe propter multū incendium aqua in qua debet resolui butyrum non buliat anetum nec salnia nec consimile: quia in hoc non oportet vti aliquibus calefactiuis. sed tantum rebus humectatiuis delectabilibus que tollant calorem et siccitatem que adurunt membrum interius. et ideo recipe semina frigida lactuce fenugreci et aliquātulum liquiritie: pruna iuiube. Bulliant in aqua vsq; ad consumptionem medietatis et cola: post resoluatur in illis butyrum vaccinum ⁊ bibat. et prouoca vomitum semel vel bis. postea accipe zuccari violati de seminibus papaueris et an. vntiam. i. que liquefiant in aqua predicta cum oleo amigdalarum dulcium vntias. ij. et si non reperitur oleum amigdalarum dulcium mitte loco eius oleum oliuarū dulcium lotum in aqua frigida vel oleum violatum si vomit bene: si nō prouoca vomitum donec vomat. et post differat donec bibat multotiens lac mulieris et asine mixtum cum aliquo predictorum oleorum. et si illa lacta non reperiantur pone lac caprinum et da etiam potui lac amigdalarum et lac seminum frigidorum multis vicibus. postq; vomitus cessauerit fac ei stringere vt diximus supra et post constringere. mundifica ipm. cum pulpa cassia manna et zuccaro violato et fiat aqua vbi viole semina communia an. vntiam. i. iuiube sebesten duo pruna. 3. liquiritie mundate. vntiam vnam ordei excorticati. vntia semis. Omnia coquantur in duab; libris aque donec redeat ad libram vnam colatam post. Recipe medulle cassie fistule zuccari violati manne an. vntiam scilicet liquefiant in alia aqua predicta quam bibat mane calidam non frigidam et nō comedat donec mundificatus fuerit: hunc patientem custodi ab omni carne calefaciente: et ab omni cibo calido et similibus. et comedat pullos valde paruos et bibat vinum valde temperatum. et regatur regimine febricitantium. si curatur cum dei auxilio. abstineat a tyriaca quia adderet malum malo. Accidentia speciei secunde scilicet occidentium qualitate frigida vt scorpio et camphora sunt qui comedunt puluerem scorpionum siccorum. aut bibunt vinum in quo ipsi moriuntur. aut oleum in quantitate magna vel attritione multa. infridatur corpus eius valde intus et extra. et minuitur appetitus eius et desiccantur caro eius et oculi eminent ⁊ facit in carinibus eius puncturam acum et diminuantur et attenuantur vsq; quomorianantur. Cura huius propria est vomitus vt fiebat cum rebus occidentibus sua forma. et post hec bibat tyriacam. vel metridatum secundum supradictum modum et postea habeat oleum amigdalinum dulce cū cōsita zuccari et oleum ipsarum et illo vtatur.

¶ Explicit opus Auerrois de venenis.

¶ Tractatus Auerrois de tyriaca sequitur.

Aquit magnus medicus Damech Auer

rois postq̄ prius : deo gratias egero dicam q̄ quidā ex
amicis meis cuius honore teneor me rogauit vt eius di-
ctis satisfacerē via experimēti ⁊ rationis: de illa medici-
na de qua locuti sunt medici in loco sui que dicta est tyria-
ca et de eo q̄ exit de operationibus suis. Et dicā q̄ causa
que prius excitauit velle antiquorū vt cōponerēt tyria-
cam fuit: vt sanarent per eam accidentia mala que acci-
dunt a potu veneno sarū medicinarū vel quocūq̄ modo ledant ab illis: et
iste quidē sunt medicine que cōprehendūtur sapientia perfecte nota tpe
quo leditur. et sunt nocte etiā medicine specialiter ⁊ speciales in curatio-
ne earū. accidit tamen nobis interdū vt nō esset nobis nota que ex oibus
illis esset que corpus ingressa fuerat ⁊ si nobis manifesta esset. contingit
vt non esset apud nos medicina particularis nota opposita illius medici-
ne venenose. Ob hanc igitur causam visum est illis qui antiquos secuti
sunt vt cōponerent medicamen bonū ex multis medicinis singularibus.
vt per hec opponerētur ex qualibet illarum cuilibet ex venenis. et vt ex
illo opponerētur cuilibet veneno. siue sit nobis scitum particulariter siue
non: siue etiā apud nos medicina p̄ticularis nota opposita illi siue nō nota
et illud quidē q̄ incitauit velle eorū ad hoc est: quoniā cura hoc modo est
facilior medico et infirmo. Utilitas autē quā ex hoc consequitur medicus
est quoniā postq̄ id habuerit non oportet ipm̄ inquirere de causa par-
ticulari egritudinis. tollitur igitur cum hoc de labore quantitas magna
quoniā quicquid ipse consequitur ex rectitudine in via curationis cuius
libet egritudinis. nō est nisi in excogitatione vel cognitione cause. et hoc
quidem est bonum ex magnis fundamentis in medicina et q̄ ista fiant ex
magnis utilitatibus inuentis in tyriaca cōmuniter est per se notum. Sed
utilitas que est ex cōpositione puenit quo ad medicū et infirmū. quoniā
si medicus interdū cognoscit. causam egritudinis particularē. nō tamen
est apud eum parata medicina p̄pria singularis illius tēpore quo auxilii
batur egro. ⁊ cū p̄longabitur tēpus inueniendo ipsam morietur interim
eger. Nec ergo sunt inuamenta tyriace simul de quibus nullus dubitat.
Et post hec querā si cōpositio medicine huius q̄ dicta est tyriaca efficax
est in qualibet ex medicinis venenosis. si detur in quātitate medicine p̄-
prie illi veneno. ⁊ an virt⁹ eius sit equalis. an fortior. an debilior ipsa. et
quam indigeat studio subtili et p̄fundo multū patet ⁊ q̄ ad hoc nos mo-
uet est. quoniā possibile est q̄ alia ex medicinis p̄prijs ⁊ specialibus alicui
egritudini: ex quibus cōposita est tyriaca pernueretur ex aliquibus alijs
ex ipsis quia debilitata est virtus earum que erat specialis illi egritu-
dini et non curet eam propter hanc causam. Amplius q̄ ex medicinis sin-
gularibus proprijs et ingreditur tyriacam est pars modica. Et propter
hoc dixerunt quidam medicorum. q̄ si tu poneres in hoc medicamē quā-
titatem modicam medicine proprie huic accidenti: nō cōferret sui pauci-
tate q̄to ininus conferret tyriaca si de ea modica q̄ritas ministraretur.
que cōposita est ex cōtrarijs debilitātibus virtutem propriam illi medi-
cine proprie illi accidenti. Nam si tu acciperes quamlibet de illis per se
non p̄derint sui paucitate quomodo ergo p̄derit tyriaca que ex p̄trarijs

est composita. Dicemus ad hoc q̄ in qualibet parte ex minimis partib⁹ tyriace inuenies omnes species virtutū medicinarum simplicium singularium que ipsius summam ingrediuntur: videlicet q̄ in parte qualibet eius verbigratia, virtutem opij et euforbij ⁊ aliarū medicinarum ex quibus ipsa cōponitur: sicut inuentus est in qualibet parte pomi color odor et sapor ⁊ simul inuēta sunt quattuor elementa in quolibet composito ex eis. Et quoniam essentia elementorum cū insunt in via generationis cōmitionis et ipsorum virtutes in his que sunt cōposita ex eis vidētur esse debiliores virtutibus ipsorū extra mirtū. Tunc si res tyriace se habēt sicut dictum est: videtur q̄ omnes medicine ex quibus ipsa cōponitur sunt in qualibet parte eius: et q̄ sint debiliores in ea virtutibus ipsarum extra eam. Et credetur ex hoc q̄ virtus tyriacea esset debilior in qualibet ex egritudinibus simplicibus virtute medicine singularis pprie illi egritudini. Sed hoc credere est falsum: qm̄ manifeste est declaratū medicis q̄ tyriaca curat egritudines fortes: de experimento tyriace est res q̄ nō versificatur de alijs compositis nisi parū ⁊ raro. Quod autem in cōposita inueniatur virtus maior virtute singularis ei⁹ declaratur tibi inuenies enim q̄ generatur ex aqua ⁊ terra res durior ⁊ grauior quolibet illorum: et est illud plumbum: ⁊ iterū inuenies in genere ignis fortioris calefactionis q̄ sit ignis in spera sua. Verū res tyriace que sic est nō est scita nisi experimēto: nō per viam rationis. Et possibile est q̄ hoc sit in aliqua ex medicinis singularibus tyriace: preter q̄ sit in oibus earū. i. q̄ aliq̄bus sit fortior virtus eius q̄ sit sic virtus medicinarū ex quibus cōposita est. Et post hoc dicā siue sit sic siue nō sit: non est dubium in hoc q̄ tyriaca pdest cōtra venena. et dicitur etiā q̄ sit potus eius scdm̄ mensuram congruam speciei veneniet: q̄ etiam sit ⁊ scdm̄ mensurā fortitudinis ⁊ debilitat⁹ ei⁹ virtutis: ⁊ iste quidē mensure nō sunt note per viam rationis sed nō nisi p̄ viam experimēti. Et iam quidē dixerunt hoc antiqui in libris suis: nunc autē dicam in hoc qd̄ est credibile ⁊ rationi p̄pinquū. Et ppria causā ppter quam inuēta est tyriaca fuit vt curarentur per illā nocumēta venenorum que sunt in alalibus sicut lacerta ⁊ cane rabioso ⁊ venenorum que sunt in plantis: sed nō confert ei q̄ dicitur napellus: sed inuamentū eius scdm̄ q̄ est in egritudinibus est quoniā proculdubio confert egritudinibus generatis ex humoribus corrumpentibus complexione ⁊ forma corporis: sicut maliciam humorum ex quibus fit lepra: et malicie cōplexionis que acquiritur ex paralisi et confert appoplexie maiori et epilepsie ⁊ ventositati generate in corpore ex supfluitatibus naturam egredientibus nō tamē omni ventositati. sed illi tantum que est sicut illa ex qua generatur colica et dicitur stomachi violentus. Et quando egritudines iste facte fuerint ex melancolia existente in sine malicie: et flegmate quod multus elongatur a flegmate naturali. Sed egritudinibus que sunt ex flegmate ex melancolia nō existentibus multum extra equalitatem. i. extra rei naturam si confert tyriaca vel non. ad hoc inquirendum necessarium est studium multum. Et hoc quidē dicimus propterea quia concordant omnes in tyriace quod non confert egritudinibus generatis ex sanguine et colera. Restat igitur certificare quod dictum est: si tyriaca confert egritudinibus ex flegmate et melancolia que non exeunt terminum naturalem exitu multo. vtrum curet ea tyriaca sicut curat ea quelibet ex mediis

cinis scitis vel non. In principio tamen eius quod victuri sumus est vide-
re vtrum tyriaca conferat corporibus sanis ad sanitatē conseruandā ita
vt nō fiant eis egritudines aliquę vel non cōferat nisi tantū ad preserua-
tionem corporis ab egritudinibus magnis. Et vtrū generaliter preser-
uet corpus ab egritudinibus que generantur ab humorib⁹ frigidis duo-
bus siue sint fortes. siue sint debiles: et si non cōfert generaliter ad hoc si
fortasse cōfert quibusdā egritudinibus q̄ non sunt magne vñ si fortassis
nō cōfert. Et dico q̄ in iuuamēto tyriace in cōseruatione sanitatē ingre-
ditur studiū difficile: nos em̄ inuenim⁹ omnes medicos et nō solum Salie-
nū immo oēs alios ab ipō q̄ dicunt q̄ ad hoc q̄ dictū est etiā cōfert et q̄
nobiliores ex nobilib⁹ sui tēpōis et vitiores vtebātur ea singulis diebus: et
quidā ex eis vtebatur ea bis in die: et ille q̄ vtebatur ea quotidie potest
eam securius bibere q̄ ille qui non bibit de ea nisi ter vel quater sine no-
cumēto: et hoc quidē scripsit Salienus in libro suo quē fecit de tyriaca.
Et dixit Abobali q̄ tyriaca confortat a tota specie calorem naturalē et
dat ei multitudinē virtutū illorū per que curātur omnes egritudines:
et dat sanitatem oībus membris. Radix tamē verborū Salieni est in his
multū cōtraria: et est q̄ medicine q̄ conferunt venenis sunt medie iter cor-
pora et venena: et hoc dixit in libro suo vbi de simplici medicina: si em̄ nu-
trimentū tantum est id q̄ cōseruat sanitatem pfectam et medicina cō-
seruat sanitatē lapsam. Venena vero sunt que destruit sanitatem et me-
dicine existentes in tyriaca sunt medie inter corpora et venena et omne cō-
positum declinat in virtute sua versus latus materie⁹ vinctissimū sed sup̄
me vincētes in tyriaca sunt vincentes venena que destruit sanitatē: si id
quod vincit cōtrarium magis forte est fortius ex quo sequit⁹ q̄ medicine
existētes in tyriaca sunt fortiores medicinis pseruantibus sanitatem la-
psam et medicinis curātibus egritudines que cōiter eueniūt sicut etiā he
dispositiones sunt debiliores venenis in ei⁹ compositione. Videt⁹ ergo q̄
tyriaca sit media inter corpa et venena. si est medicina fortior: mediū et
debilior venenis: ergo nō cōseruabit sanitatem q̄ cōseruant medie nec
curabit egritudines quas ipse curant: qm̄ est fortior oībus eis: et si cōfer-
uat sanitatē aliquā erit illa sanitas illi⁹ qui est pparatus cadere in egrī-
tudines humorū similis venenis: et si iterū curabit non curabit nisi q̄ ex il-
lis est et manifestū est q̄ species istarū egritudinum in homine nō sunt nisi
paucę: ideoq̄ dicem⁹ q̄ pseruat sanitatē illorū qui timēt ne cadant in egrī-
tudes istas: et dicūt quidā. s. Auicēna de virtutibus cordis q̄ illum qui
cōtinuat vsum tyriace: nō oportet timere ne opetur in ipō medicina venē-
nosa: sicut dicit Salien⁹ de illis regib⁹ q̄ cōposuerūt metridatū et pserua-
batur complexio eius sup̄ eis in vita naturali. Et quidam dicūt q̄ nō cre-
ditur: quoniā cū venenosa medicina sit ptraria corpori hominis nō euadit
corpus ab ipā quin in ipm̄ opatur: nisi postq̄ factū est simile veneno: quo-
niam id q̄ in aliud nō agit est tale quale id pculdubio est ei simile et res
que in aliā agit ei est cōtraria. Et tam quidē declaratum est in libris an-
tiquorū et inter eos nō est diuersitas in hoc: et si corpus hoīs in quo vire-
runt nō operari venenū simile veneno et venenū contrariū est corpori hu-
mano: tunc manifestū est: q̄ corpus hominis illius per vsum tyriace est
factum diuersum a corpore aliorū hoīm nō est possibile vt remaneat hō:
et si remanet: nō remanebit quin tpe paucō transacto redeat ei⁹ cōplexio

ad cōplexionē illorum qui habēt humores venenosos. Si vero dicat ali
 quis q̄ q̄ corpus hoīs nō patitur ab opatione venenosorū: nec ei nocent:
 nō est hoc dicendū est simile. i. non conuenit rōne similitudinis q̄ habeat
 cū venenis: sed hoc cōuenit q̄ virtute medicine liberātis a veneno cor p̄
 hoīs est effectū ex toto s̄rū veneno: adeo q̄ veneno resistit taliter q̄ ve
 nenum in ipm nō pōt: sed hoc est factū qm̄ cōplexio illius est in vltimo cō
 traria cōplexioni medicinarū venenosarū et est fortior venenis: intantū
 q̄ in ipō nō opabuntur et vincet homo venenū ita q̄ nō vincit ab ipō. Ad
 hoc dicem⁹ q̄ si sic est videt q̄ corpus hominis redeat in hoc simile: certe
 vcrū est medicinis vincētibus venenū interi⁹ assumptis: nō autē exteri⁹
 approximatis medicinis vincētibus venenū: et esset corpus mediū inter
 medicinas et venena: et videt q̄ nō remaneret ei⁹ cōplexio in termino na
 turali si fieret simile medicinis talib⁹ exteri⁹ approximatis: si ille q̄ p̄
 mutatur a termino naturali: ea p̄mutatione quam diximus: possibile est
 vt corrūpatur: et hec corruptio erit egritudo p̄culdubio. Et si reperiat
 non eius cōplexio redeat scdm̄ modū quem dixim⁹ erit simile ei. i. vene
 no. Quidā dicūt q̄ fuerūt vsi tantū q̄ cōuertebatur eis in nutrimentū: et
 hec est res que egredit viam nature: et de cōsuetudine quidē artis medi
 cine nō est vt res exerceat in corporib⁹ naturalibus: que egrediūtur viā
 naturalē: et corpora q̄bus nō confert scdm̄ plurimū in regimine sanitatis
 vsus tyriace: sed egrotare facit illa nō iuuātur: etiam per illam in curati
 one egritudinis: si egritudines ille essent debiles ex his nō similib⁹ vene
 nis. Inquit Auerrhoys hoc est q̄s dicem⁹ in hac re: et ego quidē iam p̄ces
 pi socijs meis famosis in arte medicine: q̄ curabāt filios regis vt p̄hibea
 rent eis vti tyriaca in regimie sanitatis: et nō vterētur ea cōtinuo. Et q̄
 nō p̄siderauerunt. i. vsus tyriace dānificauit multū eos: q̄ p̄tinuare vsus
 tyriace nō est credo bonū in cōseruatione sanitatis corporis cuius cōple
 xio est sicut cōplexio q̄ est temperata scdm̄ plurimū in hoīb⁹: et si sic est
 nec meliori cōplexioni q̄ medici considerāt que reperitur raro vt dicūt
 sed sunt eā cōmemorati vt sit eis sicut statera ponderanti q̄ q̄q̄ ex cor
 porib⁹ ab eq̄litate lapsis fuerit: sicut etiā nō inuenim⁹ cōplexionē in qua
 generātur egritudines similes venenis nisi parū. Et si sic est totū quod
 dictum est oportet vt nō vtatur tyriaca in p̄seruatione sanitat⁹ que est tē
 perata in pluribus hominū: et maxime in illis q̄ sunt ex eis sunt iuuenes
 Ista enim sanitas que scdm̄ plurimū est reperta in hominibus: dignū est
 vt dicatur naturalis: quia res naturalis est in ea secundū plurimū vel se
 cundū maiorem victoriā. Sanitas autē que est in fine perfectionis: et nō
 est inuenta nisi parum: sicut etiam sanitas que est in fine melancolie non
 est reperta nisi parum. Et hec sunt due extremitates que sibi inuicē sunt
 cōtrarie: et id quod inter eas est manifestum q̄ est inuentum scdm̄ pluri
 mū: et si sic est hec erat illa species sanitatis ad cuius cōseruationē fa
 cte sunt medicine q̄ ab egritudine defendūt futura. Ad cui⁹ etiam egritu
 dints curationē facite sunt medicine q̄ curāt egritudines q̄ scdm̄ plurimū
 reperiūtur in his tp̄ibus: quoniā medicine quibus curamus istas egritu
 dines sunt genus aliarum medicinarum a medicinis quibus curantur ve
 nena. Medine enim quibus curamus venena sunt medie inter medicinas
 et venena: et radix est vt non vtatur medicus in curationibus egritudi
 num medicinis cū quib⁹ curātur venena: et hec duo ḡna medicinarū sunt

in homine et natura diuersa. Sed quoniā egritudines que exeunt naturā
 aliarū egritudinum sunt similes venenis: et simulantur etiā medicinis que
 curāt venena sui opatione operi medicinarū que curāt egritudines ideoque
 tyriaca est cōposita ex duabus medicinarū speciebus: et generatur in ea
 cōplexio media inter medicinas que curant egritudines et iter medicinas
 q̄ sunt medie iter medicinas et venena: et ppter hoc possibile est vt curet
 egritudines aliquas ex egritudinibus alijs ab his q̄ simulantur venenis
 illas em̄ iuuāt vel id quod est minus eis parū: et melius in eo qđ dixim⁹
 est vt p̄pinentur medicine curātes egritudinem egritudinibus tantum:
 cum p̄opinari debent curando corpus: et medicine curantes venena ve-
 nenis tantū: sed quoniā tyriaca est cōposita ex duabus speciebus: resolu-
 tat hec medicina aggregata et approbata in egritudinibus et venenis:
 sed nō oībus egritudinibus ḡaliter: sed tantū vel illis duabus speciebus
 supradictis vel eis q̄ sunt eis p̄prime. Sed qm̄ distinguere has duas spe-
 cies egritudinū quandoq; est difficile medico: ideo necessariū est vt bene
 p̄uideat medicus dando tyriacā in curatiōe egritudinū: et ppter ea stude-
 ant medici in mensura potus tyriaca plusq̄ in alijs medicinis cōpositis:
 quoniā in tyriaca sunt medicine curantes venena: et si vtant eis in egrī-
 tudinibus necessariū est vt faciant hoc cū cautela magis: et ideo in egrī-
 tudinibus sit minus de potus eius: q̄ sit potus cōtra venena: et diuersifi-
 cent potum tyriace in venenis secundū fortitudinē veneni et eius debili-
 tatem: et similitudo que est inter medicinas que curant venena et medici-
 cinas q̄ curāt egritudines quas iā diximus: est qđ oēs species opationū
 quas efficiūt medicine in egritudinibus sunt eedem cum eis quas cōplēt
 medicine p̄prie venenis. i. curātes venena: quoniā sicut quedā ex medici-
 nis proprijs egritudinibus sunt q̄ curant egritudines suis qualitatibus
 id est caliditate frigiditate hūiditate et siccitate: quādo egritudines sūt
 ab illis et est vt quelibet curetur suo cōtrario. i. calidū frigidū et ecōuer-
 so. Et similiter etiam sunt ex medicinis venenosorū que operantur in eis
 suis qualitatibus p̄prijis. Et sic sunt ex medicinis egritudinum quedam
 que curāt suis virtutibus scōis et tertijs: sicut dissoluēdo aperiēdo et leniē-
 do et faciendo totū quod purgat mēbra ab humoribus: et attrahit eos a
 corpore. i. a mēbris nutritionis: et motus et sensus et mēbris virtutū cō-
 muniū inter alia: id est a mēbris virtutis extimatiue potētie anime: simili-
 ter sunt ex medicinis venenosorum quedam que illud faciunt suis virtutibus
 secūdis et tertijs amplius sicut sunt ex medicinis egritudinū: quedam
 que curāt eas per id quod sequitur in cōpositis mīxtionē cōtrariarū
 qualitatum et quod vocat Galienus totam speciem: similiter etiam sunt
 ex medicinis venenosorū que faciunt illud a tota earum specie: si venenū
 sit operans a tota specie: et hec venena sunt deteriora omībus alijs sicut
 egritudines que a tota earū specie sunt mortifere sunt deteriores oībus
 alijs: intantum qđ non inuenitur eis cura: nisi acciderit qđ inueniretur
 medicina que curaret illam a tota specie: et si totum est sicut dictum est:
 quoniam tyriaca vnit in se duas species medicinarū simul videtur michi
 qđ curet venena curatione perfecta. curet etiam egritudines similes ve-
 nenis: sed egritudinibus que non sunt huiusmodi plus nocet qđ proffit: sicut
 nocent medicine fortes approximate in egritudinibus debilibus: et
 sic nocēt etiam medicine curātes in cōseruatione sanitatis: sed medicine

conseruantes in curatione egritudinū non imprimis effectum de quo sit curandum: et iste medicine sunt cibus et medicine simul. Et ego quidem intellexi de antiquis medicis: q̄ ipsi non curabant nisi cum cibus qui erāt cibus et medicina: et hoc erat quoniam homines temporis illius prohibebantur per leges et decreta eorum ab vsu malorum nutrimentoꝝ: et a malis cogitationibus. ⁊ cohebantur exercitari a magistris ipsorum exercitio cōuenienti cōplexioni eorum cuiuscunq̄. Et secundum hoc videtur michi q̄ tyriaca non erat eis necessaria nisi contra venenum: et forte si esset eis necessaria ad curationes egritudinū non sumebant de illa nisi modicum: quoniam Galienus et preter eū multi ex antiquis dicūt q̄ plurime ex egritudinibus que accidunt tempore nostro. sunt non venenose sicut pleuressis: et apostema membroꝝ principalium vt cordis epatis et membroꝝ similium eis: et preter istas multe ex egritudinibus exeuntibus naturā aliarū exitu multo et que interficiunt subito. Et si totū est ita ille qui vtitur isto tempore tyriaca vel precipit alijs necesse est vt sit sapiens in fine sapientie perfecte. presertim cum voluerunt vti ea in curatione egritudinū vel in conseruatione sanitatis specialis: scilicet eius qui paratus est labi in egritudinem humorū similium venenis. Et hoc quod diximus sic intelligere possumus: q̄ genus idem medicinarū curat egritudines aliquas. et preseruat copus ab eis: sed melius est vt dicam⁹ q̄ egritudinem curātes sunt fortiores medicinis que preseruant. Oportet etiā vt sint medicine a medico scite i fortitudine: et debilitate sua: vt sciat fortitudinem earum ⁊ debilitatem: secundum gradum tenoris egritudinis ad quam parati sunt labi: sicut oportet etiam medicum scire medicinas cū quibus curat secundum gradum egritudinis: in fortitudine et debilitate. Cūq̄ sciuerunt totum hoc scilicet genus egritudinum: que sūt ex humoribus: et que ex venenis: et genus medicinarū et compositionē cuiuslibet illarum. ⁊ essentiā tyriace ⁊ eius generationem ex duabus speciebus medicinarum. et propter quam causam a primordio fuit inuenta eius compositio. etiam que sit eius cōpositionis causa secunda. possibile erit ei vt sciat qua hora non vtetur. Et ego narrabo tibi nūc: vbi licitum sit ea vti et vbi non: et dicam illuc etiam q̄ dixerunt de ea homines et quod experti sunt de ea: ⁊ quod verificatum est de natura eius in hac re: et eius operationibus in corporibus humanis. et dicam q̄ cōsuetudo medicorum est diuidere egritudinem in simplicem et compositam. et iterum subdividunt simplicem in malam complexionem cum materia et in illam que est sine materia: et in illa que est sine materia non vtuntur tyriaca: siue sit calida siue sicca: et cū fuerit in fine violentie sue: sicut febris ethica. siue etiam sit egritudo vniuersalis vel propria vni membro. in mala autē complexionem cum materia vtuntur ea quando fuerit ex flegmate et melancholia existentibus in fine malicie: et non vtuntur ea in egritudinibus sanguineis: et colericis. nisi quando colera fuerit multum exiens naturalem terminum: et in ipsa est etiam multa cautella necessaria si cum ea sit febris non vtetur ea parum nec multum. si vero non est febris et fuerit colera eruginosa vel praxina ex quibus sit vomitus vel fluxus ventris fortes. In his etiam oportet vt sit cautella maior: et est quoniam cum colera sit calida non est licitum vti ea in peccato eius: sed quando hec species colere non recipit digestionem nec absolutionem a medicinis ei con-

trarius: et tyriaca inualefcit super ea et eius substantiam destruit et extrahit de corde: et ideo videtur q in ea conferat si detur: et ordo vere curationis in hoc est vt aspiat medicus ad duo mala: et q fortius est id curat: quia fortius est periculum eorum deueniendi ad mortem subitanam. In fluxu autem diurno causato ab humoribus frigidis et humidis. videtur michi q tyriaca sit conueniens ad curam: et iam dixerunt medici q tyriaca curat fluxus ventris diurnos. quorum causa ignoratur. et videtur michi q hoc dixerunt quoniam sicut in tyriaca sunt ex medicinis venenorum: quorum causa ignoratur. sic etiam in ea sunt ex medicinis egritudinum: que simulantur venenis. Ego tamē vidi diurnum fluxum: qui erat ex colera et melancolia adustis. et preceperunt vti paucitate tyriace et mortuus est: et propter hoc secundum me laudabile est vt non vtatur alijs tyriaca in fluxibus diurnis: nisi in eis qui sunt de materijs frigidis ex membris frigidis. Si autem fuerit ex humoribus adustis equalitatem exeuntibus nō vtatur ea nisi exitus esset ad aduersionem similem venenis. si vero fuerit adustio parua. tyriaca in eis aduersionem augebit. Utetur tamen ea in fluxibus et vomitibus in quibus tinetur aduentus mortis: sicut in illis qui propter nimiam comestione accidunt: et dicunt q multum confert in hoc et dixerunt q confert in fluxu diurno et non dixerunt si fluxus sit ex humoribus colericis aut frigidis et hoc dictum sic esse non potest: et vtimur tyriaca in fluxu sanguinis nariū et in stringendo fluxum sanguinis per anum vel ex menstruis. quando superfluit quoniam tyriaca confert multum: nam propter nam ingrossatur sanguis: propter illud quod est in ea de opio: et confortat virtutem continetatem sanguinem in venis: propter id quod est in ea ex stipticis medicinis: quoniam ostensum est nobis et manifestum: quoniam sanguis naturaliter est in eis et Galienus dabat eam bibere ei qui expuebat ex pulmone: propter sanguinem accidentem ex vlceratione rerum acutarum descendentium a cerebro. Et eius quidē iuuamenta in hac egritudine sunt multa: et sunt ista quoniam sedat et tollit tussim eius qui habet eam propter opium qui est in ea: et desiccatur vltus ppter medicinas desiccatiuas humiditatis accidentalis que est in ea et puocat somnū: et maxime quando est recens: et alphasolia secundum q michi videtur est melius sanguini ex pulmone exeunti: et confert in alijs membris a pulmone: quoniam est efficacius in congelatione sanguinis. et augmento somni et sedatione tussis. Et q nobis iterum ostendit q tyriaca curat fluxum sanguinis vnde cū q sit: est illud quod dixerunt q tyriaca confert moribus animalium ex quibus causatur fluxus sanguinis: similiter igitur prodest in consolidatione vulnerum pulmonis. Et dictum antiquorum est: q tyriaca confert a principio et tunc forte causate a pthisi et confert vulneri pulmonis a principio et in fine. et confert etiam omnibus egritudinibus nervorum. quia egritudines nervorum sunt ex humoribus frigidis: et curat apoplexiam et paralesim. et curat torturam faciei: et spasmus: et tremorem quando sunt ex materia que non est calida. Et quidam dixerunt medicorum q alicui ex speciebus spasmī scilicet ei que est ex calore nocet. videt michi q si hoc accidat nō est nisi per viam accidentis. non per se quia scilicet in nervis fiat egritudo calida: et dixerunt q confert venenis materialium corrosuarū super quas tempus est prolongatum. et videtur mihi

chi q̄ si sic est prodest quoniam ipsa incidit et frangit materiam illius veneni quod est in sine malicie : et quoniam desiccatur vulnera que accidunt post thenasmon. Caue ne des eam quando ipsa sunt ex colera et q̄ sint antiqua : quoniam quando sunt antiquiora vtuntur in eis medicinis fortibus ad mundificationem vlcis. Item quando intromittuntur troisci de arsenico et hec vlcera consumunt carnes : et maxime quando sunt in membris que velociter recipiunt putrefactionem : et quando sunt in membris calidis et humidis. et quando sunt in locis expulsionis : sicut in renibus et vesica. et dare tyriaca in principio est vtile valde : et hoc est manifestum : et etiam in egritudinibus insipientibus cutem vt est serpigo impetigo morphea alba et nigra et scabies et tyria et similibus illis : et dixerunt vt vtatur tyriaca homo in ydropisi : et hoc incedit via rationis. si cum ea non sit febris et si non est ex causa calida. et dixerunt q̄ in hac egritudine detur cum aceto. et hoc quidem est accidentale quoniam acetum ledit epas : sed miscetur ipsum quia videtur q̄ acetum addat siccitatem et diurescitatem. melius tamen est vt hoc fiat in ydropisi que est causa splenis. vel possibile est vt detur acetum in duricie epatis que est propter ydropisum : et postq̄ fecerit q̄ ydropisi diminuat vel datur propter aggregationem medicinarum mollitiuarum que sunt in tyriaca ad dissolvendum duriciem et acetum multum confert in hoc admixtum medicinis mollitiuis. et possibile est q̄ hoc sit verificatum propter experientiam quoniam ratio non transcendit hoc nec debet hoc imutare dissolutionem : quoniam vtile est inquantum vult ratio. nec oportet tamen uti ea donec videatur id per experientiam. Iste quidem sunt plures ex egritudinibus cum materia in quibus secundum plurimum confert tyriaca. que sunt ex melancolia et flegmate : et illis ex eo quod est compositum ex eis. Et vtuntur etiam eam doloribus quoru causa est ventositas grossa naturam egrediens sicut ventositas colice supra. et non detur in colica cuius causa est sanguis vel colera vel apostema : et vniuersaliter non detur in aliquo dolore qui generatur ex apostematibus : quia apostemata que sunt cum dolore secundum plurimum sunt de genere apostematu calidorum. Et da eam in dolore stomachi renum et vesice si cum eis non est apostema nec expectetur post ipsum. Et dixerunt quidam q̄ detur tyriaca in dolor elateris : sed non detur nisi postq̄ dolor fuerit prolongatus propter humorem ventosum vel sine febre. Et detur in potu indigesta parte sicut medici narraverunt et indiget cautela : quoniam secundum plurimum interficit embriorem : et quando moritur fetus sit difficultas pariendi maior et possibile est q̄ non conferat in difficultate partus nisi difficultas partus sit ex debilitate virtutis expulsiue vel propter mortem embrioris et quia tyriaca expellit sanguinem menstruum expellit embriorem. In egritudinibus autem compositis que sunt sicut apostema et de febribus duarum specierum dicit Galienus q̄ confert si fuerit quartana et post apparitionem digestionis sed ante digestionem facit crescere febrem et causa huius est quoniam humores post eorum digestionem mouentur ad expulsionem secundum motum naturae : quoniam natura illo tempore immutat humores corruptos : et si detur in principio mouentur immutatione violenta : et corrumpuntur et expanduntur per corpus : et crescit inde febris / et causa huius est :

quoniam digestio naturalis completur in tempore determinato et scito.
 Et iam narravit Salienus ordinis philosopho cliq̃ conuenerunt medi-
 ci romanor̃ daretur ei tyriaca in p̃ncipio febris sue cuius causa erat me-
 lancolia excresebat ex ea febris ⁊ conuenerunt q̃ prodesset in febribus
 diuturnis in quorum paroxysmorum p̃ncipio accipit frigus et cōfert fe-
 bri que accidit cum forti tremore: sed secundum sermonem Salienis im-
 pedit digestionem: quoniam fortitudo tremoris et frigoris non accidit se-
 cundum plurimum nisi ante digestionem nisi intelligam⁹ q̃ digestio quā
 nominat Salienus sit tantum digestio in febre melencolicā quādo iste hu-
 mor non digeritur nisi tempore longo: et propter ista febres prolongat.
 Febres autem fleumatice naturaliter sunt minus longe q̃ febres melen-
 colie et recipiunt citiorem digestionem: et etiam tyriaca in his aliquam
 digestionem facit anteq̃ digerantur per seipsas: non tamen est debitum
 uti tyriaca in his egritudinibus nisi post timorem de morte egri et violē-
 tia istorum accidentium quoniam materie iste sunt similes venenis. In
 apostematibus autem calidis non datur nisi et maxime si cum eis est fe-
 bris: sed in apostematibus duris prodest si datur in potu: similiter quan-
 do sunt in membris principalibus ⁊ eadem ratio est in melēcolia q̃ gene-
 rata est ex humoribus grossis. Medici autem conuenerunt ut datur in
 potu in qualibet ex egritudinibus cum reconueniente ei sicut p̃ceperunt
 in dolore lateris cum decoctione assari: in dolore renum cum decoctio-
 ne arimon id est grane: et hic est necessaria p̃missio si datur cū decoctio-
 grane vel non. In anno vero cuius aer est totus calidus vari p̃hibetur
 quoniam multis accidunt apostemata. Et dicam nunc modum secundus
 quē potest tyriaca curare has egritudines: et generaliter quomodo cur-
 rat eas quelibet scilicet alijs ex medicinis in anno tali et non dixerit me-
 dici in hoc causam sufficientem: illud autem q̃ inuenitur in hoc dictū ex
 p̃ncipijs naturalibus est q̃ totum q̃ speramus de medicinis in operati-
 onibus primis et secundis et tertijs. Et generaliter in hoc quod dictum
 est tota spes est propter operationem caloris innati existentis in corpo-
 re et totum est ex p̃cepto dei: et hec virtus que digerit humores ⁊ ex-
 pellit extra corpus est ex calore naturali sed attribuitur medicis. quoniam
 quando medicine mutantur ad calorem naturalem sicut mutantur ligna
 ad ignem redditur in his duobus fortior calor sic et medicine: et hec vir-
 tus si non ex p̃ncipio naturali: id est calore naturali non p̃ferret illa me-
 dicina: sed medicina est illa que dat hanc virtutē calori naturali sicut in-
 uenimus species eius q̃ combustibile est q̃ mutatur ad opera ignis: et
 hoc quidem est manifestum opificibus qui operantur cum bona combus-
 tibili specie. Et in hoc errauit Auicenna qui dicit q̃ tyriaca confert calo-
 ri naturali propter generalitatem virtutum que sunt in ipsa: et seruat sa-
 nitatem corporis: et adiuuat etiam virtutem caloris in curatione egritu-
 dinis sicut inuat ipsum in curatione venenosorum propter generalitatē
 virtutum que sunt in eam. Et non est ut Auicenne videtur quoniam vir-
 tus caloris cum quo conseruatur sanitas corporis inuatur in hoc tantus
 per vsum ciborum bonorum ex eis que comeduntur: et res que ipsum iu-
 uant in curatione egritudinum que accidunt sunt medicine que adiuuant
 in quantum in eis est virtus propria contra illam egritudinē et res q̃ ip-
 sum adiuuant cōtra venena sunt medicine q̃ dicte sunt cōtrarie venenis.

Tyriaca autē sicut diximus quia adiuuat calorem naturalem qui operatur in venena adiuuat etiā in curatione egritudinū que sunt similes venenis. Et propter hāc etiam eandem causam conseruat etiam sanitatem que est propinqua vel mutetur in egritudines duras: et in hoc etiam tyriaca est similis calori naturali quoniam ipsa inquantū sensibilibiter et ad oculū est res vna sed si eam consideres inuenies in ea compositiones plures et similiter est esse caloris naturalis: quoniam cum eum inspexeris inuenies etiam ipsum vnum: sed cum eius operationes consideraueris inuenies eas plures. Et tyriaca quidem est iuuamenti in medicina in rebus determinate scitis et temporibus. Et postq̄ iam deuenimus ad hunc locum non remanet de eo aliquid de quo loqui volumus vel de quo nullus eorum quos nominauimus locutus est preter nos. Firmatur tamen hoc dictum meum ex dictis antiquorum: et hoc solo quis meretur laudem et honorem: et non solum ipsi qui iam preterierunt. Verum etiam qui ex hominibus futuri sunt neq̄ remansit hic loqui nisi in quantitate et mensura potus eius. Iste tamen mensura non sciuntur per rationem sed verisimiliter experimento sicut accidit in compositione tyriace et aliarum medicinarum mirabilium et nobilium quoniam iste sunt compositae per rationem et post hoc omnes verificate sunt per experimenta: et propter hoc omnes medicine que compositae sunt per rationem nisi prius verificentur per experimentum sunt dubie et diminute: et propter hoc res compositae medicinarum quas daturi sunt alicui nobili experiantur prius in aliquo et post dent eam illi quoniam cum verificatum fuerit per rationem q̄ bona est et post hoc approbata fuerit per experimentum q̄ virtus eius est contra rem quam intendis id est dirigens ad finem quem querit: tunc secure potest ea vti vbi voluerit. Illud autem quod cogit antiquos inquirere quantitate potus tyriace est id quod cogit eos vt ponderaret et mensurarent medicinas in quantitate: et qualitate: et dicunt hoc medicina est in hoc gradu et hoc pondere computantur quoniam ipsi sciunt quia oportet q̄ virtus medicinarum sit fortior egritudine vt operetur in corpore operationem similem operationi medicine magne et fortis virtutis id est facientis corpus egredi terminum naturalem: quoniam si sic esset illa curata generaretur alia. Propter hoc igitur oportet vt diuersificetur q̄ritas in medicinis scdm diuersitatem virtutis patientis et complexionem regionem et etatem: et particulā patientem. si egritudo est particularis: et q̄to medicina fortior est: tanto eius mutationes in corpore sunt fortiores: quoniam omnis medicina est contraria corpori sed confert sibi inquantum contrariatur egritudini que est in ipso. et propter hoc oportet vt virtus medicine sit fortior egritudine sed non multū: quoniam superfluitas forte faceret egritudinē nouam illa remota: et quia medicina non confert naturaliter nisi tempore egritudinis. ideo impossibile est vt conseruet perfectam sanitatem. seruat tamen sanitatem lapsam. et diuersificatur medicina in hoc secundum existimationem futuri lapsus. et secundum species egritudinum ad quas paratum est labi: et sic iam manifestū est q̄ tyriaca cōfert sanitati que parata est labi ad egritudines magnas. vel ad egritudines que vadunt et recedunt. et ista sanitas est sanitas decrepitorum quorum virtus est debilis et ideo plus confert: scilicet ad sanitatis conseruationem decrepitationis q̄ alijs hominibus. quoniam

ab eis nō recedit debilitas: ⁊ preter decrepitos confert magis senibus;
 Iuuenes autem oportet vt non vtantur tyriaca neq; parum neq; multis
 nisi eis acciderent egritudines quas iam diximus: et quia medicina in
 quantum medi-ina est contraria corpori humano: oportet quia ea vtitur
 circūspiciat quā titatē eius et magis cū medicina est fortior. ⁊ quia virt⁹
 tyriace est p
 titas que datur in potu de tyriaca minor quantitate aliarum medicina-
 rum: et oportet vt sit eius quātitas scita. In medicinis autē que purgāt
 oportet vt inquirant per rationem et aspiciant quantitatem quam dant
 in qualibet egritudine: et post hoc verificetur illud per experimentum
 et oportet vt sit scita quantitas medicine quam expetitur: et possibile
 est vt diuersificati sint medici in aliquibus earum diuersitate magna.
 Hunc autem narrabo illud quod Galienus in hoc dixit: inquit datur in
 potu de tyriaca illi qui timet ne in potu suo ponatur venenum: ⁊ illi in cuius
 cibo ponitur venenum; et maxime postq̃ vomuerit totum quod deit
 lo comedit: et da illi ster vel quater et non facies hoc donec habeas tes-
 timonia vera q̃ venenum sumpserit: et detur illi etiam quem momordit
 aliquod animalium venenosorum: vt illi quem momordit lacertus: vel
 aliquod ex animalibus aquaticis: ⁊ detur illi quē momordit animal: post
 cuius morsum inuadit sitis fortis: et detur morso a cane rabido: quoniam
 morsus istorum est morbus malus: et detur morso ab aliquo ex aialibus
 marinis habētibus venenū: et illi quem pupugit aliquod ex aialibus par-
 uis vt vespis. et sicut aial quod dicitur rutela: et illud interficit: et possi-
 bile est vt sit aranea: et sit mensura que datur magis q̃ pondus duorum
 danic: et sit parum vel plusq̃ mensura que dicitur albēdacha cum ponde-
 re vnciarum. xv. vini limphati parum: et non sufficiat ea vna vice ad ad-
 trahendum malum morsum: immo si vis timorem abscire oportet vt
 eam potet multotiens: vt tyriaca vincat dolores a quibus corpus dubita-
 tur periclitari perpetuo: et detur febricitantibus febre que inuadit vna
 die et dimittit alia: et tremori et magis cum egritudo est cum dolore: et
 in qua cōtinuatur dolor in renibus et vesica si dolor est propter egritudi-
 nem que dicta est hahāsam: et in qua dubitaueris apostema futurum in
 aliquo membrorum habundantium multo sanguine: vel in membris pri-
 cipalibus vel in matrice vel in pulmone vel in stationi in testinorum: que
 dicta est colica id est lapis in vesica: et detur etiā multotiens illi qui ha-
 bet apostema epatis sui et illi qui habet fluxum sanguinis multum vnde
 cunq; sit: etiam si sit ex pulmone: et habēt in ventre dolores et torsiones
 quoniam cum datur ei statim cessat torsio et dolor: et detur illi qui non di-
 gerit cibum suum intantū q̃ eius appetitus minuitur: et illi in cuius sto-
 macho accessit statim cibis: et nauigantibus de quorum cōsuetudine est
 vt bibant aquas malas: et detur eis in potu pondus. iij. s. cum tribus co-
 adit vel quattuor aque calide: et hec mensura est instrumētum paruum
 vitreum et bibat eam ante cibum et detur in potu: ei qui habet dolorem
 in vesica cum vino dulci temperato: et illi qui spuit sanguinem: et illi ad
 cuius pectus descendit reuma: et sic quod dabis in potu cum aqua deco-
 ctionis pollegij: et melius ex eis est q̃ portatur de terra mayrothij vel
 de scouonia: vel de libantis: quoniam quādo tyriaca datur cum eo quod

prohibet descensum illorum humorum: et sit quod dabis in potu de illa cum tribus coadit eius: et sunt qui curant cum ea dolores aurium fortes quando miscetur cū ea modicū vini dulcis quod portat de morochio. et melior vsus eius in hac egritudine est vt recipias modicū lane et ifundatur lana in ipsa et destiletur in buccinū auris. Et hoc est q̄ dicit Galienus super democritum in illis in quibus datur hec medicina et quantum datur de ea et cum quo miscetur. et hoc est dictum q̄ incedit via profunda id est non manifesta. Antiqui tamen non tantum inquirebant profunde in hoc quoniam loquebantur cum hominibus qui sciebāt medicinas perfecte. Et ille qui legit quod dixi et quod dicturus sum intelligat bene vt sciat naturam tyriace et operationes eius et quomodo sunt eius opationes: et cum quo opatur tunc poterit determinare res illas determinatione bona: verbigratia. dictum suum in febribus que inuadunt vna die et interpolant in alio et tremore: et maxime si sunt cum dolore non potest intelligi in febribus simplicibus que inuadunt vna die et interpolant in alio de febribus indeficiētibz diuturnis: et per dictum suum in febre que fuerit cū dolore oportet vt intelligas dolorem fortem: et alia accidentia fortia que assimilantur veneris: et in dicto quo ad hec si dubites fortassis q̄ apostema futurum sit in membris principalibus vel in matrice non oportet intelligi apostema calidum: et hoc est totum quod Galienus dixit contra Dyamocriton et quando datur: et vbi datur et quātum de ea: et inuenies ex dictis suis dari contra venena pondus duozū danic: et maius hoc est pondus albematham: sed hoc intellectum est ex dictis Galieni licet non bene declaratum sit: et vidi de aliquibus antiquozū qui declarant esse tyriace et locuti fuerūt de ea qui dixerunt maior quantitas albendacha et nimis quod de ea sumitur est quantum faba egyptiaca. Auctor tamen huius libri qui dicitur Almachii declarauit declaratione sufficienti ac dicit vt detur in potu quantitas albedachi illi qui morsus est a lacerto vncias quattuor aque decoctionis mente: et precepit dari habenti appetitum caninum vncias quattuor vini quantum est illud: et in ydropissi tribus diebus cum aceto limphato: et habenti lapidem in renibus cum aqua apij. et habenti apostema durum in epate vel splene cum oximelle squilitico: vel simplici tribus diebus. In colica vero potest in gradu superiori pondus albendocha et est pondus quattuor granorum ordei. et ponit in gradu secundo post ipsum quod dicitur mochoala: et precepit vt eius pondus detur illi quem canis rabidus momordit cum pondere vnius danic de pinguedine piscis. da etiam illi qui sumpsit euforbium et opium et similia illis ex medicinis venenosis in potu: et ponit gradum tertium pondus danic vsq; ad obulum: et precepit vt detur illi quem momordit scorpio in potu cum vino et habenti inflationem stomachi et intestinozum et habenti tremorem sine febre. et precepit dari quantitatem vnius faseoli vel lupini mixta cum aqua et vino et mesach coronis detur icteritie que est ex egritudine epatis et herisspille et difficultati partus cum vncia vna oximellis squilitici: et precepit in potu vnum danic cū aqua vel succo malozū illi qui patitur alia quando acciderit ex pctō flegmatis quādo acciderit vertigo deē in potu q̄ntitas vni⁹ lupini cū aqua satiregie. et hñti palisim vel torturā deē cū decoctioe ra-

dicum. et contra lepram cum decoctione mirthi et cōtra albaras cum decoctione radicis vel cum aqua mellis et precepit vt detur in potu contra venena magna. quādo visa fuerunt magna accidentia terribilia et magna quantitas michaluerum hec est quantitas multa. et ideo melius est vt detur in potu non tota ista quantitas simul. sed diuidatur multis vicibus. et hoc est quod dicit auctor de potu eius quantitatis. et dicitur q̄ reprobatur in quibusdam: et est cū precipit vari in morſu canis rabidi machilla. et in apostemate epatis et splenis. et contra appetitum caninum quantitatem albedachi. Et Auicena ponit maiorem quantitatem potus eius tyriace fortis pondus mechas. et dedit in potu pluribus egritudinibus quantitatem lupinorum. et in medicinis que prosunt egritudinib⁹. et dedit in potu quantitatem vnius fabe illi qui patitur defectum vocis. Et etiam his dictis concordant plurimi. Alius enim sic: alius alter asserit. et hec quantitas quam dant non confert nisi duobus tantum. et oportet vt relinquatur existimationi medici. quia tyriaca diuersificatur in quantitate potus eius secundum fortitudinem et debilitatem infirmis: et debilitatē venientem et secundum fortitudinem et debilitatem tyriace. varietate sua et secundum complexionem infirmi et etatem et regionem et tēpora anni. et secundum aerem scilicet corruptum in substantia et qualitate. quoniam isti aeris competit solum: et maxime quando cum eo aggregatur aliqua ex speciebus venenosorum. et secundum locum morſure que accidit in corpore. oportet diuersificare quantitatem potus eius quoniam omnia membra non sunt equalia. et hec quidem medicina prodest illi qui vidit a liabor. Et melius quidem q̄ fieri potest in hac re est vt sciatur vniuersale particularis eius quo indiges. Et illi quibus est melius vt detur eis tyriaca sunt decrepiti. quorum virtus est valde debilis. et post hoc sunt senes. sed iunenes non vtantur ea multum neq̄ parū nisi in magnis causis. id est apud magnam necessitatem et ille cui precipitur potus eius cū vino bibat eam cum vino cocto cuius tertia pars per decoctionem minuta est. et hoc est in ipsa: quia vinum crudum prohibetur eis in potu ex toto et hec necessitas induxit ad hoc et prolongat se multum in hoc s; ego illud abreuiaui quia non est proficuum. Hunc autem dico q̄ tyriaca quatuor annorum non habet virtutem tyriace que est in sommo bonitate: sed eius operatio est operatio aliarum medicinarum fortium. Et possibile ē vt conferat tyriaca que est vnius anni quia super ea transuerunt quatuor tempora. et possibile est etiam vt conferat etiam que est sex mensium apud magnam necessitatem. Et tyriace operationes non mutantur ab ea spacio. xx. annorum. et est in virtute sua vsq̄ ad. cxi. annum. et quādo est vltra quadagesimū annum non pōt perficere neq̄ cōplere operationes suas. Et mutatur etas tyriace secundum medicinas ex quibus composita est qm̄ si bone sunt tenet virtutem suam tempore multo. et facit operationes suas bene et perfecte et si sunt male min⁹ seruant eam. Et oportet vt mel illud quo ipsa perficitur sit bonum et vas etiam vbi recōdita fuerit. et regio etiā vbi facta fuerit. Hunc autē descat postulatio tua: et sufficiat satisfactio scdm̄ tēpus. Laus sit deo etno q̄ michi cōplendi possit largit⁹ est.

¶ Finis.

¶ Explicit opus Querrois de tyriaca.

Secreta hypocratis feliciter incipiūt.

¶ Irit hypocrates:quādo in die sexta acu

te egritudinis apparuerit apostema nigrum in posterio-
ri parte auris: morietur in decima septima die. Et cum
in iuncturis idropici erit apostema vel in pedibus libe-
rabitur post mensem a die qua apparuerit. Si vero su-
pra nasum apparuerit apostema sicut lenes viridis vel
nigra: moritur in fine anni a die apparitionis. Et quan-
do febriciens habuerit dolorem in ypodūrys sinistris: et
apparuerit in loco apostema: delitueritq; subito: morie-
tur in tertio die: et si pustula nigri coloris fuerit vel pauonis coloris i po-
lice sinistri pedis: scias q̄ est pestilentia: et si patiens alienat⁹ fuerit ante
tertium diem: morietur in septima. Et si exitura papille vʒ pustule nigre
in lingua febrientis fuerit in die non cretico: pronosticant mortē: et signū
eius est q̄ alienatus est post dolores totius corporis. Cardyaca statim
post somnū significat abundantia humorū in corpore et pronosticant mor-
tem subitanam. Cum exierit in palpebra febrientis apostema quasi aue-
lana si nō sensu dolet et gravitate: morietur in tricesima die. Qui multū
in somno loquitur pronosticare ipm appoplericum. Paucitas sitis in fe-
bre acuta vel frigiditas pedū pronosticatur mortem decima die. Cum
exierit in summitate nasi apostema nigrū subito cum forti dolore morietur
in duobus mensibus. Qui caruerit odoratu sine reumate: febrem pronostici-
catur. Dolor iuncturarū in iuuentute sine causa breuitatē vite significat.
Tremor genuū post somnum cum remanētia virtutis pronosticat para-
lysim. Cū in ancha appuerit apostema acutū: morietur in septē mensib⁹.
Srauitas lingue in iuuentute post eius leuitatem significat mortem subi-
tanam. Cui in cartilagine auris exierit apostema cū forti dolore morie-
tur in tribus mēsis. Qui patitur ephimerā et effluerit sanguis ab ei⁹
naribus: morietur in tertio die. Qui dormierit oculis apertis absq; con-
suetudine: epilepsiam pronosticatur. Quando febriciens manu huc et illic
quesierit: et viderit mortuos morietur in tertio die. In quo febriente ap-
paruerint dispositiones insuete: si discooperiat pudenda absq; rubore: et
loquitur verba turpia: morietur oīno. Alienatio in omni egritudine pessimū.
Permanētia sensuum nō pronosticatur euasione omnino. In cui⁹ cor-
pore apparuerit macula celestis coloris et inflāmans omnino morietur in
mēse: et si fuerit sine pruritu et ardoze: morietur in septē mēsis. Pustu-
le nigre et viridis coloris mortales: maxime si fuerint cū febre acuta. Cū
oculi fuerint obliqui et febrem acutam habuerit: cito morietur. Cum sen-
sus odoratus sit insueto obtusus: surdum pronosticatur. Qui appetit co-
medere in horis nō fueris humores venenosos in eius stomacho pronos-
ticatur: et si fuerint augmentati inferunt mortē. Qui multum studuerit
contra voluntatē suam in libris: pronosticatur vigilias vel maniam vel
melancoliam. Quem ledūt cito cibaria nocua: debilitatem membrorum
principalium significat. Qui multum sufferunt sitim: fortis sunt comple-
xionis. Credulitas significat maliciam intelligētie: sed tēperata magis
conueniēs. Qui transuerunt quinquagesimū annum: et accidit eis dolor
renum: non curātur. Sed que magis prosunt eis: sunt medicine opantes

Tractatus

occulta proprietate et virtute. Qui trāsserit quinquagesimum annum: et accidit ei frenesis: morietur. Iuuenis cui accidit pluresis magna: morietur. Qui accidit febris cum tussis: ubi tussis recesserit: pronosticatur apā in alia qua iuncturatur. In cuius corpore accidit sepe dormitatio: pronosticatur ipsum mori cito propter paucitatem spirituum in corpore. Qui piger est ad motum pronosticatur dolorem iuncturarum. Qui sudor assellarum fetet lepram pronosticatur.

Expliciunt secreta hypocratis.

Incipit tractatus de vinis editus a Magistro Arnaldo de villa noua.

Cum instat tempus in quo medicinalia

confici solent vina. Ecce quorundam vsuales confectio-
nes quas premene habeo hic describo cum potesta-
tibus siue laudibus eorundem: et receptam similiter
electuarij regalis de quo fecit aliquando mentionem.
Audamus inquit vinum de bona vite ad conficiendū
et maxime palmeum. i. coloris palmarum vel sicut est

album cum sit in substantia subtilius et receptibilius impressionum et co-
lorum. Est etiam amplius vinum palmeum siue album ex parte habens
operationem vini debilem que sufficit ad deferendum virtutes rerum ex
corporatarum in eo per singula membra cum apprehensione et delecta-
tione nature. Nec sui quadam ex superanti fortitudine remitti ac fluere
facit qualitates actiuas earum que in eo exemplificantur sicut est gre-
cum aut simile que elongata sunt a cōsuetudine periti medici in hac par-
te. De hoc quoque vino intellexit gal. cum dixit vinum quoque palmeū est
melioris saporis et odoris quam cetera vina: et vina quedam fortia per se
ipsa ubi expedit sunt medicina et ubi non efficiuntur sicut venaria id est
venena. Volentes ergo ad huiusmodi vsus confectionum vinum quod
in hoc artificio laudem meretur habere eligere incipiamus et recipiamus
mustum de vitibus albis de bono loco et cum eo ceteris proportionibus
res secundum medicine semitam ex virtutibus imponamus. Sed clau-
damus in vase boni ligni more aliorum vinorum et conficietur et perficiet
ibi quasi a natura quod arte est apprehensum vel comprehensum. Res au-
tem que posite sunt in musto dum per naturalem ebullitionem ipsius mu-
sti adinuicem interius colluctantur ex spoliatura virtutibus ipsarum: et
incorporatur virtus earum musto et depuratur vinum illud minus ope-
rationem illarum rerum tanto melius quanto delectabilius suscipitur et
est penetrabilius per singula membra virtus huiusmodi ex vini delatoris
actionis disseminatur vnde ubi vigoratur fortius et citius resistit nocu-
mentis quando administratur sicut et ubi oportet. Et illud est presertim
de iuuamento quod in hac ebullitione non soluitur virtus rerum neque alterat
neque debilitat sicut quando fit cum igne cum quo si fiat sit leuissimum aut len-
tissimum continuatus sine fumo. Et illud ad secretum quod quando fit in ve-
gete et cooperiatur foramen vegetis cum scutella parua ut fiat exaltatio

Confectio
nis vini
artificia-
lis modus.

ventositatis cum modica elevatione a latere vno vt reprimatur qđ a scēdit ad interiora. Et quando fit cū igne vas cooperiatur tūc autē non euē tatur nec amittit de virtute ipsarum. Et quādo fit cum igne oportet me tiri q res de decoctione sustinēt ⁊ regere ignem illud quidem nō est par ue considerationis. Sed quando fit in vegete excusatur ab hoc ⁊ reliquū tur operationi nature. Et vino quidē inest ex se proprietates magna in na tura humana. Inquit enim ruffus absolute loquens de eo dicens. Vinū nō solum conforta ⁊ naturalem calorem verum et turpitudinem sanguis clarificat et aditus totius corporis maxime venarum aperit epatis opi lationem aufert tenebrosam fumositatem tristitie generatiuam a corde expellit: totiusq corporis membra corrobora: vt nō solū sua bonitas in corpore: sed etiam in anima ostendatur. Facit enim illam gaudere ⁊ obli uisci tristitie: ⁊ confortat eam ad inuestigandum subtilia ⁊ difficilia con templandum: eis tribuit sollicitudinis audaciam et largitatem: de eius labore ⁊ dolore dimittit et preparat preparationem in instrumentis: vt spiritus ⁊ anima cooperantur cum eis. Etiam sumptum scdm q expedit omnibus est conueniens etatibus temporibus et regionibus et ipm idē est sensibus pro eo q eorum siccitati obuiat medetur iuuenibus vero cib⁹ pro eo q natura vini nature iuuenis est similis. Pueris vero cibus ⁊ me dicina in eo q auget iporum calorem ⁊ nutritiū: medicina vero qz eoz quoniam attraxerunt humiditatem desiccatur: nullus aut philosophus in sanis eius vituperat nisi scdm qritatem commixtionis a que cū eo. Sapientes vero assimilauerunt ipm tyriace magne: qz ipm est rerum cō trariarum optimū quia calescit corda siue corpora frigida naturaliter et per se ⁊ in frigidat calida per accidens. Valet cum sua subtilitate pfe ret ⁊ ad loca longinqua deferent secum aquā ad mēbra que indigent re frigerari sic sitis ⁊ humectat. Ihinc est q ipi perferuatores sciētie medi cine elegerūt vinum ⁊ descripserūt de eo capitula multa ⁊ in eo decreue runt tunc fieri in vsu humano vtiliorem quoniam est nature humane ami cissimum et recepturum omnino bonorum ciborū et rectorum maiorū. Testificatus est em̄ auer. in dictis suis: q neq cib⁹: neq medicina expo lietur ab ea nunq. Et filius mensue de consolatione medicinarum reubar barum eius meliori preparatione iussit emolliri in vino ⁊ illud vini laxa tiuis potibus immisci ⁊ idem emphi sciuit vt sit ingenium medici ad con uertendum saporem medicine in gustum cibi sicut melius possibile est vt natura delectetur amplectetur illam: ne exilia terreatur aut nauseatur. Ad hoc enim vinum bene est aptum. ⁊ ex hoc sermone ingenia ti sunt non nulli modernorum diuersarum preparationum modos inuenire. Ita vt alij cum pulueribus: alij cum cibis et potibus: alij cum vnctionibus: alij q aliter multipharie multisq modis medicinalia: sed et medicinam laxa tiuam subent humanis corporibus applicare q gal. ⁊ auicen. ⁊ alij peritioribus non placet ex eo: quia natura impeditur a diuerso ⁊ potissime qz occurrit per eam in operatione obuiatio nature commune in opposito qđ est: quia membra ex parte ad se trahunt ex cibo alimentum ad circūfer entiam: et ex parte humorum trahitur virtute medicine ad centrum: et quia ad huiusmodi transgressionem se excusat asseritur semper istam ob uiationem fieri in corde quod nutritur pro eo quia membrum: vt dictum est ad circūferentiam alimentum trahunt et super remanentia a conuer

hic habetur ppietates vini.

sione sua quoniam in quolibet membrum hanc expulsuā ad vasa euacuationum transmittit et dux forte istius secte est macrobius qui auctoritate plurimū iussit pillulas aloeticas sero post cenā imediate offerri et ego tēptauī et reperi iuuamentū et nō nocumentū. Et quidā in medio cibi gratū aloes recipiūt ad cassiam fistu. et statim recepte supponunt cibū et operatio bona et laudabilis sequitur. Et vere medicine que nō sunt violēte et sunt tarde opationis et modice extensionis vigozant et meliozant si sumantur cū cibo. Redeamus ergo et dicamus quot modis cōfectionū sunt de vinis et vsus earū secundū rationē est de excellētioribus. Medicine quibus potest medicus se iuuare ppter delicias i quas venit nris tēporibus in derelictionē antidotoz antiquozū et nos cū benedictione dei de cōfectionibus ipsius icipiamus. Adiciamus sup hoc canonē generalē quem expedit quēq; artis medicine artificē pre oculis semper habere in omni medicinaliū applicatione: vt videlicet de noibus et causis egritudinum et potestatibus rerū singulariū sit instructus vt sciat medicare rationabiliter et suum iudiciū operi applicare cū cōditionibus generalibus que ad hoc requirūtur: vt videlicet noverit discernere inter naturas cōplexiones: regiones et tempora: et cōsuetudines: et etates. Et inter hos effectus qualitātū elementalīū actiuarū: et passuarū: et huiusmodi: sine quozū cognitione panē et carnes comedere sine scientia medici habet dubietatē quare cōsulit vnicuiq;. Ne presumat aliquod medicinale offerre nisi sit medicus vel de periti medici cōsultatiōe qm scdm Gal. error in medicina est pro eo qd sit in subiecto nobiliori: et vt plurimū nō de facili recipit correctionē. Alterius aut habeat pūssio vt vas sit ligneū et de bono ligno et mundū ab his supfluitatibus et stiptibus in quo vinū introducitur consiciendū: et sit vinū expresseum de vuis bene maturis et mundificatis a corruptione ne propter maturitatē transeat in acetum. Et modus confectionis seu excozporationis rerū que vino admiscentur est triplex. Et melior modozū est qd res ipse decoquatur cū aliqua quantitate musti et spuma remoueatur et hoc donec de musto sit tertia pars cōsumpta et quiescant per noctē et mane per collatozū ligneum distilletur deinde cū quantitate cōuenienti ad saporem alterius musti permisceat: et ponatur in vase et cooperiatur os vasis cū scutella: et ab vno latere aliquantulū subleuata et obseruetur sic: donec deferueatur deinde bene cooperiatur et cū oportūm fuerit recipiat ab illo. Alius modus est qd recipiant res sue virides sue sicce. Si virides aut recentes nō inueniant cōquassate in saculo de lini ponatur cū musto albo in vassello et tandūdem eiusdem musti bulliat et dispumetur et predicto vino misceatur: et cū clarificatū fuerit ex ipso recipiatur. Alius modus est et fit in momēto et omī tempore cum igne et talia vina recipiūtur: aut per se: aut mixtum alterius vini vel aque sicut facit. Et quia naturaliter vinū vt diximus recipit oēs imprefiones saporis: atq; odoris: elaborandū est cum ipse poterit qd res ipse de decoctione facere possunt cū vino imponitur ne in his vel eozum aliquibus faciant imutationē fortem. Tūc adde musto mel vel zuccarū in debita qritate qua excessus ille rerū occultet scdm meliozē extimationē vel si ex cautella precessit: nec possit aliter obuiari temperet illud cum eo qd remouet delectationem eandem vt si supersit amaritudo vel acetositas temperet cū dulci et sic de similibus. Et si nimis erit calefactū in frigide

Nota bñ
qz in mul
tis exptū
et a mltis

Triplex
est mod⁹
pfectōis
vini.

Ali⁹ mo
dus.

fur et sic cōtraria cōtrarijs rectificentur. Memorandū vero q̄ interdum quedam vinorum cōfectiones oportet ad ignem fieri vt diximus aut qz aliter fieri nequeunt vel quis facta non inueniuntur et necessitas non patitur. Tempus expectationis est q̄ quidem hermetis filij appellauerunt ignem solem et quidam calorem naturalem rerū vitaliū. Et dixerūt eorum aliqui in quibusdam eorū secretozū libris q̄ illud quod operatur calor solis in visceribus terre in mineris in centū annis potest etiā fieri per ignem de vino. Ignis autem facit acquiri aut detegi rebus quibus applicatur alias et alias proprietates et totum nature opus non est occultum deo. Et dixit quidē q̄ de subtilibus que sciūtur ab hominibus nimis est: ergo et quando expedit cum igne aliquid fieri cū cautela quoniā in administrando illum rebus excoquēdis nō est parua pars sollicitudinis: et inde est q̄ pauci quis comedunt frequēter et sepe vituperantur et quidem non auertūt hoc in multis que per ignē sunt magisterijs et ideo in pluribus deficiūt atqz decipiunt eorum examinationibus.

Uinum mirabile pro melancolicis.

Vinum mirabile pro melancolicis cardiacis ex adusta colera laborantibus presertim in vīs epatis vinaris et venarū et pro naturaliter colericis: tollit em̄ tristitiā et inducit leticiā et facit hoīem cōposite rōnis et totū cor colerici hoīs in melius disponit et icine ratōes humorū rectificat: valet p̄tra oēs q̄rtanarios ex adustioe patiētes et facit vtētē eo bonū sanguinē habere laudabilē habitū sc̄z aīe rōnalis dispositionē reiuuenescere mutu dei. Cui⁹ hec recepta. Recē. buglosse mūde ab iteriozib⁹ medullis. lib. i. sene lib. i. rosarū rub. florū boragi. et buglosse. añ. lib. i. cōquassat et ponat i sacculo q̄ ponat i vase capiēte tres sarcinas asinoz et habeat recēs mustū expressū albū et medietas eiusdē musti cū dictis reb⁹ ponat. Alia medietas imediate bulliat et dispumet quo facto i vase p̄dicto ponat et tali vino repleatur. Et cū clarificatū fneit p̄ totū annū maxime vere hyeme et i vsu habeatur autūpno. Sed quādo est p̄ custodia et regimine sanitatis non ponat sene: sed bene ponitur albi et rubei. añ. 3. i.

Uinum cordiale:

Vinum cordiale est proprie vinū borraginātū et vinū de melissa et vinū de speciebus. Uinū vero borraginātū siue buglossatū valet pprie cōtra cardiacā maniā et melancoliā et tremorē cordis et mundificat sanguinē et malas aufert suspiciōes et vtile est in omni specie cōpositionis scabiei et lepie additēs leticiā et inclināt ventrē ad lubricitatē et fit q̄ in lib. i. ipsius ponitur musti lib. viij. vel. xiiij. et bulliātur donec resideat et clarescat et pprie cōfortat regitiuā virtutē. Et quādo succus eius clarificatus bibitur cū vino purificat sanguinē et non indiget dulcoratione qz talis succ⁹ dñcis est. Uinū buglossatū secundū macrobium fit q̄ radix buglosse bene munde mittat in vino donec virtutem et saporemumat ipsius et assiduetur: bibere quoniam humores melancolicos et adustos educit per vrinam et rectificat cerebrum in effectum fumositatis melancolie: et ego addo q̄ dementes et

fatuos quos ligari oportet sanat et ad sensum et discretionē reducit. Et testis sit cōscientia michi: quia vidi liberari quandam dominam de vbe que frequenter ex quacūq; ira vel melancolia efficiebatur fatua loquēs verba vituperosa: ita q; oportebat ligatam teneri in domo sua donec furia illa cessaret. Et fuit scitum huiusmodi remediū ex doctrina cuiusdam peregrini qui peruenit ad domū illius elemosinā petens.

¶ Sequitur de vino passulato.

Vinū passulatū sic fit: pro qualibet sarcina bi-
ni ponatur passularū pinguiū sine arrillis pistatarū. li. ij. et bulli-
ant in aliqua tēitate musti et supponatur aliū musto et in vege-
te intromittatur et in. xij. diebus erit clarificatū et est bonū odo-
riferum: et oportet frequēter misceri cū est in vegete: et cū clarificatum
fuerit recipiat de eo maxie in hyeme: et est vinū sensū et decrepitorū et me-
lancolicorū et fleumaticorū et precipue mulieres impinguat: lenit pectus
et cōfortat stomachū et addit in substantia epatis et cōfortat ipm pprie
et calefacit sanguinē et resistit putrefactioni et mouet de nauseatione et
mollificatione stomachi que accidit ex corruptione ipsius: et est bonū in-
tussi et asmate et lubricat ventrē naturaliter et stringit lubricitatē acci-
dentaliter sicut lienteriam et similia: et conforat pprie digestiua retē-
tiua et expulsua: et valet cōtra sincopim et contra timpanitē et quādo
est potissime in eo fleuma et pambulatiua humiditatē seu aquositatē cō-
sumit et vsus eius prohibet nasci in corpore apostemata si deus voluerit
et quia assiduatur illud non poterit videre excrecere in corpe suo egritua-
dinem fleumaticam.

¶ Capitulum de vino laxatiuo.

Vinū autē naturaliter laxatiuū fit: hoc
modo scindatur vitis per longū et trahatur medulla ex
ea in aliqua quātitate et impleatur scamonea vel ellebo-
ro nigro: aut esula vel alio forti laxatiuo et stringatur vi-
tis et ligetur sicut quādo inseritur et transibit liquor p-
ducendus ad generationē vuarū per locū illū et inficiet
illis et fiet vva laxatiua et vinū laxatiuū. Sic quoq; fiet
in primis. Nam paladius in libro suo de agricultura docet facere alia la-
xatiua cū frequenti adauatione de sepo caprarū. Et similiter docet face-
re rosas albas nasci virides vel azulas per eundem modum ponendo co-
lores in medio stipitis plante rose. Et modus iste est de excellentioribus
operibus medicine secundum genus laxatiuorum de quibus fieri potest
quoniam malicia illarum rerū alteratur tantū per recessum virtutis earū
a substantia que faciunt operationē sine nocumento: licet magis pigre et
hec est nobilior excozporatio medicinarū q; fieri potest et pauci sciūt hoc.
Et inuenta est iam vva cuius quodlibet granū mouebat sellam vnam eo
reputabatur ad miraculū et per triduum similiter: nec est forte nec ad-
mirabile scienti illud. Et qui scit naturas et potentias rerum simplicium et
habet ymaginatiua fortē in opere natura facit mirabilia. Et etiā quādo
in aqua vel in vino trāsibit virtus laxatiui vt pruna sicca vel vve pas-
se et moxentur in vino donec turgescant et lauentur vino et recipiantur

et laxant: et qui nesciunt magisterium mirantur. Beatus ergo ille medicus cui deus dat scientiam et intelligentiam quoniam est quasi nature socius et non ab re tantum est. Quod est in scientia salomonis siue sapientia hominum medicorum et. et enim creauit illum altissimus: sed horum multi sunt vocati pauci vero electi. Quoniam scientia medicine iam est reducta ad opinionem emothoicorum de quibus oster dicit cinothomia autem vniuersa contemplatur. Qui enim plura singularia ad vniuersale reduxit melior iter eos habetur. Idcirco bene diffiniuit quidem dicens medicina est scientia que nascitur: deus autem benedictus scire et intelligere ac operari nos facit ad beneplacitum suum.

De vino citoniorum:

Vinum de citonitis secundum dyascozidem inquit fit ex citonitis: vinum quod ydromel grece appellatur ex multis compositionibus. Hic vtilior est post caniculares estus quocumque ex nonis vmbribus aqua celestis infunderet mundo vase suscipiatur et in vmbra posita sepius quiesca coletur. Citonia vero iuxta maturitatem senibus alijs feminibus et lignis interius purgatis et in parua frustra diuisis aqua eisdem immergatur et tandiu cum ea relinquatur scilicet donec succus eorum transisse videatur in colorem vini lento igne fumo bulliat et expumetur et reponatur in vase bene clauso et post septimum mensem pro vino vti licebit ad omnia corporis vicia que stiptica virtute indigent adiuuari sicut dissolutionibus et membrorum defectibus et sudoribus dyasoreticis et omnia membra principalia confortat et stomachum et eius vomitum voluntarium naueam et fastidium remouet valet in omnibus fluxibus et in calefactione epatis et rectificat ipsum sanguinem reicientibus subuenit: et cum vomitibus et cibum a diuina digestionem fumum salientem ad caput reprimit. Ante vero cibum retentiuiam seu contentiuam iuuat et substantiam intestinozum confortat et motionem eorum sedat. Et vsus eius leticiam inducit et conuenit omnibus etatibus et complexionibus regionibus sua proprietate secundum Hui-cennam: et sitim sedat et bonum colorem facit apparere et valet in debilitate reni et confortat ebrietati et comestationi nimie prodest conalescentibus verum nimius vsus eius inducit opilationem et valet in corruptione et mollificatione stomachi: et est bonum ethicis et ptiscis inquit alit alubonius. Quando multiplicatur pluuie in vere et in hyeme parantur morti homines et eorum via euasione vti rob citoniorum. Consimiliter potest etiam fieri suo modo vinum citoniatum assatum excoctum calidum imponitur in eo et permittitur in eo aliquantulum permanere et bibitur et dicitur supplere necessitate vicem vini predicti.

De vino rozismarino.

Vinum rozismarinum. id est de roze marino. Inquit enim actor. Cum essem in babilonia accepi cum multa sollicitudine et precum substantia a quodam antiquissimo medico saraceno virtutes rozismarini quas secreto rabi quasi nulli debere communari retinebat et dixit quod de excellentioribus operibus eius cum vino deinde cum balneo: deinde cum electuario: deinde cum sit ex eo oleum quod

Tractatus

est in effectu balsami: et vinū qđ sit more aliorū. Eius proprietates sunt mirabiles: nam ipm est vtile in omnibus egritudinibus frigidis et rectificat appetitū: et confortat sua aromaticitate qua aia dilatat et sua stipticitate qua substantia ipsozum aggregat et fortificat omnia membra et nervos qm lauat ex eo facies reddit eā pulchrā. Et si caput lauetur ex eo nō cadunt pili imo multiplicantur. Et vltus eius preseruat pprie ab antrace et ab huiusmodi malis pustulis cōsumit flegma et melancoliā: et confortat pprie substantiam cordis: et hoc facit acquirere ac cōsequi iuvenescencia. Et forte qđ assiduauerit eo nō putrefiet corpus ei: et cū abluitur os ex eo reddit odoriferum et consolidat dentes: confortatq; gingivas et cancrum sanat. Quando lauat cū eo cancer: et fistule: et hmoi vulnē radessicat et rectificat eo. Et quando qđ ex longa infirmitate infirmus siue debilitatus panē asini in eodem vino frequētauerit comedere rectificat appetitū et confortat eius membrum debilitatū: et cū aqua pluuiali pprie decoctionis eius florū temperatū assiduatū rectificat p̄sticos et ethicos: et est secretū et valet dictū vinū in quotidiana et liturgia et quartana: et valet in cardiacis passionib⁹ cordis et nausea et dissinterijs et fluxibus. Item et quod de excellentiorib⁹ operibus eius est vicariū tyriace cōtra venenosos cibos et venenū: et est tutela magna tam in potu quā in cibo: et cōfortat virtutem debilem regitiuam. et est potus pprie paraliticis et tremulosis et relaxationi neruorū confert et podagre paulatinē. Et in summa cōfert oībus mulieribus pprie humide complexionis et rectificat earum matrices et prodest ad conceptū. Et sit electuariū ex floribus rozismarini et melle desumpato scđm qđ mel rosatū: et est mirabilis vsus eius ad omnia predicta. Et sit stupha ex illa herba ex floribus quod dicitur balneum vaporosum mediante calore et est balneū vite et mors senectutis quoniā assiduatio eius facit renouari: vt aquila iuuentutē suā assiduantes balneo ipso: et est secretissimū et sit ex eo oleū sicut mel qđ gerit vicem balsami: et est res archana. Cuius magisteriū hoc est impleť amp̄phora vitri floribus eius et clauditur cum panno duplicato cerato. Aut cū cera et cooperitorio: ita qđ nō respiret et sepelitur in arena vsq; ad medium et moxetur hic per mensem vnū vel plus donec flores dissoluātur in aqua: et separetur aqua illa pura et ponatur ad solem per quadraginta dies et inspissabitur aqua illa ad modū balsami confortat enim cor cerebrum et ad totū corpus valet: confortat debilitatē neruorū. Remouet pannos et maculas faciei seruat iuuentutem et patitur experientiā balsami qm gutta eius super aquam posita petit fundum et stabit: et si ponatur gutta eius in sero in oculo non tantum delet maculas: sed omne malum sanat si tribus vicibus vteretur. Amplius res experta est qđ aqua vite siue ardēs que est facta de vino in quo remolita fuerit dicta herba curat flegma salsum scabiem cancrum et fistulam que nō possunt aliter sanari. Et si fuerit et residerit dicta herba et flores: et ea si inungantur manus vel membrum paraliticum frequenter: vel ad calorem rectificatur et quandoq; sanatur. Sunt et alie operationes singulares que hic propter operis breuitatem obmittuntur cum sufficiant que dicta sunt.

**Vinum contra opiltionem
Splenis epatis & ptericiam.**

Uinum contra opilationem splenis et epatis
et ycteritiā: ponantur in eo folia et radices citoree scolopēdrie
endiuię et modicū absinthij et facta bullitione vel bona calefa-
ctione ponatur ipsum vinum in sacculo et reitretur ad modum clareti su-
pra predictas herbas et si indigeret aliqua dulcoratione propter ama-
ritudinem ponatur aliquid passularū: aut zuccari seu liquiritie et hmoi:
et est mirabile in hoc casu. Et iuuamentum quidem vinorum augetur et
minuitur secundum bonitatem ligni vasis et maliciam. Unde est quoniam
conseruatum in vase thamarisci confert valde spleni.

De vino barbarico.

Uinum barbaricū ad sanandus plagas solo-
potu. R. de caulibus rubeis et de vrticis barbaricis de carbo-
nibus de canapi et anathassa: aut de radicibus rubee maioris
ad pondus omnium aliorum et hec omnia siccantur ad umbram: et post
pulueriscentur et ponantur in sacculo: et sacculus in vino bullienti ponatur
et dimittunt sic esse sepe sacculū ducendo per vas et bibatur de illo
mane et sero ad pondus. ʒ. iij. vel parum plus. Et supra plagā ponatur
linteus subtilis et folium caulis desuper et curatur et sanatur et hoc pro
delicatis. Pro alijs vero datur de puluere quantū digitis tribus sumi
potest in vino vel ouo et facit eandē operationē et cū his vulnera intrin-
seca et extrinseca sanantur quasi diuina operatione. Oportet tamē medi-
cū metiri complexionē vulnerati et eius consistentiā vtrū vel de murmu-
re vel febre habeat tunc autē non est ita secura ista operatio alias indif-
ferenter operarentur qui sciunt et fiunt vne iuuatiue et pruna laxatiua et
huiusmodi fructus siccī qui reuolutione pellis corrugata humiditate cō-
muni bibitur returgescent. Et sit quod ponatur vne passate in meliori vino
albo quod habeatur et turgescunt et implebuntur vino illo. et cōmiscebi-
tur medulla vuarū cum vino illo et fiunt vne quasi noue et in sapore erūt
saporis illius cuius est vinū. Et si ponantur ipse vne vel pruna aut ficus
in vino vel aqua in qua euacuata sunt aliqua laxatiua implebuntur humo-
re illo laxatiuo et acquiratur eis virtus laxandi secundum genus ex cor-
poratorum in predicto liquore.

De vino extinctionis auri.

Uinum extinctionis auri. Hoc vinum habet
proprietatem magnam in conditionibus multis quod taliter ope-
ratur. Extinguatur lamina auri in bono vino. xl. vel. l. vicibus
et dimittatur clarescere et diligenter coletur et conseruetur habet om-
nem virtutem confortandi cor desiccatur superfluitatem omnium aliarum
superfluitatum a sanguine et illuminat substantiam cordis et spiritus sua
soliditate et sua claritate confortare et suo temperamento temperare et
preseruando sanguinem a comestibilium corruptione mundificare et sua
grauitate superfluitates ad partes expulsionum inclinare et iuuetutem
conseruare et virtutes numeralium preseruare facit in earum operibus
et proprie soluit vrinam denegatam et sanat epilepticos et insensatos et
confert elephanta crossis. Et multi modernorum de nobilibus et maxime

Tractatus

de prelatiis faciunt bullire petias auri in coquina eorum sumēda. Et alii qui recipiunt in panellis cum electuariis. Et alij in limatura sicut in confectione q̄ dicitur dyamargariton in qua intrat vtriusq̄ auri scilicet et argenti limatura. Et quidā nituntur tenere frustra auri in ore et saluā deglutire. Et quidam alij conuertunt in aquam potabilem et sufficit in modica sp̄ritate. Et est ipsum vinū preternatium sanitatis et prolongationis vite vt difficile sit credere. Et quidā aliter et aliter diuersis respectibus sicut dinerse sunt hominum considerationes. Et quidā assiduuntur tenere in ore. Et si faciūt propter rationem non tamen hoc agunt ab his similitudinē veritatis. Nam compertū est q̄ tenere argentū in ore tollit sitim et corallus in ore retētus confortat stomachū et ipse quidē corallus suspensus ad collum ita q̄ pendeat versus stomachum prohibet stomachi conurbationē. Et expertus sum q̄ appositum iuuat et depositū deficit iuuamentum. Et si apponitur iuuamentum redit. Et breuiter omne vinū suscipit virtutē et operationē rerum que exiutuantur in eo scdm̄ modos iam dietos. Et ad ista capitula multiplicanda sufficit ingenium boni artificis et scientia simplicium. Et aurū quidem verum est res perfectissima temperamento equali compositionum in tali proportionē elementaria virtutum cui decompositū non est simile et propter id quod habet de virtutibus et proprietatibus a natura insunt ei ex influentia celi scilicet virtutes anime qm̄ scissura facta ex eo non tumescit et propter perennitatē sciētia est quasi stella celi qm̄ ipsum est impassibile neq̄ obūbratur neq̄ dissoluitur et alteratur et est quasi miraculū in via nature cum sit res cōposita et elementaris. Confortat insuper et sincerat sup̄ omnia substantiā cordis et mīneras vite. et palliat lepram et refrenat illam propter: quorū operū effectus non reperitur nisi in vero auro puro de minera creato iussu dei. Ideo fallunt in hoc alkimiste. nam et substantiā et colorē auri faciunt nō tamē virtutes predictas in eo infundunt. Immo aduertendū q̄ quando recipitur qd̄ sit de auro dei et non de opere manū hominū. Nam illud propter res acutas et extraneas a natura humana q̄ in eius sophisticatione inueniuntur et ingrediuntur noceret cordi plurimū et vite. Et de bene dictus creauit illud ad salutem humanā videlicet ad necessitates eis ministrandas opa charitatis moderato vsu. Sed ipsum propter ipm̄ vsu immoderatū et priuatum et modum inq̄ conuertere tota die molitur vanitas hominum q̄ thesaurisunt et ignorant cui congregant ea.

Uinum rasperatum.

Vinum rasperatum id est linguam quadā stipicitate mordens et est prouocatiuum appetitus villos stomachi congregando propter ponticitatem et membris ex calore dissolutis potissime in estate et colericis et sanguineis est medicinalis: et sit q̄ ponantur aliquę vīe acerbe cum maturi qm̄ vīe pistantur. Vel quod melius est referuentur vīe et pistentur cum rapacis in aliqua quantitate et inmitantur vegeti cum musto et trahetur. Aut mustū illud a succo et rapaciarum et granorū vīarū que sunt acetosa cum ponticitate que etiā stiptica sunt cum ponticitate alias stipticitate.

Uinum contra obliuionem.

Unū ad memoriā reparandā & extra obliuionē. R. 33. 3. i. piperis longi galāge. añ. 3. iij. gariofilis cubebe. añ. 3. f. nucis indice. 3. i. & f. fiat puluis & liget lēte in sacculo et ponat in vino lib. viij. bulliēt extra ignē et cooperiat ne respiret & pmittatur clarificari & cū op^o est assidue tur nec sacculus deint^o remoueat valet etiam ad calefaciendū infrigidatos & humidos desiccādos et cōtra omnem viscraā sēumatis & ventositatē.

Vinum quod iuuat stomatichos & melancolicos.

Vinum in quo .x. 3. epithimi bullite fuerit vel esule per noctē mane colatum et bullitum stomatichos & melancolicos iuuat.

De vino eufrasie pro oculis.

Vinum eufrasie ad oculos ponatur de ipsa eufrasia in musto et fiat vinū eufrasiatum. Cuius vsu oculi senum reiuuēscunt & aufert impedimentū eorū defectus visus ab omni homine de quacūq; etate sit in habitudine sēumatica pprie siue pingui: et est enim q̄ permansit nichil videns per longū tempus & in fra annū restitutus est ad visum vsu ei^o. Ipsa enim herba calida est & sicca & habet hanc proprietatē. Et quando puluis eius comedit cum rubea id est cū rubea parte eius facit idē. Vel de puluere recipiat cū vino & sup sunt testes fide digni & credēdi q̄ fecerunt in seipsis et qui nō poterāt legere sine ocularijs et legere postmodū absq; illis in litterā subtiliorem. Sed vsus vini eufrasati nō habet par in p̄ficiendo. Et si nimis esset vinum forte tēperetur cū aqua feniculi. Et si opus est addat succara alba.

De vino enule campane.

Vinum i quo steterit enula cāpana p triduum mirabiliter visum clarificat. Vinum cuius tertia pars aq̄ rosarum in quo remollita fuerit tuchia prius ter decocta p diē naturalem aut de aloē dissolutum fuerit cū modico zaccaro collirizatiū abstergit & mūdificat cathicias oculorū cōfortat et clarificat visum & nō pmittit humores fluere ad oculos & flux^o disipgit & lachrymas pstrigit.

De vino salmiato.

Vinum saluiatū diuersi diuersimode faciūt qm̄ aliqui suspēdunt fasciculū saluie in vascello. Alii q̄ coquūt: sed quocūq; modorū fiat ita q̄ nec corruptū: nec alteratū: sed si in sua permaneat bonitate mirabilis est vsus eius in remollitiōe gingivarū et dolore dentū ex cōmotiōe & p̄cipue oīm neruorū & neruosoꝝ mēbroꝝ & cōfortat mēbra lapsa debilitata ppter abundantia aquosi sēumatis sicut in paralysi et hmōi. Et tēperauit in multis habentib^o dolores & p̄tractiones spasmosas aneruoꝝ cū vinctiōe vini decoctiōis eius & aliquoties libreti sunt & est res certa & melior q̄ inueniatur in hoc casu. Et valet in epilētia prope ex causis stomachi et matricis qm̄ sunt loca neruosa.

De vino absterisionis faciei.

Vinum absterſionis faciei et manus diſſoluatur tartarū vegetis albificatū in igne et diſtillatū per ſiltrum. et cōgelatum in bono vino greco permittat donec clarificeſ et de eo lauent man⁹ aut facies ⁊ nō tã gatur donec exſiccetur. Et tunc iterū lauetur cū aqua. Item facit vinū in quo ſic eſt diſſoluta clara oui donec ſit currens ſed expedit renouare omni ſecunda die. Uſus autem huiusmodi abſterſionis retrahit cutem ſubtiliat pellem ſanguinē ad ſupficiem perducit corrugationes cutis auferit.

De vino ꝑſopico.

Vinum ꝑſopi virtutem habet diureticā diſſol uendi conſumēdi et attrahendi. ꝑonatur de ipſo vino ꝑſopa to de liquiti. Eſt enim proprie vinum ſenum et potus eorum. Valet in tuſſi humida et epilentia et multotiens uſus eius ſanat eam maxime in pueris. Et omnia loca humoſa ſi lauentur cum eo deſiccant et ſanat: ſicut eſt pulmo et matrix et aperit vias vocales et facit vocem claram. Eſt enim herba calida et ſicca. Ad idem valet vinum liquiricie ⁊ ordei mundi. et conſert aſinati. Item vinum limphaticum cum quo diſſolute ſunt penidie de ſero in introitu lecti receptum aperit pectus ſtrictum habilitat ad reſpirandum: conſert tuſſi et maturat catarros. Item dictū vinum ꝑſopi aſſiduatum ſanat ydropicos et caducos proprie pueros.

De vino confortante omnia membra

Vinum confortans omnia mēbra ꝑrincipalia et ſanitatē eorum conſeruans ſit de zizibere albo. 3. i. cardamomo domeſtico. 3. ij. cinamomi. 3. i. macis. 3. ij. coriā dri ꝑparati. 3. x. roſarū rub. 3. i. colatū et clarificatū in mūdo vaſe ſeruet et vſat.

De vino ad confortationē totius corporis.

Vinū aliud ad confortationē totius corporis ſit decubebis garioſilis zinzibere optimo aſi. 3. ij. paſſularū. 3. i. bulliantur in optimi vini. lib. iij. donec veniant ad duas et cū hoc ponatur bullire aque roſis. 3. iij. et zuccari: et bibatur ex eo mane. 3. iij. vel minus. Uſus autem eius confortat cerebrum et virtutem animalem compoſcit reuma frigidū ꝑambulatū et conſert omnibus ſenibus et valet contra ſincopim et lippotomiam id eſt defectionem cordis cum malefactione membrorum et ſtomachi frigidity et indigeſtione conſumens ſuperfluam humiditatem derelictam ex fructibus ſeu nutrimento non diuiſam: et rectificat colorem faciendo cibum diſgeri et fieri bonum ſanguinem et contra ventoliſtatem et actiones matricis ex frigidity: vel ex nimia humectatione dum naturaliter ꝑriuantur a conceptu ſi bibatur vel ꝑeſſariſetur. valet etiam contra vomitum et contra lienteriam et omnem indigeſtionē. omnia ſpiritualia membra confortat. Et eſt vtiliſſimus uſus eius cōualeſcētibus egritudinibus cronicis et frigidis in quibus ꝑrincipalia membra ſunt inſtigidata atq; defecta: et eſt tyriacavite et conſert tuſſi et pectori.

De vino feniculato.

Vinum feniculatum fit proprie de semine ei⁹
valet contra caliginem oculorū excitat ventrē dissoluit ydros-
picum et cacesiam et ego probavi in pueris et inueni verum.
Obulat venenis vel cibis malarum qualitatū et contra tussim et pul-
monis causas. Multiplicat lac ⁊ sperma: ⁊ quando fit cum radice ipsius
iunat nescisim ⁊ medetur egritudinē vesice quoniam purgat materias ⁊
soluit menstrua. Et vinum quidem proprie de eius semine tollit nauseā
et sedat lateris dolorem: ventositatem expellit digestionē confortat opi-
lationem propter sui amaritudinem aperit. Splenis et epatis et viscerū
dolores placat.

De vino anisato.

Vinum de aniso aperit opilationes meatuū
et viarū interiorū et preseruat a colica et ventositate ⁊ re-
ctificat digestionem et eructuosam acetositatē tollit vsus ei⁹
et proprie competit mulierib⁹ quoniam aperiendū poros et subtiliando
sanguinem atq; calefaciendo multiplicat lac aquosum: et quando zucca-
ratur est melius et tollit dolorem renum. Et initio quidem renum et vē-
tositate et arenulis non inueni festinus remedium ꝑ acceptio siue vsus
istorū electuarioꝝ ante comestionem: scilicet dyaniis et diadragan-
ti: nam statim faciunt dolorem quiescere: et mundificando renes adducit
arenam per urinam. Et ipsum quidem vinum potest fieri cum igne et si-
ne igne.

De vino senescentium.

Vinum senescenti. hyemali tempore balēs mul-
tum melancolicis et fleumaticis renes et totum corpus calefa-
cit cruorem emorroydarum tollit: cibum digerit: et bonum co-
lorem facit lumen acuit: canos capillos retardat mentem confortat ⁊ in
opilatione valet vt yerapigra preter q̄ amarescit nec laxat. Quod vinū
sic fit. Reci. spice cynamomi carpobalsami xlob. masticis .3. ij. liquiri. pas-
sularum. aſi. 3. 6. zuccari quod placet et potest fieri sine decoctione pres-
terq; in musto in modum nectaris ponendo species in sacculo i colatorio
et reiterare vinum calefactum donec dissoluatur clarum et virtutes spe-
cierum exiuntur in ipso quod scitur per gustum: ⁊ hic est melior mo-
dus.

De vino estiuo.

Vinum estiuum. i. proprium in estate lumen-
dum est proprie vinum rosatum. Et potest fieri cum musto de
rossis rubeis sicis sicut vinum buglossatum et fit lenius et ci-
tius atq; melius. Et sufficit talis modus videlicet in vino potissime ru-
beo si permittatur in amphora hora comestionis de aqua rosata quantū
placet sapor et odor et bibatur refrigerat cor membra principalia cōfor-
tat et custodit membra ne dissoluantur eorum vsus a calore: et dissoluta
reſtaurat: valet contra putrefactionem in febribus proprie pestilentiali-
t. iij.

Tractatus

bus: et ipsum quidem vinum ponit tractatum in regimine sanitatis in co-
lericis: et tempore: et locis calidis. Et est medicinale quoniam valet contra lien-
teriam et dissenteriam et defectum contentiue et proprie temperatum cum
aqua pluuiali valet contra vomitum et syncopim. Valet contra dyazo-
sim. Et assiduatio lauationis dentium cum eo confortat gingiuas et os re-
dolet: facit bonum anhelitum et faciei lautio cum eo facit carnem soli-
dam et coloratam: et quando distillatur gutta eius in oculis acuit aciem
oculorum quoniam mundificat ratione vini et confortat substantiam ocu-
lorum ratione rosarum.

De vino ebulato.

Uinum ebulatum id est de granis ebulo-
rum et est laxatiuū decoquant grana ebuli quoniam sunt matu-
ra et proprie tpe vindemiariū cum musto et remoueatur
spuma ebullitionis donec de musto sit tertia pars sum-
pta et in nocte ponat ad serenū. In crastinū vero per cola-
torium ligneum vel per filterum quod melius est distiletur:
deinde recipiatur quantitas ipsius musti colati: et ponat
in alio musto donec placeat tibi color et sapor et mittatur
in vase et expectetur donec ea defervescat: et tunc clarificetur cum clarifica-
tione clare ouorum et in alijs secundum usum illorum quod preparant vina. Ita etiam
potest fieri de vinis veteribus si placet. Et est simile in operibus vino de
radicibus ebuloꝝ et magis delectabile: sed non sic operosum: et quanto
plus sit de virtute dictorum granorum et magis ad spissitudinem tendens
tanto magis erit laxatiuum et semper gustus probationis sit iudiciū in co-
miscibilibus huiusmodi confectionum et de virtute eius reperietur in p-
prietatibus ebuloꝝ.

De vino alberengi: vel allhelengi.

Vinum alberengi id est vinum de aristologia
longa: scilicet de pomis rubeis eius quod scilicet aliquos dicitur
solatrum rubeum: et tempus collectionis eius est tempus vin-
demiarum cum primo illa sint rubea sicut cerasa plena granis sic
cut grana ficuum et latent in folliculis et sunt boni saporis cum quadam
amaritudine et colliguntur et seruantur in filo per totum annum in foli-
lis suis et non putrescunt neque exsiccantur et cum adest tempus operationis
accipiuntur de illis pomis duo: aut tria: aut plura: et coteruntur cum bo-
no vino greco: aut alio bono vino: et colatur: et bibi: et confestim soluitur
retentio vrine quantumcumque difficilis sit et diuturna et educit mineram cal-
culosam de renibus et de vesica in maxima quantitate visibiliter ita ut ma-
nu colligi possit et interpaulatim vsus eius sanat ab huiusmodi passionibus.
Quod si diuturna fuerit egritudo et in senibus saltem cum hoc adu-
rio remedia et pauciores et leuiiores sustinent passiones. Et fuit tempo-
re meo cardinalis qui iam per quadriū vrine abnegationem passus est tur-
gidus ut vter desperatus nullis alijs sibi perficiendis medicinis de consilio
periti medici per potum vini huiusmodi soluta est vrina in quantitate ut im-
pleretur quasi conca vna. Ex quo solo experimento medicus ille cum pars

na scientia factus est magnus et diues. Et multis quidem deus scientiā dat magnam et aufert utilitatem ⁊ econuerso et hoc totum est: quia medicus dicitur abyssus multa.

De vino gramineo.

Vinum gramineum dicitur qd fit de radicib⁹ graminis bene loti. Vſus eius occidit lumbricos a proprietate purgat renes ⁊ vesicam de arenulis: aperit opilationes interiores epatis et proprie que sunt in meseraicis ex cruditate seu adustione et est qd principium in eo statim bibitum mitigat dolorem iuncturarum et podagricorum ⁊ artheticozum conuertit et deriuat materiā morbi ad vias vrine quoniam est radix diuretica temperata. propter dulcedinem que est in ipsa.

De vino contra quotidianam.

Vinum contra quotidianā quartanā ⁊ tertianā notham: et est digestiū et laxatiū: vt quod digerit educere bene possit. Recip. esule. lib. i. epithi. ʒ. vi. polipodij cinamomi passularum. añ. ʒ. iiii. mastice. ʒ. iiii. zedoarij gariofil. añ. ʒ. i. zuccare quod sufficit.

De vino fracto.

Vinum quod dicitur vinū fractum valēs feblicitatibus sine nocumento sic fit in tribus vel quattuor partibus aque bullientis posite in ampula ponatur pars vna vini et ampula ponatur in vase in aqua frigida ⁊ refrigeretur ⁊ secure bibatur. Hoc enim vinum aperit opilationes ⁊ ducit materiā morbi p viam ⁊ multū confortat. Et si nō biberit vinum naturaliter fermentetur panis cū vino loco aq: et vtatur eo et veniet ei appetitus bibendi vinum.

De vino dyamon valente ad generationem.

Vinum dyamon id est ad filios procreandos ⁊ retinendos in mulieribus pprie pinguib⁹ et frigidis ⁊ nō in uenculis. Recip. fesi. ʒ. iiii. ziberis gariofil. cinamomi. añ. ʒ. i. leuistici spice piperis albi. añ. ʒ. ʒ. galage. añ. carui. añ. scrup. ʒ. cū zuccaro fiat nectar ⁊ vſus eius sit proprie in hyeme et limphetur cum aqua passularum: vel liquare: vel cum aqua zuccarata donec commode colari possit quoniam est calidum valde.

De vino aqueo ad decipiendum infirmos.

Vinum aqueū ad decipiendū infirmos orificium ampute plene aqua digito supposito obturetur: ⁊ in tenēdo intromittatur in vas plensū vino rubeo ⁊ odorifero: et cum in fundo vasis locata fuerit digitus eleuetur: ⁊ ita teneatur diu sub vino: et cum extrahi debet simili modo cum digito supposito extrahatur et feruetur et erit aqua habens colorem vini cum modico sapore cum quo infirmus decipitur.

Tractatus

Uinum pringorum.

Uinum pringorum .i. de pringis qui est calatrapia est secretū q̄ vinū decoctionis eius addito zuccaro statim stranguriam soluit. Et proficit vsus eius in viā generatōnis et auget materiam.

De vino mellito.

Uinum mellitum sic fit. Permittūtur moxari vae dulces albe in vite ad solem eleuatis folijs donec passentur et tunc exprimitur mustum ex eis et reponitur: et quiescit dulcissimū ad spissitudinem tendens. Quam dulcedinē suscipit ex magna digestionē a sole facta et est nutritibile et generatiuū crassificet et delectabile: maxime tempore hyemis. Et quidam aliter bulliunt passulas in vino bono in aliqua quantitate donec fiat bene dulce: et reponitur in vase vbi mustū poni debet et addunt passulas pistatas et virtus earū trāsit in vinū: et ipse vae resident cū fecibus: et vnusquisq; modus est bonus.

De vino gariofil.

Uinum gariofil. tantū cum suspensione gariofil. in sacculo positorū pendent in musto infra vegerem: sed est vinū nimis desiccatiuū: et habet virtutē dissoluedi: cōsumēdi: desiccādi: et attrahēdi: et valet cōtra asma ātiquū et tussim senū putredinalē et cōtra epulētiā et sincopim et cōfortat digestionem et retentiā et facit anhelitum odoriferum zuccarū autem et liquiritia minuunt de siccitate eius.

De vino aromatico.

Uinum aromaticū fit per suspensiones rerū aromatizabilium suspensarū in sacculo in vase cōtinentē vinū vel mustum. Et erit odor et vtilitas secundū genus rerū aromatizabiliū siue frigidatū siue hoc siue illud.

De vino granato.

Uinum granatū est duobus modis aut in colore granorum granatorū: et illud fit aut per cōmixtionē vuarum nigrarum ad albas: aut fit per cōmixtionē et cōuersationem musti super vnas iam expressas et morando cū eis per tridū postea extrahendo sic fit cōmuniter in prouinciis: et est bonus modus et sūt frigidiora vina et magis cōfortatiua et meliora pro estate quoniā habet frigiditatē et stipticitatem qua cōfortantur mēbra et extractiōe illa sup racemos a granis corticibus vuarū qui frigidi sunt et stipticitatē faciūt. mora ergo operatur vt contrahatur de virtute illorū et iunisceatur vino. Fit et alio modo vinū granatū de vino albo quod est vinū medicinalē: et proprie vinū pro estiuo et estuantibus et laborātibus de calore et calefactis: et distomatit lyntericis et colericis: et oportet q̄ recipiant mo

derato vsus: et quando etiam q̄ diu necessitas requirit et de cōsilio periti:
et ita obseruandum est in qualitate et re medicinali vt dixi quoniam res
medicinalis est habens mēsuratiōē secundū morbi extēsiōē ⁊ remissiōē
nē. Sumātur ergo grana granatorū pprie magnorū: et fiat de eo sicut di-
ximus in vino de granis febulozū et illud secundum me pre ceteris alijs
modis colando et tenco meliorem. Et quidam seruant poma granatorū
et cū volūt ieiuno aut in comestione vtī vino cū virtute granorū exprimūt
grana per lintheū mundū in vase: et iponunt vino bibendo sicut placet.
Et melior modus est conseruare poma q̄ succum in ampulis quoniam in
ampulis de facili recipit corruptionem. Verum ad vtrūq; remedium vt
in sua per totum annum seruetur integritate. Super vino autem grana-
torum posito in ampula seu phiala vitri superponatur oleum colophias-
le in altitudine trium digitorum et sine corruptione seruabitur. Poma
autem exsiccantur ad solem et cum exsiccata fuerint in aqua feruenti su-
bito immergantur et extrahantur ab ipsa aqua et ponantur in loco non
humectofo et a corruptione remoto isto modo sine dubio conseruantur.
Sunt et alij qui tota estate singulis diebus mane ieiuno stomacho come-
dunt vnum vel medium pomum granatum et superbibunt mensuram op-
timi vini et expectant a cibo vsq; ad conuersionem eius et dicunt preser-
uari a febribus pestilentialibus estuositatibus epydemia et aeris corrup-
tione et non posse coleram augmentari. Et ego laudo hunc modum pro-
pter delectatiōē que est in actu vtroq;. Et iste modus intrat regimen sa-
nitatis cum his que habent fortes stomachos et sunt parati ad egritu-
dines calidas et putredinales desudatiōes et variolas et qui timent cor-
ruptionem aeris et ignis et pestilentie. Et quidam puluerisunt de zucca-
ro et recipiunt grana cū cocleario et est bonū et valet vsus eorum. Vno
vinizatum quod est multo melius quoniam ipsum vinum est in numero
eorum que est cibus et potus et attingit preter hoc ad sanitatis preserua-
tionem. Sed vsus exsiccantiū homini sano est nociuus cum acetum reci-
piatur per viam medicine non per viam cibi. Et ego multotiens multos
curauī leuiter et breuiter de calefactiōe et effimera propter occursum re-
rum calidarum vt yctericiam et sincopim et opilationem de calida causa
ministrando grana granatorū in cocleari cum dyarodon ⁊ tria sandali et
rosata nouella simul mixtis. Et deus scit q̄ non inueni melius ac citius
et breuius. Remedium ad rectificandum epar distemperarum quocunq;
modo de calida et consequentia propter accidētia. vnde sepius palloz fa-
ciei et discoloratio generatur sicut dare circa principium tertie et circa fi-
nem prime digestionis coclearium vnum de mixtura istorum trium ele-
ctuariorum etiam sine potu et palliditas sine discoloratio non generatur
nisi ex defectu tertie digestionis que est in epate in quo fit generatio san-
guinis et humorum sequestratio. Sed hec requirit differentiam que est
quādo accidit propter caliditatem exuberantem aut frigiditatem ex hoc
in toto corpore expressam aut circa instrumentum ipsius tertie digestio-
nis quod est epar. Aut in eo: et hoc discernitur ex signis vñe maxime et
perceptione patientis et confectio predicta in calida habet locū infrigi-
da vero dyanthos et rosata nouella et in omnibus remediandum: vñe:
nam quicunq; magis scit magis proficit scilicet qui egritudinum curas
per signa et simplicia et cōpositarū rerum naturam melius nouit et cum

Tractatus

hoc sue ratiocinationis operationem et propinquiores veritati dirigit cum ymaginatione facti hic melius et leuius et citius curat ⁊ natura quidem vniuersalis non paucis principijs operatur mirabilia et innumerabilia et bono medico et ingenioso pauca sunt necessaria.

De vino contra ventositatē et tussim.

Vinum contra ventositatē et tussim et asma
In ipso enim vino intrat virtus anisi feniculi et liquiri. Ita q̃
liquiritia in duplo eorū sit et assidue bibere.

De vino aquatīco.

Vinum aquatīcū est vinū sanctissimū. Et co-

gnouit virum magne auctoritatis qui non utebatur alio vino et pro infirmis non est aliquid melius. Nam sit vnio corporalis et vsualis vini et aque et admittit de fumo vini et furore eius ppter aquam. et alterat naturalis frigiditas aque et humiditas. siccitate et caliditate remittitur caliditas vini et siccitas frigiditate et humiditate aqua ita vt fiat res temperata ⁊ est res temperata et est cautela vt bulliat vnū cum altero prius vt melior fiat permixtio et sit aqua bona fontis vini et inde extimatione preuisum est apud vulgum vinum potendum temperet anteq̃ ad mensam portetur et error magnus est. Approbatur maxime apud prelatos et vños vt aqua vino cū bibere volunt imponatur ex quo conturbatio ventositas et indigestio generatur. Et de actionibus non inueni nisi alexandrum qui caueret in hoc passu. Et causa impedimenti digestionis est sic diuersitas assumptorum pro eo q̃ nequit vnita digestio celebrari. Cum autem qualitates que erant contrarie vini et aque fracte sunt et etiam permixte adinuicem quia iam passa est aqua a vino et facta est remissior in sua frigiditate et humiditate et vinum in caliditate et siccitate facta est res temperata magis apta digestionī ⁊ incorporationi et ostendit ad locum huiusmodi. Exemplū quia cum aqua vino cōmiscetur videtur manifeste fieri motus inter ea et ascensus vini et descensus aque tanq̃ contrariorum repugnantū ad seinuicem cōmisceri cum primo aliquid tulum steterit effecta permixtio et quiescit et tūc est tēpus bibendi.

De vino cui datur odor et sapor in momēto.

Vinum cui datur odor et sapor in momēto et
est curiosum maxime pro curijs seu conuijs regū ⁊ dominorum qui volunt se ostendere et habere mirabilem diuersitatē vinorum propter quod est ad honorem et vtilitatem etiam quoniam per hunc modum potest etiam vinum ad multas res medicinales secundum virtutem rei que sibi applicatur. Et modus est breuis et est talis. Ponatur in aqua vite herba vel species aromatica quam delectat per diem naturalem et virtus illius rei erit excoorporata in illa aqua dicta et erit sibi sapor et odor illius et de illa aqua ponatur medicum in vino bibendo et erit vinum in sapore rei apposte in aqua vite.

De vino laxatiuo et mūdificatiuo.

Ana laxatiua & mundificatiua sanguinis fi-
unt cū rebus scilicet illā pprietatē habētibus. Et vr sufficiat
vnus modus pro oībus. Bulliāt in vino res purgātes colerā
et melancoliā vel fleuma vel sanguinē mūdificātes scōm boni medici cō-
siderationē: deinde addens decoctioni colate et clarificate aliqd de mel-
le vel zuccaro sicut cōditio aut saporitas rei q̄ requirit ad delectationē rei
recipiētis: et posito aliq̄ de aromatizātibus in sacculo colet sicut claretū
et feruet et recipiat sicut oportet. Et est medicus qui ponit turbith ī vino
sine igne ad solē in fiala p̄ tres dies frequēter mouendo phialē et excoz
poratur x̄tus turbith in vino: et si deficiunt pone ī eo vino de puluere zuc-
cari. Si administras etiā de ip̄o vino podagricis defrigidat ip̄os multū
iuuat seu liberat. Et sic quoq; de reubarbaro ezula elleboro: et alijs spe-
ciebus laxatiuis fieri posset: et certe modus curiosus et pulcher est.

**Vinum quod aufert ventositates
et cōseruat fetum in pregnātibus.**

Vinum quod aufert ventositatē et abozsum
a pregnāte et cōseruat fetus vsq; ad tēpus cū oī auxilio. Rec.
seminis ap̄ij mēte sicce ameos. añ. 3. iij. mastix gariof. carda-
mōi rosarū rubeaz maiorū. añ. 3. i. cinamomi cappaz excocctis castorei 3e
doarij pris illirice. añ. scrup. ij. zuccare lib. ij. fiat de eis claretum addito
melle q̄tū placet. Et vtat eo modicū mane et sero. Et potest etiā fieri ele-
ctuariū de eisdē cū de sero cubat sumat scrup. i. cū bono vino imiscēdo q̄s
melius est. Cōfortat cū ligamēta et x̄tutē retentiua adiuuat ad ferēdū
onus creature et sterilē p̄pter ventositatē aut frigiditatē vel hūiditatē
vel matricis superflua humozositatē. p̄pter q̄s specialiter frequēter cul-
pa sterilitatis accidit. Hābilitat etiā ad cōcipiendū deo dante.

De vino cōstringente fluxū ventris.

Vinum nobilissimum quod stringit fluxum
ventris et cōfortat stomachū sit de succo citoniorū depurato cū
vino et aqua rosata.

Explicit tractatus de vinis.

Incipit epla de accidētibus senectutis et senis.

Omnine mūdi qui ex bina stirpe
nobili originem assumpstis: altissimus deus
vestram clementiā et sanctitatem ad omnia
optata faciat peruenire. Cogito et cogitavi
tēporibus multis v̄se altitudini cōplacere
ascendī in altū et inueni rem difficilē et sepe
fallibilē ad iudicandū rimatus sum viscera
terre et inueni ibi vanitatē et tēporis perdi-
tionem reduxit me fortuna in medium forte
propter mediocritatē mei animi et in eo in-
ueni tres doctrinas principī necessarias vo-
lenti longo tēpoze dñari. Quarū vna docet discernere equū ab iniquo et

iustum ab iniusto et ius suum unicuique rectissime exhibere. Et hec conser-
 uant principē in sua lege et homines naturales in bono statu et pace vt
 domino suo non aduersentur sed semper ei seruiant et ipsum diligant to-
 to corde. Alia docet sanum in sanitate regere et egris reddere sanitatē:
 et hoc inuenitur licet imperfecte in libris scientie medicine. Et ideo se-
 quentes eius operationem propter ipsius doctrine defectum et intelles-
 ctum occultum errare sepiissime consueuerunt. Tertia scientia est difficilis
 et obscurior de qua parū peruenit ad nos eo qd apud caldeos et gre-
 cos parum habetur vel quia ad eos non peruenit: vel quia sepulta fuit
 ab antiquis: et de hac intentione intendo componere vestre altitudini ser-
 monem minime consuetum vt altissimus deus conseruet in vobis corpo-
 ris vires et thesaurum sapientie vsq; ad terminum naturalem quem ipse
 in sua posuit potestate. Et in eo sermone inuestigabo doctrinam que docet
 hominem defendere ab accidentibus senectutis et senij ne veniant ante
 tempus. Et si venerint quidem omnino partim docet penitus remouere
 et que cum tempore venire debent docet absq; lesione aliqua per spa-
 cium temporis retardare: nam quedam ex his diminuant microcosmum
 a decore: quedam ab operationibus humanis vt nec sibi nec alijs vlti-
 proficere plene potest cum suum terminum sic festinat et non solum acci-
 dentia senectutis aliquando accidunt iuuenibus sed senij senib; accidunt
 tota die: et sic ipsi amittunt ex negligentia regiminis et ignorantia pro-
 prietatum rerum quod natura eis diligētissime ministravit. Nam donec
 homo absq; accidentibus senectutis et senij consistit: nec decore sensus et
 intellectus: nec virtutes animales in eo et corpore minuuntur et qd predi-
 cta inuestigatio sit possibilis sapientes duas vias ad hoc consequendū
 nobis ostendunt. Quarum vna est per regimen sanitatis tradita sapien-
 tibus: vt Auiic. testatur in prohemio sui regiminis vbi dicit ars custodiē-
 di sanitatē a duabus rebus securitatem prebet homini et cetera. Alia est
 proprietates quarūdam medicinarū que ab antiquis fuerunt occultare de
 quibus dyascorides loquitur testante haly supra tegni galieni dicēte cir-
 ca finem possibile est vt sint medicine aliquę que prohibeant hominem a
 velocitate senectutis et frigore et siccitate membrorum et per illud elon-
 getur vita hominis. Itē dicunt qd illi qui diu vixerunt vsi sunt medicinis
 quibus prolongata est vita eorum quarū cognitio non peruenit ad gre-
 cos et in libro preteritis in capitulo de multis legitur qd diuus august; in
 interrogauit quendā qd longo tempore vixerat quomodo vires corpis tot
 temporibus conseruauit. Responsum est ei posui oleum exterius et mul-
 sum iterius: sed hic sermo occultam habet interpretationē quia cum dixit
 oleū exterius intelligitur sicut sonat et qualiter hec inunctio fieri de-
 bet dicam in capitulo de his que animale virtutem excitant. Sed cū
 dicit posui multum interius id est nutritia in caliditate et humiditate
 temperata: quia multum est res temperata que de aqua et melle fit dum
 modo proportionetur secundū quod cōuenit. Et filius principis abolay
 dicit in secunda parte sui libri qd vsus carnis cuiusdam serpentis prolon-
 gat vitam et confortat virtutem et conseruat sensum et inuentutē. Item
 dicit Auiic. in quarto casu. in sen. decorationis qd si .3. i. dragagati rubei al-
 ba calay potes depilat canos et loco eorū facit nigros renasci: et in multis
 alijs locis inueni philosophos et alios sapientes de hac intētiōe loq; leuiter

tamen transeundo nec inueni ab eis traditū in hac intentione totū quod necessariū esse debet: et ideo de hac materia rescripsi vŕe altitudini doctri-
nā specialē. Postq̃ x̃o sic est oportet vos subtiliter inuestigare q̃ antiq̃
occultauerūt scilicet causas senectutis et senij et eozū accidentiū q̃ quā-
doq̃ cū tēpore quādoq̃ ante tēpus accidere consueuerūt. Sed senectus
et senium et eozum accidentia proueniūt ex debilitate caloris naturalis:
debilitas autē caloris naturalis puenit ex dissolutione naturalis humi-
ditatis et ex augmento extranee. Unde quedā sunt q̃ humiditatē natu-
ralem cōfortant et restaurāt et restauratā sincerāt. Et quedā q̃ extraneā
humiditatē festinant venire et q̃ iam venit purgant et cōsumunt et sic na-
turali humiditate defensa et dissoluta restaurata et extranea defensa ab
augmento et augmentata cōsumpta et purgata. Tunc cōsequēs est: vt ca-
lor naturalis cōfortetur et virtus eius releuetur qui fuit ex predictis in-
cōmodis debilitatus et tandē canicies cutis deformitas et lesiōis sensus
impedimentū quod est senectutis accidēs auferatur. Et hec predicta nō
facit regimē istius epistole nisi cōseruato regimine senū sanitatis a sapiē-
tibus traditū. Quia sapientū regimen est principiū istius epistole. Sed
regimen est additio et cōplementū quod sapientes antiqui occultauerāt
Et hec est via per quem homo ab accidentibus senectutis et senij ne ve-
niant ante tempus. Et post illud venientia retardātur: et per hoc cōser-
uabitur iuuentus et festina senectus retardabitur virtute dei excessi.

De causis senectutis et de his que causis senectutis obuiant.

De accidentibus senectutis et senij et eozū causis et signis lesionū sensuū.

De cibis et potibus qui naturalē humiditatē que quotidie resoluitur cō-
uenientius restauratur.

De his que naturalē retardant humiditatē resolui et restaurant since-
rant ne cito resoluantur.

De nutriētib⁹ et alijs rebus q̃ accidentia senectutis et senij festinēt vēire.

De his q̃ euacuant et cōsumūt humorē inducētē accidentia senectutis et
senij et canos auferunt et tingunt.

De his que calorem naturalem debilitatū ex naturali cursu nature et re-
solutiōis naturalis hūiditatis ex augmēto extranee pfortāt et restaurāt.

De his q̃ virtutes et sensus reparāt et cōfortant et iuuentutē cōseruant.

De his que animalē excitant virtutem et corpora confortant et motum
allenuant.

De his que induūt cutem pulchritudine iuuenili et mūdificatione et ru-
bedine et que cutis auferūt corrugationem.

De his que innāt et ledunt sensum id est ymaginationē et memoriā.

Undo senescēte senescunt homines nō

propter mundi senectutē: sed propter multiplicatiōē
viuentiū inficientiū ipsum aerem qui nos circūdat. Et
propter negligentia regiminis et ignorantia proprie-
tatum illarum rerum que regiminis defectū supplēt
ex quozū infectione negligentia et ignorantia calor na-
turalis ante tempus consistendi minui incipit. Et post

illud eius diminutio et distemperantia magis acceleratur. ex cuius debi-
litate accidentia proueniunt senectutis que in tempore consistendi si acci-

De regimine

dant possunt auferri et per illud eorū acceleratio potest retardari vt rapidus ille cursus qui fit de senectute ad senū et de senio ad decrepitate non festinet quia circulus etatū plus currit de senectute ad senū vna die q̄ faciat de iuuentute ad senectutē in tribus. et sic de senio ad etatē decrepitā fit. Sed debilitas naturalis caloris fit duobus modis. p̄ resolutionē naturalis humiditatis et augmentū extranee: quoniā calor innatus in humiditate existit naturali: et ab augmento extranee humiditatis extinguitur qui prouenit ex debilitate digerendi: vt Auicēn. in primo casū. capitulo de cōplexionibus. Sed cause resolutionis naturalis humiditatis et augmentationis extranee per quas calor naturalis debilitatur sunt multe: vt in hoc capitulo declarabo. Sed resolutionis naturalis humiditatis accidit ex duobus causis. Prima est aer circundans qui materiā desiccāt et calor inatus qui intus est ad hoc adiuvat: quia ipse est causa extinguēdi seipm eo q̄ suā cōsumit materiā sicut ignis lāpadis extinguitur cū oleum suū cōsumit. Secunda causa est labor pueniens ex motibus corporeis et alialibus qui sunt necessarij in vita ad resistēdū illi tori: vt ait Auicēna in capitulo de cōplexiōibus etatū et generū. Motus aiales sunt accidentia animi. Motus corporei dicūtur quibus corpora mouent: alterant et mutantur a causis necessarijs male mensuratis. Sed ex augmento extranee humiditatis et humoris extranei fit duobus modis scilicet ex vsu cibariorū et rerū generantiū innaturalē humiditatē et precipue flegmaticam et que sunt illa inferius dicā in capitulo de nutrientibus et rebus que accidentia senectutis et senū festinant venire. Alio modo fit ex indigestione ex qua generatur humiditas naturalis et humor putridus. Nam digestio est radix generationis innaturalis et naturalis hūiditatis. que cum est bona bonā: mala malā generat humiditatē: vt Galienus in tegni. et Auicenna in quarto casū. de rebus que canicem retardant. Nam ex cibus male digestis malus humor generatur: et ex cibus qui naturaliter generant malum humorem bene digestis bonus humor aliquando generatur. Et nota q̄ non solū flegma appellatur humiditas extranea: sed oīs humor extraneus putridus: vt Auicēn. de cōplexionibus etatū. Sed flegma extraneū est oībus extraneis humoribus veterius. Nam ipm iuuat ad extinguēdū calorem naturalē duobus modis. Unomodo suffocādo et altero qualitati obuiando. Et rasis dicit in capitulo de iuuamētis veteris solutionis q̄ hec humiditas generatur ex errore nutrientium et ex dicta negligentia et corporis intēperantia. Et per hanc dissolutionē naturalis humiditatis et augmentū extranee inueteratur homo. que inueteratio fit duobus modis vt dicit Aristoteles in epistola ad alexandrū. vno modo ex naturali cursu nature et cū tēpore paulatim et successiue: et post tempus cōsistendi post quod caliditas naturalis minui incipit necessario et tēpus illud incipit post etatē quadragintaquinque annorū vel quinquaginta annorū: vt Auicēna in capitulo de cōplexionibus generū et etatū. Alio modo inueterat homo ex necessitatibus et curis pessimis et hoc fit per viam dissolutionis naturalis humiditatis. et fit taliter. Nam diuturne egritudines et mala accidentia dissoluit et desiccant naturalē humiditatem que caloris naturalis est fomentum. humiditate desiccata et dissoluta calor naturalis debilitatur et infrigidatur: eo debilitato et infrigidato virtus digestiua deficit: et ideo cibaria indigesta permanent

ex quorum indigestione naturalis humiditas desiccatur & extranea augmentatur et sic membra nutrimento carentia infrigidantur: desiccantur et consumuntur: quia non nutriuntur: ut dicit ysaac in libro febrium. Sed queritur que sit ista humiditas et in quo loco est a qua calor naturalis nutritur que est eius fomentum. Hec humiditas est in cœcavitate cordis & in venis eius & arteriis: ut ysaac in predicto libro caplo de ethica. Proterea in membris sunt humiditates diversarum specierum de quibus sunt humiditates parate ad nutriendum et humectandum iuncturas: de illis ergo est illud quod est repositum in venis: et illud quod est repositum in membris sicut ros ut Avicenna in quarto casu. capitulo de ethica. et forte sapientes intendunt quod omnes iste humiditates sunt fomentum caloris naturalis: et precipue illa que est in corde et in arteriis et venis eius: quia restauratur per cibum et potum enchimum et clarificatur per medicamina accepta per hos et humiditas membrorum per medicamina extrinseca sicut minutiones et balnea &c. Postquam vidimus de causis senectutis videndum est que ipsis obuiant causis de quarum obuiatione sapientes duas tradiderunt doctrinas quarum una est scientia regiminis. Alia scientia est proprietatum quarundam rerum quas antiqui occultauerunt: et qualiter sit per regimen Avicenna docet in principio sui regiminis sanitatis dicens ars custodiendi sanitatem a duabus rebus securitatem prebet homini scilicet a prohibitione penitus putrefactionis et defensione humiditatis ne cito dissoluatur: que defensio fit per regimen restauratio nis quod fit in corpore loco eius quod resolvit secundum quantitatem possibilem et per regimen prohibens usum causarum siccitatem accelerare facientium ex ceptis causis que faciunt siccitatem debere esse. Et aliud fit per regimen custodiens a generatione putrefactionis: et ob hoc dicit Avicenna. quod regimen sanitatis facit hec predicta et loquitur per sinodochem: quia quod est partis attribuitur toti: et gerit vicem per suadentium: ut attente intendant omnes studentes huius scientie regiminis: et sic solum regimen sanitatis traditum a sapientibus non facit hoc: sed partim. Sed una cum regimine istius epistole retardat hoc totum quod supradictum est. Altera doctrina est que defendit corpus alterari cum usu quarundam medicinarum quas antiqui occultauerunt quas res omnes in caplo regiminis istius epistole declarabo. Sed regimen sanitatis sapientium cum regimine istius epistole non concordat: quia regimen sapientium docet regere omnes etates: sed regimen epistole docet regere senes & seniores et decrepitos tantum. Proterea regimen sapientium sentit et seniorum esse principium: sed istius epistole est finis et complementum et vnum abscip alio parum efficit. Ista doctrina regiminis sapientium precipit obuiare causis senectutis cum mensuratione sex generum causarum necessariorum que conservant corpus et mutant et sic iste cause sunt plective sanitatis et firmitatis quia quando admistrant in qualitatibus & quantitativis et usu earum secundum quod oportet conservant sanitatem et quando non admistrant secundum quod oportet & transseunt illo faciunt accidere egritudinem quasi plevrat transitus & multiplicat. collige hoc i reg. Hal. cum expositione hal. ubi tractat de regimine sanitatis sed mensuratio harum causarum pplete fieri non potest ita quod non excedat ultra per citra quia sapientes plene precepte fieri in actu deduci possunt: intelligetia est operatione subtilior et sic mensuratio ppleta illarum causarum est impossibilis nisi in corpore meliori formatum in quo natura mensurat quod hodie non de facili invenit sed regimen epistole in quo

De regimine

sunt medicine occultate ab antiquis de quibus Dioscorides loquitur supplet defectum mensurationis illorum sex generum causarum secundum possibilitatem rerum mensurarum. Quis enim aerem infectum a vaporibus putridis delat a ventis vitabit. Et quis cibum et potum mensurabit et somnum et vigiliam et motum et quietem et illa que fluunt et retinentur et accidentia anime quin excedant ultra vel citra ita quod corpus non mutetur ab his nullus. Necessesse igitur fuit ut antiqui viderentur medicinis que defendebant corpus alterari ab his causis administratis et secundum mensurationem possibilem supplerent defectum causarum secundum possibilitatem mensurarum. Et ego collegi vestre altitudini ex libris sapientum et ex revelatione diuina regimen istius epistole quod est complementum regiminis sapientum versus cuius defectum supplet et defendit naturalem humiditatem dissolui et extraneum augmentari in tempore consistendi et post tempus illud defendit eorum dissolutionem et augmentationem accelerari ex quibus incommodis calor naturalis debilitatur. ex cuius debilitatione senectus et eius accidentia habent provenire: sed versus istius regiminis epistole non prodest negligentibus doctrinam regiminis sanitatis sapientium et precipue in regimine quod debet fieri post tempus consistendi. Quare ergo sapientes scripserunt regimen sanitatis et proprietates rerum que sunt in hac epistola penitus dimiserunt cause sunt multe quarum una est quod magis necessarium fuit quod scientia que non potest scribi absque magno labore et subtili ingenio a sapientibus traderetur quam illa que a legente taliter qualiter potest fieri. Preterea regimen sapientium docet regere omnem etatem: omnem complexionem: et omnia membra: preter tria instrumenta sensuum occulta. et omne esse hominis et omne corpus sanum. Sed regimen epistole non docet nisi supplementum regiminis senum et seniorum quod antiqui non scripserunt sapientes. videlicet defendere senem ab accidentibus senis. et senium ab accidentibus decrepitate: quia non inveni scientiam perfectam inuentam et completam ab aliquo sapiente nisi in senectute: ut liber principis philosophorum ad alexandrum testatur: quia in illa etate ratio est valde clara: licet memoria sit aliquantulum diminuta in non vidente: sed in quibusdam istarum medicinarum de quibus sum locus loquor in epistola hac in experientia et versus: et in quibusdam non: quia non est possibile cuilibet homini experiri et vti in rebus omnibus eo quod tria contradicunt. scilicet sumptus: et potentia: et fama vulgi. inter quod faciam mentionem de vi rerum sermone occulto que inter alias res quas in hac epistola scribam obtinent principum. Quarum una iacet in visceribus terre. altera natat in mari. tertia repit terram. quarta vegetatur in aere. quinta assimilatur medicine que egreditur de minera nobilis animalis. Sexta egreditur de minera animalis longe vite: et ideo sermone occulto de his loquar attendens preceptum principis philosophorum ad alexandrum dicentis: quod omnes occultas proprietates detegit est transgressor quandoque diuine legis. Preterea dubitavi ne ad manus infidelium deuenirent quod esset indignum: quia omnes qui querunt legem diuinam subicere sub posse proprietatibus illarum rerum que plantis animalibus lapidibus diuinitus sunt collate non debent recipere iuuamentum: sed supradicte res indigent preparatione quedam electione. nam in quacumque re altissimus deus posuit proprietatem et iuuamentum ibi posuit nocumentum in contrarium pro custodia. ut in tyro: et elleboro:

Senum et senioꝝ. folio.cxxviii.

et auro: vt nullus ex his operationem nobilē et sublimē consequi possit.
¶ Preterea vbicūq; altissimus deus posuit pprietatem ineffabilem ibi quā
dam posuit similitudinem: vt quilibet homo clari intellectus suā cogno
sceret operationem. Nam plurime res faciūt quod ostendunt vel sua for
ma: vel materia: vel sua essentia: vel suo colore et durabilitate et corrupti
one. Nam id conseruat qđ diu conseruatur: et id corrūpit quod cito corrū
pitur et id facit ad cuius similitudinem res quelibet denominata est et for
mata et hoc est qđ antiqui occultauerūt: et adhuc nostris tēporib⁹ est oc
cultatū nisi vir in speculatione sapiens et in operatiōe longo tempore sit
expertus. Et nota qđ ex quibusdam rebus et medicinis predictis pōt se
parari virtus a suo corpore vt de omnib⁹ medicinis q̄ sunt ex plantis et
animalib⁹ et ex quibusdā separari nō potest velut de omnib⁹ illis q̄ sunt
spisse substātie: vt metalla: et que sunt de genere lapidū vt coralli iacincti
et similia: et hec sunt subtiliter terende in vltimo et pprie cū voluntas no
stra est vt perueniant ad finem elongationis: vt Auicēna in scđo casū. de
iudicijs quarūdam medicinarum extrinsecus. Sed hec contritio nō pōt
fieri in metallis nisi per combustionem: et hoc est qđ credo ait auicēna in
capitulo de lepra et argento et auro facere in quinto casū. in cōfectione de
iacincto. Sed quidam alij preceperūt soluere medicinas spisse substātie
vt aristoteles ait testāte ysaac in gradib⁹ capitulo de margaritis dicēs
vidi quosdam homines eliquasse gēmas de quarū liquore albe morphe
e lote plene curate sunt. Sed medicamina subtilis substātie vltimo nō sunt
terenda: vt ad aliam nō conuertant operationem vt galienus dicit de cy
mino testante auicenna. Quedā autē istoz medicaminū sunt laxatiua q̄
dam confortatiua. Sed de quibusdam laxatiuis potest separari virtus a
corpore et de quibusdā nō separari: vt ab omnib⁹ rebus asperis auicenna
dicit in capitulo de scabie: qđ ipse precepit in capitulo de regulis solutio
nis ventris et vomit⁹ qđ necesse est in quibusdā regionib⁹ et cōplexionib⁹
ne medicinarum corpora ponderent. Sed virtutes earū tātum. Et rasis
in capitulo de simplicibus laxatiuis p̄cipit de mirabolanis facere deco
ctiones et syrnpos in quib⁹ sola virtus solutioꝝ et confortatioꝝ remanet
Et hoc ideo p̄cipiunt sapientes vt natura deportet medicamē ad loca lō
gingua: vt excludat inimicū nature sicut iohannes damascen⁹ p̄cipit in
medicina que facta est cib⁹: qđ earum virtus absq; corpore plus operat⁹
sola qđ iuncta cū suo corpore in hac nostra intentione: qđ calor naturalis
fatigatur in separando virtutem rei a corpore qđ est durum terrestre et
eo fatigato debili⁹ portabit virtutē ad instrumēta sensuū: vt ea possit de
opilare et supfluum destruere humiditatem et ad mēbra quarte digestio
nis currere vt virtutem digestiua carnis et cutis confortet ex q̄bus debi
litate proueniūt quedā accidentia senectutis vt patet in morpheea. Pre
terea calor naturalis nři corporis nō est semper potens in oībus medici
nis separare virtutem a corpore suo terrestri. Sed cū virtus sola datur
absq; corpore calor naturalis nō fatigat nec virt⁹ medicine destruitur a
digestionib⁹ in deportando eā ad mēbra similiū partū et instrumēta sen
sum: et ita virtus rei suam operationē complebit calorē naturalem non
fatigando: et cum hoc cōcordat galien⁹ testante ysaac in cap. de lepra vi
dens nullū vidi hominē infectū curatum nisi biberit vinum in quo cecide
rit vipera. Et iohānes damascen⁹ in suis amphosimis oportet ad purē

gandum intra pulsos humores vt medicina in similitudinē cibi conuertatur per ingenium ⁊ arbitrium medici. Alius dicit oportet medicinā que ad tertiam transit digestionem ⁊ auide recipiat ⁊ scdm quosdā cum re conuertibili: sicut est lac et ius gallinarum.

De accidentibus senectutis ⁊ senii ⁊ eorum causis ⁊ signis lesionum sensuum.

Accidentia senectutis ⁊ senii sunt hec: ca-

nicies: palliditas: ⁊ cutis corrugatio: debilitas virtutis ⁊ virium: diminutio sanguinis ⁊ spiritus: lippitudo oculorum: multitudo mulscillaginis: exsercatas putridus: debilitas anhelitus: infirmitas: ira et inquietatio animi: lesio instrumentorum sensuum in quibus virtus animalis operatur. Et de omnibus videamus et ex qua occasione quodlibet accidens habet prouenire: notato tamen q̄ quedam ex predictis accidentibus accidunt in tempore consistendi: quedam senibus necnon predicta omnia in senibus possunt prouenire: sed quando accidunt in tempore consistendi: tunc predicta accidentia non dicuntur senectutis accidentia: s; infirmitates ⁊ remouebūtur tanq̄ egritudines que omnibus etatibus accidere consueuerūt. Et principalis causa omnium predictorum accidenrium est debilitas caloris naturalis que fit duobus modis vt superius dictus est. Canicies contingit ex flegmate putrido egrediente a stomacho vel a cerebro vt ysaac dicit ⁊ non solum videtur hoc accidens ex solo flegmate putrido: vt Auicenna in capitulo de complexionib⁹ etatum: sed hic humor putridus generatur multis modis. Unus est ex vsu quarundam rerū que humorem putridū inducentē caniciem generant vt infra inuenies capitulum speciale. Alius est ex debilitate caloris naturalis qui exit a corpore ⁊ abūdantia frigoris vt aristoteles in fine libri de animalibus. Itā calore naturalis debilitato cib⁹ priuatur digestionē ⁊ tunc humor putridus inducit hoc accidens vt haly praetegni. s. vbi tractat de regimine senū. Et qñq; hoc accidens contingit in pilis ⁊ capillis: tūc difficile est ad remouendū postq̄ venit: sed est nimis difficile ad defendendū ne ante tempus veniat. Item dicit aristoteles in loco supradicto q̄ pili cooperti citius canescūt q̄ discooperti: nā coopertorum phibet ventū ⁊ ventus p̄iicit putrefactionē. Itē pili tymporum canescūt citius q̄ posterior: q; in parte anteriori cerebri est plus de humiditate ideo citius putrescit. Et qñq; prouenit canicies ex infirmitate cutis vt in morphea ⁊ barrabas ⁊c. Et tunc accidit ex debilitate caloris illi⁹ mēbri: nam cibus puenit ad quodlibet mēbroꝝ ⁊ digerit a calore naturali illius mēbri ⁊ a virtute digestiua illius mēbri. Cū ergo ille calor debilitat⁹ corrūpitur ille cibus ⁊ tunc accidit mēbro infirmas ⁊ occasio. Itē dicit q̄ qñq; accidit q̄ multi infirmant⁹ ppter quā causam pili canescunt ⁊ post infirmitatē reuertunt⁹ ad suā dispositionē: ⁊ causa ei⁹ est debilitas naturalis caloris in decoctione cibi ⁊ in mēbro ⁊ qñ sanitas reuertitur nigrescūt pili: ⁊ ille erit similis senī q̄ mutatus est ⁊ factus est iuuenis. S; auicēna dicit in quarto de dispositione pualescentiū q̄ ideo capilli albescūt: q; priuatur nutrimento: eo q̄ exit ⁊ spargitur humiditas in

Senum et sentox. folio. cxviii.

nata que facit nigredinē: sicut accidit segetib⁹ qñ desiccātūr albescunt. Postea qñ portatur aq̄ redit eorū viriditas: et ita qñ dispositiones bone sunt redit nigrō et hoc nō pōt accidere nisi i etate p̄sistēdi. Propterea in vnoquoq̄ mēbro existit virtus naturalis scdm cōplexionē eius q̄ cōuertit nutrimentū in similitudinē mēbri: s; diuersa virtute in similitudinē alteri⁹ si nō bñ pmutat. Ex hac diuersitate puenit firmitas in cute: vt aui cēna in p̄mo cāñ. de virtutibus naturalib⁹. Item qñ cutis virt⁹ et mēbri est debilis corrūpit naturā et cōplexionē nutrimenti eius qđ in ea penetrat et in illo nutrimento corrupto corrūpit et cōuertit omne nutrimentū qđ venit ad illā materiā ad naturā suā sicut bona cōplexio cōuertit materiā corruptā ad rectificationē et facit eā puenientē velut narrat. B. testāte auicēna in capto morphea q̄ est quedā arbor q̄ mutat de venenositate ad comestibilitatē ex trāsp̄lantatione sicut arbor q̄ est in p̄sila cuius fruct⁹ sunt venenosi cū trāsp̄lantant in egypto sunt comestibiles et si iterū trāsp̄lantantur in p̄sila redeunt fructus ad venenositatem. Et ppter predictā causam fuerūt inuēta medicamina q̄ ponūtur in exteriorib⁹ sicut infusions et lauationes et c. Itā talia medicamina sunt magis p̄p̄inqua in curationē egritudinis puenientiū ex nocumētis quarte digestionis q̄ intrinseca qz virt⁹ medicinarū sumptarū strinsecus frāgitur qñq; a prima et scda digestionē q̄ cū puenit ad quartā opatio eius iam fracta est ita q̄ nō pdest vt vult auicēna in cap. de lassitudine ex se veniēte et sic infusions pfortant virtutē quarte digestionis. Et est verū q̄ medicamēta exteriora sunt magis p̄p̄inqua interiorib⁹ humore purgato vel humore nō peccāte in interioribus. Sed qñ humor peccat p̄mo debet corp⁹ ab humore nociuo cōplete purgari: deinde caro et cutis cū puocationē lōgi sudoris mūdificari. Tertio virtutē mēbri pfortant: qñ nisi virt⁹ mēbri confortet et ad suā naturā reducatur humor regenerabitur et p̄cipue qñ melācolici humores inferūt lēssiones. Sed ad purgationē humoris corrupti in q̄rta digestionē dixerūt quidā q̄ sola virtus laxatiuorū debeat exhiberi absq; suo corpore: qz virtus separata a suo corpore citius ad locū q̄rte digestionis penetrat q̄ cū suo corpore sine caloris naturalis fatigatione: nā virtus solutiū plus operatur sine corpore q̄ cū corpore. Et hoc est qđ dicit auicēn. in p̄mo cāñ. de dispositione medicinarū ventrē soluentū q̄ est necesse in quibsdā cōplexionib⁹ et in quibsdā regionib⁹ ne medicinarū corpora pōderent: sed virtutes earū tantū deinde apponant medicamina extrinsec⁹: quorū p̄p̄ietas sit vt tēperet essentiā mēbri et cōplexionē ei⁹ ita vt p̄hibeat recipe supfluitates effusas ad ip̄m membrū et impedimēta sicut facit terra sigillata et similia ppter p̄p̄rietatē q̄ est in eis aut ppter equalitatē sue cōplexionis: q̄re infrigidat illud qđ est calidū et calefacit qđ est frigidū scdō q̄ visum est galieno de oleo rosarū: vt Auic. in scdo de opationibus medicinarū singulariū nam predictū accidēs reddit hoīem magis deformē et magis in manifesto corporis apparet. Ideo studui in ostēdendo causam ei⁹. et sapiētes posuerūt causas et remedia eorū in tractatu decorationis: qz ppter aduentū ipsoꝝ sit deformitas: et ppter tarditatē et retentionē sit decoratio et est etas cōsistendi que vocatur ab auicēn. etas pulchritudinis. Nam dixi causam vni⁹ accidentis senectutis scz canicie. Nunc dicendum est de cutis corrugatione et quibsdā alijs accidentib⁹ que qñq; ante t̄p̄a qñq; cū t̄p̄e hoīem inuadere p̄sueuerūt. S; cutis corrugatio sit

De regimine

quandoq; ex carne extenuata ⁊ ita necessario manet cutis vacua: ⁊ fit in-
crepacio. Nam aristo. in fine libri de animalibus dicit q; fit ex putrefa-
ctione humoris: ⁊ dicit q; corrugatio que accidit corpori est contrarium
glaciei: q; si vapor congelatur fit ex eo glacies ⁊ non putrescit et non erit
corrugatio. Et hoc accidens sepe accidit his qui igne vtuntur: sicut in sa-
bili arte: et fusionibus. Nam vsus harū rerū reddit faciē tonatilē et cor-
rugatā: ideo dñe ab igne auertere faciē suā p̄sueuerit. Sed ea q; remouē
cutis corrugationem inferius in capitulo de his que induunt cutem pul-
chritudine puerili et mundificatione et rubedine dicam. Palliditas autē
scdm quosdā est accidēs senectutis. et quādoq; iuuenibus accidit ex fleg-
mate supfluo: sed in senibus accidit ex diminutione sanguinis ⁊ spiritus.
Et quādoq; ex sanguinis ifectiōe. Et qualiter sanguis bonus regenerat
infra de his que induūt cutem pulchritudine: et in capto de his que con-
uenientius naturalē humiditatē restaurant inuenitur et spiritus multi-
plicatur cū his que faciunt gaudiū et leticiā et cū generatibus bonū san-
guinem vt in predicto capitulo inuenitur. Diminutio sanguinis fit ex re-
solutione et diminutione naturalis hūiditatis q; radix naturalis humidi-
tatis est in sanguine cordis p̄cipaliter: et scdario in illo qui est in venis
et mēbris et diminutio sanguine diminiuit spiritus: et restaurat sanguis
cum his que naturalem humiditatē restaurant. Et sanguine restaurato
spiritus confortatur et restauratur. Multitudo muscillaginis excreatus
putridus et lippitudo oculorū sunt accidētia senectutis: et accidunt ex hu-
miditate accidētali et p̄cipue fleumatica. Et orit̄ qñq; illa hūiditas ex su-
perfluitate quarte digestionis: et curat̄ cū rebus purgantibus fleuma et
ip̄m cōsumentibus et desiccantibus vt infra suo pprio capitulo inuenietur
Sed proprie valet lippitudini res que natat in mari. s. margarite: et que
vegetatur in aere. s. anthos: excreat̄ putredo. Valent etiā ea que purgāt
et aperit̄ pect̄: vt dyap̄ris ⁊ dyap̄assum ⁊c. Et muscillagini valet pur-
garia fleumaticis capitis ⁊ stomachi: ⁊ quādoq; ex supfluitate sanguinis
in iuuenibus et adolēscētibus accidere cōsuevit. Debilitas anhelitus: in
somniaetas: ira et inquietas animi: sunt accidentia senectutis. Sed debili-
tas instrumētōrū anhelitus accidit ex strictura meatuū pulmonis que fit
ex siccitate nimia vel qñq; ex nimia humiditate suphabundāte: sed huic
accidēti subueniēdū est cū his que precipiūt sapiētes in tractatu de egri-
dinibus que accidunt instrumētis anhelitus. Nam auicēsi. dicit in eodē tra-
ctatu q; crocus habet pp̄rietatē cōfortandi instrumēta anhelitus. Sed
insomniaetas: inquietatio: et ira: accidunt senibus ex fumis melācolicis ascē-
dentibus ad cerebrum et impediētibz instrumenta sensuū: et ideo p̄ci-
pitur in lib. regiminū q; senes fleumatica et melancolica cibaria et acu-
ta vitare debēt et cōfert huic dispositioni dyapapauer ⁊ comedere olus
lactucarum cū speciebus aromaticis: vt Galienus dicit se fecisse testāte
Auicēsi. in capto de somno. Sed cōtra inquietationē: et irā: et garrulatio-
nem adhibeat̄ operatio et actio anime vt gaudiū et leticia velut dicā in
capitulo de his que induūt cutim ⁊c. Et de medicinis cōuenientibus his
accidentibus est res q̄iacet in visceribus terre. s. aurū: et que natat in ma-
ri. s. margarite: et illa cuius minera est plāta. s. lignū aloes. Debilitas vi-
rium et virtutū est accidēs senectutis ⁊ senij. Sed viriū debilitas accidit
ex humiditate innaturali et p̄cipue fleumatica mollificante neruos. Et

quãdoq; ex nimia siccitate neruoꝝ per quã nerui contrahũtur quare debilitantur. Et qñq; accipit ex pꝛuisione ⁊ concussione neruoꝝ vt sepe accidit militibꝫ ludũ militie exercētibus. nã ex hoc accidēti qñq; amittit̃ militia ⁊ quedã magisteria. Itã multos vidi iuuenes milites quozumvires erant debiles suã maliciã amittētes ⁊ econuerso: sed vires cōfortant̃ cū ex siccitate debilitat̃e pueniūt cū medicina cuius minera est plāta indicat̃ scꝫ lignũ aloes. Et cū sit ex humiditate valet cū sit cibus de medicina q̃ vegetatur. s. anthos. Sed virtutũ debilitas accidit qñq; ex supꝛfluo humore qñq; ex penuria: nam virtutes sunt plures. Vna dicitur appetitiua alia digestiua ⁊c. Et quis diuersa noia fortiātur: it̃i vna ē. Et hoc est qđ dicit iohānes damascen⁹: virtus siue virtutes varia noia habentes vna eadē substantia est: sed scđm diuersa officia subiectis mēbris diuersis vocabulis nuncupatur. Sed qualiter virtutes pfortātur ⁊ reparātur inferius in capitulo de his que pfortāt virtutes ⁊ eas reparāt dicam. Lesio instrumentoz sensũ accidēs sensũ qđ sepe cōtingit iuuenibꝫ ⁊ senibꝫ: que lesio accidit qñq; in manifestis instrumentis sensũ. Sed qñ in manifestis euenit curētur ille lesiones scđm q̃ in pꝛiꝫ capitulis illaz lesonũ sapiētes describūt. Sed lesio instrumentoz occultoz capiti fit in tribus partibus cerebri in quibꝫ virtus asalis opatur in pte posteriori: media: et anteriori: que ptes appellātur ab auicēna ventres. Sed in pte posteriori fit memoratio de qua loq̃tur halꝫ regalis in pmo sermone theoricẽ dicens q̃ senectus est domus obliuionis: sed seneca in libro senectutis dicit contrariũ q̃ si homo exercet illud instrumentũ nō erit minozis memorie. Vñ accidit q̃ ex lōgo exercitio vnus instrumenti pꝛietas alteri⁹ minuitur: vt quotidiē in iuuetozibus ⁊ memoratibus apparet. Itã lesio in his tribus sensũ instrumentis cerebri accidit qñq; a causa intrinseca: qñq; a causa extrinseca. Sed a causa intrinseca accidit dupliciter a natura: vt cū homo illã lesonem ab vtero materno extraxit: ⁊ tunc est incurabilis. Ex accidēti fit duobꝫ modis ex rebus intrinsecus adueniētibus: ⁊ qñq; ex humoribus malis faciētibus corporis infirmitates ⁊ tunc dicit̃ puenire ex parte corporis qui qñq; sunt in loco cerebri: qñq; sunt ex mēbro alio. Et quicquid sit humor dūmodo sit malus ledit supradictos vētres ⁊ opilat: ⁊ hic humor qñq; generat̃ ex malis cibarijs. s. valde melancolicis et fleumaticis: ⁊ qñq; ex indigestione ⁊ rebus acutis fumosis: vt sunt acrumina ⁊ vini vinosum ⁊ nō cōmixtũ ⁊ similia. Ex his causis accidunt egritudines q̃ sunt in opatione sensũ: ⁊ sic ppter p̃dictã causam opatio animæ impediē ppter defectũ sui instrumenti sicut in fistula patet. Itã ip̃a resonat scđm clausiōnem ⁊ aptiōē suoz foraminũ: impediē etiã opatio aīe ex causa extrinseca multis modis scꝫ ex vaporibus fetidis inficiētibꝫ corpora ⁊ opilātibus instrumenta sensũ inter quos vapores deteriores exiunt q̃ ex inferius ⁊ eoz supꝛfluitatibus veniūt ⁊ precipue ex cadaueribꝫ ppter similitudinē quã habent cū corporibus humanis sicut semel accidit q̃ post forte preliũ qđ fuit in ethyopia: relicta sunt cadauera multa: ex his venit vapor pestilētialis ad terrã grecoꝝ et ex hoc accidit mortalitas ⁊ infirmitas: et in eis q̃ euaserūt remāsit obliuio ita q̃ non recordebātur nomē suum nec filioꝝ suozum: vt Galienus dicit testāte auicēna in tertio casũ. capitulo de signis assumptis ex opationibus alalibus: ⁊ accidit qñq; ex aere grosso ⁊ turbato: ⁊ hec est causa q̃re oriētales sunt alijs

subtiliores ppter defectum vaporū. Sicut patet q̄ homo est subtilioris
p̄scrutationis in sereno tpe q̄ in nebuloso: nā aer turbatus tristificat ani-
mam ⁊ cōmīscet humores. Sed aer turbatur differt ab aere grosso. Aer
enī grossus est ille qui in turbatiōe sue substantie similat. Sed turbatus
est ille qui p̄tibus miscetur grossis. Quorum vero rerū significatio est q̄
stelle minute parū apparent ⁊ resplendēt: s; scintillāt ⁊ tremūt ⁊ ei⁹ cau-
sa est q̄ vapores ⁊ fumi multi existūt ⁊ venti boni pauci: vt auicēna in pri-
mo cañ. de opatione qualitātū aerearū. Et similiter accidit hoc impedia-
mentū aliqñ ex negligētia mūdificationis corporis intrinsecus ⁊ extrin-
secus: nā sordes extrinseca poros opilat ⁊ impedit naturā in expellēdo ali-
as: ⁊ accidit qñq; ex infirmitatibus hec lesio: ⁊ sic est impossibile hoīem
infirmū sanū sensum habere. Ergo oportet scientiā sanitatis p̄cedere: nā
in regali dispositione in primo sermone dicit q̄ sensus ⁊ intellectus non
erit nisi p̄ sanitatē aīe rationalis: nec sanitas aīe rationalis erit nisi p̄ sa-
nitatē virtutis vitalis ⁊ naturalis. Et aristoteles dicit in libro de secre-
to secretorū q̄ nō est via ad aliquā rem sciendā vel inuestigandā nisi per
potentiā clari intellectus. Sed potētia clari intellectus nō est nisi per sa-
nitatē ⁊ sanitas nō est nisi per equalitatē cōplexionis ⁊ equalitas cōple-
xionis nō est nisi per temperantiā humorū. Et ideo deus excelsus glorio-
sus ordinauit modū ad temperantiā humorū ⁊ conseruantīā sanitatē que
omnia reuelauit philosophis et sanctis p̄phetis et quibusdā alijs quos
illustrauit spiritu diuine sapientie,

Sicut dixi fere oēs causas senectutis ⁊ se-
nii et lesionū sensus. Hūc dicam⁹ species nocumēti sen-
sus cōtingentis in opatione cerebri ⁊ sunt ppter duas
causas ⁊ cognoscūtur trib⁹ modis. Et nota q̄ hic acci-
pitur sensus p̄imaginatione ⁊ discretione memoria. Et
hoc dicit auic. in tertio cañ. cap. de lesionib⁹ sensus que
verba sic sunt intelligenda: cognoscuntur tribus mo-
dis. i. cognoscunt cū tribus generib⁹ lignorū q̄ inferius scribunt. S; illa
signa nō sunt signa egritudinū quarūdam q̄ sensum ipediūt. s. p̄mixtiōis
sensus ⁊ alienatiōis ⁊ soliditatis ⁊ amētie ⁊ corruptiōis mēorie et ima-
ginatiōis qd̄ p̄z p̄ id qd̄ auic. dicit in p̄dictis egritudinib⁹: qz ponit alia
signa. S; signa q̄ ponā hic sunt signa lesionis sensus q̄ nō sūt egritudines
quīs inter egritudines nūerent. Item aliud verbū qd̄ dicit q̄ spēs nocu-
mēti sensus sunt ppter duas causas: quarū vna cā h̄t ex pte aīe rōnalis
qñ corp⁹ infirmat: ⁊ tūc aīa infirmat sicut istrumēta ei⁹ ⁊ sic ledit sensus
qz prius eo q̄ ab aīa p̄cedere debet p̄ nocumētū acciēs istrumētis cere-
bri: qz donec in hoīe sanitas p̄seruat nocumētū nō cadit supra intellectu
et sensum quē hō h̄z naturaliter itelligēs. Alia cā est qz etiā in sano hoīe
sepe accidit nocumētum in sensib⁹ qd̄ nocumētū nō accidit ex pte infirmi-
tatē corporis tñ: s; ex pte triū istrumētōrū sensuū capitis q̄ dicunt v̄tres
ab auic. in quos v̄tres cadit nocumētū ex vaporib⁹ intrinsecis ⁊ extri-
secis absq; q̄bus etiā nō pōt imaginari discernere ⁊ memorari: ⁊ tale no-
cumentū regimē huius ep̄le docet remouere ⁊ inducere ad id qd̄ natu-
ra ministravit. S; regimē sanitatis: vt auicē. dixit supra docet p̄seruare
corp⁹ ⁊ regere in eo sanitatē ne in istrumētis capitis cadat nocumētū ex

pte ale: et ex p̄dictis p̄t patere vestre elemētie q̄re antiq̄ clarioꝛē intel-
lectū et longioꝛē vitā q̄ moderni habebāt et penetrabilē rationē: q̄ non
solū corp̄is sanitarē: sed triū iustumētōꝝ capitis regimē obseruabāt: et ī
sup̄ forte vtebant̄ quarūdā rerū p̄prietatibus quas occultauerūt ne ad
manus infidelium deuenirēt et hoc est q̄ dicit Aristō. in libro de secreto
secretoꝝ. Apud potētā intellectus nihil est difficile et cūcra sunt possibi-
lia in via rōnis et in secretis hermodenis testāte Aristō. in p̄dicto libro
dicente q̄ summa et vera bonitas est claritas intellectus et plenitudo le-
gis et de hoc dicit seneca semina diuina in corp̄ibus hūanis dispersa sunt. i.
sensus et intellectus q̄ si bon⁹ cultor existit similia origini p̄deūt. q̄ si ma-
lus non alia procreat nisi qualis palustris sterilis et ex p̄dictis potest
patere v̄re clementie q̄ sensus et intellectus quē sublimis deus seminat
in homine si nō bene colit̄. i. regitur diuinit̄ vel amittit̄ q̄ iuēni q̄ x̄tus
mirabilis plātis aialibus et lapidib⁹ diuinitus collata prim hūano pp̄lo
est occulta ex quarū rerū p̄prietate claritatē ingenij philosophi sunt ade-
pti. Signa demōstrantia lesiones mēorie sunt q̄ filius p̄cipis abohaly
describit. Cū enī sensus hoīs est icolumis et ymaginatio formārū rerū
in somno et vigilijs est sana deinde sunt res et ymaginatioēs quas videt
in vigilijs suis aut ī sōno suo ex eis de q̄bus est possibile ip̄m ponere et re-
mouere ab eo et cū audit ea et testificat̄ nō remanēt apud ip̄m tunc lesio.
illa est in mēoria in posteriori pte cerebri. Sed signa lesionis cognitiōis
.i. p̄tis medie cerebri sunt hec si in mēoria est īpedimētū: sed loq̄tur ea q̄
nō sūt dicēda et timet ab eis a q̄bus nō oportet timere et putat esse bonū
quod nō debet putari bonū et sperat quod sperandū nō est et inq̄rit quod
inquirēdū nō est: et potēs reseruare ea quoz̄ vult recordari: tūc lesio
est in cogitatioē in pte media cerebri. Et signa lesiōis imaginatiōis. i. an-
terioris cerebri sūt hec. Si vero mēoria et loq̄la sunt sicut esse debēt et nō
cōtradicit̄ ī his q̄ agit et nō loquit̄ aliq̄ p̄trariū rectitudini et ymaginat̄
res sēsibiles et coligit viles res et videt singularia mēdosa et ignes et aq̄s
et reliqua mēdosa aut debilit̄ ymaginat̄ formas rerū in somno et vigi-
lijs tunc lesio est in ymaginatioē et in anteriori v̄tre cerebri. et si aggre-
gant̄ duo ex illis aut tria: tūc lesio est in duabus aut trib⁹ p̄tibus. i. v̄tri-
bus et quādo aliq̄ eoz̄ est declinās ad diminutionē: tūc egritudo est ex
frigoze Et q̄n est declinās ad p̄mutationē et agitationē: tūc est ex calidita-
te. Et quidā estimauerūt q̄ declinatio ad diminutionē est p̄pter dimi-
nutionē substantie cerebri et curā hāz lesionū collige ī tabulis mēbroꝝ capi-
tis filij p̄cipis abohaly quas fecit in libro de sustātatioē artis medicine
et in tabulis q̄s in fine istius ep̄le declarauī et in tabulis p̄siderabis me-
dicinas ad p̄dictū accidēs valituras et ille sunt vtēde et ledētes sunt vi-
tande. Et sciatis q̄ hanc ep̄lam cōposui p̄ p̄dicto p̄l. p̄cipaliter accidētī et
sc̄sario p̄ alijs. Et hāc īcepi ad suationē duoz̄ sapientū. s. io. c. et phi. cau.
pax: q̄ nō solū hoc accidēs senes et seniores iuadere p̄suevit: sed iuuenes
et adolescētes ex defectu regim̄is et ignorātia p̄prietatū rerū quas ātiq̄
occultauerūt. Itā cōpleuimus primā partē huius ep̄le de sciētia scientiāli
speculatiua. Nunc dicendum est de scientia operatiua speculatiua.

**De cibis et potibus q̄ naturaliter hūditatē
q̄ quotidie resoluitur cōueniētius restaurant.**

Ibi et potus qui conuenientius restau-
rant naturalē hūiditatē q̄ quotidie resoluit sunt multi
et p̄cipue euchimii et sunt hi secundū Auicē. carnes pul-
lorū p̄dicis et fastanorū et auisū quarū et castratorū qui
tertiu annū nō trāsserūt et carnes odorū et lactētū vi-
tulozū et aures et rostra porcorū et tibiae et frumētum
ex bona messe collectū. Sed hec restauratio variat se-
cundū diuersitatē cōplexionis: sed secundum plurimū
sunt euchimia et p̄cipue post tempus cōsistendi: nam quedam euchimia
proueniūt ex vegetabilibus quedā ex uiuentibus nulla autē ex minera-
libus. Sed fili⁹ principis abohaly dicit in p̄hemio sui regimē q̄ hūidi-
tas illa naturalis q̄ quotidie resoluit restaurat p̄ regimē rectū restaura-
tionis scōm q̄ritatē possibilē: et hoc regimē sit euchimis et aliis nutriti-
tibus et scōm plurimū euchimia sunt meliora: sed quedā sunt euchimia q̄
restaurāt naturalē hūiditatē sincerē quedā sinceriorē et multū lōginquā
a corruptione. Et ideo dixi q̄ inter se differunt. nā euchimia pueniētia ex
uiuentibus nutritis cū bono pastu illa generant hūiditatē magis lon-
ginquā a corruptione et magis sincerā q̄ alia. P̄terea differūt euchi-
mia inter se alio modo. nā panis pisces et carnes et vinū reperiūtur q̄nq̄
euchimia et humores malos generātia. Sed panis euchimus sinceriorē
generat hūiditatē dūmodo bene digerat q̄ carnes euchimie. Et carnes
sinceriorē generant et magis longinquā a corruptione q̄ pisces cōsidera-
ta bonitate vtriusq̄ et vinū vinee sinceriorē q̄ vinū auene vel pomorū v̄
aliarū rerum. nā licet in omnibus rebus p̄dictis reperiuntur cibaria eu-
chimia tamē vinū euchimiū generat et restaurat sinceriorē hūiditatē
et magis longinquā a corruptione q̄ aliud vinū. Sed carnes et vinū et vi-
tella ouorū sunt magis p̄pinqua in generatione sanguis q̄ alia: q̄ senes
indigent restauratione sanguinis et spiritus et summa regiminis eorū est
illud quod calefacit et hūectat ex nutritiōibus balneis et potibus et som-
no prolixo et mora multa in lecto et p̄uocatione vrine et expulsiōne seu-
matis vt princeps abohaly in primo cas. caplo de regimine senum. Sed
nutrientia debēt esse que nec melancoliā nec fleuma generāt nec humorē
acutū sicut est caro pullozū perdicū fastanorū odorū lactentiū vitulozū et
annualis agni et electuaria calida tempata et humida et quedā res sim-
plices inter quas sunt meliora grana pini et sistice. nam ipsa restaurant
naturalē hūiditatē et quoddā compositū artificialiter preparatū sepe
et in multa q̄ritate sumptū vt est zuccara rosata de qua loquitur Auicē-
na capitulo de ptiss et q̄ mulier ptissica cuius sepultura preparata erat
recepit inde sanitatē et hūiditatis restorationē. Sed nota q̄ ideo dixi q̄
euchimia secundū plurimū restaurāt naturalē hūiditatē que quotidie re-
soluitur propterea q̄ ex euchimijs generantur malī chimi in stomacho
calido propterea q̄ in eo aliquando aduruntur cibi: vt haly regalis in ca-
pitulo de regimine cibi et ex cibis generantibus malum cibum ex sui na-
tura boni humores sepe generantur et bona hūiditas si bene digerun-
tur: quia digestio est radix generationis bone hūiditatis: vt Galien⁹
in tegni. Euchimia vero restaurātia naturalē hūiditatē que q̄tidie resol-
uit quedā sunt ex viuētib⁹ quedā ex vegetabilib⁹: sed ex viuētib⁹ meliora

Ant que ex meliori nutrimento nutriunt et illa sinceriores generant humiditatem et magis longinquā a corruptione nā carnes illorū aialū q̄ de sua natura sunt euchimia si pastus illorū est malus: chimū malū ghabūt ⁊ sic est in piscibus et i ceteris viuētib⁹. Nā vidi pullos gallinaeos nutritos ex arillis racemorū quorū carnes erant duriores carnibus anis degentiū in paludibus ad digerendū et sic est in piscibus: vt patet in lucio et partica nam ipsi nō nutriūtur velut alij pisces et adeo meliores generant chimum. Et non solum pastus cōsiderandus est in viuētib⁹ que comedūtur sed locus in quo nutriuntur sicut videmus pisces degentes in mala aqua qui de sui natura generant malos humores et econuerso. Sed in vegetabilibus. iij. considerantur terra: aer distantia solis genus plante. Terra consideratur sic: nam plante que nascuntur in terra effumata fructus earum citius putrescunt q̄ illarum que nascuntur in terra non effumata et ita est in frumento et ceteris granis sicut patet et ita patet in vino vinee terre effumate quoniam illud citius putrescit q̄ illud quod oritur in alia terra: vnde accidit q̄ quidam rex libenter bibebat quoddam vinū bone vinee cuiusdam cultoris. Et cum ipse sciuit regē affectare vinū suū pre ceteris alijs cogitauit vini bonitatem augere ⁊ augmētare et vineam ex tercorauit. Et tempore procedente cum rex de illo bibit competit illud vinum esse deterioris saporis sic bonus gustus est bonus iudex i cognoscēdo nutrientia generantia naturalē humiditatem longinquā a corruptione et precipue in piscibus: vt ysaac in libro dietarū vbi tractat de piscibus dicens. omnis cibus q̄to saporosior tantum nutritibilior. Sed grana nata in terra non stercorea non tam cito putrescunt sicut illa que in terra stercoreata nascunt. Et que sunt magis longinqua a corruptione magis longinquam naturalem generant humiditatem: vnde inueni montem in quadam parte regni francie cui⁹ frumentum ibi nascens. viij. vel. viij. ānis in granarijs illesum conseruabatur quia natura terre vnius est altera melior in generatione nutrientium. et sic omnia nutrientia euchimia que diutius conseruantur sinceriores generant naturalem humiditatem et magis longinquam a corruptione q̄ alia euchimia. Item vidi in quibusdā vineis propagatis de eisdem propaginibus que adinuicē. iij. cubitis erant propinque quarum vna producebat vinum valens bis tantum in bonitate eiusdem quantum alia et hoc propter terram naturalem accidebat a qua recipit nutrimentum. Sicut alba argilla que dicitur marna que melius generat nutrimentum q̄ terra nō naturalis. Nam cibus qui sumitur ex plantis natis in terra tali melius generat nutrimentū q̄ cibus natus ex plātis natis in terra non naturali. Quod patet q̄ magis augmentat bonitatem sterilis terre supra quā proijcitur q̄ terra mollis vel finis. Aer consideratur in quo nascuntur vegetabilia ex quibus nutritia capiuntur quia nutrientia proueniētia ex plantis natis in bono aere sunt magis longinqua a corruptione. quod patet in herbis que ibi nascūtur que maioris sunt virtutis. Et hoc accidit propter ventum qui currit ibi magis libere desiccans putredinem plantarum. Vnde Auicēna in secundo casu. vltimo caplo dicit q̄ plante nascētes in locis ventosis et montanis fortioris sunt virtutis. Vnde vidi montē in partibus romanis cuius aer et plante erant tante bonitatis q̄ animalia morboſa que ibi recipiebant pastum per spaciū temporis sanabantur vnde animalia que ca

De regimine

piuntur in locis montuosis sunt maioris virtutis sicut dicit princeps de tyris in sexto. Distantia solis cōcurrit in generatione plante. nam plante que nascuntur in locis remotis a sole fructus earum non tantum durant immo citius putrescunt: et ita generant humiditatem magis propinquam corruptioni. Quod patet in vineis que nascuntur in quadam parte almanie et quedam parte regni francie quarum vina cito corrumpuntur si super terrā faciant moram precipue in estate. Et hoc accidit quia aqua facta acida invite nō fuit tota trāsmutata in vinū. Et ideo ponit ysaac q̄ multas pprietates habet vinū vinosū mixtū cū bona aqua fontina cū nō est sapor extraneus q̄ vinū aq̄suz ab sēp aqua: q̄ in vino aquoso est aq̄ acida: sed in vino vinoso nō: q̄ aciditas recessit ppter calozē solis. Et forte decoctio vini i novitate sua suppleret hūc defectū. Quis accidit q̄ terra calida velut terra sabulosa iuvat hūc defectū solis sed nō multū. Sed bñ patet q̄ distantia solis multū opatur: q̄ terre a quibus multū distat solārent multis generibus plantarū scilicet oliuis: ficibus et granatis. Et vina nō pmanent velut in regione calida que decē annis aliquādo conseruantur. Hecus plante attenditur in hoc quia quis omnia predicta concurrant et planta sit mali generis nichil valet. quod patet in quodam genere racemorum quorum grana sunt pulchriora alijs tamen vinū quod inde fit breviori tēpore conservatur nec est eiusdem bonitatis et saporis in generatione naturalis humiditatis. Et sic ex euchimys bene digestis prouenientibus ex animalibus et plantis potest restaurari et renouari humiditas naturalis et pinguedo in senibus velut rusticus carnem bouis senis innouare cōsuevit sepiissime. Sed quidam sapientes caldei dicere voluerunt q̄ humiditas totius corporis possit transmutari euacuando veterem et regenerando nouam. Et hoc dixerunt posse fieri prius potius purgando humiditatem interiozem cum farmacia. 7 illam que est in carne et cute cum sudoribus. quarū vna regeneratur cum cibis euchimys preparatis artificialiter ad conuertendum quibus sunt admixta que non subiacent corruptioni. Et sic humiditate carnis euacuata per sudorē et interiori per farmaciam opus esset regenerē cum predictis cibarijs et inunctionibus a corruptione longinquis. Et per subtractionē ventris humiditatis propinque corruptioni subiaceñ. et per regenerationem bone humiditatis longinque a corruptione innouabitur homo et eius durabilitas longo tempore permanebit. Et hoc antiqui faciebāt: et adhuc quidā sapientes caldei vt quidam dixerunt sciūt facere quorum sapientiā ignoro. Et hoc dicitur fuisse factum cuidam captiuo germanico a quibusdam sapientibus in arabia: sed ovidius dicit hoc medeam fecisse cum vno medicamine ex diuersis medicinis composito quis illud a quibusdā fabulose intelligat: et sic ex his et aliquibus predictis potest patere vestre clementie carissime princeps quare antiqui multum viuebant: quia eorum cibaria generabant humiditatem naturalem longinquam a corruptione et alia causa erat puritas aeris. Tertia pseruatio regiminis. quarta vltima proprietatum quarūdam rerum que defendunt naturalem humiditatem cito dissolui quarum cognitio non peruenit ad grecos. Et sic nunc postq̄ vidimus de cibis et potibus qui naturalem humiditatem que quotidie resoluuntur restaurant: videndum est de his que eam defendunt et retardāt dissolui.

De his que naturalem humiditatem defendunt resolut et restauratam sincerant ne cito resoluatur et calorem naturalem & humiditatem retinet temperatam.

Res retardat dissolui & restauratam humiditatem sincerant sunt tres. quarum una natus in mari. scilicet margarita alba iacet in visceribus terre. sicut aurum tertia inuenitur in visceribus aialis longe vite. scilicet os de corde cervi. Et non solum predictae res naturalem humiditatem retardant a dissolutione: sed et calorem naturalem retinet temperatum & ab eorum temperantia non mutantur: quia donec calor naturalis et humiditatis naturalis est temperata in homine: calor naturalis temperatus et corroboratus: quia sanitas et durabilitas in hijs duobus existit. Et hoc est preceptum quod dicit Aristoteles in epistola ad alexandrum. Sed hee res debent sumi electe et preparate: quia in earum preparatione est totum secretum quod sapientes occultauerunt: et sunt spisse substantie. Ideo sunt terende ad summum. Quia filius principis abobahy dicit in secundo canon. capitulo de iudicijs quarundam medicinarum quod omnes medicine spisse substantie in ultimo sunt terende. Et proprie cum mea intentio est ut ad finem perveniant elongationis et ad quartam transcant digestionem ut ad cor et membra similium partium. Sed hee predictae res indigent electione et preparationibus multis quarum una est bona alia melior tertia optima. Sed medicina que inuenitur in aiali longe vite est cartilago quam ultra unum scrupulum non ponderat. que in omnibus fere aialibus est sanguis. unde inuentum fuit unum de illis aialibus repositibus nostris in cuius collo fuit inuentus circulus aureus inscriptum erat. hoc aial fuit pectus in hoc nemore tempore iulii cesaris. Sed hec medicina est. scilicet et sic et retardat naturalem humiditatem dissolui et calorem naturalem et eius humiditatem retinet temperatam si cum calidis aromaticis cordialibus temperetur. Sed de illa que natus in mari. scilicet margarite: quidam dixerunt esse frigidam quidam temperate complexionis. ut ysaac filius salomonis loquitur ad ea dicens quod sanguinem proprie clarificat cordis et eius grossitatem extenuat & humiditatem in oculis coadunatam desiccatur valet cardiacis et tremori cordis et timorosis et suspiriosis ex colera nigra patiensibus. Et dixerunt alij quod valet epilepticis et facit vomere sanguinem coagulatum infra corpus ex vulnere vel ex aliqua alia causa si pulvis eius sumatur in potu. Item dixerunt alij quod si de hac medicina fiat aqua vel aliquo ingenio sit liquefacta curat egritudines perveniens ex errore quarte digestionis si ex ea cutis laues sicut sunt morpheae albe. Sed medicina illa quam iacet in visceribus terre scilicet aurum. habet proprietatem humiditatem naturalem a dissolutione retardare et eam in suam retinere temperantiam et calorem naturalem temperatum in sua retinere temperantia et distemperatum ad suam temperantiam reducit. Et dicit ysaac in libro de sustentatione artis medicine quod habet proprietatem subveniendi de facto stomacho et timorosos et cardiacos confortare et est contra melancoliam allopiciam atque tyriam. Et princeps dicit quod confortat dolori cordis et tremori ipsius et ei qui solus loquitur ex malicia anime de nocte nec est admirandum si hec medicina que iacet in visceribus terre facit

has operationes quia filius zacharie dicit q̄ hec res est temperata in primo gradu et excedit omnem medicinam in temperantia et in ea est natura equalis et recta: nec subiacet corruptioni alicui elementorum et ideo naturalem humiditatem retardat a dissolutione et nouiter generatam defendit ne cito resoluat. Et quicunque gliscit humana corpora conseruare in sanitate que subiaccnt alterationi sex generum causarum que mutant necessarios querat hanc rem et non aliam que corruptioni et alterationi non subiaccnt et illa res conseruabit corpora in sanitate. et aristoteles in libro quem composuit apud alexandri hoc dicit. Item et sic defendit a festina alteratione et supplet defectum sex generum causarum secundum possibilitatem mensuratum. Que cause mutant corpora et conseruant secundum quod in predicto capitulo de causis senectutis declarauimus. Et secundum hoc videtur aristoteli. impossibile quod medicine que corruptioni et alterationi subiaccnt conseruent corpora humana in sanitate et naturalem humiditatem ne cito dissoluatur ante tempus et defendant homines ab accidentibus senectutis et senij ne veniant ante tempus. et hoc medici credebant facere cum medicinis aromaticis que subiaccnt corruptioni. Quomodo ergo corruptum potest reddere incorruptum non michi impossibile videtur. Et hec medicina debet esse electa et preparata preparatione bona et tunc facit operationes bonas et cum est preparata preparatione meliori tunc facit operationes nobiles. Et cum preparata preparatione optima tunc facit operationes sublimes et in hoc est totum secretum. Intellige hoc carissime princeps et vsus predictarum rerum naturalem humiditatem et calorem retinet temperatum et defendit tam corpus quam humiditatem naturalem et calorem a sua temperantis immutari a causis necessariis male mensuratis: et supplet defectum causarum secundum possibilitatem mensuratum. et forte de hac re fuit aqua quam bibit senex agriculor in regno sicilie cuius aratrum obuiauit vasi pleno aqua credens illam esse similem aque cytherne propter eius claritatem cum esset afflictus labore et calore quidem eam sumpsit et eam totam bibit et mutatus est agriculor senex in equalem complexionem et in etate. xl. annorum in apparitione et factus est maioris discretionis: et memorie: et intelligentie: et vixit annis. xl. post potum in curia regis sicilie et dixerunt quidam sapientes quod cum predictis medicinis cordialibus debet admisceri crocus et mustum nam crocus produci medicinas ad cor mustus confortat cor et sanat eius tremorem et melancoliam ex solitudine et confortat cerebrum et letificat animum et prestat audaciam et debet vergere ad rubedinem habens formam spericam. Postquam vidimus de his que naturalem humiditatem defendunt a festina resolutione et nouiter generatam sincerant et naturalem calorem et humiditatem retinent temperatam videndum est de his que caniciem festinant venire et quedam alia accidentia senij et senectutis.

De cibis et rebus que accidentia senectutis et senij principaliter festinant venire.

Es festinantes caniciem et alia senectutis accidentia sunt he: fructus pisces olera humectantia genera lactis triticum in aqua coctum pulres potus aque pluuie multitudo vsus aque dulcis hec predicta caniciem festinant et alia senectutis accidentia: coitus plurimus:

senbothomia plurima et hoc faciūt per viam dissolutionis naturalis huius
miditatis. Item ebrietas supflua et multo alias euulso capitoꝝ et tange-
re cum his que in frigidat sicut oleū sal butyrum: aqua rosea: aq̃ sam-
buci: camphora: hec p̃dicta inueniuntur in auicē. iij. fē. decorationis ca-
pitulo de rebus q̃ caniciem retardant. Effusio aque plurime supra capila
los ablutio plurima cū aqua dulci: et camphora: odoramentū aneti frigida
di et eius pulueris ablutio plurima cū aqua dulci. Et ideo dicit plurima
q̃: rara ablutio nō offendit: vñ quidā lauāt oculos tantū et faciem abster-
gunt cū pāno laneo dicentes q̃ talis abstersio faciē clarificat et cum hoc
p̃cordat haly regalis in fine regiminis dices q̃ fricatio faciei cum pāno
mediocri faciē colorat odor sulphuris et eius fumus et fumus argēti vi-
ui et arsenici hec p̃dicta festināt caniciē et alia senectutis accidētia: habi-
tare in frigidis regionib⁹ et valde humidis minoret vinū et alteret aquā
cū melle et vitet oēs cibos humidos generātes fleuma et sit p̃tentus fri-
gis et assatis et q̃ in patella p̃parant et assatura absq̃ iure vtat aq̃ ciceri.
Hec oīa p̃dicta dicit rasis in diuisione in capitulo de decoratione capil-
loꝝ. Item dicit et vicant fleuma ex cibis et medicinis que retardāt q̃dam
accidētia. Item auicē. dicit in quarto. Nam dum sanguis remanet pin-
guis spissus calidus viscosus capilli sunt nigri cū ad aquositatē tēdit ca-
pilli declināt ad caniciē: sed aristoteles dicit in libro quē fecit in sua senes-
ctute ad preces alexandri summi regis q̃ rufus facit senectutē festinare.
Postq̃ diximus de his q̃ senectutis accidētia accelerant nūc dicam⁹ de
his q̃ purgāt et cōsumunt humorē generantē accidētia senectutis et senij.

**De his que euacuant et consumunt hu-
morem inducentem accidētia senectutis
et senij et canos auferunt.**

Omnēs sapiētes fere q̃ de medicina tra-
ctauerūt in hoc concordant q̃ omne qd̃ fleuma purgat
euacuat humorē inducentē caniciē et quedā senectutē
et senij accidētia: sed auicē. videtur dicere in capitulo
de cōplexionibus etatū et generū q̃ nō solū fleuma ge-
nerat supradicta accidētia: sed oīis humor extrane⁹
et vtrūq̃ est verū. Sed fleuma magis generat hec ac-
cidētia: et caniciem q̃ ali⁹ humor q̃ calori naturali ob-
uiat duobus modis: vno modo suffocādo alio modo qualitatē obuiando
vomitūs purgat fleuma faciens accidētia senectutis et p̃prie post cibum
pre ceteris farmacijs: vt auicē. in quarto casū. in tractatu decorationis
et hic vomitūs est faciendus semel vel bis quolibet mense et post cibi sa-
turitatem vt rasis in regimine libri almansoris capitulo de vomitu. Et
sic omnes latini concordant pigra. B. et pillule de mastice et aloe purgāt
fleuma faciēs accidentia senectutis vt ysaac in capitulo de canicie. Item
pigra habet p̃prietatē purgandī humidos humores absq̃ humiditatis
bus naturalib⁹: vt auicē. in caplo de cachecia et scdm hoc pigra est me-
dicina p̃pria in hoc casu et hoc ē intelligendū de pigra in qua nō est laxa-
tiū nisi aloes et id aloes d̃z esse epaticū scdm q̃ describit ab haly et auicē.
nā eius attractio nō est a lōginoquo: sed cui obuiat. s. stomacho et ites

De regimine

stinis et longinquo: locus sue attractionis est ab epate ab scis venis: vt i quinto casu. de tractatu de yere. Sed videf q' virt' cuiuslibet generis rei si datur scdm q' debet exhiberi facit supradicta. Nam aristoteles pcepit alexandro in sua epistola quolibz mane ipm sumere. Nam subtrahit fleuma stomachi: et est vita epatis et colorem excitat naturalē et fugat ventositatē. Sed scdm id quod dicit haly regalis in capitulo de regimine sensū videtur q' nec pigra nec aloes sit pprium in purgatione humorum inducentium senectutis et sensū accidētia cum ipse dicit q' senes nō sūt purgandi cum medicinis abominatibus sicut pigra sed cū lenibus sicut cum iure gallozum veterum et mirabolan. et hoc intelligendum est de alijs q' de citrinis: q' citrini nō purgant humorem festinātem senectutis et sensū accidētia sed alia genera mirabo. forte illum purgāt humorē. Clistere omne purgans fleuma retardat supradicta accidētia: vt auicenna in quarto de rebus que caniciem retardāt. Et hoc clistere est ad hoc ppriū. Reci. suc. mercuria. ebuli: et sambuci: et cola: et iniice per clistere: sed videtur q' omne solutiū in ducat senectutis accidētia ppter illud quod dicit hypocras testante auicēn. capitulo de exercitio medicina purgat et inueterat maiorez partem naturalis humiditatis que est vite substātia de corpore educit. Et hoc est intelligendū cum medicina purgat bonam humiditatē sed nō malā et datur illis qui purgatione nō indigēt sicut sunt sani et forte elleborus niger cū est preparatus purgat humorem facientē accidētia senectutis ppter illud quod auicēna dicit in scō canone. Qd de proprietatibus ellebori nigri est q' ipse permutat corpus in sua cōplexione et facit ipsum acquirere complexionē bonam iuuenilem balnei frequentatio ieiuno stomacho consumit humorem generantem caniciē et gargarismata: vt ysaac in capitulo de canis tingēn. Item aristoteles dicit i libro alexātri q' senes sunt balneādi stomacho ieiuno et aq' tepida: et q' melius est vt ipsi recipiant de humiditate balnei q' balneum de humiditate sensū sed balneū trahit humorem ad superficiem cutis. Et ideo videtur q' caniciem potius sustinet q' retardet: et ideo est vtendum ieiuno stomacho: et post depositionē supfluitatū: vt hypocras in regimine acutorum triffera facta de mirabolanis nigris emblicis et belliricis est vna de reb' retardantibus accidētia senectutis: vt rasis in diuisione in capitulo de decoctione capilloz. Electuariū de mirabolanis indis cū zuccara retardat caniciem: vt rasis in libro almansoris. cap. eo. Triffera maior et minor facit idē auicēne capitulo eo. masticatio mirabolanor conditorū fleuma faciēs caniciē retardat. Nam auicenna dicit in capitulo de rebus que retardāt caniciem q' si omni die sit masticatio mirabolanor conditorum kebulor cum augmēto sui equalis numeri niuiū conseruant adolescentiam. Nec omnia faciunt mirabolā. et triffere per viā desiccationis fleumatis. Posma pini calida et humida sunt in tertio gradu et scdm quosdā in secūdo et hoc est in paruo. Sed magnū est equale ad caliditatē declinans et ei' humiditas augmētatur. Habet enī proprietatē desiccandi humiditatē corruptā que est in corpore et acquirit humiditatē bonam et impignat ipam et corpus debilitatū cōfortat prodest tussi et humiditatib' pulmonis putrefactis et abstergit humiditatē renū et vesice et lapidē prouocat: et est medicina sensū et confortat eos q' frigidam et siccam complexionē habent et debet sumi in cibis. 3. i. et femie sunt masculis meliores et recētes sunt

Senum et sentioꝝ. Folio.cxxlii.

sumende quia inueterat e nihil fere valēt. Et est mirabile de hac re: quia est cibus ⁊ medicina: cibus quia naturalem restaurat humiditatem: medicina quia predictis egritudinibus valet. Confectiones que abscondūt materiam fleumatis sunt omnes ille in quibus ponitur scozia ferri. Sed meliores sunt in quibus ponitur aurum: vt auicēna in quarto de rebus q̄ caniciē retardant. Et sicaurum habet proprietatē abscondendi materiam fleumatis medicina cuius minera est planta: scz lignum aloes indicat su perfluam consumit humiditatē generantem senectutis accidētia de qua loquitur princeps dicens q̄ est calida: et sic in secundo quod ipse estimat est subtile opilationes aperit frangit ventositatem ⁊ cōfortat viscera et prohibet iram remouet supfluitates humiditatum facit odorem oris bonum: confortat nervos: et acquirit eis humiditatē subtilē: confert cerebꝛo: et confortat sensum: cōfortat cor et letificat ip̄m: remouet humiditatem putrefactā stomachi et confortat ipsum: ⁊ in ipso est virtus constrin gens vrinam ⁊ dissinteriam melancolicā: ysaac de ea loq̄tur dicens omnia interiora mēbra confortat: corporis supfluitatē expellit: opilationē epatis aperit fluxui ⁊ defectioni vesice repugnat. Medicina q̄ vegetat habet proprietatē confortandi: dissoluendi: extinguendi: mūdificandi: ⁊ cōsumendi: cōfortat cor ⁊ omnia principalia mēbra dissoluit: extinguit: mūdificat: ⁊ consumit supfluum fleuma ⁊ melancolicam vbicūq̄ sit in corpore sc̄pue stomachi ⁊ cerebꝛi: ⁊ in libris cuiusdam latini inuenitur q̄ quedam regina scripsit alteri regine q̄ vsus huiusmodi rei preseruauit hoīem a senectute ⁊ canicie ⁊ valet melācolicis ⁊ cardiācis et inuenitur q̄ indorum rex scripsit alteri regi q̄ carior thesaur⁹ quē habebat in suo regno erat hec planta. Et dicitur q̄ inde sit oleum qd̄ caniciem ⁊ accidētia senectutis retardat: sed qualiter istud fiat non inueni: confortat visum. Et id dicitur q̄ hec medicina vegetatur in aere quia absq̄ aere incrementū nō recipit q̄ pater in rosis que sub terra in vere reflectunt vt in hyeme possint conseruari. Et proprietates istius rei vltra annū non permanet ⁊ crescente luna crescunt illius plante flores: et decrescēte luna decrescunt ⁊ cadunt flores et vere ante descensum solis sunt penitus colligendi. Aliiter suam virtutem completam non habēt. Et medicina cuius minera est planta in die est conueniens in cōmixtione predicte rei. Suffumigatiōes odorifere temporibus tamen congruis faciem clarificant ⁊ accidētia senectutis retardant: vt ait aristoteles in epistola ad alexandrū. Dictum est de his que purgant ⁊ consumunt humorem facientem et accelerantē accidentia senectutis. Nunc dicendum est de his que conseruant iuuentutem in capillis et canos tingunt: et eos faciunt cadere ⁊ loco eorū nigrōs renasci secundum q̄ in libris sapientum inuenitur absq̄ experientia vicam. Omnia olea calida conseruant iuuentutem in capillis et caniciem retardant: et propria sunt ad hoc oleum de costo oleum de nigella: vt Auicenna in sexto in tractatu de oleis et in quarto de his que caniciem retardant et si detur in potu oleum costinum retardat caniciem vt ras. in libro almanforis. Oleum de oliuis immaturis s̄tuestribus conseruat capillos et prohibet velocitatē caniciei si administratur om̄i die: vt Auicenna in secundo cano. capitulo de oliuis lauatio cum oleo et aqua qua retardat caniciem: vt aristoteles in fine libri de animalibus. Et si omnia olea calida retardant caniciem ergo oleum balsami et oleum benedictū

De regimine

quod sit de lateribus. Postq̃ vidimus de his que conseruant iuuentutē in capillis et caniciem retardant. Videndū est de his que canos cadere faciunt et loco eorū nigros renasci: de quo loquitur princeps abobahy in quarto casu. capitulo de rebus que caniciem retardant dicens de his que experta sunt his que fuerunt ante nos et experta sunt tempore nostro est portare dragagantū rubeum albacalay pondus. 3. i. ipsum enī depilat canos et facit loco eorū capillos nigros renasci verūtamen nō tolerat illud nisi qui habet forte corpus et humectatū et oportet q̃ administretur post illud quod mundificet pulmonē et humectet ipm. Sed ysaac dicit q̃ si bo rago cum aqua et zuccaro coquitur vel melle et detur in potu cannales pulmonis mūdāt. Item spica celtica cū vino bibita sepe pectus et pulmo nem mundificat et multa que in libris medicine scribūtur pulmonē mundificant. Item legitur in quibusdā scriptis hermetis q̃ est quedā herba similis maiorane cuius folia sunt celestis coloris et sunt rotūda vt denarius et crescente luna crescit eis vnū folium et decrescente luna eīscit vnū folium succelline et remanet nuda et nascitur in montibus et rupibus et fluuiozum et eius flores citrini sunt et dicitur ibi si quis receperit de hac planta ad pondus vnius lentis et tantūdem de sypi et clauferit in vase per tres dies et de ipso biberit cū lacte vaccino p aliquos dies p cibo pili eius cani cadūt et nigri loco canoz nascunt et homo iuuenescit. Sed hec predicta nō sum expertus. Sed potest hec accidēs ad tēpus cū tincturis remoueri. Et qualiter illud sit in libris medicine inuenitur.

De his que calorem naturalem debilitatum ex naturali cursu nature et resolutione naturalis hūiditatis et ex augmento extranee confortant et restaurant.

Multa relegi volumina sapientū et pauca inueni medicamina que naturalem calorem debilitatū et resolutū ex resolutione naturalis hūiditatis et augmento extranee vel ex aliqua alia causa confortarēt et restaurarēt. Sed quidā sapientes fecerunt tacite mentionem de quadā medicina que egreditur de minera nobilis aialis asserētes q̃ illa calorem naturalem confortat et restaurat et res illa assimilatur vni soli rei tantū in oībus suis naturis et dispositionibus sane adolefcētie equalis cōplexionis in corpore toto et signa tēperate et equalis cōplexionis et sunt hec quādo calor est cōpositus ex albedine et rubedine et capilli sunt flauī declinātes ad albedinē et crispitudine tēperate scdm plurimū et caro eius est tēperata q̃litate et quātitate et ipsius somnia delectabilia habēs faciē hyarē et iocundā et crī tēperata in desiderio comedendi et bibēdi res illa que huic rei assimilata est tēperate caliditatis et eius fumus est tēperatus et suavis: quod ipse tactus testat qm̃ est suavis et grat⁹ tactui: nā res illa ideo tēperate calida facit q̃ est tēperate calida: et ideo sanat q̃ est sana: et cū est egra egrotat et cum est distemperata distemperat et conuertit corpus ad dispositionē suam propter similitudinē quam habet cum corpore humano: nam in

firmitas bruti animalis non transit in hominē sed aliud animal eiusdem generis: sed infirmitas hominis in hominē transit ⁊ sanitas itelligit hoc carissime princeps: quia in hac re est totum secretum. nam Sal. dicit q̃ quicquid de qualibet re dissoluitur necesse est vt alteri assimilaretur sicut patet in morbis transētibz de vno in alterū sicut est infirmitas oculorū. et ce. et morbi pestilētiales nec est res que huius rei pprietatē habeat quia nō solum humana corpora reddit magis lōgīnqua a corruptiōne cum quibz proportionatur sed corpora plantarū retardat a putrefactione ⁊ res illa raro inuenitur: et licet aliquando inueniatur nō potest ab oībz cōmode haberi: et ideo vsi sunt sapientes loco eius medicina q̃ iacet in visceribus terre cōpleta ⁊ preparata ⁊ illa que natat in mari: licet differant inter se. Cum vero illa res assimilatur calori naturali sane adolescentie temperate cōplexionis facit operationes bonas. Cū vero assimilatur sane adolescētie tēperate cōplexionis facit opationes nobiles. Cū vero assimilatur calori naturali sane adolescētie tēperate cōplexionis in corpe toto facit opatīōes sublimes ⁊ in hac est pprietas quā dixi. Nam hec differt a medicinis ⁊ nutrimentis tēperate calefacientibz ⁊ humectantibus q̃ sensibus conueniūt: nā ille medicine oēs principaliter calefaciunt et humectant corpus. Secundario calorem naturalem sed hec medicina principaliter calorem naturalem secundario corpus. Nam pprietas huius rei est calorem naturalem senum ⁊ sentioꝝ cum declinant ad frigiditatem ⁊ siccitatem reducere ad caliditatem ⁊ humiditatem temperatā absq̃ aliquo nocumento ⁊ hec est propria medicina stomacho si cū eo cathaplasmet: nā ipm confortat ⁊ appetitū excitat ⁊ senē qui est in potentia ad iuuentutem reducit ⁊ corruptas cōplexiones rectificat. Et multi sapiētes locuti sunt de re que illi assimilatur: sed illam tacuerunt sicut galienus in libro simplicium medicinarum ⁊ salomon in lege. Io. damascenus in suis amphorismis. Sed nota coitus destruit omnino predictę rei proprietatem ⁊ forte hec est medicina de qua loquitur filius principis in secundo cano. de operationibus simplicium medicinarū vbi dicit. est medicina que ponit ⁊ diuidit omnem complexionē ad partem quā meretur. Sed quidā sapientes rescriperunt q̃ quedā sunt medicamina ⁊ nutrientia que calorem naturalem debilitatū confortant ⁊ resolutum restaurant. Quorum vnum est vinū vinosum mixtum in quo sunt proprietates hec de quo loquit Salienus in expositione illius aurof. alices et oscitationes dicens vinū aq̃ temperatum totum corpus calefacit membra perforās humores tēperans calorem naturalem excitans. Et dicit q̃ tantum ponatur de vino q̃rum de aqua ⁊ hoc intelligēdum est de vinosiori vino qd̃ reperitur. Sed haly regalis loquitur in capitulo de regimine sanitatis vbi tractat de regimine pot⁹ dicens. Si quis vitur eo iuxta modū et tēpore quo oportet cōfortat calorem naturalem et extendit ipsum per totum corpus ⁊ temperat humores colericos purgans per sudorem ⁊ vinā et mollificat naturam humectans membra dura quibus accidit siccitas causa caloris supflui. Et confert gaudium: et leticiam: ⁊ melancoliam mitigat: ⁊ dicit q̃ debet bibi album et subtile mixtum cū multa aqua et q̃ cauenda sunt vina acuta et vetera: et si necesse est q̃ id bibatur sit temperatum aqua suauis ⁊ sapida et stet sex horis anteq̃ bibatur. Nam ysaac in dietis particularibz de vino vinoso commixto loquitur dicens vinum commixtum corpora ca-

De regimine

lida ifrigidat et frigida calefacit et sicca humectat ⁊ humida deficcet ⁊ facit cōtrarias operationes : vnde antiqui assimilauerunt ipsum tyriace magnæ: quia comperuerunt eum habere duas contrarias virtutes. Sed q̃ per spacium sex horarū debet stare ideo dixi q̃ si statim bibitur ex pluribus rebus non sit res vna operans secundum proprietatem rei vnius. Vino vinoso debent esse hec proprietates color: odor: sapor: substantia: et post annū debet exhiberi: color debet esse citrinus: sed haly supra teg in et Zuicen. dicunt q̃ rubeum est eligendum . Et hoc intelligendum est in senibus ⁊ in fleumaticis hominibus. Sed odor debet esse aromaticus in substantia clarum et in sapore nec dulce nec amarū: sed ponticum et in hoc concordant similiter q̃ debet mixtum esse cum aqua fontina cui non sit sapor extraneus: et ysaac videtur dicere q̃ post annum scipit bonitas vini sed nullus loquitur de spacio temporis eius commixtionis nisi haly regalis de vino veteri in predicto capitulo: ⁊ patet ipsum benedicere q̃ nisi sit per spacium temporis commixtum dicitur quia vnum ab alio in decoctione stomachi separatur et quod est igneum ascendit sursum ⁊ q̃b est terrestre deorsum remanet in stomacho quod patet per vas vitreum plenum vino rubeo positum in vase pleno aqua: ita q̃ aer ingredi nō possit: sed de discordantia predicta sapientum de colore et quo tempore sumi debeat non est mirandum quia diuersitas terrarum facit hoc quia virtus plantarum variatur secundum diuersificationem locorum et prouinciarū vt haly supra tegni sexto vbi loquitur de castigatione medici. Sed aristoteles loquitur in libro quem fecit alexandro dicens q̃ vinum valet hominibus abundantibus in humiditate ⁊ fleumate. Et nocet iuuenibus et calidis: sed rubeum generat plus de sanguine ⁊ album ⁊ laudabilius est omni vino et valet omnibus complexionibus. Et id est quod nascitur in terra extensa inter montes et valles cuius racemus est bone dulcedinis maturitatis perfecte subtilis aeris quod non vindemiatur donec fuerit ab ipso egressa fortitudo sue substantie corticis cuius color est aureus. s. medium inter rubeum ⁊ citrinum sapor acutus pungitius delectabilis et clarum quando tale existit sumatur de ipso temperate iuxta etatem corporis et temporis qualitatem: quia confortat stomachum ⁊ calorem corroborat naturalem: iuuat digestionem: conseruat corpus a corruptione et ducit cibum purificatum ad omnia membra decoquit cibum in eis donec conuertit ipsum in sanguinem. Item cor letificat ⁊ linguā rededit expeditam et audaciam prestat ⁊ multa alia bona facit. Item si in magna quantitate sumatur facit his contraria. s. obscurat intellectum: ⁊ impedit sensum et cerebrum et debilitat virtutem naturalem generat obliuionem: et ledit omnes quinque sensus: et fugat appetitum: et debilitat iuncturas: generat tremorem membrorum ⁊ lippitudinem oculorum: ⁊ denigrat sanguinem cordis quare accidit timor ⁊ tremor et debilitas genitalium et destructio seminis. Et quod veterius est lepram inducit. Et sic viuum imitatur naturam serpentis de quo antidota conficiunt: quia graues infirmitates curant: et tamen omnibus notum est q̃ venena mortifera in se gerunt.

De his que virtutes ⁊ sensus reparāt ⁊ confortant et virtutem conseruant ⁊ vires restaurant.

Monnulla inueni medicamina in sapte-
 rú libris virtutes ⁊ sensus cōfortantia. Sed qđ reuera
 ret virtutes ⁊ repararet sensus debilitatos ex senectu-
 te ⁊ senio nō inueni medicamen nisi vnum qđ est de ge-
 nere repentiu. Repentium autē genera sunt multa. Sy-
 ria ex his cōueniunt microcosmo. Cognition autē pro-
 prietatis vnius nō peruenit ad grecos nec ad nos: sed
 ad ethyopes tantū: ⁊ est dracho. Sed cognitio proprietatis aliorum ad
 nos peruenit et est tyrus qđ appellatur ab auicenna in quarto ⁊ in quinto
 casu. vipera. Alius est coluber: sed haly ⁊ auicenna rescribunt de viperis
 dicētes vipere sunt serpentes habentes capita plana que sunt lata: ⁊ ad
 ppinquitatem colli minuti subtiles valde quoz caude sunt curte strepi-
 tum ⁊ sonitū faciētes in incessu ⁊ debēt capi cum est finis veris ⁊ incipit
 estas. De supradictis nō cōueniunt nisi flauī ⁊ de flauis femine. Et corū
 signū est qđ masculī ex cōmuni latere habēt vnum dentē et femse plures
 vno. Et oportet vt alienētur cornute ⁊ varie ⁊ aspides ⁊ declines ad al-
 bedinē ⁊ nō capiantur ex piscinis ⁊ littoribus flumioꝝ ⁊ aquarū marinaz
 neq; petros: qz in eis sunt quercine facientes sitim immo capiātur in lo-
 co longinquo ab humozestate nec capianē ille que sunt debilis mor⁹ ha-
 bentes caput eleuatū. Et oportet vt nō morientur cū capiuntur si possibi-
 le est quin preparentur. Et oportet vt ambisciatur a parte capitis ⁊ cau-
 de quattuor digiti. Et si ei⁹ mor⁹ fuerit plurimus ⁊ sanguis plurimus ⁊
 mors ipsius tarda erit electa si contrarium erit mala. Deinde eius visce-
 ra extrahantur ⁊ pprie fel ipsius ⁊ abluatur perfecte cum aqua ⁊ sale et
 decoquatur cū aqua ⁊ sale donec possint separari carnes ab ossibus. De-
 inde terantur in mortario carnes ⁊ informentur trocisci ⁊ inungantur cū
 oleo balsami ⁊ desiccantur in vmbra ⁊ caue ne cadat sup eos radius so-
 laris nec ante desiccationē nec post. Nam sol expolliat eos a virtute sua
 et a pprietate infersiciente venena qđ sunt ex morsione ⁊ bibitatione. Au-
 cenna in quinto dicit hec predicta. Itē in capitulo de lepra dicit qđ eliga-
 tur mōtana ⁊ precipue alba ⁊ detricetur caput ⁊ cauda vice vna. Item
 haly regalis in vltimo sermone sue practice dicit qđ vitentur qđ in domi-
 bus habitāt ⁊ in salis aqs. Et eligātur adolefcētes in quib⁹ subrubeus
 est color vel declinās ad rubedinē quoz capita sunt lata: qz est signū bo-
 nitatis eoz. Item in capitulo de lepra dicit qđ potest sumi de trociscis eo-
 rum a dimidio exagio vsq; ad vnum cum. xxx. s. vini ariani. auicēna dicit
 cū vino rubeo: sed vinū arianū est forte. Postqđ dixi de eius electione et
 preparatione dicendū est de eius proprietate. Sed haly regalis in scdo
 sermone sue practice dicit: si carnes tyrie comedantur ab eo in cuius cor-
 pore sunt supfluitates purgant membra interiora a supfluitatibus ⁊ dus-
 cunt ad cutim ⁊ ad exteriora per sudorem: vel p pediculos: vel per exco-
 rationē valent moribus venenosoz animalū ⁊ letalibus potationibus
 profunt humoribus grossis ex quibus sunt lepre ⁊ morpheē. Haly supra
 tegni sextū loquitur de hac re supra illud verbum qđ virus venenosozum
 animalū curant in expositione illa. Galienus dicit qđ si aggregat medi-
 cina faciens euadere et medicina aromatica stiptica non est aliquod me-
 lius in confortatione membrorum interiorum ⁊ qđ facit euadere corpus

De regimine

ex malicia chimorū. Et dicit q̄ illa medicina faciens euadere est de genere venenozū: et dicit q̄ digerit et purgat. Sed oportet q̄ misceatur aliqua medicina que auferat partem nocuenti quod remansit in preparatione predictae rei que est de genere venenorum. Sed ad illud nocumētū quod remansit ex venenositate valet cassia lignea: zedoaria cortex citri. Item Auicēn. mensurā facit in secundo cā. de serpente sed nō expimit vtrum loquatur de tyro vel colubro et loquitur de eius proprietate dicens caro serpentis cum in vsu habetur facit penetrare omnes superfluitates ad cutim et proprie cum homo non est mundificatus. Item dicit prolongat vitam: et cōfortat virtutem: et cōseruat sensum et iuuentutē: et exsiccatio eius est fortis: sed calefactio non est vehemens. Item cōfert lepre magnifice. Item prohibet augmentationem scrophularum. Item cōfortat doloribus neruorum et cōfortat visum. Item in quarto de dispositione virtutis visibilis dicit q̄ vsus carnis eius cōseruat sanitatē oculi in vltimo. Sed latini secūdum q̄ michi videtur loquūtur de colubro dicentes q̄ valet ydropicis splenicis defectū visum vel auditum habentibus et virtutes omnes reparat: valet leprosis et omnibus infectis et acutis egritudinibus: et est sensibus medicina p̄bata. Et filius principis abobali dicit in capitulo de lepra q̄ homo debet cessare ab administratione huius carnis cū incipit pati scotomiam et ventris inflationē: et non debet exhiberi in predictis egritudinibus nisi admisceatur aromaticis stipticis habentibus proprietatē contra illas egritudines quas intrēdimus curare et eius commixtio tam diu permaneat donec perfecte fermentetur. Et quantitas specierū aromaticarum excedentium secundum gradum debet esse vna pars carnis et sex partes specierū aromaticarū. Et hoc est cū debet sumi calida cōplexione vel calido tempore vel calida egritudine. Sed in frigido tempore et egritudine et cōplexione vel etate debet esse vna pars carnis et. io. specierū aromaticarum plus vel minus secundū frigiditatē: et dixerunt quidam q̄ caro illa non debet apponi nisi quousq̄ ascendit sol et forte de genere repentium fuit exhibitum cuidam domino de germania temporibus nostris dum accidit q̄ due sorores simul erant: quarum vna erat pulchra et alia formosa: sed formosa erat apud omnes gratiofa et pulchra mota inuidia obtulit alteri pro veneno quod nascitur: et sic ceciderunt capili vngues et corium et fuit passa fortiter: et cū esset etatis. xxx. annorū facta est in apparentia. xx. annorū. et cū eius capili essent nigri facti sunt flauī et facta est cōplexionis equis et cōposita facta est ex albedine et rubedine.

De his que animalē excitant virtutē et corpora confortant et motū alleuiant.

Omnes sapientes qui de regimine tractauerūt dicere nō cessant q̄ senes et seniores inungēdi sunt cū oleo mane cū a somno surgunt. Ut haly regalio hoc dicit de regimine senum et qualiter hec instructio fieri debet sapientes discordāt: nam filius principis dicit in secūdo caplo de oliuis q̄ omēs species olei corpora confortant et motū alleuiant. Et sic nō potest esse q̄ vnum oleum non sit alio fortius. Sed haly rō

Senum et senioꝝ Folio.cxxviii.

galis dicit in regimine senum q̄ senes sunt iungendi cum oleo scillitico et violis mixtis cum oleo camomillino et aneti. Sed Aristoteli dicit in libro alexandri q̄ debet fieri inunctio cum vnguētis odoriferis mane tēporibus tamen congruis: vt in hyeme et autūno cū vnguento de mirra cōfecto cū succo herbe que dicit̄ bleta. Et in estate et vere cū vnguēto cesarino cōfecto de sandalis et succo enlec. Et hoc dicit in capitulo de balneis: sed non docet ibi qualiter hec vnguenta debent fieri. Et audiui q̄ dicebat capitanius germanicus qui longo tempore in captiuitate fuerat q̄ sapiens post minutam sacrificacionem inunctus fuit oleo balsami et forte fuit aliud oleum vel aqua aurea. Et de omni oleo potest fieri vnguentum et de omni pinguedine potest fieri oleum. Et custos nemoꝝis qui rem inuenit facientem albam carnem domine intinctus fuit cum vnguento domine et vixit annis multis. Et Ruicēs. dicit in capitulo de laxitudine vbi loquit̄ de balsamo q̄ omne oleū debet confortari cū cera vt tanto tēpore ipsum retineat q̄ suam compleat operationem.

De his que induunt cutim pulchritudine iuuenili et mundificatione et rubedine et que cutis auferunt corrugationem et cetera.

Quone quod mouet sanguinē et spiritū ad cutim induit eam pulchritudine iuuenili et mundificatione et rubedine et inuāt ipm̄ illud qđ abstergit absterfione subtili et leui ponens cutim subtiliorem et detegit ab eo illud quod est mortuū super faciem eius detectione subtili et leui et proprie si fuerit in eo tinctura. Et indiget cum hoc toto cautela a calore et frigore et vento et mouetur sanguis et spiritus ad cutim tribus modis per regenerationem boni sanguinis et proprie subtilis. Et per mundificationem eius et per expansionem et dilationem eius. Res generantes bonum sanguinem sunt euechimia. secundum plurimum inter que est vinum subtile et ce. velut ysaac precipit et panis de simila equaliter fermentatus et bene coctus et omnia cibaria euechimia dūmodo sint secundū q̄tatem digestionis: quia digestio est radix generationis boni chimii: et sanguis boni: vt Hal. in tegni. et Ruicēs. in quarto capto de his rebus et ce. Item generant bonū chimum ea que cooperta coquuntur absq̄ aqua et assata absq̄ iure. Sanguis namq̄ bonus cum generatur multiplicatur et consequitur ipsum omnis locus et mouet ipsum ab interioribus ad exteriora sicut est ius cicerum vinum et lac mulsum nouiter bibitum ieiuno stomacho et est expertum: vt dicit Ruicēs. in quarto casu. Sed hal. in fine primi sermonis sue praece dicit q̄ vinum bonum bibere et carnes assidue comedere bonum calorem facit. Res mundificantes sanguinem sunt he: trisfira sarra cenica mirabolis conditi. et latini dixerunt q̄ idem facit cassia fist. sed margarite sanguinem cordis proprie clarificant et mundificant ac ipsum confortant: vt ysaac in gradibus. Res dilatantes sanguinē et spargentes ipm̄ ad exteriora sunt mulre. quod duodus modis fit. Quorū vnus fit cū resbus assumptis per os sicut piper: ziziber: et gariofil: et crocus tingit

De regimine

sanguinē et proprie in vino coctus et doctus eius est. 3. l. 7 sicut est assumere yfopi. 3. li. et cē. 3. f. 7 potetur cū zuccaro. Alius modus fit in opationibus et affectionibus anime sicut gaudiū et leticia et que faciunt moueri risum et musca instrumenta audire et cantilenia et sedere cū socijs aim delectatibus et respicere res aim delectates. 7 vasa preciosa et celsi et stellas et vestimentoꝝ indui varietate. Audis delectari et de iunioribus cōsequi victoriam et suam fiduciam complere et cum dilectis ratiocinari: vt Aristoteles in epistola ad alexandru. Nam hylaris anima vigorem viribus tribuit et letari facit. Et naturā excitat: et in suis adiuuat actionibus: vt rasis ad almanforē. capitulo de aie cogitationibus. Et res que adiuuant hoc totum de foris cum attractione et abstersione subtili sunt linimenta abstergentia. Sed linimentoꝝ quedam abstergunt abstersione grossa quedam abstergūt abstersione subtili: sicut lauaciones et iunctiones que auferunt veterem cutim et detegunt quod est subtile et faciūt viam spirituum ad penetrandum ad superficiem cutis. Sed cause inficientes cutim sunt multe: quedam sunt intrinsece. quedam extrinsece humores inficientes sanguinem. vt in yctericia. Et sicut opilationes accedentes in membris interioribus. Nam predictae res inficiunt cutim et potest auferri hec infectio cum his que in suis proprijs capitulis inueniuntur. Sed ex rebus extrinsecis facies inficitur scilicet a vento frigore et calore: nam ista aliquid quando nigran et sepe turpem et corrugatā cutem reddere consueuerūt. Sed qualiter cutis a predictis incommodis defenditur et qualiter possit venerit possint remoueri sapiētes docēt. Dicit Ruicē. in caplo de rebus colorē facientibus bonū: custoditur cutis a sole frigore et vento si linia ex albumine oui et aqua gummi. Itē sumatur grossum simile et infunde in aqua deinde cola et misce cū equali mensura albuginis oui et cutis illinatur et nocumenta que imprimuntur ab eis causis remouent et cū liniētis. Et hoc est liniamentū quod ponit rasis in capitulo de pulchritudine quod facit redire cutim ad naturalē dispositionē: cū eius color est mutatus ab aliquo accidenti. Recit. farinā fabae lenticule ciceris lupini amigdalorum dulcium excorticatoꝝ dragaganti mastice hec omnia cribra 7 tere subtiliter et cōfice cū lacte dulci et canthaplasmetur: et sic dimitte die ac nocte: deinde laua cū aqua decoctionis fursurū. deinde itera donec cutis reducatur ad id quod in sua prima dispositione fuit. Sed si corrugatio euenit ex aliquo predicto accidenti in cute fiat id quod sapientes precipiunt dixerūt quidā q bal samū mixtū cū oleo laurino inunctū auferet cutis corrugationē. Hec medicina cōsumit in naturalē hūiditatē corporis et humorem generantē senectutis accidētia et cōfortat sensum et oīa principalia mēbra corporis et cōsumit flegma et melancoliā vbi cūq sit in corpore et clarificat sanguinē cordis et cōfortat ipm. R. medicinā q in aere vegetat et illa cuius minera est planta indica ana. 3. li. Et medicinā q natat i mari. 3. li. et que egredit de minera aialis longe vite. 3. i. cē. mulci. af. 3. f. 3. succare ad pondus oīm vtire in cibo antidoto in estate: sed in hyeme adde gax. macis nucis muscate. 3. li. Qd est i quarto gradu tēperatū est aurū. Res que natat in mari est margarita qd in aere vegetat est anthos: qui est flos rosis marini. Quod a mari pūctur est ambra q est sperma cete. Planta indica est lignū aloes. qd est in corde aialis lōge vite. est os qd generat in corde cerui. quod est esca syroꝝum est tyrys de quo fit tyria.

Senum & sensor   folio. cxxviii.

ca. Repes quod est esca ethyopi est drago. Minera est nobilis alalis est multiplicatio speciei et spiritus et calori proprie speciei receptis a speculis. Minera nobilis alalis est iuencula repera in calore et carnositate formosa munda: non sudans: nec olens applicata stomacho pro confortatione caloris naturalis non ad usus veneris. R. anthos ligni aloes. an. 3. iij. margaritarum. 3. ij. ossis de corde cerui. 3. i. croci musci. an. 3. succare ad pondus oim terant subtilissime margarite: et os de corde cerui et alia terant mediocriter fiat pulvis.

Aperientia

opilationes

cerebri

Flos azedrae est arbor: oim gariofilis: suffumigatio nota magna vendere letiscus: nux musc. odorifera: zeni maiorana catacube secundum quosdam.

Aperientia

opilationes

colatorij cerebri

piretrum

nigella

acerum

Augmentantia

intellectum.

Caro aduram. emblicus caro gallinarum que sunt pulle.

Conferentia

sensibus

et rationi

Rebula

ambra

Conferentia

rationi

tantum

Aloes

persicum

Conferentia

sensui

Xilaloos

rebula ambra

tyrus repens.

Subtiliantia

intellectum.

Loquela avis sacrate ad collum suspensa synapsis bibita ieiuno

Conferentia

obliuioni

Loquela avis sacrate. yinz. succis augmentum mutet assara et est flos habens quinque colores in conseruatione memorie qui humiditates cerebri consumit et stomachum et epar confortat.

Redentia

intellectum

et rationem.

Mel acre: opus: cepe oia cibaria fumosa omnia melancolica et valde fleumatica repletio ex cibis et humiditatibus: omne nacorticum secundum magis et minus.

Incotentia memorie.

Sufflatio ventorum: ebrietas: et repletio superflua: omnia stupefacientia. Cibaria facientia longam moram in stomacho. Omnia cibaria grauastia. Dormitio multa in meridie: et proprie post repletionem: superfluitas vigiliarum et multiplicitas aque.

¶ Explicit.

Tabula alphabetica.

A

Abscintij potus prodest stomacho par. ij.	fo. xvi.
Adolescentium regimen par. ij. c. iij.	fo. vi.
Anime accidentia que sint par. iij. c. viij.	fo. xxxix.
Animalium superfluitates que sint par. iij. c. xix.	fo. liiij.
Amigdale vtilitates par. iij. c. iij.	fo. xliij.
Aleum pdest intestinis et vicitur rusticorū tyriaca par. ij. c. vi.	fo. xviij.
Ano toti⁹ corpis emūctorijū pdest sedere sup calido par. ij. c. vi.	fo. eodē
Aqua eligibilis par. iij. c. i.	fo. xxvij.
Autūnali tempore cauendum est a coitu par. iij. c. ix.	fo. xl.

B

Balneum infantium quale sit par. ij. c. iij.	fo. vi.
Balneum etatis fortissime viri quadragintaquin⁹ annorum quale debeat esse par. ij. c. iij.	fo. viij.
Balneum senum par. ij. c. iij.	fo. x.
Balneum iuuat et nocet par. iij. c. iij.	fo. xxiiij.
Balneum et stupha differunt ibidem.	
Bibere quando competat par. iij. c. vi.	fo. xxvi.
Bleta alba melior est nigra par. iij. c. xiiij.	fo. xli.
Butiri vsus qualis sit par. iij. c. xix.	fo. lv.

C

Cauteriorum vtilitates par. v. c. iij.	fo. lxxxiiij.
Carnes que eligende sint par. iij. c. xvij.	fo. l.
Casei boni conditiones que sint par. iij. c. xix.	fo. lv.
Carnositas differt a pinguedine par. ij. c. v.	fo. xij.
Capitis cutis et capillorum conseruatio par. ij. c. vi.	fo. xiiij.
Canicem barbe retardantia par. ij. c. vi. fo. eodem.	
Ceruisia ex quibus confici debeat par. iij. c. xxi.	fo. lxi.
Cibus validus pro membris generatiuis par. ij. c. vi.	fo. xx.
Condimenta que in regimine sanitatis esse debeant par. iij. c. xx.	fo. lvi.
Continere volentium regule par. iij. c. xxiij.	fo. lxiij.
Coitus immoderatus stomachum debilitat par. ij. c. vi.	fo. xvi.
Cordis confortatio par. ij. c. vi.	fo. eodem.
Cor debilitantia par. ij. c. vi.	fo. eodem.
Complexioni sanguinee regimen par. ij. c. iij.	fo. x.
Complexioni colerice regimen par. ij. c. iij.	fo. xi.
Complexioni steumatice par. ij. c. iij.	fo. xij.
Complexioni melancolicę par. ij. c. iij.	fo. eodem.
Comestio quando fieri debeat par. iij. c. vi.	fo. xxxi.
Coctana multū cōpetunt in reducendo appetitum par. iij. c. xij.	fo. xliij.
Concubita generat humorem par. iij. c. xij.	fo. xlvij.

D

Dactili indigestibiles sunt par. iij. c. xij.	fo. xlv.
Demonia fugantia par. ij. c. viij.	fo. xxi.
Digestionis corruptio seu indigestio est radix omnium egritudinū par. ij. c. vi.	fo. xiiij.
Digestio fit in quiete par. iij. c. ij.	fo. xxxix.
Dormire i die corp⁹ pparat ad malas egritudines par. iij. c. viij. fo. xxxvij.	

Tabula alphabetica.

E

Emorroydas patiētes sint laxi. par. ij. c. vi.

Epatis cōservatio. par. ij. c. vi.

Exercitiū peditando bonū est par. iij. c. ij.

Exercitiū ante cibū fortificat par. iij. c. ij.

~~Exercitiū ante cibū fortificat par. iij. c. ij.~~

Farmacīa quibus vti cōueniat par. v. c. v.

Fenestre fiant septētrionales et oriētales par. iij. c. i.

Fleubothomia fienda in vere par. ij. c. iij.

Fricatio preparat ad exercitiū par. iij. c. ij.

Fungi que sint meliores par. iij. c. xv.

S

Gaudiū tempatū cōpetit in regimine sanitatis pa. iij. c. viij.

Generationis mēbra cōfortātur par. ij. c. vi.

H

Herbarū regule par. iij. c. xij.

Hora coeundi que sit par. iij. c. v.

I

Ignis ex qua materia fieri debet par. iij. c. i.

Ignis stupharū vituperatur eodem.

Ignis a parte posteriori melior est ibidem.

Infantes quomodo regendi sunt par. ij. c. iij.

Indumēta cuius cōplexioni cōuenientia q̄ sint par. iij. c. xxij.

Incurarū dolores patiētes par. ij. c. vi.

L

Lac ad quid proffit noceat ve par. iij. c. xix.

Lac est boni nutrimenti eodem.

Lactuca complexionī calide cōpetit par. iij. c. xij.

Lac caprarū et camelinū cōfert spleni par. xij. c. xij.

Leguminū substantia est inflatus par. iij. c. xvi.

Legumina excorticata sunt saniora nō depilatis par. iij. c. eodē.

Lingue sanitatis cōservatur par. ij. c. vi.

M

Maches vnde puenit par. ij. c. v.

Macer ipinguatur sic par. ij. c. v. fo. eodem.

Maleficia tollūt par. ij. c. vij.

Matricis cōservatio par. ij. c. vij.

Medicine euacuantes sanguinē et alios hūiores differūt p. ij. c. iij. fo. xi.

Mery et cāne pulmonis fortificatiua et debilitatiua par. ij. c. vi. fo. xv.

Membra exteriora corporis cōfortantur eodem.

Menstrua in qua etate incipiunt fluere par. ij. c. vij.

Mel quod sit eligibilis par. iij. c. xix.

Mori cōtingit hoīem ex gaudio et nō ex ira par. iij. c. viij.

Mutatio subita nocet par. iij. c. vi.

Musicalia instrumenta expellūt tristitiā a corde par. ij. c. vi.

Mulierū regimen par. ij. c. vij.

Mulier cōcipere volens caueat par. ij. c. vij.

Mulier pregnās euitet par. ij. c. vij.

Folio. xix.

fo. xvij.

fo. xxix.

fo. eodē.

fo. lxxxij.

fo. xxvi.

fo. x.

fo. xxix.

fo. xlix.

fo. xxix.

fo. xx.

fo. xli.

fo. xxxij.

fo. xxvij.

fo. vi.

fo. lx.

fo. xix.

fo. liij.

fo. xli.

fo. xvij.

fo. xliij.

fo. eodē.

fo. xv.

fo. xij.

fo. xxi.

fo. xxvi.

fo. xi.

fo. xv.

fo. xxvi.

fo. lv.

fo. xxxix.

fo. xxxij.

fo. xv.

fo. xxij.

fo. eodē.

fo. xxxij.

Tabula alphabetica.

TH

Haufeatiua repletio vitanda est par. iij. c. vi.

fo. xxviii.

Oculis nocet pleno stomacho dormire ⁊ nocturna cena p. ij. c. vi. fo. xliij.

Odoratu cōseruantia par. ij. c. vi. fo. xv.

Ois mundificatiua par. ij. c. vi. fo. xxv.

Oua gallinarū cōfortant cor par. ij. c. vi. fo. xvi.

Oua que sint melioza parte. iij. c. xix. fo. lv.

P

Panis ex quibus confici potest. par. iij. c. x. fo. xli.

Paratis cadere in egritudinē par. iij. c. i. fo. lxi.

Partū mulierū facilitantia par. ij. c. vij. fo. xxiiij.

Pedem sinistrū ante dextrū mouere cōfert spleni par. ij. c. vi. fo. xviij.

Pedibus nudis incedere cerebrū et oculos ledit par. ij. c. vi. fo. xxi.

Persica appetitū cōfortant par. iij. c. xij. fo. xliij.

Pessaria que sint par. v. c. ix. fo. lxxxvi.

Pestilentie preseruatō par. iij. c. ij. fo. lxxij.

Pinguedo differt a carnositate par. ij. c. v. fo. xli.

Pira et coctana ante cibū cōstipant par. iij. c. xij. fo. lxiij.

Pisces q̄ sint eligibillores et saniores par. iij. c. xvij. fo. liij.

Piscis cōdūmēta que esse debeāt par. iij. c. xx. fo. lvij.

Potus naturales ⁊ artificiales q̄ sint ⁊ regule eorū par. iij. c. xxi. fo. lvij.

Preseruatua a veneno par. iij. c. iij. fo. lxxxiij.

Puriorū maneries quot sint par. iij. c. xij. fo. xliij.

Puerpere regimē par. ij. c. vij. fo. xxiiij.

Pulmonē cōfortantia par. ij. c. vi. fo. xv.

R

Regimen sanitatis est necessariū par. i. c. i. fo. iij.

Regimē sani. ē variū ⁊ variū fm varietatē cōplexionū p. ij. c. i. fo. iij.

Reues cōfortantia et debilitantia par. ij. c. vi. fo. xvij.

Risum cū recenti lacte coctū intestinis pdest par. ij. c. vi. fo. eodē.

S

Sanitatis regimē est necessariū par. i. c. i. fo. iij.

Sanitas diffinitur par. i. c. ij. fo. eodē.

Sanitas nō consistit in indiuisibili eodē.

Sanguinis euacuatio exhiberi nō debet: et quomodo inuētor eius inter-

fectus est par. ij. c. iij. fo. xi.

Sanguis iuge quales esse debeāt par. v. c. iij. fo. lxxxiij.

Sexus diuersi indigent diuerso regiminē conseruatiuo vel preseruatuiuo

parte. ij. c. ij. fo. v.

Sexus feminei regimē: vide in verbo mulier.

Senum regimē par. ij. c. iij. fo. viij.

Somnus fortissime etatis breuis sit par. ij. c. iij. fo. vij.

Somnus diurnus vitandus par. ij. c. vi. fo. xix.

Somnus ad quid valet par. iij. c. vij. fo. xxxviij.

Somno vtendi modus ibidem.

Spinargia bona est gutturi et pulmōni par. iij. c. xij. fo. xlvij.

Splenem ledentia par. ij. c. vi. fo. xv.

Tabula alphabetica

Splen est instrumentū ridendi par. ij. c. vi.	fo. eob.
Stomachi sanitas toti corpi sanitatē dispensat par. ij. c. vi.	fo. xvi.
Sternuatio in ieiuno facta multum prodest: et sic non est negligentia p. ij. c. vi.	fo. xliij.
Suppositoia que et quot sint par. v. c. viij.	fo. lxxxvi.

T

Temperamentū ponderis et tēperamentū ad iusticiā consideratur in regimine sanitatis par. ij. c. i.	fo. iij.
Terra habitabilis qualis esse debet par. iij. c. i.	fo. xxvi.
Tempora anni quattuor in regimine sanitatis aduertenda sunt parte. iij. c. ix.	fo. xxxix.
Trusio p̄sus est piculosus ex eo q̄ inducit p̄lysim par. iij. c. xvi.	fo. xlix.

U

Uer assimilatur morbo de repletionē par. iij. c. ix.	fo. xl.
Uentosa qualiter fieri debeat par. v. c. ij.	fo. lxxxi.
Uescam ledit longa vrine retentiopar. ij. c. vi.	fo. xix.
Uinum quando infantibus dandū: et quale par. ij. c. iij.	fo. viij.
Uinum senum par. ij. c. iij.	fo. ix.
Uisum debilitantia et cōfortantia. par. ij. c. vi.	fo. xliij.
Uigilandū quādo sit par. iij. c. viij.	fo. xxxvij.
Uomitū quādo vti coueniat: et ad quid p̄sit par. v. c. vi.	fo. lxxxv.
Uua est triplex par. iij. c. xij.	fo. xliij.

Z

Zuccarum ad quid proffit par. iij. c. ix.	fo. lv.
---	---------

Finis Tabula.

Index tractatum huius libri.

Tractatus.

De regimine sanitatis Magnini.	fo. iij.
De fleubotdomia Arnaldi.	fo. lxxvi.
Astronomie Hypocratis.	fo. xc.
De dieta Johannis barbantini.	fo. xcij.
Quid pro quo.	fo. xciiij.
De venenis Auerrois.	fo. xcviij.
De tyriaca eiusdem.	fo. xcviij.
Secretoꝝ Hypocratis.	fo. cv.
De uinis Arnaldi.	fo. eodē.
De regimine senū et seniorū eiusdē.	fo. cxiiij.

Finis.

¶ Finis regimen sanitatis Magnini mediolanensis
Impressum parisijs per Gaspardum philippe: Ex-
pensis Johannis petiti cōmorantis in vico diui Ba-
cobi ad inter signium Leonis argentei. Anno salutis
humani millesimo quingentesimo sexto quinto kalē
das Julij.

G

In denien bergem

appo

h

beet beelno me bellz uno om
m33

geß